Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag

til

EN DANSK PRÆSTE OG SOGNEHISTORIE

(Kirkelig Geografi)

1849–1949 (1968)

Samlet og udgivet af

PAUL NEDERGAARD

Sognepræst

IX B

(2. halvbind)

RIBE STIFT

Hefte 8

Meddelelserne på bagsiden bedes venligst læst!

KØBENHAVN 1968

Personalhistoriske, sognehistoriske og statistiske bidrag

til

EN DANSK PRÆSTE OG SOGNEHISTORIE

(Kirkelig Geografi)

1849–1949 (1968)

Samlet og udgivet af

PAUL NEDERGAARD

Sognepræst

IX B

(2. halvbind)

RIBE STIFT

Hefte 8

KØBENHAVN 1968

RINGKØBING AMT

Bølling–Nørre Horne herreders provsti

Bølling herred, 665 kvadratmeter, er 32 km fra vest til øst, 26 km fra nord til syd. Naar ud til Ringkøbing fjord, lavtliggende og fladt mod vest og syd, mere højtliggende og bakket mod nord og øst, den sydvestlige del af Skovbjerg bakkeø. Højeste punkt er Store Momhøj, 95 m. Ret gode, muldsandede jorder mod syd med store, frugtbare enge langs Skjern aa og Ringkøbing fjord, ellers sandet jord, tidligere store heder, som efterhaanden er opdyrket, en del plantage.

Nørre Horne herred, 396 kvadratmeter, det sydvestligste herred i amtet, ved Ringkøbing fjord, 38 km fra vest til øst, 17 km fra nord til syd. Noget højtliggende mod øst og i midten, højeste punkt 65 m, mod vest og ved Skjern aa lavt og fladt. Overvejende sandet jord, langs aaerne gode enge, store heder er efterhaanden opdyrket. En del skov og plantage.

Kirkelig statistik

	Folketal 1965	Kkg %	Altergæster 1926	%	1942	%	1965	%	Mh	Fh	IM	Gr	Soc	LtMf	up	
Skjern	5868	6—12	3187	88	3759	96	4006	60	1(+2)		5	3	2	1		valg
Vorgod	2409	5	700	55	650	50	838	57	2(+1)	3	6	5		2		
Fjelstervang		10	400		450		525									
Nørre Vium	1897	3	200	14	175	11	200	11	1		4	8	1			valg i NV
Herborg	767	6	350	50	312	47	400	52								
Videbæk	2311	6	650	65	450	37	650	28	1(+2)	1	3	4		1		valg
Lem	1216	8	750	52						1	1	7				valg
Lem syds	966	8					1300	50								
Ølstrup	535	8	200	38					1	1	4	2				
Dejbjerg	595	20	400	55	428	64	804	138	1		5	1				valg
Hanning	1042	10—12	560	87	425	90	1065	200	1	1	5	5		2		
Finnerup			400		480		1038		1	1						
Stauning	880	8—10	600	73					1		2	4				valg
Bølling	407	15	270	61	434	108	750	187	2	1	5	6		1		
Sædding	560	10	320	60	288	48	450	80		1						
Borris	1703		1000	64	800	47	450	27	1	1	5	7		1	1	
Faster	1047		800	80	800	73	500	50	1	1						
		Gnsn 9,9	Gnsn	61	Gnsn	61	Gnsn	75	14(+5)	12	45	52	3	8	1	
Sdr Bork	564	3	400	62	250	40			1	1	5	7				
Nr Bork	491	8	450	86	300	50			1							
Hemmet	714	18			510	81	776	109	2	1	6	5		1		valg
Sdr Vium	692	12			400	87	540	77	1	1						
Lønborg	1022	12	200	22	600	60	707	70	1(+1)	1	3	2	1	1		
Egvad	456	10	300	60	170	24	2881	100	2		3	3				
Tarm	2811	12	800	73	823	58			2	1	3	3	1	1		
Aadum	1160	8	500	31	335	29	360	30	1	1	2	5				
Hoven	1074	5— 6	615	75							5	6	2			valg
Ilderhede	965	3— 4	473													
		Gnsn 9,2	Gnsn	54	Gnsn	51			11(+1)	6	27	31	4	3		

Provster

Bølling-Nr Horne-Hind herreder var ét provsti indtil 10. juni 1902, da Ulfborg-Hind herreders provsti oprettedes.

10. febr 1848–2. dec 50: **A. D. Andresen**, Ringkøbing-R, fl t Korsør-T, se Snesere.

2. sept 1851–11. juli 55: Lic theol **J. V. Bloch**, Lønborg-E, fl t Vig NA, se der.

8. okt 1855–15. febr 64: **A. C. Jungersen**, Dejbjerg-H, fl t Skellerup-E, se der.

11. april 1864–14. dec 69: **J. C. Kjær**, Skjern.

26. april 1870–2. april 75: **I. de Hemmer Gudme**, Skjern, fl t Ormslev-K, se der.

27. sept 1875–12. febr 1908: **H. S. Vilstrup**, Borris-F.

25. febr 1908–23. juli 23: **O. V. Boeck**, Lønborg-E.

23. juli 1923–28. juli 31: **S. Andersen**, Skjern.

28. okt 1931–30. sept 62: **P. B. Gadegaard**, Egvad-Tarm.

1. okt 1962: **K. Jacobsen**, Borris-F.

Ringkøbing amt. Bortset fra Nr Horne herred, der ligger syd for Skjern aa og hørte til Varde syssel, har det nuværende Ringkøbing amt samme omfang som Hardsyssel, der har faaet navn efter syslets beboere, harderne, der allerede nævnes hos Cæsar, harudes, i kejser Augustus' Monumentum Ancyranum, charydes, og hos Ptolemæus, charudes. Identifikationen af harderne og ovennævnte former fra klassiske kilder er dog ikke anerkendt af alle forskere. Indbyggerne kaldtes i ældre tid har(d)boer, bevaret i stednavnet Harboøre. Sysseltinget, der 1391 betegnes placitum Harbobythyng, synes altid at have været i eller ved Holstebro. Om stedet minder Sysseltoft i nærheden af Skolegade.

Ved middelalderens slutning bestod Hardsyssel af Lundenæs len, der omfattede Bølling, Ginding, Hammerum og Hjerm herreder, Bøvling, der omfattede Skodborg herred, fra 1537 ogsaa Vandfuld herred, der 1523–37 havde været et selvstændigt len og før da havde været forenet med Hind og Ulfborg herreder, som forblev et særligt len, indtil det 1597 blev forenet med Bøvling len. Nr og Ø Horne herreder udgjorde ét len indtil 1520'erne, da de blev lagt under Koldinghus. 1579–85 var Nr Horne herred selvstændigt, men blev da lagt under Lundenæs, hvortil ogsaa Nørvang og Ø Horne herreder kom 1585. Nørvang herred blev dog allerede skilt fra 1588. Hele det nuværende Ringkøbing amt var saaledes fra 1585 samlet i de to len Bøvling og Lundenæs, fra 1660 Bøvling og Lundenæs amter, som fra 1671 havde samme amtmand. 19. marts 1794 oprettedes i henhold til resolution af 4. sept 1793 Ringkøbing amt, som kom til at omfatte Lundenæs og Bøvling amter med undtagelse af Ø Horne herred, der kom til Ribe amt, samt Vrads herred af Silkeborg amt. Dette blev dog fra 1. jan 1822 lagt til Aarhus amt.(Trap IX, 1965, s 51).

Hardsyssel hørte under Ribe stift fra gammel tid. Ved omlægningen af stiftsgrænserne 1922 kom Hammerum, Hjerm, Ginding, Vandfuld og Skodborg herreder under Viborg stift.

Litt: Hardsyssels aarbøger. J. C. Hald: Ringkøbing amt, beskrevet efter opfordring af Landhusholdningsselskabet, 1833, O. Nielsen: Hardsyssels diplomatarium, 1893, J. Brüel: Klitterne i Ringkøbing amt, 1902, P. Storgaard Pedersen: Hardsyssel, en middelalderstudie, 1904, samme: Fra løbedegnenes tid, AarbHards, 1907, 40—51. P. Severinsen: Fra landsbyskolens barndomstid i Ringkøbing amt, smst 1907, 79—108, 1908, 115—29, 1910, 213—25, 1912,151—58, 1915, 111—32, samme: Hardsyssels kirker, smst 1909, 1—70, P. Storgaard Pedersen: Brødremenighedens virksomhed i Hardsyssel, smst 1910, 102—56. A. Krog: Omrids af lægevæsenet i Ringkøbing amt indtil 1915, smst 1915, 49—78. P. Storgaard Pedersen: Hardsyssel, 1916, N. Olesen-Husted: Ringkøbing amts politiske historie i stændertiden, AarbHards, 1917, 110—31, S. Nygaard: Godsslagtningen i Bøvling amt, smst 1918, 49—83, P. Storgaard Pedersen: Latinskolerne i Hardsyssel, smst 1919, 24—80, Chr. Christensen: Tilstanden i Hardsyssel paa Chr. VIs tid, smst 101—58, 1920, 23—45, Aug. F. Schmidt: Hellige kilder i Ringkøbing amt, smst 1926, 155—68. Turistforeningens aarbog 1927, Peter Skautrup: Nogle Højnavne i Hardsyssel, AarbHards, 1927, 120—35, 1928, 168—83, 1929, 156—68, 1965, 42—61, J. Aldal: Hardsyssel under det 17. aarh.s krige, smst 1928, 103—54, Gudmund Schütte: Haruderne el Hardsysselboerne, smst 155—67, Johs. Vejlager: Genforeningsmindesmærkerne i Ringkøbing amt, smst 1929, 113—45, Aug. F. Schmidt: Sagn og tro knyttet til sten i Ringkøbing amt, smst 146—55, H. P. Hansen: Fra gl dage, I—III, 1921—30, samme: Natmandsfolk og kjæltringer, I—II, 1921—22, samme: Kloge folk i Vestjylland, I—II, 1925 og 1943, Ejnar Poulsen: Hardsyssels degnehistorie, Aarb Hards, 1930, 1—60, Johs. Tholle: Haver og havedyrkning i Ringkøbing amt, smst 61—112, P. Storgaard Pedersen: Vestjydske ordsprog, især fra Hardsyssel, smst 113—51, Henrik Larsen: Markfællesskabet i Hardsyssel i ældre tider, smst 1931, 20—57, J. Aldal: Vestjyske trolddomssager, smst 66—109, H. Grüner Nielsen: Folkeviser fra Hardsyssel, smst 1934, 1—27, Johs. Tholle: Flora og folketro, især i Ringkøbing amt, smst 28—66, J. Gr. Pinholt: Det danske redningsvæsen, smst 1937, 110—19, Hjemstavnsbogen for Ringkøbing amt, 1937, H. P. Hansen: Trange kaar, af hedebondens saga, 1932, Peter Skautrup: Hardiske maal, I—II, 1930 og 1943, samme: Et Hardsysselmaal, I—II, 1927—30, Emil Bloch: Gl vestjyske veje, Aarb Hards, 1940, 64—92, 1946, 47—70, H. P. Hansen: Spind og bind, 1947, samme: Papirfabrikker i Vestjylland, jubilæumsskr for Rasmussens bogtrykkeri, 1949. Esbern Jespersen: Hoveri i Vestjylland og andre landboforhold, AarbHards, 1944, 5—78, H. C. Hansen: Af merglingens historie i det nordlige Hardsyssel i det 18. aarh, smst 1949, 34—47, Aug. F. Schmidt: Randbemærkninger til Ringkøbing amts historie, smst 48—64, Esbern Jespersen: Da jordfællesskabet ophørte, smst 113—43, 1950, 106—49, Alfr. Kaae: Bidrag til Bøvling lens hist, smst 1955, 5—76, H. Jonassen: Natur og mennesker i Vestjylland, smst 1958, 5—36, Aug. F. Schmidt: Særegen folkeoverlevering fra Hardsyssel, smst 53—66, Flemming Jerk: Ringkøbing amts herregaarde gennem godsslagtningens tidehverv, smst 100—151, Alfr. Kaae: Lundenæs len, smst 1959, 27—126, Troels Dahlerup: Hardsyssels provsti i senmiddelalderen, smst 1960, 77—139, Alfr. Kaae: Bonde og herremand i Vestjylland 1964.

Hardsyssel aarbog, Skjern aarbog.

Jørgen Lundbye: Brødre mgh Mission i Jylland, Khst samt 5 R, I, 287—306, J. Lausten: Barndomsminder fra 1870—82 R egnen, Hards aarb 1960, Karl Hansen: Noget om bornholmere og forudsætningerne for denne religiøse bevægelse i Vestjylland, Hards. aarb 1923, 27—44, N. Clausen-Bagge: Lidt om det grundtv livs gennembrud paa Ringkøbingegnen, smst 1938, 1—14, H. K. Kristensen: Kirkeforhold ved R Fjord, Hards aarb 1954. N. C. Skouvig: Hardsyssel i Danmarkshistorien, Hards aarb 1962.

Sydvestjysk Missionær- og Præstekonvent

Konventet blev oprindelig stiftet for missionærer alene i 1897, men i 1908 blev præster, der følte sig knyttede til Kirkelig Forening for Indre Mission i Danmark, indbudt til at være med.

Konventets formaal er at fremme Guds rige i Vestjylland. Dets udstrækning er i syd og nord fra Ribe til Ulfborg, mens Vejen, Grindsted, Skarrild, Sørvad danner østgrænsen. Konventsmøderne afholdes to gange om aaret

i Skjern. Mange af kirkens gode mænd har for dette forum holdt kirkelige, dogmatiske og etiske foredrag efterfulgt af forhandling.

Konventets værdi bestaar ikke mindst i det broderlige samarbejde, der hersker mellem læg og lærd. Derfor blev konventsmøderne til festdage og til ny opmuntring i arbejdet. Af de ca 60 medlemmer er de fleste præster.

Af konventets historie skal fremhæves følgende: I 1913 blev der planlagt missionsuger i aandeligt døde sogne paa Esbjerg- og Ringkøbingegnen. Senere blev arbejdet udvidet til at omfatte hele strækningen: Ulfborg–Ribe opland. Konventets mødeudvalg henvender sig personligt hos sognepræsten de paagældende steder for at give ham lejlighed til at fremsætte sine personlige ønsker, som der saa vidt mulig tages hensyn til.

I 1925 vedtog konventet navneforandring. S. V. Jydsk præste- og missionærkonvent blev til S. V. Jydsk missionær- og præstekonvent. Faktorenes orden er aabenbart ikke ligegyldig.

Af konventets markante skikkelser gennem aarene kan nævnes den kloge og myndige indremissionær *Axel Nielsen,* den varmhjertede provst *Boeck* i Lønborg og den festlige tømmerhandler, *Chr. Nielsen* fra Gørding. Pastor *P. Bentzen* var i mange aar indtil sin voldsomme død natten til palmesøndag i april 1944 konventets kasserer. De forskellige formænd var i aarenes løb følgende: Indtil 1917: Indremissionær *L. Ulrich,* Ringkøbing, 17–24: Indremissionær *Axel Nielsen,* Esbjerg, 24–35: Indremissionær *Ingemann Pedersen,* Bramminge, 35–44: Indremissionær *L. Larsen,* Nr Nebel, 44–48: Indremissionær *H. Munck,* Esbjerg og fra 1948 og indtil nu: Sømandsmissionær *P. Lodberg Jensen,* Esbjerg.

Provst *O. V. Boeck,* Lønborg betød meget i konventet og i Vestjyllands aandelige liv og i IM.

Desuden provst *Poul Gadegaard,* † 1966, Egvad-Tarm. Hans positive aandelige indstilling og forkyndelse, hans sunde dømmekraft, dygtige initiativ og hans personlighed har været Vesteregnen til megen nytte.

Konventets foredragsholdere gennem de mange aar var ikke et alsidigt udtog fra den danske folkekirke. Ikke fordi man var bange for at høre sagen fra en anden kant, men fordi man ønskede at sammenkomsterne skulle være til opbyggelse. Man ønskede ikke heftige diskussioner, men en samtale om tingene. Indre Missions præster og lægfolk er ikke ensrettede, og der kan være stærkt divergerende meninger om forskellige ting, men om eet har der altid været enighed – ogsaa i dette konvent: »Vi har faaet et budskab betroet. Det er vort store ansvar, men ogsaa vort skønne privilegium, at bringe det videre til vort folk.«

Hvem var saa talerne? Det var biskopper, domprovster og provster, præster, læger, lærere, højskoleforstandere, missionærer og andre lægfolk. Foredragsemnerne var mange og forskellige, men ofte strejfede de – som naturligt var – forkyndelse og sjælesorg.

Biskop *G. Koch,* Ribe, har talt om »Lægmandsarbejde før og nu« og om »Missionsuger«. Biskop *Johs. Gøtsches* emne var: »Hvad skal jeg prædike?« Biskop *O. Olesen* har, som det hjertemenneske han var, valgt: »Kristendommens hjerte« og biskop *Scharling:* »Det tidsbestemte og det evighedsbestemte i arbejde og forkyndelse.« Medens vi er ved biskopperne maa nævnes, at ogsaa biskop *Lindegaard* blev indbudt til at tale, men desværre blev han syg hver gang. I den anledning fik konventet et hjerteligt brev fra ham, hvor han dybt beklagede, at han ikke kunne komme og tilføjede: »Alene det, at De har indbudt mig, har været mig en meget stor glæde.« – Den positive, grundtvigske biskop var en ydmyg mand, som man ikke kunne andet end holde af.

Af andre emner skal nævnes: »Er vor vilje trælbunden?« – »Hvilken værdi har Gudsfrygt uden omvendelse og omvendelse uden Gudsfrygt?« – »Afkristningen i vort folk«. – »Oplevelse og tro«. – »Isolation og mission«. – »Vor pietistiske og vor lutherske arv« osv. Emnerne var ikke altid lige højtidelige, som den gang den gæve bagermester *Støttrup* fra Viborg holdt et sprællevende foredrag over emnet: »Har vi traadt i spinaten?«

Efter et alvorligt indlæg af pastor *Ingvard Nielsen,* Vilslev: »Har vi en kristen skole?« ved efteraarskonventet i 1946 blev der fra konventet sendt et aabent brev til rigsdagsmændene i Ringkøbing og Ribe Amter med følgende indhold: »Vi forventer Deres støtte til, at Rigsdagen drager omsorg for, at den kristne moral hævdes uafkortet i den danske folkeskole, og at ingen skoleleder som offentlig – i teori og praksis – bryder med denne moral kan indtage en ledende stilling indenfor vor folkeskole.«

Ogsaa ved bispevalg har konventet taget teten og været det forum, hvor man drøftede kandidater til embedet som stiftets biskop.

S. V. Jydsk missionær- og præstekonvent er kun for mænd, men hvert 50-sindstyvende aar faar konerne lov til at komme med. Det skete ved foraarskonventet i april 1958 paa missionshotellet i Skjern. Det blev en meget festlig dag, hvor pastor *Chr. Bartholdy* talte til de ca 100 gæster over emnet: »Nyt lys over Golgatha.« Efter middagspausen indledte Kinamissionær frk *Katrine Nielsen* en forhandling over temaet: »Har vi gnisten?« –

At konventet altid maa eje den hellige gnist, er dets brændende ønske for fremtiden.

P. Lodberg Jensen.

Om det *Vestjyske jernbanekonvent* se her s 27 f.

Bølling herred

Skjern sangen

Der staar saa frisk en vestenvind
hen over fjordens vande.
Den stryger gennem dalen ind
med vaaren om sin pande.
Den synger om det vesterhav,
der stundom tog, men tiest gav
saa rund en skærv til høj og lav
og mætted' mange munde.

Der gaar en aa saa bred og stærk
fra øster gennem dalen.
Og engene er aaens værk
fra Felding og til Falen.
Der flyver højt de vilde gæs,
der bjærges hø i tusind læs.
Ved laderne staar hæs ved hæs
i Bølling-Nørre Herred.

Den aa, den eng, den vestenvind,
de har saa mange minder,
der smyger sig i tanken ind
hos gamle mænd og kvinder.
De hvisker om den favre tid,
om al den lykke, stræb og slid,
der randt af deres hænders flid,
da ogsaa de var unge.

De hvisker om den alfarvej,
der drog sig over sletten.
Om Dejbjerg Hede, Skjernbrogaard,
hvor kongen plejed' retten.
Om Lundenæs og Hedeby,
hvor grevens knægte søgte ly,
men joges hjem med hvasse spyd
af Niels, den stærke jyde.

Og det var her han gik, den mand,
som la' os tæt paa sinde:
»Hvad udad tabes af vort land,
det maa vi indad vinde«.
Han talte ret saa djærvt og sandt.
Han alles øre til sig bandt
og — »vej til folkets hjerte fandt« —
Saa mæler — Dalgas Stenen.

Saa kom den unge slægt en dag
med hammer, høvl og spade.
Og hvor der før kun var en vej,
der bygged de en gade.
De mestre murede saa rapt.
Det stod saa støt, hvad de fik skabt.
Og sønnerne har ikke tabt
den lyst at bygge vid're.

Du unge by, vort manddomsværk,
af flid og fælles vandel.
Du skal dig vokse sund og stærk
ved haandværk og ved handel.
Og skoven skærme skal dit hus
mod stormens vælde, havets gus,
saa kun de milde vindes sus
kan vifte om din arne.

Dog endnu staar, hvor før den stod,
den gamle, hvide kirke.
Og endnu bonden har sin rod,
hvor han har haft sit virke. —
Har byen faa't sin egen sang,
vil kirkeklokken med sin klang
udsynge over eng og vang
sin gamle, dybe tone.

Overlærer J. Edsen Johansen, Skjern.

SKJERN

(Købstad fra 1. april 1958)

Skjern sogn, 4803 ha, ligger i fladt terræn lige nord for Skjern aa, der her er ved at danne delta. Byen er ligesom Tarm opstaaet som bro-by, har altid været et vigtigt trafikknudepunkt. 1850 var der i alt kun 881 indbyggere, og sognet var et almindeligt, lille vestjysk sogn. 1965 var der 5868 indbyggere, og Skjern bavde forlængst overfløjet Ringkøbing. Hovedgaden er landevejsgade, foruden kirke og 2 præsteboliger er der 3 missionshuse (IM, Lt, Mf fra 1908, Evangelisk Luthersk Missionsforening fra 1919). Skjernhallen. Raadhus fra 1899, tinghus fra 1884, byskolen, kirkeskolen, Teknisk Skole, handelsskole, Eksternatskolen Skjernaa-skolen fra 1960, 55 elever, De Gamles hjem fra 1916, udvidet 1945, Haandværkerstiftelsen, musæum fra 1929, bibliotek fra 1928, stadion anlagt 1934, banker, hoteller, meget moderne Missionshotel (moderniseret 1967), anlæg ved kirkeaaen, med portrætbuste af Fr. VII, anlægget ved Borrisvej med mindesten med portrætrelief af indenrigsminister Sigurd Berg († 1923 ftm her 1918–21), og genforeningssten. Ved biblioteket er 1962 opstillet en bronzefigur, Høstmanden (billedhugger Bent Sørensen). Flere større erhvervsvirksomheder (stort kreaturslagteri, mejeri, cementfabrik, fjerkræslagteri, trikotageforretning, maskinfabrikker, tæppefabrik mm).

Den store papirfabrik Scandinavian pulp industry, der fremstiller maskinpapir med gamle aviser som raamateriale, begyndte 1966, med en garanti fra statens egnsudviklingsudvalg paa 15 mill kr, traadte 1967 i likvidation med et underskud paa 3,4 mill kr. Nyorganiseres 1968.

I landdistriktet følgende bebyggelser: Ganer, Hedeby, V og Ø Marup, Albæk med skole, dambrug, Kærgaard, Aanum, Old, Engsig, Vejle, Knude osv. En del plantage.

Der er planer om et samarbejde (erhverv, turisme, kultur) ml Skjern, Tarm og Ringkøbing om trekantsomraade: Fjord-regionen.

14 oldtidshøje, 5 sløjfet. Gudenaaboplads er.
Hg Lundenæs og L Voldsted (se ndf). Skjern Birk nedlagdes 1796.

Sognet har en særlig interessant historie baade folkeligt og kirkeligt.

Sognets gl navn var Skyerne (fra 1340), senere Skjerne (1870) og Skjern, har antagelig sin oprindelse af Aaen. Stednavneudvalget lagde senere en haand paa j'et, men turistforeningens mangeaarige formand, fotograf *P. Th. Graversen* fik efter en energisk kamp j'et tilbage. Den ældste beskrivelse af sognet (1638) skyldes nok præsten *Iver Gregersen Hemmet*: »Her i sognen findis icke nogen antiqviteter eller noget synderlig merckeligt. Kong Majtz slot Lundenis ligger her i sognet, och løbber her tu smaa aaer eller becher mit giennem sognen –« og her findes ogsaa beretningen om en pyt i præstegaardens enge paa Tarmkjær: »Kong Hans's pytt, der siges Kong Hans 1513 skal haffue faaet sin helsot i den, der han rejste offuer samme Tharrum kjer nør paa.«

Den 94 km *Skjern aa* (Danmarks vandrigeste aa) udspringer i Tinnet krat ved Tørring ca 200 m fra Gudenaaens udspring. Med sine mange tilløb, bl a Brande, Holtum, Rind, Vorgod og Omme aa afvander den 2338 km² land. Over Brande, Skarrild, Sdr Felding og Skjern løber den ud i Ringkøbing Fjord og danner paa det sidste stykke et stort delta. Den er kendt for sin fiskerigdom og yndet af lystfiskerne, især for dens laks. Men selv om ogsaa bønderne tidligere betragtede Skjern-engene som et godt aktiv, saa kunne Skjern aa dog ogsaa med sine oversvømmelser stundom blive en arg modstander. Fra omkring 1800 og fremover er der gjort adskilligt for at forbedre forholdene herude i det store delta, sving blev rettet og diger bygget op. Det folk kender bedst, er det store aaleje med gennemskæringen fra 1840, der kan ses fra landevejen, og ude mod vest den store udretning 1901–02. 1876 var hedeselskabets stifter *E. M. Dalgas* herude for at forestaa bygning af vandingskanaler. Men stædigt holdt de gamle paa, at Skjernaaens vande kunne ingen tæmme. I 1940 nedsatte landbo- og husmandsforeningerne for Ringkøbing amt et udvalg for at faa de lave omraader ved Ringkøbing Fjord afvandet, men Hedeselskabets projekt med tilhørende kraftværker kunne paa grund af krigen ikke realiseres. 1944 nedsattes et oplysningsudvalg for Skjernaadalens afvanding. Et projekt til 200 mill kr i anlæg og 200.000 kr i aarlig driftsudgift for 3775 ha laa færdigt 1953. A/S Vestkraft og elektricitetsraadet mente ikke kraftprojektet kunne realiseres. Men afvandingsudvalget lagde det frem ved et lodsejermøde 29. sept 55, hvor 70 pct stemte for dets gennemførelse.

Der nedsattes et 13 mands lodsejerudvalg med gaardejer *J. Smedegaard Mortensen,* som formand. Efter en tilskudsordning fra stat, amt og kommune fastsattes lodsejernes anlægsudgifter til 1200 kr pr ha. Det stærkt detaljerede projekt blev færdigt 1958, vedtaget i marts 1961 og arbejdet sat i gang i marts 1962 og er nu afsluttet. Oppe ved Albæk er fredet 50 ha med sandbakker og sumpe med krat som naturreservat, og ved Kodbøl er der bygget en stor fisketrappe. De græsklædte diger og veje giver muligheder for timelange vandringer langs aaens bredder og de bankefri aalejer uhindret sejlads fra Borris til Ringkøbing fjord. De vandlidende enge er omdannet til frodige kornmarker. Meningerne om gennemførelsen er dog delte.

Se: Jens Andersen: Da vi fik vort »J« (Ugeposten 3. jan 1953). Foreningen, som gengav Skjern sit »J« og »opfandt« nøglen (Skjernnøglen i byens vaaben), Skjern Dagblads købstadnr.
O. M. Pilgaard: Bønder bygger bro (Skjern Aarbog 1943), samme: Skjern-bro (Skjern Aarbog 1966), Thv. Lodberg: Stormflod og sandflugt i 1701 og 1703 (Skjern aarb 1943), Red Anker Kirkeby: En kanofart ad Skjern-aaen (Skjern aarb 1944), Red. Ax. Søndergaard: Det nye Skjernaaløb (og flere artikler om afvandingsarbejdet i Skjern aarb 1962 og flg.). Afvandingen (Berl Tid 2. nov 56), Tage Christiansen: Skjern aa (Berl Aften 8. juli 60), Axel Holm: Bønderne ved Skjern aa (Kr Dagbl 29. marts 58), Skjernaaens afvanding (fl. artikler af forsk forfattere i Hedeselskabets Tidsskrift nr 1 — 15. jan 1963 — side 2—43), Berl Tid 23. juni 68, Trap IX I, 1965, 40—41.

Den fredede *slotsbanke* paa næsset mellem Skjernaa og Ommeaa viser hvor kgl majestæts slot engang har ligget. Navnet *Lundenæs* antyder, at det har været skovbevokset. Maaske var det en saakaldt tvingeborg rejst efter bondeoprøret mod Erik Menved 1313 – maaske rejst af de holstenske grever, der blev slaaet af *Niels Ebbesen* ved Skjern aa 1340. Slottet blev pantsat af dronning *Margrethe* 1387, og *Erik af Pommern* holdt retterting her 1406. Fra 1416 har en række lensmænd boet her. Ofte har det været udsat for ildebrand: 1441 brændte ladegaarden under et bondeoprør, under Grevens Fejde afbrændte Skipper *Clement* slottet 1534, i 1622 brændte borggaard og hestestald og i 1644 blev slottet skudt i brand af svenskerne. I 1661 overgik Lundenæs i privat eje til et par holstenere som pant for penge, Fr. III havde laant under krigen. 1711–71 var det stamhus, men holstenerne har næppe boet her. Kancelliraad *Niels Hansen* lod sig godset tilslaa ved auktion sammen med Øde Kjelstrup samt 38 ejendomme i Skjern 1779. Han boede paa Lundenæs, døde 1792 og blev begravet paa Skjern kirkegaard. Svigersønnen, kaptajn *Niels de Jermiin,* Lønborggaard, solgte gaardene – Lundenæs var da delt i 2 gaarde – omkring 1810 til kammerherre *Benzon,* der ca 1850 solgte den vestre gaard til *Stilling,* Skjernbrogaard, som 1854 overdrog den til ejeren af Tarm kro *Kresten Smedegaard Lauridsen* og den forblev i familiens eje til 1956. Den ligger her stadig som en sidste rest af det gamle lensmandssæde.

Skjernbro er ogsaa et historisk sted. Pastor *Iver Hemmet* skriver 1638, at al fart fra Ribe og Varde til Thy, Vendsyssel og Viborg gaar over denne bro. I krigstid mødtes man ved broen for at holde fjenden borte. Forgæves søgte en del af skipper *Clements* bondehær her at hindre *Johan Rantzaus* fremrykning 1534. General *Torstensson* kæmpede her 1644 og skød Lundenæs slot i brand og plyndrede. Under treaarskrigen 1848–50 mødte bønderne her med al slags udrustning for at bekæmpe de udbrudte Rendsborgs-slaver, som dog ikke kom. Men tyskerne gik 1940 over Skjernbro op i Jylland, og under den tyske besættelse 1940–45 blev Skjernbroerne passeret af fjender i tusindvis.

Den østre Lundenæs gaard ejedes af *Terkild Christiansen,* der lod den udstykke omkr 1890, og bygningerne blev revet ned. Paa en del af dens jorder ligger nu Lundenæs Plantage og »Albæk Skole«.

Skjern lystfiskerforening har sørget for en hængebro over til slotsbanken – tidligere en fladbundet pram, der kunne trækkes over aaen i en kæde – men det nye aaleje gaar nu bag om banken.

Se: O. M. Pilgaard: Af Skjern sogns saga (Skjern aarb 1942), samme: Øster Aanum (byen antagelig lagt under Lundenæs omkr 1660 og derfor helt forsvunden (Skjern aarb 1930—31), Jens C. Andersen: Af saga og sagn om Lundenæs (Skjern aarb 1953), Alfred Kaae: Lundenæs Len (Hardsyssels aarb bind 53 — 1959 s. 27—126), Hjemstavnsbog for Ringkøbing amt side 272—76 og 351—67, Alfred Kaae: Slottet »Lundenæs« (Skjern aarb 1959), O. M. Pilgaard: Albæk Mølle (under Lundenæs) (Skjern aarb 1931—32), Palle Fløe: To ejendomsprocesser (Hardsyssel aarb 1911), Af fru kaptajn Kjærs optegnelser: Da tyskerne huserede paa Lundenæs 1849.

Skjernaa danner ikke blot sogneskel for

Skjern mod syd, men skiller ogsaa mellem Hardsyssel og Vardesyssel. Vejen fra Varde gennem Skjern til Ringkøbing blev anlagt 1848–50. Gennem engene passerede den tre aaløb over Sønderbro, Langbro og Nørrebro. Øst for Nørrebro laa Bomhuskroen. Med den nye vej blev bropengene afskaffet. Et stykke vest for broen ligger endnu Skjernbrogaard og Petersminde. Det lille birketing for Lundenæs-eller Skjern birk blev sat paa Skjernbrogaard 1532–1796. (»Ka væer vi ska en tur te Skjanbrow« – til forlig). Birketinget lagdes under Bølling herred, og i 1825 fik Bølling-Nørre Horne herred sin egen herredsfoged med bopæl paa Petersminde, der endnu kaldes Dommergaarden. Den første herredsfoged, *Hertz,* opførte et ting- og arresthus nær opad Skjernbrogaard. I dettes nærhed laa et lille lerhus, der er blevet kaldt »Pjaltenborg«, og her boede kontorpersonalet fra herredskontoret. Mens *Barfod* var herredsfoged, 1870–98, blev der bygget nyt ting- og arresthus i Skjern, men kontorerne blev paa gaarden. Den sidste herredsfoged var *Clausen* 1915–19. Siden har byen haft dommer, og 1940 flyttedes dommerkontoret op til byen, og fik lokaler i ting- og arresthuset. Paa Skjernbrogaard boede sagfører *P. Halskov* 1806–67 og fra 1870 sagfører, kaptajn, R af Dannebrog *L. P. Kiær.* Under Halskov stiftedes her »Det gensidige Brandforsikringsselskab for Bølling-Nr Horne Herred« i 1848 og under Kiær »Skjern Sogns Spare- og Laanekasse« i 1875. Af stor betydning for egnen blev ogsaa oprettelsen af »Vest- og Sønderjysk Kreditforening« i 1860 og i 1841 nyoprettedes sogneforstanderskaber. Skjerns første sogneforstander blev fuldmægtig *Lybecker,* Skjerneby (det gl navn for bebyggelsen om Skjernbrogaard). Her stod ogsaa mindestøtten for Fr. VII, som nu findes i anlægget ved museet. Efter aabningen af den nye vej 1850 ønskede en apoteker at bygge nær Skjernbro, men ingen ville sælge ham grund. (»Hva ska vi mæ en Abbeteger, der ku jo vær faaer for, te han ku go o æ Sown«). Skjern fik saa først apotek 1923.

Se: Fru Margrethe Asingh f. Thøstesen: Den gamle kendte egn, Minder fra herredskontoret (Skjern aarb 1947), Salomon Frifeldt: To herreder og en grænse (Skjern aarb 1948), Af fru kaptajn Kjærs optegn: Minder fra Skjernbrogaard (Skjern aarb 1949), Cand polit Anders Clausager: Skjernbrogaard og dens beboere gennem 150 aar (Skjern aarb 1961).

En lille menneskealder senere mødte man nogenlunde den samme tankegang i sogneraadet, der 1880 afviste en ansøgning om udstykning i den nordre ende af den nye by, der dog saa smaat var begyndt at vokse frem ved vejen nord for kirken, selv om saa godt som jordløse beboere ikke var videre velset. Det første hus var rejst af »Skjerns første borger«, skomager *Peter E. Outzen,* 1852 ved den nye landevej. Der gik næsten 30 aar, inden det fik nogen nær nabo, og det stod der til 1917, da det maatte vige for Palæ-biografen. *Outzen* var en from mand og en dygtig kirkesanger. Sogneforstanderskabet holdt en tid til i hans stadsstue. Fordi det holdt ud længst, blev det af folkevittigheden kaldt »Haabet«. Et andet lille hus byggedes, hvor nu kommuneskolen ligger. Her boede *Inger Marie Leer* og kaldtes derfor »æ Leerhus« – af folkevittigheden »Troen«. Det tredie blev bygget 1854 af købmand *Chr. Fabricius Hansen,* der havde skaffet sig en høkerbevilling. Huset kom kun til at rumme soveværelse og butik – disken var en klap i yderdøren – og det blev saa til »Kærligheden«. Disse tre smaa huse var i mange aar de eneste ved landevejen, men efterhaanden kom der flere til. Denne del af byen siges derfor at være bygget paa Troen, Haabet og Kærligheden.

Et hovedpunkt i byens udvikling var gennemførelsen af den vestjyske *længdebane* med station i Skjern 1875. Og da tværbanen over Herning blev ført igennem til Skjern 1881 blev den endogsaa et knudepunkt for trafikken. Byen voksede op paa *N. Kousgaards* samt St og Lille Engsigs jorder. Saa sent som i 1891 blev den almindelig kaldt Engsig by, og man nævnte Engsig skole og Engsig kro. Kroen blev senere til Missionshotellet og der kom højskolehjem (senere Hotel Skjern) og Grønlunds Hotel. – Hedeopdyrkning og et godt opland øgede byens vækst. Men endnu i mange aar saa landdistrikternes befolkning med mistænksomhed paa denne opkomling, som de dog selv var med til at nære. Dygtige handelsfolk og haandværkere slog sig ned i byen, og efterhaanden kom der industri til af forskellig art. Byen voksede og ændrede struktur i takt med tiden.

Terkild Christiansen, Lundenæs, (af den kendte Holmsland-slægt, farbroder til højskoleforstander C. P. O. Christiansen, Askov), blev sogneforstanderskabets formand efter Lybecker 1848, en dygtig mand, som var formand fem gange i tiden indtil 1867. Han holdt stejlt paa sine meninger og gav ikke gerne op i forhandlinger. Han var tillige administrerende direktør for Bølling-Nr herred brandforsikring, skattekommissær og i 6 aar amtsraadsmedlem. Købmand *Hansen* maa have været første formand efter loven om sogneraad 2. juli 1867. Møderne holdtes forskellige steder indtil købet af fattiggaarden 1870. Sogneraadsformand *J. P. Siggaard* († 53, 69 aar) var sogneraadsformand i 19 aar, formand Bølling-N Horne herr Kommunalforening. Bm Vestjysk gymnasium mm. En dygtig og forudseende formand var ogsaa bogtrykker *J. Strandbygaard.* Billede af de mange formænd gennem aarene findes ophængt paa kommunekontoret.

Herude, hvor Hardsyssels sydgrænse gaar ved Skjern aa, og hvor stude er fedet op og drevet sydpaa, i disse egne, hvor *Blicher* kunne gaa i timevis uden at træffe en menneskelig bolig, hvor kun faarene fandt føde paa hederne, er jorden forlængst opdyrket, nu skal engene tæmmes. Nu ligger der solide gaarde og en købstad, hvor hedebønderne fordum sled. Kirken er Skjerns ældste og ærværdigste bygning. Hovedvejen gaar gennem Skjern, mange veje mødes der, talrige rutebiler.

Allerede i 20erne kom planer om at gøre Skjern til købstad, og omkring 1925 nedsatte grundejerforeningen et udvalg til at arbejde med sagen, men aarene gik, uden at der skete videre. Efter at fabrikant *O. K. Nielsen* i 1945 var blevet sogneraadsformand, kom spørgsmaalet atter frem, og han blev manden, der førte sagen igennem og blev Danmarks ældste borgmester i Danmarks yngste køb-

stad ved en større festlighed den 30. april 1958. Overgangen skete kl 24. Borgmesteren blev r af Dbg, men ellers fulgte der ingen særlige privilegier med. Derfor bliver Skjern vel ogsaa ved med at være den sidste købstad. Storkeparret paa banegaardens tag holder trofast ud og er gennem DSB's storke-film med til at gøre Skjern kendt i den vide verden.

Se: Da Skjern blev købstad (billedmagasin fra J. Strandbygaards Bogtrykkeri) Jens C. Andersen: Saa blev Skjern købstad (Skjern aarb 19) B. Lillelund: Skjern — nøglen til Vestjylland (radioforedrag i aarbogen Skjern 1958), Jens Marinus Jensen: Minder fra Skjern — byen der bliver købstad (Skjern Dagbl 31. marts 1958).

Bankbestyrer *Stie* er nu borgmester (Venstre). Biblioteket ledes af *Ernst Lund Andersen.*

Under den tyske besættelse 1940–45 var Skjern præget af Vestvoldens nærhed. Modstandsbevægelsen kom først ret til udfoldelse efter 29. aug 43 med et lille hektograferet blad »Frihedsposten«, som uddeltes i hjemmene, lavet af den 15-aarige *Bent Lyager Nielsen* og den 17-aarige *Poul Nielsen,* sønner af manufakturhandler *Johan Nielsen.* Der blev dannet en sabotagegruppe paa opfordring af *Kjeld Drewsen,* Borris, de to brødre og to andre unge: *Johs. Sørensen* og *Kurt Knudsen,* var de første medlemmer. Senere kom flere voksne med: overinspektør *Ruby* ingeniør *Malver, Oscar Wagner* og politibetjent *Christensen* – med *Ruby* som byleder. De foretog flere sprængninger, især paa jernbanerne, og tyskerne var rasende. Til sidst var der 215 mand under vaaben i gruppen. Flygtningevogne med udhungrede mennesker i kreaturvogne kom til Skjern først i maj 45, et tysk tog blev angrebet nord for Skjern af englænderne, og 35 blev dræbt. Rapporten af 17. marts 46 melder, at gruppen udlagde ca 165 sprængladninger, hvoraf ca 40 forsagede. Der udlagdes 136 paa strækningen Skjern-Kibæk, og 27 paa strækningen Tarm-Dejbjerg, heraf dog 25 paa Skjern station. Sprængninger kom i 32 serier paa 20 datoer mellem 4. febr og 4. maj 45. Sabotagen gav megen anledning til tysk skyderi. – Ca 50 flygtninge er begravet i en stor fællesgrav paa Skjern kirkegaard.

Se: »Per«: Gaa til modstand — (Skjern aarb 1945), Lütken: Frihedsbevægelsen under den tyske besættelse i Skjern (Skjern Dagblads købstadnr. Lærer Jens C. Andersen).

Af den ældre præstehistorie

Præstetavlen i Skjern kirke er desværre ikke helt fuldstændig. Den ældste del er uden aarstal, og maaske mangler ogsaa navne.

Den første sognepræst efter reformationen nævnes *Thøger Wind.* Det er antagelig hans søn *Christiern* (Thøgersen) *Wind,* der faar udstedt beskærmelsesbrev mod »gæsteri, ægt og anden besværing« 1545, fordi præstegaarden ligger nær alfarvej. Fem aar efter faar efterfølgeren *Gregers Jensen* et lignende beskærmelsesbrev. Dennes søn *Mogens Gregersen* fik embedet af særlig kongelig gunst. 1593 fik kongen brev fra Wittenberg universitet om at udløse ham af gældsfængsel. Han fik saa lov at oppebære Skjern korntiende til sine studiers videre fremme, men blev ni aar efter dødsdømt for løsagtighed. Han blev benaadet. Lensmand *Hans Lauge,* Lundenæs, maatte løslade ham mod »at forsværge kongens riger og lande«. Han har derefter fremmet sine studier, saa han kendes duelig til præstetjeneste, biskoppen skulle hjælpe ham til embede i lenet, naar et blev ledigt. Det blev Skjern, og han blev der til sin død 1633.

Efter en tavle i kirken bortrev pesten 107 mennesker i 1603. Der var da ca 400 indbyggere i sognet.

Provst *Iver Gregersen Hemmet* (1633–84) blev af Lensmand *Ulrik Sandberg* kaldet 1628 og var altsaa successor i 5 aar. Fra hans haand foreligger den tidligere nævnte første sognebeskrivelse, og det ved kirkerestaureringen 1915 fundne danefæ menes at tilhøre og være gemt af ham under svenskekrigene, som gik haardt ud over sognet og Lundenæs. Det vidner om en vis velstand.

Sønnen provst *Hans Iversen Schiern* (1684–93), blev kaldet 1671 af Peder Uffeln og Bonneventure v Dorbæk, Hamburg, ejere af Lundenæs og Skjern kirketiende efter enevældens ophør – og var saaledes sin faders successor i 13 aar.

Landmarschal Joachim von Bülow, der havde faaet Lundenæs i medgift, kaldede først *Jens Hegelund,* 1693–1706, af Skelund-V og efter dennes død:

Just Frederich Hammerich, 1706–61. Den sidste forrettede sit embede til 14 dage før sin død, 82 aar gammel. Han paabegyndte den ældste opbevarede kirkebog samt indfriede og betalte præstegaarden 1707 med 100 rigsdaler. En søn blev degn i Skjern, en i Lønborg og en datter degnekone i Stauning.

Brorson skriver: Ved vis 1744 prædikede H »bevægelig om kærlighed til næsten (Gal 6,2), ungd svarede skikkeligt, i mgh fandtes hos en del særdeles attention, ellers klagede sp og især en mand, Michel Knude, om sabbatens vanhelligelse ved drik og købmandsskab, og siden fornam jeg, at de fornemmeligen sigtede til en kro, som af herskabet til Lundenæs nyligt var anlagt ved kirken.« (Vis 21). 1749 katekiserede H over 1 del af katekismen, størstedelen af ungd svarede vel, andre kun maadeligt, hvorom skete formaning. 1755 holdt H en opbyggelig prædiken over Sl 50, 15, ungd svarede vel (Vis 96).

Det kirkelige liv

har været stærkt i de sidste 250 aar og er et eksempel paa aktivt aandeligt liv i et sogn gennem mange slægtled.

Det kan inddeles i flg afsnit:

1. Den *pietistiske* vækkelse 1722 f.
2. Vækkelsen i pastor *Berings* tid (1761 f) og tilknytningen til *Brødremenigheden.*
3. *De gudelige forsamlinger* 1840 f.
4. Den ældre Indre Mission (efter 1863).
5. Luthersk missionsforenings arbejde efter 1871.
6. IM vækkelser i *Otto Moes* tid 1897 og tiden derefter.
7. Den grundtvigske valgmenighed 1923–58.

Pietismen kom til egnen med pastor *Peder Nissen Wedel* i Stauning (1722–38, fl t Hillerød-NH). Han var udpræget pietist, holdt gudelige forsamlinger, og der blev vækkelse.

Folk strømmede til Stauning, ogsaa fra Skjern, og det fortørnede pastor *Hammerich,* saa han klagede til provst *Allerup* i Lem. Biskoppen beordrede en provsteret nedsat. Wedel havde faaet en kreds af tilhængere i Skjern, ledet af *Mikkel Nielsen Knude* (HF Rørdam: Hist saml og stud II, 397). De dømte haardt om andre, holdt egne forsamlinger, søgte at overtale Hammerich til at lære af Wedel og optraadte overlegent over for ham. Mikkel Knude mente ikke, at Hammerich havde Helligaanden og sagde om hans prædiken: »Idag skar præsten et stykke af min gamle kjortel, og Fanden et stykke af hans.« I kirken kunne han le, ryste paa hovedet og lægge sig paa armene for at vise sin ringeagt. Han sagde, at folk i Skjern ingen gavn havde af deres bøn, kirke- og altergang. Formaninger hjalp ikke. Saa holdt H (efter provst Allerups raad) et forhør septuaginta søndag 1731 i kirken over Mikkel Knude, hvor han paa grundlag af en 22 beboere underskrevet klage spurgte, om han vedstod sine udtalelser, men H fik kun undvigende svar. Ligeledes afhørtes privat to karle. Den ene skulle have sagt til en mand, at »hans hustru lige saa godt kunne drikke af møddingen som gaa til alters«, og kaldt H »en farisæer, der ikke kunne lære ham noget nyttigt om værdig nadvernydelse«. Det omvendte var tilfældet. Han svarede nu, at han kunne staa ved, hvad han havde sagt, og at han talte til folk om at omvende sig. Den anden henviste til 1. Kor 14,4 og lovede ikke mere at optræde som aandelig vejleder.

Da tilstanden ikke ændredes, og de paa gældende ikke ville lade sig sige, indberettede H sagen til biskop *Anchersen,* der berammede *provsteret i Skjern kirke* 12. april 1731, hvortil 17 personer stævnedes, og beboere indkaldtes som vidner. Det ganske Skjern stævnede til kirke den søndag kl 8 morgen. Først fik degnen, *Povel Boll,* en irettesættelse og maatte bede provsten om forladelse for beskyldninger, han havde rettet mod ham. Derefter »fremkom for retten velærværdig og højfornemme lærde hr *Just Hammerich,* som begærede at faa indført den »nødvendige aarsag, som havde drevet ham til at begære denne provsteret«. Han stillede 45 spørgsmaal især til *Mikkel Knude,* og bagefter bad Mikkel om forladelse for angrebene paa sin præst og lovede »at lade dette onde og sælsomme væsen i alle maader fare.« Men senere fortrød han det, gik ikke til alters og vedblev at angribe Hammerich og andre. Følgen blev en ny provsteret 26. sept 1731, som dømte, at han ikke burde tages hemmeligt til skriftemaal, før han frafaldt sine meninger. Han bøjede sig ikke, og 14. nov 1731 indkaldte biskoppen ham til Ribe, efter at provst *Allerup* havde henstillet til biskoppen, at *Mikkel Knude* blev »exemplarisk anset som rædselsforfører«, ogsaa fordi han ikke undsaa sig for at kaste foragt paa »duelige og danlige præster« og talte haansk om dem. Ved forhandlingen faldt Mikkel K, som stod helt alene over for biskoppen tilføje, han fortrød, hvad han havde sagt og lovede fremtidigt »at opføre sig som en skikkelig tilhører ved ordets hørelse og sakramentets brug, saa hans kære sognepræst ikke skulle faa grund til klage«. Paa sin side lovede H at tilgive. Dette indførtes i landemodeprotokollen (Elle J, 69–70). Mikkel K holdt sig i ro, og 1744 gik han sammen med H i klagen over sabbatens vanhelligelse, men han stod fast i sin pietisme, omend i afdæmpet form. Selvom pietismen havde lidt et nederlag i Skjern, vedblev dens tilhængere at holde sammen. *Gert Hansen* (se ndf) siger 1740, at der var mange, men at de »havde kun liden grund«. Maaske har deres lovstrenghed stødt ham. Brorson omtaler ikke pietismen her 1755, bevægelsen er antagelig døet hen. (Khst saml 3 r V, 711, 5 r V, 107 f, IV, 597 f). Enkelte har vel fortsat med læsning i pietistiske bøger og fællesbøn. Nu og da kom vel ogsaa brødremenighedens udsendinge paa besøg.

Der er tegn, der tyder paa at *Mikkel Knude* stadig har staaet som bevægelsens leder i Skjern. Han var visselig ikke uden fejl, men staar dog som den første aandelige leder af lægfolket, der kendes i sognet, og som en mand, der har lidt forfølgelse for sin tro.

Sin store betydning fik han ved at berede jordbunden for det næste aandelige vaarbrud. (Hardsyssel Aarbog 1908).

Med pastor *Jens Jensen Bering* (1761–92) af Vindum, fik Skjern en betydelig præst, som forstod de vaktes aandelige trang. Det blev *Brødremenigheden,* som kom til at præge den ny vækkelse. (Se Lundbye: Herrnhutismen i Danmark, Storgaard Pedersen: Brødremenighedens virksomhed i Hardsyssel (Hardsyssel aarb, 1910, L. Pedersen: 200 aars trosliv i S, 1926. Pontoppidan Thyssen 1968).

Bering blev kaldet af kammerherre Ditlev v Bülow, og indsat St Mikkelsfest af provst *Hauch* i Borris. Han var gift 3 gange og fik 19 børn, 3 døtre blev gift med præster, der var venner af Brødremenigheden. Som den ægte herrnhut han selv var, satte hans præstegerning dybe spor. Han forstod de vaktes aandelige trang. Med tilbørligt hensyn til den pietistiske vækkelse forud, kan man vel godt sige, at han var den aandelige fader for det aandelige liv i Skjern siden 1761.

(Se Ribe bispesæde 1948, 133).

Brødremenigheden blev den aandelige bevægelse, der nu bar det aandelige vaarbrud frem. Emmisær *Gert Hansen* (cand theol, Kbhvn, ordineret i Hernnhut) havde været paa rejse paa egnen 1740, men først efter Berings komme synes Brødremenigheden at have faaet betydning. Pastor Bering var selv vakt ved pietismen og brødremenigheden i Kbhvn og tog sig af de vakte i sit sogn. I Liber daticus beretter han »at i 1770 blev her en vækkelse. Man samledes i store skarer i kirken og til gudelige forsamlinger søndag eftermiddag i præstegaarden«. Ikke blot vækkelse, men ogsaa vækst i troslivet ville han. Da Bering blev ældre, sendte han bud til Brødremenigheden efter medarbejdere. Den første Diasporaarbejder, missionær *Joachim C. Kramer* kom omkring 1785. Brødremenigheden byggede saa et hus tæt øst for St Nørgaard med bolig og mødesal (æ stuer hus) og fra 1790 samlede *N. Zimmermann* de vakte her i et samfund, saa der kom mere plan og fasthed i de aandelige forhold.

Skjern er ikke omtalt i J. Brodersens: Fra gamle Dage, Brødremgh hist.

Den gamle pastor B fik en skøn død. Da han 2. søndag i advent 1792 var paa vej døde han uden for kirken. Embedsbogen fortæller at han »døde paa kirkegaarden, omgivet af sin grædende menighed« efter 31 aars tjeneste, 65 aar gl, mindesten.

Mathias Thygesen (1793–1827) af S Felding-As, kaldet af kongen. Han var tilsyneladende passiv over for Brødremenighedsarbejdet, men heller ikke hindrende. Han skal være død med de ord paa læberne: »O, du Guds lam, kom snart og hent mig hjem.«

Christian Frederik Jordan (1828–1860) af Bølling S var »udpræget rationalist, men hindrede ikke brødremenigheden«. (Franz Lund). Han støttede de vakte (se ndf).

Brødremenigheden fortsatte. Møderne holdtes ikke mere i præstegaarden, men i Brødremenighedens hus. *Zimmermann* døde 1795 og afløstes af *Jens Jacobsen,* vel nok den betydeligste med sin særlige evne til at tale til børn. Samfundet var da paa 46 medlemmer, efter nogen tilbagegang efter Berings død. 1815 rejste *Jacobsen* til Christiansfeld, og hans efterfølger skomager *Franz Lund* (* 1775 i Nørrebølling v Foldingbro † 1864) blev her i 31 aar og besøgte flittigt de smaa kredse i Vestjylland. Hans begavelse var vel ikke stor, men hans tro barnlig og fast. Hans dygtige kone fulgte med ham paa rejserne og talte med kvinderne. Da Lund blev ældre og tilsidst heller ikke kunne holde ud af køre, rejste hun alene. Han trak sig tilbage 1846. Det blev ham der med sin milde, retsindige færd blev bindeled mellem den stilfærdige brødremenighed og nye, mere varmblodige forsamlingsfolk. Franz Lunds sidste aar var præget af øvrighedens kamp mod de gudelige forsamlinger, hvis møder var vækkelsesmøder. Brødremenighedens var mere opbyggende og bestod af »søskende«. Men Lund glædede sig over det nye liv. Hans afløser var *Boyle Christensen* (* 1813 i Toftum, Hemmet † 1848). 1841 kom herredsfoged *Jansen* til Skjern. Han var vækkelsens bitre modstander. Nu begyndte forfølgelserne, og det blev straks B. C forbudt at bo i Skjern, efter at herredsfogeden havde paatalt det lovstridige i menighedens virksomhed. Efter 56 aars arbejde i Skjern, var brødremenighedens virke her forbi. Huset blev solgt og nedrevet 1846. Paa »Gudsageren« i Christiansfeld kan man finde gravsten med navne paa folk, født i Schiern. »De drog ad sønden«. Forbindelsen med Christiansfeld blev dog ikke afbrudt. Der kom stadig missionærer hertil dernedefra.

»Brødrefolket« var de stille i landet, de kom stadigt i kirken og til deres egne forsamlinger, hvor de blandt »søskende« fandt deres opbyggelse. Forsamlingsfolkene var mere aktive med æggende vækkelsesmøder. *Franz Lunds* liv er nærmere skildret i L. Pedersens bog. Konventikelplakaten blev taget i brug, efter at herredsfoged *Jansen,* Petersminde, Skjern, havde paatalt det lovstridige i menighedens virksomhed.

De gudelige forsamlinger, som omkring 1840 mærkedes stærkt paa Strueregnen *(Hellig Jeppe,* Sinding, *Kr. Sørensen,* Haasum, *Jens Maarbjerg, Jens Jakobsen, Iver Viftrup, Niels Gadegaard),* er det næste led i vækkelsen i Skjern. *Franz Lund* fik flere af disse til at besøge Skjern, og der gik »et aandens sus« gennem sognet ud fra møderne i Franz Lunds sal, saa samfundet i løbet af kort tid talte 111 mdl (da 6–700 indbyggere). Herredsfoged *Jansen,* der ikke var de vaktes ven, indkaldte til forhør, og kort efter begyndte en haard forfølgelse. Da Jansen havde faaet at vide, at 3 mænd »nordfra«, *Jens Maarbjerg, Jens Chr. Smed* og *Jens Cortsen,* skulle holde møde i *Mikkel Nielsens* gaard i Ganer, drog han ud med stav i haand, skriver og arrestforvarer ved sin side, men pastor *Jordan* havde nægtet at følge med. Herredsfogden slog efter den gamle mand i gaarden, men ramte tagskægget, og en mand udbrød:

»Er du end, Satan, saa mægtig i dine,
saa er dog frelseren mere i sine –«

Inde i stuen havde man just sunget: »Gud Helligaand i tro os lær«, *Jens Chr. Smed* sad for bordenden med Luthers Huspostil foran sig. Herredsfogden kom og trak ham ud frem ved haaret og forlangte, at han og de to andre lægprædikanter skulle følge med. 3 dage sad de i arrest, og *Jens Cortsen* døde kort efter. (Se: A. Stubkjær: Nogle oplevelser, s 47, Bølling herreds justitsprotokol, V landsarkiv).

Da herredsfogden havde slaaet en med sin stok, havde *Cortsen* beroliget sine venner. »Den, som er med os, er stærkere end den, som er i verden.« Dette møde huskedes længe, og i herredets justitsprotokol findes sagen belyst fra begge sider modsat sagen mod Mikkel Knude 100 aar før. Det er hjertegribende at læse de vaktes udsagn i retten. Mange forhør fulgte, men ingen dom. Flere beboere klagede til amtmanden, som afviste dem, og berust af denne sejr udsendte herredsfogden en instruks til samtlige sognefogder om at anholde alle »omstrejfende, som holder gudelige forsamlinger«, selv om det var godkendt af stedets sognepræst. Instruktionen af 5. juli 1843 forlangtes oplæst ved kirkestævne. Men den bragte provstiets præster i harnisk. Amtsprovst *J. T. Gad,* Hee, indkaldte til konvent i Ringkøbing 15. aug 1843 men man kunne ikke enes om en fælles indstilling. (Se: L. P.: 100 aars trosliv). Der fremsendtes to klager, den ene underskrevet af dem, der havde rejst sagen, *Bloch,* Lønborg og *Hassenfeldt,* Holmsland, samt *Vilh. Birkedal,* Sdr Omme, *Østergaard,* Sdr Felding, *Jensen* Ho, og *Tang,* Velling; de ønskede at faa klarhed over, om herredsfogeden ikke var gaaet ind paa præsternes omraade og krævede en beklagelse af herredsfogedens optræden ved mødet i Skjern. Tillige ønskede man de gudelige forsamlinger værnet mod øvrighedens indgriben, naar alt gik sømmeligt til. Den anden klage, som kun indeholdt de to første punkter, men ikke det sidste, var underskrevet af amtsprovst *Gad,* samt sognepræsterne i Stadil, Tim, Vedersø, Torsted, Ringkøbing, Stauning, Dej-

bjerg, Lem, Vorgod, Sdr Bork og Hemmet. Kancelliet afviste begge klager og erklærede, at herredsfogedens instruks til sognefogederne ikke kunne bebrejdes ham. De to konventserklæringer er historisk interessante, idet de viser skellet mellem egnens præster, trukket op af dem selv: Forstandskristendommen over for vækkelsens folk. De gamle hellige i Skjern følte sig i stor taknemmelighedsgæld især til *Bloch,* Lønborg, og *Vilh. Birkedal.* Pastor *Jordans* erklæring af 29. nov 1843 gaar ud paa, at han nøje har fulgt de gudelige forsamlinger, at intet usømmeligt var sket der, og intet forhandlet, som kunne give forargelse. Det vakte Jordans forundring, at herredsfogeden, som kun havde været paa egnen saa kort tid kunne tale om forargelige forhold. Jordan ville »nødigt udsætte sig for at miste de vaktes velvilje og tillid, i hvilken han havde fundet sin kæreste løn og glæde.« Han ville gerne modarbejde sekter og vidste, at han nok burde havde indfundet sig tiere til de gudelige forsamlinger, men han »saa dog hellere, at hans sognebørn samledes til Guds ords læsning og salmers afsyngelse, end paa kroen«. – Provst *Gad,* Hee, misbilligede baade herredsfogedens optræden og de gudelige forsamlinger. Amtmanden henstillede til herredsfogeden at fare med lempe, da forfølgelse ville medføre sag paa sag »og skulle det hænde, at man derved kom til at arrestere og rejse sag mod en præst, da ville det foranledige en temmelig ubehagelig skandale, som helst maatte undgaas«(!). Biskoppen stillede sig paa samme maade, men gav med det samme en ret skarp karakteristik af pastor *Jordan:* »Vistnok tror jeg at J burde havde bivaanet de om søndagene af *Franz Lund* holdte gudelige forsamlinger, saa meget mere som de holdes i nærheden af præstegaarden, og han kun har een kirke at betjene. Men ligesom pastor J er legemligt svag, saa har han heller ingen aandelig kraft. Han er en skikkelig mand, men jeg tror ikke, at han har nogen højere interesse for sagen, og han har ingen kraft til at retlede strømmen, om den skulle tage en gal retning«. (Ribe bispegaard 9. dec 1843, Tage Müller).

Trods herredsfogedens forfølgelse fortsatte de gudelige forsamlinger og senere (1844) omtales flere møder med herredsfogedens indgriben og forhør. 11. april 1844 idømtes *Iver Viftrup* og to andre bøder paa 10 rdl.

Vilhelm Birkedal støttede trofast de vakte. Og det vakte røre da hans ven, den kendte *P. Larsen-Skræppenborg* blev anklaget af herredsfogeden efter et møde, som blev holdt 29. jan 45 paa *Franz Lunds* indbydelse hos gaardejer *Jens Mikkelsen Ladekjær* i Skjern, hvor over 100 mennesker var tilstede. *Skræppenborg* var kommet hertil sammen med 3 andre mænd. Mødet begyndte med en salme, Skræppenborg talte, og der blev sluttet med bøn. Flere kom i forhør, og 12. febr 1845 blev Skræppenborg stævnet. Han sad i fængsel til 14. febr, men det tog ikke modet fra ham. Han sang salmer i arresten, og mange udenfor hørte det. Han fik en bøde paa 110 rdl, og herredsfogeden forbød alle forsamlinger hos *Franz Lund.* Der blev indsendt andragende til kong Chr. VIII og dronning Caroline Amalie, underskrevet af 68 mænd (der var 169 familier i sognet), støttet af pastor *Jordan.* Kongen bifaldt klagen, saa herredsfogeden led et nederlag. Aaret efter fik han ganske vist brødresocietetet i Skjern ophævet, men afløserne stod parat, f eks de to svogre *Laust* og *Peder Smedegaard,* som drog rundt og opmuntrede deres trosfæller. Ogsaa pastor *Bloch,* Lønborg, støttede de vakte. Sognefogeden i Skjern, *Mikkel Smedegaard,* efterlod en protokol med mange oplysninger om disse sager. Han var en retsindig og dygtig mand (hans ordning af troppetransporter under og efter 3-aarskrigen skaffede ham dannebrogskorset). Han var en fredens mand.

J. Søndergaard Jacobsen: Kristelige livsbevægelser paa Skjern-egnen, 1965, L. Helveg: Fra Jyllands vestkyst. (Dsk kirketid 1890).

Tiden efter 1850

1854 fik pastor *Jordan* en ung hjælpepræst, pastor *J. C. Kjær,* som efter menighedens ansøgning blev sognepræst (1860–69) og provst 64, en from, stilfærdig mand, der skildres som en »behagelig foresat«. Han var nok noget bange for at støde folk, men *Laust Smedegaard,* der ellers var ret streng i sit syn, fandt *Kjærs* forkyndelse »reel nok«. Provst *Kjær* holdt vel besøgte bibellæsninger, han var 2 gange sogneraadsformand her. Men kirkelivet gik tilbage. *Chr. Madsen Korsgaard* (der senere blev præst i USA), skildrer tiden til omkring 1863 som en vankundighedens tid (efter vækkelsen omkring 1840–45), mennesker »rebelliserede mod sandheden og elskede mørket mere end lyset. Agtelsen for Guds ords tugt forsvandt, forældre og børn levede og vandrede i blindhed, kirkebesøget var svagt, forkyndelsen som et lydende malm og en klingende bjælde. Ulven havde sin frie gang i hjorden. Der fandtes vist ikke 10 huse i Skjern sogn som ikke holdt jul med dans og drikkelag, ikke for at give Gud æren, men djævelen.« Lægprædikanterne fra Struer-egnen kom her stadigt, og især var man glad for *Jul. Dahlstrøm* (som sang saa godt), brødremenighedsmissionærer kom her jo ogsaa.

Den ældste Indre-Mission

Det aandelige liv var en tid i tilbagegang, men ikke døet ud. Chr. Korsgaards dom var uretfærdig og for haard. Samlingssalen var ikke mer til raadighed, men der var dog hjem at samles i og en del mennesker, der stod fast i troen foruden flere kvinder: *Laust* og *Peder Smedegaard, Niels Skrædder* i Ganer, *Peter Nørgaard, Jens Ladekjær, Jesper Green, Jacob Degn, Simon Aanum* og læreren i Ganer, *Jens Chr. Poller.* De gamle sørgede nok over forholdene i sognet, men de bad ogsaa. Det er nok rigtigt, at det senere stærke menighedsliv i Skjern er en frugt af disse helliges bønner. – 1863 begyndte den første vækkelse i den nyere tid, ved den unge *Kathrine Marie Greens* sygeleje. Hun var af gammel troende slægt, konfirmeret af pastor *Kjær* 1860, og han hjalp hende til tro. Ved sin sygeseng vidnede hun nu om frelsens glæde, så flere (bl a *Chr. Madsen Korsgaard)* blev omvendt. Emissær *Grønfeld,* Christiansfeld, boede her i længere tid 1864–65, holdt møder og gik rundt og talte med folk. De

troende var kirketro. Og saa kom indremissionærer ogsaa her og støttede dem.

Grønfeld blev forlovet med en kusine til *Chr. Madsen Korsgaard.* Han hjalp Chr. Madsen Korsgaard (der hidtil spillede violin ved gilderne) helt igennem til tro. Alvorstiden efter krigen 1864 satte ogsaa sit præg; en af de gamle siger, at efter 1864 var julegilder med dans og kortspil ukendt i sognet. Det nyvakte trosliv gjorde hjælpen fra Christiansfeld mere stadig, foruden *Grønfeld* virkede *Kr. Holm, Peter Trivers* og andre her i længere tid, miss *Kristoffer Hansen* kom her ogsaa. Der kom mange til deres møder. (Ved møderne græd man først, til sidst tog man hinanden om livet af glæde). Og saa kom *P. Larsen Skrœppenborg,* om hvem *A. Stubkjœr* skrev: »Det var fest naar han kom. Han gjaldt iblandt os som en patriark«. (Nogle opl, s 107).

Provst *I. de Hemmer Gudme* (1870–75) havde deltaget i 3-aarskrigen, været højskoleforstander 1859–63 i Lundby som modvægt mod *Kr. Kold* (Den danske Folkehjsk I, 189), været kateket i Ringkøbing (63–70), var, efter hvad der blev sagt, nyligt blevet omvendt, og der gik stort ry af ham som en begavet og levende prædikant. Folk fra Skjern var flere gange kørt til Ringkøbing for at høre ham. I ham fik Skjern for første gang siden *Berings* tid en præst, som hjerteligt tog del i samfundslivet, og de vakte glædede sig derover. Første gang han deltog i deres møder, udbrød den gamle *Laust Smedegaard:* »Vi æ ennda glaae ved Dem!« Men de vaktes glæde over *Gudme* tabte sig, da de syntes, at han i sin forkyndelse lagde for stærk vægt paa daaben. »Skulle han være blevet grundtvigianer?« spurgte de. Laust lod sine bekymringer komme frem for Gudme, der blev utilfreds med den kritik. Allerede kort efter Gudmes ankomst begyndte de vakte at dele sig: for eller imod Gudme. *L. Smedegaard* kunne sige at »der er noget grundtvigsk ved Gudme«, og »det grundtvigske er den fineste traad djævelen har spundet« (A. Beiter: Nogle mindeord om L. Smedegaard, IM tid, 1878, 764, S. K. Hansen: Noget om bornholmerne, Hards aarb 1923, 41). *Laust* og *Peder Smedegaard* var begge blevet vakt ved *Franz Lund. Laust* var tømrer og boede i en lille ejendom ved Stauningvej, hans svoger, *Peder,* boede i et lille hus ved Vejlgaard. De ledede samfundet efter brødresocietetets ophævelse 1846. *Peder* var mild, *Laust* tung og lovstreng. *Laust* var veteran, baade fra krigen og i samfundet, en helstøbt personlighed, der ikke lod sig rokke bort fra sin vej. *Laust* døde 1877, 90 aar gammel. *Peder* døde 1892, 88 aar gammel. (A. Beiter i IM tid 1878, 763 f). Skrædder *Lars Hansen* (den senere saa kendte missionær i Vildbjerg) boede i Tarm, han kom trofast til møderne i Skjern og til provst Kjærs bibellæsninger. (J. Søndergaard Jacobsen: Laust Smedegaard, Skjern aarbog 1962). Det blev imidlertid *Luthersk missionsforening,* som kom til at præge i 70'erne.

Luthersk missionsforening kom til Skjern 1871. Og som man i Jylland har kaldt Bjerreherred »De stærke jyders egn«, har man senere kaldt Skjern Luthersk missionsforenings (Bornholmernes) egn i Jylland (Helveg i Dsk kirketid 1890, 441). Lt Mf var stiftet 1868 af smed *Chr. Møller.* Man havde hørt om ham og hans møder, og saa skrev *Jakob Degn,* Hanning, til *Chr. Møller,* som 1871 kom til Vestjylland. I Vinderup vandt han nogle tilhængere, ogsaa i Hanning. Men *Jul. Dahlstrøm* advarede. Det første Luthersk Missionsforenings møde i Skjern holdtes hos *Jens Ganer,* det andet i Smedegaard, hvor provst *Gudme* var tilstede. Han tog ordet efter *Chr. Møllers* tale: »Ja, men det er jo det selvsamme, som jeg har forkyndt jer. Vi skal intet gøre, blot tro. Men tro, det skal vi ogsaa!« Det sidste ledsagede han med et vældigt slag i bordet, og gamle *Laust Smedegaard* sagde: »Jeg troede ikke, at jeg skulle have oplevet at høre Guds ord saa klart forkyndt!« Provst og samfundsleder sagde altsaa straks god for Luthersk Missionsforening, men enheden varede kun kort. Siden *Berings* tid havde samfundet staaet sammen, men nu opstod splittelse, og den blev varig. Da *Chr. Møller* 1872 atter holdt møde i Smedegaard, kritiserede provst *Gudme* skarpt hans tale, fremholdt nødvendigheden af Guds gerning i daaben og fordømte talen om den frie naade. Da Gudme blev modsagt, tabte han besindelsen og gik bort i vrede, og fra da af talte han, ogsaa fra prædikestolen mod Luthersk Missionsforening ud fra Paulus' ord, 2. Tim, 4,14: »Smeden Alexander har gjort mig meget ondt« og møntede det paa smeden *Chr. Møller* fra Bornholm. Flere rejste sig og gik, og dermed var samfundet splittet. Medvirkende til splittelsen var dels, at mange stod mistænksomme over for *Gudmes* forkyndelse (var han grundtvigsk i sit daabssyn?), dels hans fremfusenhed og mangel paa selvbeherskelse (som endog kom til udbrud ved eksaminerne i skolerne), dels *Chr. Møllers* kritiske syn paa præsterne, som han ansaa for lejesvende. Møller havde *P. C. Trandbergs* syn, og det faldt egentlig for en del sammen med de vaktes syn i Skjern, hvor man havde klaret sig uden præstelig hjælp. Andre vil sige, at en vigtig aarsag til splittelsen var IMs lovpræg, modsat Chr. Møllers fremhæven af den frie, uforskyldte naade. Da IM jo havde haft nært samarbejde med Brødremenigheden, synes beskyldningen for lovpræg nok noget mærkelig. Ved *Chr. Møllers* forkyndelse følte man sig som friet fra et aag, og *Rosenius'* tale om den betingelsesløse naade fandt stærkt genklang i Skjern. Luthersk Missionsforening bragte en levende forkyndelse, som førte mange i Skjern og omegn til frelse. 1876 byggede Luthersk Missionsforening et meget stort menighedshus i Skjern med 1000 siddepladser. (nu trikotagefabrikken ved viadukten) og folk samledes her langvejs fra. Der udgik vækkelse herfra, missionærerne *Anton Poller* og *Jens Nielsen* var blandt de omvendte.

Luthersk Missionsforening her valgte *Ebbe Christensen,* Albæk mølle, til formand og antog 1891 *Axel Nielsen* som missionær. Da der 1897 var vækkelse, taltes der meget om sammenslutning mellem IM og Luthersk Missionsforening, men det blev forkastet, se ndf.

Ebbe Christensen og *Axel Nielsen* sluttede sig saa til IM. *Axel Nielsen* blev kort efter indremissionær. 1908 byggede Luthersk Mis-

sionsforening det ny menighedshus i Nørregade, medens Evangelisk Luthersk Missionsforening byggede menighedshus ved Stauningvej lige efter delingen. Da grunden 1919 blev eksproprieret af DSB, byggedes et stort, smukt menighedshus i Nørre alle. Luthersk Missionsforening støtter Brødremenighedens hedningemission, medens Evangelisk luthersk Missionsforening støtter den svenske Fosterlandsmission i Østafrika.

Ebbe Christensen, (* 1847, † 1908), Albæk Møllegaard, stod for Østersogns vedkommende ret ene, da han sluttede sig til IM 1897, mens den øvrige del af de troende i stort tal sluttede sig til Luthersk Missionsforening. Ebbe var faamælt hjemme, men kunne ellers nok tale for sig ude og fremhæve sin mening om tingene og var altid parat til en disput, ligesom han skrev godt for sig. Der blev gjort god brug af ham i det offentlige liv. Bl a var han to gange i sogneraadet, sidste gang 1889–92 som formand. Det var mens delingen af Luthersk Missionsforening fandt sted, og Ebbe der havde været i bestyrelsen, blev nu formand ogsaa her. Men efter den store vækkelse 1897 gik han over til Indre Mission. Rig velsignelse har fulgt hans slægt.

(Se: Albæk Mølle i Skjern og slægten derfra siden 1622).

Luthersk Missionsf samlede mange og byggede senere et »kaffehus« ved siden af menighedshuset i Nørregade. Skjern er et slags centrum for Luthersk Missionsforening i Vestjylland. Man støtter stadig Brødremenighedens hedningemission. 1922 blev *Ane Jensen* missionær i Surinam, Sydamerika, som Luthersk Missionsforenings udsending fra Skjern. Ofte har missionærer talt her, og der har flere gange været missionsudstillinger. I mange aar var savværksejer *Jens Pedersen* og *P. Simonsen* samfundets ledere, senere tømrermester *M. Vestergaard* og gaardejer *Sigurd Miltersen,* nuværende formand: gaardejer *Eli Myhre,* Marup. Pastor *Oscar Hjort,* tidl Naur, der bor i Skjern, taler jævnligt i Evg Lt Mf. Der er ugentlige samtalemøder. Efter en vækkelse 1906 kom ungdomsarbejdet i gang, ungdomsforening fra 1910, i mange aar ledet af *Jens Bek.* Og der er søndagsskole.

Se: Luthersk Missionsforening, mindeskrift 1868—1908, M. Neiiendam: Frikirker og sekter s. 236—50, Karl Hansen: Noget om Bornholmere i Vestjylland (Hardsyssel aarb 1923 s. 37), A. Bundgaard: Fra hjorddreng til sjælehyrde, s 122—25 og 144, Red J. M. Stobbe: Luthersk Missionsforening (kronik i Skjern Dagblad 29. sept 1958, Otto Moe i Ebenezer 1921.

Pastor *Hans Peter Jørgensen* (1875–85) afløste Gudme, som hurtigt blev træt af splittelsen. Gudme synes at have sat al kraft ind paa at bekæmpe Luthersk Missionsforening, men hans bortrejse var til sorg for de troende som blev ved kirken. Jørgensen havde ogsaa været med i treaarskrigen og var avanceret til løjtnant ved artilleriet. Han var provst Gudmes modpol. Hans prædikener var rationalistiske, ikke egnet, hverken til at vække eller vedligeholde aandeligt liv. Man siger, at i hans tid kom folk i kirke for at høre bekendtgørelse ved kirkestævnet, og her holdt sogneraadet ogsaa auktion over forskelligt ragelse eller licitation over tørv til fattiggaard og skole mm. Prædikenen var kort, saa der kunne blive god tid til alt dette, og man kunne endda komme hjem i god tid til maden og middagssøvnen. IMs samfund samledes fast til møder i hjemmene om Luthers prædikener og Brorsons salmer og jævnligt med IMtalere i hovedskolen, skønt den gamle lærer *Møller* var imod det. IM søgte ogsaa gerne de grundtvigske præster *Olrik* i Ølgod og *Gottlieb* i Bølling, og da pastor *Scheel* kom til Bølling, var de meget glade for ham. Kirkebesøget i Skjern svandt meget ind.

Saa blev *Carl Moes* broder **Otto Moe** sognepræst i Skjern (1885–1901). »Hvad vil Otto Moe der?« spurgte Vilhelm Beck. Beck havde 1871 talt ved et stort møde her, lige før den store overgang til Luthersk Missionsforening. Otto Moe var blevet omvendt som ung præst og som sognepræst i Ærøskøbing havde hans gerning begyndt at bære frugt. Nu søgte han til Skjern, det sted, som IM's ledelse og *Vilh. Beck* havde sørget saa meget over og næsten opgivet. Ja, man sagde, at der var kun 7 IMs folk i Skjern. Men de bad inderligt om at faa en IMs præst, de søgte opmuntring i ordet Esajas 19.17–19. *Moe* siger selv, at da han kom til sognet, fandt han kun et par koner og et par ældre piger, som var IM tro *(L. Smedegaards* datter, Inger, Dorrit Marie, en meget selvstændig kvinde, der som ung havde tjent hos P. Larsen Skræppenborg, et par piger fra Aanum, to søstre, og *Inger Marie Leer),* samt 2 andre, disse 7 repræsenterede jo et helligt tal, og Moe kaldte dem »Domkirken«. De havde staaet fast over for Luthersk Missionsforening.

Moe holdt sin tiltrædelsesprædiken den 2. aug 85 over evangeliet om den utro husholder og understregede, at »han var betroet at forkynde baade loven og evangeliet med Guds aands myndighed og forvalte sakramenterne, saa de bliver brugt paa rette maade.« »Vi græd af glæde, da vi sad og hørte pastor Moes tiltrædelsesprædiken«, sagde siden farver *Nielsen* og hustru. Det varede ikke længe, inden Gud lod Moe se frugt af sin forkyndelse. Kirkegangen voksede, der kom folk fra nabosognene, og der var hvert aar lidt vækkelse. Og præstegaarden var aaben.

Otto Moe tog fat som en Johannes døber: »Omvend eder, Himmeriget er kommet nær, Øksen ligger ved træets rod.« »Se det Guds lam!«

Efter at missionshuset var indviet 1888 talte Moe der hver søndag eftermiddag, især over Davids salmer, og han kunne faa folk til at synge. Han gik flittigt paa besøg, men det var ikke alle, der var glade for at faa hans besøg. De kunne ruste sig til kraftig modstand, naar han ville prøve at omvende dem. Moe hørte til den robuste ensporede IMs type. Han sagde, at han samlede stoffet til sine prædikener paa landevejene og i husene, han gav sig i snak med alle, han mødte, og hans æggende prædikener i kirken gjorde sin virkning. Han var højremand. Og det var i provisoriekampens dage. Han angreb uden personsanseelse baade aviser, bøger, venstremænd, socialdemokrater, grundtvigianere og bornholmere. De stærke udtryk affødte en masse gensvar og angreb, ja en proces, som han

dog vandt ved overretten. Hans stærke ord kunne ogsaa støde hans varmeste tilhængere. (Senere sagde han: »Jeg var kun 40 aar, da jeg kom til Skjern, det er jo næsten drengealderen, og jeg bar mig ogsaa i visse henseender drengeagtigt ad, men jeg blev ogsaa behandlet uforskammet. Til trods for min fremgangsmaade brugte Gud mig dog den gang. Nu da jeg er blevet mere besindig, synes Gud at bruge mig mindre. Dog vil jeg ikke anbefale andre at gaa lignende veje.«

Det som mest vakte modstand, var Moes frygtløse kamp mod synden i enhver form. Men adskillige takkede ham som en prædikant af Guds naade.

Aaret efter Moes ankomst døde i barselseng hans hustru, *Andrea, født Krog,* 37 aar gammel. Den ældste af de 7 moderløse børn var 8 aar. Hendes kiste stod ude i gaarden under en stor ask, provst *Gabriel Koch, Carl* og *Otto Moe* talte, og man sang bl a, »Nærmere Gud til dig«. Den sommer var *Chr. Madsen,* Korsgaard, hjemme fra USA, han var blevet præst og holdt møder til stor velsignelse her. 5 personer i præstegaarden omvendte sig i løbet af et aar: Lærerinden, husbestyrerinden, barnepigen, forpagteren *Ivar Hansen* og hans karl.

1887 blev Moe gift med *Benny Martine født Rasmussen.* De fik mange børn, og hun blev ham en god hustru. 2. pinsedag 1887 stiftedes *Skjern Pigeforening* i præstegaarden. Mødet holdtes i havestuen med en høvlebænk som talerstol. Moe holdt bibeltime, begyndte og sluttede med bøn, og der blev sunget mange sange. Foreningen fik 16 medlemmer, men allerede først i 90-erne var der omkring 50, se ndf.

Se: Skjern KFUK 1887—1937.

Den 3. juni 1888 havde Moe samlet de unge mænd i præstegaardens have og ved denne lejlighed stiftedes *Skjern Ynglingeforening* (KFUM) med 10 medlemmer. Moe holdt ogsaa her det første møde, men ellers fik de unge selv lov at tage fat. Se ndf.

Se: KFUM i Skjern gennem 35 aar.

Ogsaa *de ældre* samlede Moe i præstegaarden, men det har vel hurtigt knebet med plads. Det var en stor begivenhed, da pastor *Moe* selv indviede *missionshuset* (se ndf). Nu henlagdes de smaa møder fra præstegaarden til pulpituret her. Missionshuset blev indviet den 20. nov 1888. Som ved de unges foreninger var Moe ogsaa her igangsætteren.

Paa en mindesten i præstegaarden staar der: *Skjern Sommermøde* 1889–1914. Joh Ev 5,24. – Det store aarlige sommermøde, som troende i Skjern og omegn imødesaa med glæde, blev startet af *Otto Moe* og har altid samlet store skarer. – Om søndagen indremission og om mandagen ydremission (udsalg). 1953 flyttedes mødet til anlægget ved Borrisvej, da den nye ejer af præstegaarden ikke ønskede at fortsætte. (Pgd blev solgt 1948).

En betydelig nydannelse skete, da man 1891 stiftede det første *samfundsraad,* som man indtil 1932 kaldte det frivillige menighedsraad. *Andreas Jensen* var formand for dette indtil sin død 1932. De øvrige 6 var tømrer *Troels Christensen,* senere indremissionær, møller *Jens Petersen,* karetmager *Christen Siersbæk,* gartner *Thomas Oldager,* gaardejer *Chr. Jepsen,* Kjæret, og portør *Refslund Christensen.* Intet uden død, vanhelligt liv eller bortflytning kunne sætte dem ud. Nogle dage efter indvielsen af missionshuset, startedes *I. M. søndagsskole.* Ofte var her fremmede talere. Længe huskedes det store friluftsmøde 1891 paa Gustav Johnsens toft, hvor *Vilh. Beck* talte til en mægtig skare.

Skjern er et af de typiske eksempler paa, at varigt menighedsliv og stor kirkegang gennem flere slægtled skabes ved æggende, vækkende forkyndelse og ikke saa meget ved store prædikanter. I Skjern, og Sdr Bjert, hvor *Otto Moe* virkede, i Harboøre og Skanderup, hvor *Carl Moe* virkede, i Horne-A, Feldballe-N, Bøvling-F, hvor *A. Busch* virkede, ved Eliaskirken, hvor *A. Fibiger* virkede, ved Brorsons kirke, hvor *V. Kold* virkede, ved Vartov, hvor *Grundtvig* virkede, i Ryslinge, hvor *Vilh. Birkedal* virkede, har der gn flere slægtled og under skiftende præster været stor kirkegang og rigt menighedsliv. Men der kan ikke nu tales om særligt rigt menighedsliv i Ørslev, hvor *Vilh. Beck* virkede, eller ved Garnisons kirke, hvor *Olfert Ricard* virkede. Dette er kun nogle eksempler.

Den store vækkelse

Lærer *Jens C. Andersen* skriver:

»Aaret 1897 har en særlig klang i mange gamle skjernboeres øren, og naar man senere spurgte om, hvornaar den eller den blev omvendt, lød svaret ofte: Det var i 1897. Grundlaget var jo lagt med Moes 12-aarige præstegerning her, de aar, da han »søgte at raabe sognet op«. Der havde stadig været vækkelse, mange var vakt op af søvne, man sov ikke mere trygt i Skjern. Der laa ogsaa inderlig, vedholdende bøn om vækkelse bagved. Der var forventning hos de troende. Man hørte om vækkelse i Esbjerg og i Dejbjerg. Sidst i 1896 bad I. M. venner Moe om at ordne en missionsuge.

»Mange her trænger blot til at faa et lille stød!« Men Moe ville ingen missionsuge have: »Der prædikes nok her i Skjern. Det er ikke flere prædikener vi trænger til!« Fru *Moe* kom de hellige til hjælp: »Du er for en gangs skyld enig med djævelen, Otto!« Det kompagniskab ville Moe dog ikke ind i. Og der blev bestemt en missionsuge. Flere breve fortæller om den vækkelse, som saa brød ud 14.–21. febr 1897: »Herren har gjort store ting imod os, og vi blev glade« (LP 113). Der var følgende talere: *Th. Ingomar Petersen,* Sdr Onsild, missionærerne *N. C. Anneberg,* Bøvling, *Laust Bruun,* Harboøre, *C. Ravens,* Kbhvn, præsterne *Boeck,* Lønborg, *Norup,* Dejbjerg og *P. K. Gam,* Herning. Moe talte selv hver aften. Der begyndtes og sluttedes i kirken, møderne om hverdagen holdtes i missionshuset.

Lige før denne uge fik Skjern besøg af pastor *H. J. Mygind* og jødemissionær *Simon Bauer.* Skønt *Moe* kaldte dem sværmere, og han selv skulle prædike i Varde den dag, gav han *Mygind* lov at prædike i kirken og dem begge i missionshuset. Her talte de kl 4 og kl

8 og holdt eftermøde til kl 3 om natten. Moe erfarede om det vældige røre, da han kom hjem næste dag. Det skyldtes vel det i Guds ord og den lutherske dogmatik velfunderede samfundsraad, at det ikke endte med sværmeri. Efter nogle rolige dage begyndte saa den forudlagte missionsuge. *Moe* siger at talerne ikke udmærkede sig med særlig dygtighed og kraft, ja nogle var endog ret tarvelige, men virkningen var mægtig. Folk lyttede med begærlighed efter at faa besked og villighed til gøre efter ordet. Møderne fortsatte den følgende uge med hjemlige kræfter. Mange unge blev omvendt, og der blev en ny og mægtig sang. Det blev en »vidnetrangens og vidnemodets tid«. Overalt, paa gader, i butikker osv lød vidnesbyrdene. Gamle og syge, som laa hjemme, omvendte sig, endog børnene var med i bevægelsen. Man har nævnt 400 vakte, men det lader sig ikke paavise, og endnu mindre, hvor mange der blev omvendt. IMs historie nævner intet af betydning om Skjern, og J. C. Andersen skriver, at Moes artikel kan IM faktisk ikke være bekendt (i Ebeneser 1921). De ældre i Lt Mf overvejede nemlig en sammenslutning med IM. Mon ikke det mest var Moes skyld, at det ikke blev til noget med sammenslutningen med Luthersk Missionsforening efter vækkelsen, spørger lærer Jens C. Andersen. Vækkelsen holdt for mange og fortsatte i næste slægtled. Der var dog nogle, der »forlod vejen af kærlighed til den nærværende verden«. Da den gamle biskop *Gøtzsche,* Ribe, 11. nov 1897 holdt visitats i Skjern, skrev han med glæde om den store forsamling. Moe prædikede over Mt 5,13 følgende om at være salt og lys. Den konfirmerede ungdom var mødt talrigt, var vel oplyst og viste god forstaaelse. »Herren, der har ladet saa kraftigt et kristenliv fremvokse her, opholde det i naade og give det fremgang!«

Trods vækkelsen under missionsugen 1897 blev *Moe* aldrig nogen ven af missionsuger. I Skjern havde han kun den ene, og i sin Sdr Bjerttid havde han kun 2. – Indtægterne blev efterhaanden for smaa i Skjern præstekald til den store familie. Han søgte flere embeder, men ministeriet ville ikke forflytte ham. Han bragte jo røre, hvor han kom og han skrev 6. jan 1900, at det er et folkekirkeligt princip, at der sørges for, at alt bringes i ro. Han følte, som *Vilh. Beck* ogsaa skrev, at man boykottede visse præster. *Moe* fik f eks ikke Nr Vedby-NA, skønt han var den bedst kvalificerede, men minister *Styhr* udnævnte en gammel provst, der ikke søgte det. Da Sdr Bjert var ledig, ytrede *Vilh. Beck* noget om, at det nu gjaldt om »at skaffe Otto Moe et godt embede og Sdr Bjert en god præst.« Otto Moe fik Sdr Bjert.

Otto Moe var medlem af IMs bestyrelse i henved 50 aar. Da det var paa tale, at IM skulle danne valgmenigheder, modsatte Otto Moe sig det af al magt og var saaledes med til at »redde IM fra dødsfare«.

Se: Det nye aar 1932 s 84—87, Ax. Fr. Moe: Otto F. Moe, Knud Moe: I smeltediglen.

Ydre Mission har altid haft en stor plads i Skjern menighed, ikke mindst ved forbindelsen med *Emil Jensen,* der blev missionær i Kina under Dansk Missionsselskab.

To af Otto Moes sønner har skildret deres fader, *Axel Moe* i sin bog 1933 og *Knud Moe* i »I smeltediglen, en dansk præstesøns udvandrersaga« 1960. Begge sønner fremhæver, at det er et spørgsmaal, om Otto Moe nogensinde har været en fuldblods IMs mand. Da *Vilhelm Beck* bad ham blive medlem af IMs bestyrelse 1881 »anede han intet om denne forening« (IM tid, 1960, s 235). Hvis det at være en alvorligt troende præst, der satte alt ind paa at vinde mennesker for Guds rige, hvis det var at være missionsk, ja saa var han det maaske, men det maatte andre afgøre. Han lovede at blive medlem, men kun paa den betingelse, at han alle dage blev et passivt medlem.«

Sønnen *Knud Moe* skriver:

»Det var saa karakteristisk for far, at han ikke kunne billige visse fra England indførte arbejdsformer som f eks det at holde missionsuge i sognet, bare fordi man gjorde saadan andre steder.

Paa dette punkt var hans broder *Carl* forresten helt enig med ham. Jeg kan ikke nævne min farbroders navn uden samtidig at minde om det sjældne forhold, der herskede mellem de to brødre. Skønt far var den ældste, saa han op til broder *Carl* og beundrede ham for hans klare tanke, hans uforfærdede optræden mod modstandere og hans rolige, beherskede maade at være paa. Store Moe og Lille Moe kaldte folk dem, og det var ganske betegnende i mere end én henseende. Far var lille og firskaaren, mens *Carl* var en ren kæmpe ved siden af ham. Kraft var der i dem begge, men den ytrede sig forskelligt. *Carl* havde faaet sin stemme ødelagt i det kolde og taagede klima i Harboøre, saa den ofte lød bare som en hvisken, der kunne være svær at opfatte.

Naar far, der altid anvendte et meget smukt sprog, prækede, kunne det virke som en torden, der trak op, til den endte med et brag, der fik huset til at ryste. At far af den grund ogsaa fik sit øgenavn, kom jeg til at erfare, da jeg i Ribe Skole gik under navnet »Krudt Moe«.

At der i navnet *Moe* for den folkelige bevidsthed laa ligesom en dæmonisk magt, der siger noget om, hvad disse brødre har betydet i deres menigheder, skulle jeg senere faa nogle kostelige beviser for.«

Pastor Moe holdt møder i missionshuset søndag eftermiddag. Siden har der indtil 1929 i stedet for været afholdt læsemøder. Men denne form for møder fik efterhaanden for ringe tilslutning. Dertil bidrog vel ogsaa den gode forkyndelse ved søndagsgudstjenesterne. Det er efterhaanden blevet et vidtforgrenet arbejde, der gøres i og udfra missionshuset. (J. C. Andersen, IM tid 1958, 576 f).

Luthersk Missionsforening arbejdede støt i disse aar. 1891 blev *Axel Nielsen* antaget som missionær, men ved vækkelsen 1897 gik han over til IM og blev indremissionær og en af IMs førere i Vestjylland. Pastor Moe var imod en sammenslutning af IM og Lt Mf (Ebenezer 1921) se ovf og s 574.

Evangelisk Luthersk Missionsforening opstod ved en deling af Luthersk Missionsfor-

ening omkring 1890. Der var nogle, der syntes, at *Møller* førte en ny helliggørelseslære, der let kunne lede til selvretfærdighed. De mente ogsaa, at Møller for stærkt fremhævede Bibelens ord om helbredelse ved bøn og haandspaalæggelse. Eller sagt med andre ord: han var dem ikke evangelisk nok. Man syntes ikke, man med frugt kunne arbejde sammen længere og skiltes saa med sorg paa begge sider. Efter delingen byggede Evangelisk Luthersk Missionsforening deres eget missionshus ved Stauningvej, men da DSB eksproprierede grunden her, byggede man et smukt og rummeligt missionshus i Nørre Alle, hvorudfra man siden har arbejdet. Lige som for Luthersk Missionsforening blev Skjern ogsaa centrum for Evangelisk Luthersk Missionsforening i Jylland. Efter delingen blev gaardejer *Chr. Mikkelsen,* Hemmet, leder af Ev Lt Mf. Og siden har de i mange aar haft en højtbegavet, viis og god leder i gaardejer og amtsraadsmedlem *Niels Chr. Mortensen,* Smedegaard, Skjern, nuværende formand: gaardejer *Chr. Sødahl,* Borris.

De mener selv, at de i opfattelse staar *Rosenius* nærmere end Lt Mf. Inden for ydre mission støtter de særligt den svenske Fosterlandsstiftelses arbejde i Østafrika.

Se: S. Karl Hansen: Noget om Bornholmerne i Vestjylland (Hardsyssel aarb 1923, s 42), Mindeskrift for Evg Luth Missionsforening i Jylland 1891—1941.

Siden 1885 har Skjern haft IM-sognepræster.

Aage Westergaard 1901–07 kom fra latinskolens kateder (i Horsens) til det praktiske menighedsarbejde – efter Moe i Skjern.

Han var ikke blot en repræsentativ skikkelse, men ogsaa en dygtig prædikant, der særligt lagde vægt paa helliggørelsen. Ikke mindst de unge tog han sig af. Han skriver selv i KFUMs jubilæumsskrift 1938 – 30 aar efter sin bortrejse: »Over for de unge i Skjern følte jeg mest min gernings ansvar; og saa vel mit aandelige livsindhold som mine naturlige evner svarede maaske i nogen maade til de krav, som fra baade troende og vantro unge stilledes til mig.« Efter at have omtalt personer og de unge mænds møder fortsætter han: »Det var vel i vinteren 1906–07, at det underfulde skete ... Efter Guds tilskyndelse, tør vi sige, samledes en stor skare regelmæssigt til bøn i missionshusets søndre sal gennem længere tid. Disse bedemøder flyttedes ved missionsugens begyndelse til den lille sal, der langt fra kunne rumme de mange, som ønskede at være med. Med en sjælden aandskraft blev der bedt om vækkelse, og den brød frem allerede en af de første aftener. Ængstelig for ikke at fremkalde nogle uholdbare sjælerørelser, tillod jeg ikke, at der blev holdt eftermøde. Men en aften – maatte jeg opgive min betænkelighed, som nok for en stor del skyldtes vantro. I hundredevis bøjede vi knæ sammen ... Og da bedestunden var endt, var der rig lejlighed til at tale med mange enkelte, hvoraf flere allerede den aften fandt fred med Gud. Vi maatte blive ved i 14 dage, og tallet paa nyomvendte steg stærkt og hastigt ... Vækkelsen kom til at betyde overordentlig meget for KFUM og K, ikke blot kvantitativt, men ogsaa ildnende for dem, som i forvejen hørte Herren til«.

Provst *Søren Andersen* (1908–31) kom hertil fra Nørup og var gift med en søster til pastor *H. J. Mygind.* Han forstod at bygge videre paa det bestaaende menighedsliv og holde sammen paa det. Hans forkyndelse var klar og fuldtonende og hans prædiken baaret af myndighed. Som lejlighedstaler havde han evne til at finde de rette ord til rette sted. Dertil var han en god organisator og forstod at sætte andre folk i arbejde, hvilket særligt kom IMs samfund og DMS til gode.

Han var en besindig, klog og myndig mand der fik stor anseelse.

I een henseende vil provst Andersens navn mere end noget andet være knyttet til Skjern kirke, da det var ham, der fik udvidelsen gennemført 1915. Der fortælles, at han havde et par smaa røde russere, som han kørte med her i Skjern de første aar. Naar man saa kørte ud til sommer- eller samfundsmøder i egnen, kunne det nok hænde, at gaardmændene kørte forbi præsten, men der skulle vel træffes den bakke undervejs, hvor de smaa røde smuttede foran paany, saa præsten alligevel kom først til maalet. Nu havde provst Andersen ved tømmen i kirkesagen. »Vognen gik vel i staa op ad bakken (den nye minister), men det huede ikke provst Andersen at blive holdende der, og sagen blev ført igennem. Den 20. nov 15 afleveredes den nye kirke til menigheden og den 19. dec blev den indviet af biskop *G. Koch.* Ved prædikenens slutning sagde provst Andersen: »Vi er taknemlige i dag, ikke blot fordi vi kan indvi vor nye kirke, men ogsaa fordi det blev en nødvendighed at bygge. Men vi har det ønske for fremtiden, at vi ikke blot maa faa mange kirkegængere, men at vi ogsaa maa faa vækkelse blandt kirkegængerne, at mange flere maa faa den oplevelse, at Jesus blev stor, og de selv blev smaa.« Der blev ogsaa en ny vækkelse blandt de unge, særlig under de unges missionsuge midt i april 1918. 1931 søgte provsten sin afsked og flyttede til Lyngby.

1923 oprettedes *Valgmenigheden,* se s 580 og 585.

Se: Skjern aarb 1930—31, Det nye aar 1940, Skjern kirke 1915—40.

Søren Nielsen Sørensen Gundtoft (1931–38) kom fra Løgumkloster. Ogsaa i hans tid var der vækkelse (1936) og det var atter særlig blandt de unge, hvilket maaske ogsaa skyldes gode og dygtige lægmandsledere af det kristelige ungdomsarbejde. Pastor G var en flittig og samvittighedsfuld præst (udgaaet fra et godt IMs hjem i Helligsø, Thy. Han tog sin gerning meget alvorligt, studerede sin bibel (og Søren Kierkegaard) og havde god støtte i sin udmærkede hustru.

Søren Bækgaard (1938–47) var udgaaet af den stærke Indre Missions bevægelse i Hammerum herred og havde den bækgaardske slægts særpræg: soliditet, dygtighed og retlinethed. Som 17-aarig kom han paa Haslev seminarium, og de 4 aar her betragtede han stadig som nogle af sit livs lykkeligste og skønneste. Mens han passede sin lærergerning i København, læste han til teologisk embedseksamen og var samtidig forstander for Sol-

bjerg søndagsskole hos provst *Hans Koch*. Hans første præstegerning faldt i Thy. Hans forkyndelse var uden store sving, men baaret af dyb overbevisning om ordets sandhed og magt. Kirkegangen var i de første aar stor, og folk kom ogsaa fra andre sogne for at høre ham, ligesom han blev brugt som taler andre steder. Og han var trofast mod sit sogn, flittig til husbesøg (fulgt af sin hustru) mange hjem aabnede sig for dem, og mange fandt vej til det gæstfrie præstehjem. Pastor B havde let ved at komme i kontakt med mennesker, havde mange interesser og meget lune, kunne sætte andre i arbejde uden at spare sig selv.

Som medlem af Præsteforeningens bestyrelse gjorde han et godt arbejde for sine kolleger. Han var meget kyndig i kirkelig administration. Han bevarede sin store interesse for skolevæsenet. Omsorgen for sit sogns og sit lands ve og vel sled stærkt paa hans helbred. En søndag blev han syg, og efter 7–8 maaneders svær hjertesvaghed døde han, kun 55 aar gammel. Fulgt af en sørgende menighed blev hans støv stedt til hvile paa den plads paa kirkegaarden, hvor der i forvejen var rejst en mindesten for pastor Bering. Der blev takket for hans virke fra mange sider.

(Skjern Dagblad 19. og 24. juni 47, aarsskr f Haslev sem's elevf 1947).

Indre Missions sommermøde holdtes her 1941.

Aksel Marinus Pedersen Bundgaard (1947–59) en solid IMs præst, der fortsatte arbejdet paa god maade, se ndf. I sine seneste aar havde han en række hjælpepræster. Søgte og fik sin afsked, 64 aar gammel. Flyttede til Viborg, men er senere flyttet tilbage til Skjern, hvor han føler sig hjemme. Præstegaarden blev solgt 1948 og en smuk villa ved kirken købtes til præstebolig. 1959 opretted es et fast kapellani, som har været besat med grundtvigske præster. Valgmgh blev nedlagt. (Se ndf).

Svend Gunnar Jensen (1960–67) stod ogsaa midt i IM og havde en god gerning her. Flyttede til Sønderjylland.

Pastor *Jensen* skriver 1967: Stor kirkegang, sædvanligvis 6–12 pct.

Sognet er præget af IM – og er tillige knudepunkt for Luthersk Missionsforening og Evangelisk Luthersk Missionsforening, som begge har betydelige menigheder. – K. S. (med ca 150 medlemmer) arbejder godt. Der er et godt forhold mellem alle retninger. – Vidtforgrenet arbejde i bibelkredse, DMS-kr, Sudankreds, Korshærs-kreds, Blaa Kors, Arbejdernes Bibelkreds mv. Søndagsskoler, FDF, K-spejdere. KFUM og K med egen bygning. – Andagter ved præsterne skiftevis paa stort alderdoms- og sygehjem samt plejehjem. Altergangsgudstjeneste hver anden maaned for gamle og svagelige. Andagter paa sygehuset i Tarm paa skift mellem præsterne i omegnen. – Ligelig fordeling af gudstjenester og konfirmander. – Der har (hidtil) været bedst tænkelige samarbejde mellem præsterne med hensyn til alt arbejde ud fra kirken. (Rkp er valgt af gr + soc). – Der læses med konfirmander dels paa skolerne og dels i lejet sal i IM's hus (præsterne deler udgifterne til lejen).

Pastor *P. Brogaard Andersen* har virket her siden 1967. Medl af IMs landsstyrelse.

Der har stadigt været vækkelser, og livet har fornyet sig paa flere maader.

Siden 1901 har sognepræsten haft sin plads i samfundsraadet.

Ved sogneraadsvalget 1943 fik Indre Missions liste 585 stemmer og 3 valgt.

I efteraaret 1967 holdtes i Skjernhallen store kristeligt vækkende møder, der samlede flere tusinde fra egnen og skabte meget røre.

Indre Missions organisation

Vel nok ud fra sin egen personlige indstilling blev Moe ikke medlem hverken i bestyrelsen for de unges foreninger eller IMs samfundsraad. Han havde været stor nok til at træde i baggrunden, for at menigheden kunne faa mere selvstændighed, maaske ogsaa for at man ved nyt præsteskifte kunne se den nye præst an, inden man tog ham med i ledelsen. Lægfolk var formænd, bestyrelsen supplerede sig selv.

Selvsuppleringen faldt delvis væk ved, at forskellige arbejdsgrene blev repræsenteret i raadet, og senere indførte man generalforsamling med valg. Det har været en styrke for IM, at alle sognepræsterne efter Moes tid har ønsket at have deres plads i samfundet derfor ogsaa fik plads i raadet. Ogsaa under senere præster har der været vækkelser, særlig blandt de unge. Der har været mange møder, nogle missionsudstillinger og andet der har slidt stærkt paa missionshuset, saa det flere gange har maattet restaureres og ombygges, sidste gang efter at det under den store kirkerestaurering blev brugt som kirke. Der er stor interesse for ydre mission, særlig DMS, i hvis tjeneste flere fra Skjern er rejst ud paa missionsmarken. I de senere aar er der ogsaa blevet en voksende interesse for Sudanmissionen, og for tiden er Skjern menigheds eneste udsendinge at finde der.

Ydremissions-interessen har været ensidig, saa man endogsaa har søgt at hæmme Sudanmissionens arbejde. Først nu i 1964 er det lykkedes at faa lov at afholde kredsforbundsmøde for Sudanmissionen her i Skjern. (J. C. Andersen).

Indremissionær i Skjern: *Axel Nielsen* (1897–98), *Vald. Hansen* (1897–1902), derefter *Troels Christensen*, (rejste ogsaa for søndagsskolerne 1914 til sin død 1936), *Niels Laur. Nielsen* (1912–17) – Følgende tillige kredssekretær for KFUM og K: *Alfred Hansen* (1953–56) *Herberg Neimanas* (1957–62). De to sidste har først og fremmest været kredssekretærer for KFUM og K i 26. kreds. Den sidste er flygtning fra Litauen.

Se: Indre Missions arbejdere 1920, Arbejdere for Kirkelig Forening for den Indre Mission i Danmark i 100-aaret 1961 og 1966.

Missionsugerne og sommermøderne mm er blevet faste led i arbejdet, og der er et godt forhold til de lutherske missionsforeninger. Endvidere er der gjort et trofast og godt arbejde i *søndagsskolen*, især nævnes fru *Molly Pedersen*, i 40 aar.

Se: Jens C. Andersen: IM i Skjern gn 70 aar. IM Tid 16. nov 58 s 576. Missionshus og søndagsskole fejrer 75 aars jubilæum. Vestkysten 20. nov 63,

Festligt 75 aars jubilæum i missionshuset i Skjern, Skjern Dagblad 22. nov 63, m fl st. Samlet: De aandelige bevægelser i Skjern sogn siden 1722, Skjern Dagblad købstad-nr (J.C.A.)

Missionshuset

Kirkelig Forening for Indre Mission fik Missionshus i Skjern i aaret 1888. Før den tid havde man holdt møder i hjemmene og især i præstegaarden hos pastor *Otto Moe*. Forsamlingerne havde i begyndelsen let kunnet rummes i præstegaarden. Men der kom snart mange flere.

1888 gav købmand *Fabricius Hansen*, tilskyndet af sine børn, en byggegrund til Missionshuset, og man tog straks fat paa dets opførelse. Pengemidlerne kom let ind, der var offersind i det unge samfund! Da huset var færdigt, var det ogsaa betalt – og betalt uden støtte andre steder fra.

Huset indviedes den 21. nov 1888 af Otto Moe selv og fik navnet »Golgatha«, vist det eneste missionshus i Danmark af det navn. Navnet stod malet paa gavlen mod Finderupsvej til 1922, da der sattes et kors paa gavlen i stedet. Missionshusets første bestyrelse blev pastor *Moe, Hans Smed, J. P. Skaarup, Jens Bertelsen* og snedker *Andr. Jensen*.

Den indre udsmykning af huset stod de unge for, og dem er det, der har tilvejebragt de smukke statuetter af Thorvaldsens Kristus og de tolv apostle, konsollerne, der bærer dem, har de unge selv udført.

Husets indre bestod af en større sal og en 4 alen bred gang tværs over hele dets vestre ende. I denne gang var trappe ned til varmeapparatet. Paa pulpituret skulle samtalemøderne og de unges møder holdes, senere flyttet ned i stueetagen.

Omkring 1894 fik de mindre møder bedre udvortes kaar, idet den lange tværgang afløstes af en gang, der fra indgangsdøren midt i gavlen gik i husets længderetning ca 10 alen frem til den store sal, og der indrettedes saa paa venstre side af denne gang en lille lejlighed og opgang til loftet, og paa højre side blev en lille hyggelig sal til samtalemøder. I lejligheden blev bopæl for den, der skulle holde huset rent, her boede i mange aar enke *Karen Jensen*, Langager, med sine børn og sin væv, og siden *Sine Jørgensen*.

Efter vækkelsen i 1897 blev samtalesalen imidlertid for lille og efter forslag af arrestforvarer *Andersen* byggedes saa i 1900 sydsalen til brug for samtalemøderne.

Saadan stod huset til 1922, da det blev genstand for en højst tiltrængt istandsættelse og delvis ombygning, baade tag og gulv fornyedes, der byggedes til sydsalen, og i det tilbyggede indrettedes en bedre lejlighed, den gamle lejlighed i det nordvestre hjørne blev saa lagt til gangen, saa der blev en rummelig garderobe.

Omkostningerne androg ca 29.000 kr hvoraf de 19.000 betaltes straks og resten i de nærmest følgende aar. Den 3. sept 1922 toges huset i brug paany.

Grundet paa udvidelsen af Finderupsvej maatte der atter en ombygning til i sommeren 1933. Et stykke af den vestre ende blev revet ned, og der byggedes saa til mod øst i stedet. Ved denne lejlighed fik Missionshuset sin smukke vestgavl i Kapelstil, tegnet af arkitekt *Ingolf Christensen*, Skjern.

Snedkermester *Andreas Jensen*, var missionshusets første formand og var det til sin død 1932, 86 aar gl. Derefter blev indremissionær *Troels Christensen* formand, han døde 1936.

Gaardejer *Jeppe Kjær*, blev derefter formand indtil sin 70 aars fødselsdag i 1950, efterfulgt af snedker *Bisgaard*, som paa grund af svigtende helbred i 1959 ønskede at udtræde af samfundsraadet. Og 1959–67 har hotelforpagter *H. Rysgaard* været formand, efter at han havde været kasserer i nogle aar. Der er jo stadig sket forandringer i huset, i snedker *Bisgaards* formandstid blev der indlagt fjernvarme, det var vist ogsaa i den tid vi fik nye stole her i denne sal. De sidste 4–5 aar er sket en *væsentlig forandring* af huset her. Ny lejlighed er der bygget, nyt køkken, bedre toiletforhold og pænere garderobe, altsammen i den sydlige del. Og vi vil heller ikke glemme den lille sal, som jo ogsaa er blevet gjort pænt i stand. Vi kan glæde os over et dejligt missionshus saadan som det er i dag, men vi kan ogsaa glæde os over (og det er jo dog den største glæde), at den gode gerning, som blev begyndt for de 75 aar siden, fortsætter! (J. P. A.). *E. Alsholm* er nu fmd for IM.

Indre Missions søndagsskole i Skjern

begyndte 2. dec 1888 (1. søndag i Advent). Det var tømrermester, senere Indremissionær *Troels Christensen*, der paa opfordring af pastor *Otto Moe*, begyndte arbejdet blandt børnene. Foruden ham var der fra begyndelsen 3 andre medarbejdere. *Troels Christensen* var søndagsskolens forstander i 28 aar. I tiden indtil 75 aars jubilæet i 1963 har der været 7 forstandere.

Hvor mange børn, der var fra begyndelsen, ved man ikke bestemt, men fra 50 aars jubilæet oplyses det, at børnetallet var ca 300 og der var 14 medarbejdere. Nu er der ca det samme antal børn og 16 medarbejdere. Foruden denne søndagsskole holdes der søndagsskole i en del af sognet, der hedder Albæk. Her er der ca 20 børn og 4 medarbejdere, der deler arbejdet imellem sig.

Foruden disse 2 søndagsskoler holdes der ogsaa søndagsskole af de lutherske missionsforeninger, hvor der er ca 100 børn. Det vil sige, at i alt godt 400 børn kommer i sognets søndagsskoler.

KFUM, KFUK og KFUK-spejderne

Det var som nævnt pastor *Moe*, der 5. juni 1887 fik stiftet pigeforeningen (KFUK) med 16 medlemmer, se ovf. Efter at han havde ledet møderne et aar, blev *Ane Kathrine Jepsen*, Aanum, formand i to aar og blev saa afløst af *Marie Dalgaard*, der virkede dygtigt gennem ti aar, til hun rejste til Kina som missionær, *Troels Christensen* blev saa fm. Foreningen voksede stadig og nu fik man eget hjem i lejede lokaler. Herefter var lærerinde frk *Møller* formand til sin død 1927. Forinden havde foreningen faaet eget hus, der blev indviet af provst *Andersen* 17. nov 24. I næsten 25 aar var frk *Anne Grene* formand. I denne periode steg medlemstallet til 114. Ungdoms-

afdelingen for 17–20 aarige blev allerede startet 1908 af fru *Molly Pedersen,* og i en længere aarrække arbejdede fru *Karen Jensen* og fru *Strandbygaard* ogsaa med her. En anden virksom medhjælp i KFUK var frøknerne *Petra Stampel* 1960, *Tutte Nielsen* 1961 og *Mette Kousgaard* 1962, fru tandlæge *Thyssen.* Frk *Erna Knudsen* blev formand 1950. I stedet for som tænkt at udvide hjemmet solgte man det 1956 for at gaa sammen med KFUM om udvidelse af deres til et fælles hjem det følgende aar.

Se: Skjern KFUK, Jubilæumsfesten 1887—1937, Festskrift — KFUK i Skjern ser tilbage på 70 aars frugtbart virke, Skjern Dagblad 6. juni 57.

KFUK-spejderne blev startet 23. aug 1942 efter træning af en startpatrulje ved fru kredssekretær *Faurby Hansen.* Senere kom grønsmutterne til, og ved 20 aarsdagen var der ca 90 spejdere og ca 80 smutter.

Se: 20 aars godt arbejde hos KFUK-spejderne i Skjern. (Skjern Dagblad 23. aug 62), »De grønne piger« fylder tyve (Vestkysten 23. aug 62).

KFUM stiftedes 3. juni 1888 i præstegaarden med 10 medlemmer. Den første formand, snedker *Carl Nielsen,* rejste til Amerika 1890 og afløstes saa af møller *Jens Pedersen.* En række aar holdtes møderne i missionshuset til man fik lejet lokale hos skomager *Christiansen,* og i 1910 hos Chr. Høj i Møllegade. I disse aar var senere kinamissionær *Emil Jensen* et nidkært medlem. Foreningen voksede. I 1919 købte man hus i Østergade, hvor der indrettedes pensionat og mødelokale. I en aarrække øvede tandlæge *Thyssen* og købmand *M. J. Knudsen* en stor indsats, særlig i ungdomsafdelingen. – Forøvrigt havde pastor *Westergaard* været formand fra 1901, provst *Andersen* fra 1910, tandlæge *Thyssen* fra 1916, købmand *Knudsen* fra 1922, inspektør *Mortensen* fra 1927, hotelforpagter *Baagø* 1929 og købmand *Johs. Holm* 1936–49. Da den private realskole blev ledig, købte man den af kommunen, her blev der plads til pensionat, restauration og mødelokaler. 1949 blev maskinarbejder *Viggo Østergaard* formand, og i 1956 fik man saa bygningen udvidet til fælles brug for KFUM og KFUK. En ny gren paa arbejdet blev klubaftenerne med overvældende tilslutning. Gaardejer *Mads Rahbek* blev formand 1962.

En forening af KFUM og KFUK var efterhaanden en kendsgerning, derfor holdt de to foreninger ogsaa fælles 75 aars jubilæum den 4. juni 1963 i missionshuset, og i de følgende maaneder forberedtes den officielle sammenlægning. Ved en generalforsamling 29. okt 63 blev valgt en fælles bestyrelse, og mekaniker *Henry Madsen* blev formand for denne. Endnu findes en ungdomsafdeling for piger, men det er idrætsafdelingen, som i forvejen var fælles, der er den store faktor i foreningen. – Tre aar i forvejen var KFUM og KFUKs maanedsblad gaaet op i et menighedsblad, som IMsamfund udgiver.

Se: Vestkysten og Skjern Dagblad: KFUK og KFUM holder 75 aars jubilæum.
Se: KFUM i Skjern gennem 35 aar, 1888—3. juni 1923 (festskrift).

M- og K-kredsen Skjern-egnen

KFUM og KFUK i 26de kreds arbejdede med tanker om at faa arbejdet blandt ungdommen i kredsen udbygget og som det første skridt antoges en kredssekretær – den 1. april 1923 tiltraadte *Fr. Brodersen* denne stilling med bopæl i Skjern. I 1924 begyndte et godt aktiv i kredsens arbejde, nemlig sommerlejrene. Det 1. hold under ledelse af sekretær *Brodersen* drog paa lejr paa sommerlejren »Møgelø«. Disse lejre blev senere fortsat paa Ringkøbing KFUMs sommerlejr »Klitborgen« ved Aargab til rig velsignelse. I 1925 begyndte *Brodersen* med husflidsarbejdet hvorigennem de unges fritid blev udnyttet paa en god maade. Der afholdtes udstillinger, kursus mm. Brodersen samlede de unge mænd paa Skjern KFUM hver søndag eftermiddag og mange gange gik turen ud i naturen hvor Brodersen havde en sjælden evne til at fortælle og faa de unge til at lytte. Brodersen var sønderjyde og var aktiv deltager i den første verdenskrig og havde som følge deraf meget at fortælle. Han skrev i én af sine artikler om en vinternat nede i Frankrig! »Jeg fik lov at se ind i Guds ansigt – han lod det lyse paa mig i den mørke nat, som saa mange gange gennem alle krigsaarene«. Der blev lyttet naar Brodersen fortalte oplevelser fra verdenskrigen.

Brodersen fik orlov for at studere teologi ved Københavns universitet – det resulterede i at Brodersen i 1928 forlod Skjernkredsen. (Se sp Herringe-G).

1929 antoges højskolelærer *O. P. Madsen* som sekretær for M og K-kredsen. O. P. Madsen havde en sjælden evne til at tage de unge – med sit gode og smittende humør – var altid frisk og veloplagt og lige med den ungdom han arbejdede iblandt. Han gjorde et stort og prisværdigt arbejde paa vinter- og sommerlejre. *O. P. Madsen* forlod 26. kreds i maj 1933 for at overtage stillingen som forstander paa Rønde højskole.

1. jan 1935 antoges cand theol *Aage Skov* som kredssekretær. Skov gav kredsen hele sin tid og rige initiativ – hans største ønske var at føre unge til Kristus. Hans store dygtighed og jævne menneskelighed blev sammen med utrættelig energi de faktorer der fik arbejdet til at gro, hvor han viste sig.

I 1936 fik Skov lov at opleve en stor vækkelse blandt ungdommen i Skjern. Han var myndig og samtidig kammerat med de unge – der elskede ham. Ofte var der vækkelse paa lejrene og ikke underligt at samfundene rundt om omfattede saavel vinter- som sommerlejrene med kærlighed og forbøn. Naar gerningen lykkedes, var grunden sikkert den, at Skov i høj grad regnede med Gud og aldrig selv tog æren.

I Skovs tid i 1937 fik kredsen sin egen sommerlejr, »*Holmsborg*« ved Søndervig. Skov var meget initiativrig og samtidig en dygtig organisator – tillige økonomisk – en fin, retlinet og nobel personlighed der forstod samarbejdets kunst – beskeden af væsen – en mand i hvis nærhed der var godt at være – fuld af humør og livsglæde. Skov sled sig selv op og var flere gange syg. 1. maj 1941 efter kirkefondets og Gethsemanekirkens opfordring og enstemmige indstilling gik han ind i præstegerningen som residerende kapellan ved

Gethsemanekirken i København. Skov døde 1945 og blev begravet paa Skjern kirkegaard. Hans dygtige hustru leder nu Skovtoftearbejdet i København.

I april 1946 afsløredes et mindesmærke paa pastor Skovs grav paa Skjern kirkegaard – rejst af Gethsemane menighed og venner i Skjernkredsen.

1. sept 1941 ansattes *V. Faurby Hansen* som kredssekretær. Faurby gjorde meget ud af lejrarbejdet – saavel vinter som sommerlejre. I 1942 begyndte Faurby en række møder: 3 dage paa højskole i samarbejde med en del af Indre Missions højskolefolk.

Denne række blev arrangeret 7 forskellige steder i kredsen. Den 1. række af disse aftener samlede ca 1300 unge.

I 1943 kommer saa rækken: 3 aftener paa bibelskole.

I Faurbys tid udbygges vinterlejrarbejdet yderligere. Nu holdes der vinterlejre baade i nord- og sydkreds. Ligeledes holdes der lederaftener og kursus.

1945 blev Faurby leder af KFUMs soldaterhjem i Gothersgade 115 i København. *Faurby* er nu kordegn ved Helleruplund kirke.

KFUM havde i aarene omkring 1940–44 arbejdet med planer om et nyt hjem, men forskellige besværligheder var forbundet dermed – godt at vi havde pastor *Bækgaard.* (Næstformand i KFUM) som var utrættelig i at finde nye veje. Det resulterede i at KFUM købte og overtog den gamle realskole fra 1. juni 1944 til et beløb af 53.000 kr (skolen beboedes dengang af tyskerne). Nu skulle der jo bruges penge og først tegnede man frivillige bidrag blandt medlemmerne og derefter gik man ud til samfundet. De der var med den aften listerne skulle tælles sammen glemmer det aldrig. I alt var der 53.500 kr og som pastor Bækgaard sagde – netop det beløb vi skal bruge. De 53.000 kostede bygningen og de 500 kr gik til sagføreren. Hjemmet blev nu istandsat og restaureret for midler fra salg af det gamle KFUM. Det nye KFUM hjem indviedes i efteraaret 1945 af pastor Bækgaard.

1946 afløstes *Faurby* af *Valdemar Andersson* og frue.

Nu fik kredsen et helt sekretærpar idet fru Andersson tidligere var sekretær i Ribe KFUK. I *Anderssons* tid var vinter og sommerlejre det store aktiv. Der afholdes Holmsborgsstævner med stort besøg. Idrætsarbejdet i kredsen udbygges yderligere. Efter 6 rige aar rejste Andersson fra kredsen og blev kordegn ved Gethsemane kirke i København. – Er nu rkp ved Kingos kirke i København.

1953 kom *Alfred Hansen* fra Haderslev til Skjern. – Denne gang som noget nyt idet Alfred Hansen skulle virke samtidig som indremissionær og kredssekretær. A. H var en nidkær og arbejdsom kredssekretær. I 1955 holdes et kredskursus med ca 500 deltagere. I efteraaret 1956 rejste *Alfred Hansen* fra kredsen til Thisted.

Alfred Hansen er nu indremissionær i Viborg.

I efteraaret 1957 tiltraadte *Herbert Neimanas* stillingen som indremissionær og kredssekretær, Neimanas arbejdede nidkært og lagde særlig an paa den vækkende linie. Gjorde meget ud af lejrarbejdet. I oktober 1962 forflyttes Herbert Neimanas til Tølløse som indremissionær. 1963 tiltraadte distriktssekretær *Niels Svendsen* stillingen, efterfulgt af *K. Mejer-Andersen,* initiativrig og dygtig, en af lederne af de store møder 1967. En særlig succes har *bibelcamping* været paa »Holmsborg«. Om aftnen kan der samles 1000 menn ved det store telt ved borgen (Kr Dbl juli 68). Leder: *K. Mejer-Andersen.* De unge gaar ud og inviterer til møde.

FDF (Frivilligt Drenge-Forbund) blev stiftet 26. sept 1911 med lærer *Søndergaard Jacobsen* som kredsfører og med tømrer (senere missionær) *Troels Christensen* som første formand for en bestyrelse. Lærer *Hermansen* fik hurtigt stablet et orkester paa benene. De skiftende kredsførere har været bankbestyrer *Ingolf Christensen* (søn af Troels C) fra 1915, trafikassistent *Kruse* 1934, bogbinder *Peder Haahr* 1937, cykelhandler *Karl Fjord* 1946, og forretningsfører *Laurids Hansen* fra 1948. Orkestret gik efterhaanden ind, men medlemstallet voksede fra 31 til over 200. FDF er tilknyttet KFUM.

Se: Skjern FDF 1911—1961 (festskrift), Skjern Dagblad og Vestkysten om jubilæet 26. sept 63 og forskellige meddelelser forud.

Kristelige Landmandsmøder i Skjern

I 1951 samledes en kreds af troende landmænd paa Skjernegnen og drøftede at begynde disse møder i Skjern. Baggrunden derfor var egentlig, at man fra Landboforeningens side var begyndt med at holde en vinterfest, der ikke var i overensstemmelse med en del af medlemmernes opfattelse, og derfor blev man enig om at forsøge med et kristeligt landmandsmøde hver vinter, uden dog derfor at ville volde splittelse, hvilket heller ikke er blevet tilfældet.

Der nedsattes et udvalg bestaaende af 5 mænd med gaardejer *Kr. Nedergaard,* Bølling, som formand. I udvalget er der 3 fra Indre Mission og 2 fra Luthersk Missionsforening. Dette samarbejde har været til stor glæde for begge retninger.

Mødet holdes hvert aar en mandag omkring den 20.–25. jan. Der har fra begyndelsen været særdeles stor tilslutning dertil, ca 400. Antallet er vokset støt indtil for ca 5 aar siden, da man naaede op paa 1000–1100 deltagere. Det er alt, hvad der kan rummes, og det er med tak i hjertet, man ser den store tilslutning, der er blevet til disse møder.

Dagen indledes med morgenandagt i kirken ved sognepræsten. Senere er der et aktuelt fagligt – folkeligt foredrag holdt i kristen aand. Om eftermiddagen er der igen foredrag med kristelige emner og endelig sluttes dagen med et møde over en bibelsk tekst.

Møderne har været til stor aandelig berigelse, og man glædes over det gode broderlige samarbejde, der er over det hele, og over at mange, der ikke slutter sig til de to retninger, deltager i møderne.

Blandt lægfolk skal enkelte omtales.

Om Ebbe Christensen, se s 570.

Snedkermester *Andreas Jensen* (* 1846, †

1932), Missionshusets fmd gn 44 aar, skal nævnes først: en søjle i samfundet, en tro tjener af den gamle skole i IM i Vestjylland. Han og kbmd *Fabricius Hansen* var bl IMs veteraner her.

Indremissionær *Troels Christensen* (* 1858 Tjørring † 1936). Dygtig og anset tømrer trods manglende teknisk uddannelse. Kom til Skjern samme aar som *Otto Moe*. Medlem af det første samfundsraad 1892, formand 1932–35, formand for søndagsskolen fra starten 1888–1916, formand for KFUK 1899–1921, formand for FDF fra starten 1911–12, valgt af samfundet. Antaget af udvalget for børnegudstjenestesagen 1910 til at rejse 3 maaneder aarlig, indremissionær 1914. En stout skikkelse, ogsaa i aandelig henseende, stod fast paa den gamle grund, forkyndelsen om synd og naade, frelse og fortabelse, altid paa vagt over for, hvad der ville rokke ved eller forklejne forsoningen, daaben, retfærdiggørelsen af tro alene, hvilede trygt og fast i daabens naade til det sidste, i forventning om Herrens nære genkomst. Han hørte til søndagsskolens bedste venner. Hans ord var: Frygt ikke, tro kun!

(Se: Ingolf C.: Gamle Skjern-haandværkere, Skjern Aarbog 1944, Indre Missions arbejdere 1928, s 36, Det nye aar 1938).

Direktør *Jens Pedersen* (* 64 † 32) overtog faderens forretning og drev den frem til en stor Korn- og foderstofforretning. Han havde store evner og gode kundskaber og kom meget med i det offentlige liv: med i menighedsraad og IMs samfundsraad fra starten, formand for KFUM 1890–1910, medstifter af A/S Skjern Missionshotel og kasserer til 1931, meddirektør i A/S Skjern Bank 1906 til sin død, i bestyrelsen for A/S Eriksen & Christensen, Esbjerg, medlem af sogneraadet 3 perioder 1. jan 00–31. marts 13, medlem af skolekommissionen, kirkeværge. Bestyrelsesmedlem for Haslev Gymnasium og Aarhus seminarium, Ringkøbing bank, Skjern vandværk og medejer af Skjern Elektricitetsværk til kommunens overtagelse.

Gift med Molly Dalgaard, søster til Marie Dalgaard, der blev gift med kinamissionær Emil Jensen, hvis søn de tog til sig efter moderens død. Denne søn ansat i Skjern Bank 1920. Da banken var i vanskeligheder, tog J. P halv risiko, mens 40 andre tog sig af den anden halvdel. Det var en meget stor sum den gang.

Om J. P sagde biskop *J. Gøtzsche* engang: »Denne mand er ikke for stor til at bøje sig ned og samle en tændstik op, om han havde tabt en saadan, men han var saa stor, at han ikke klagede, om han havde tabt flere tusinde kroner ved en kaution.

Se: Albæk Mølle i Skjern og slægten der fra 1622, s 84.

Kinamissionær *Emil Jensen* (* 1868 † 1943) kom til Skjern i sin ungdom. Man fortæller: Da familien *Moe* en søndag morgen var paa vej til gudstjeneste, mødte de en lille flok syngende haandværkersvende. Paa præstens spørgsmaal om, hvor de skulle hen, lød svaret, at de var paa valsen til Varde for at søge arbejde. Om de ikke kunne tænke sig at gaa med i kirke? Nej, det var kun tidsspilde. Men *Moe* fik dem med i kirke – hjem til middag, kaffe og cigar, og saa med til møde i missionshuset. Saa lagde han det hen til samfundet at tage sig af dem. De to fik arbejde i Skjern, mens de andre to drog videre. Forsangeren i koret, *Emil Jensen,* fik arbejde hos snedker *Andreas Jensen*. Han var et begavet menneske og blev efterhaanden grebet af ordet. 1890 blev han et virksomt medlem af KFUM, – »altid paa færde i hver en ledig stund, tit langt ude paa landet, for at besøge gamle og syge, eller tage de unge om halsen, altid for at vidne om Jesus«. Efter uddannelsen i Nr Nissum, England og Herning drog han i DMS tjeneste til Kina som missionær 1899. KFUKs mangeaarige formand frøken *Marie Dalgaard* rejste ud 1901 og blev hans hustru. Hun døde allerede 1910 og blev begravet i Kina. 1918 fik han igen en god hustru i frk *Johanne Hemmingsen*, der kom ud i 1917. Men 1933 maatte de rejse hjem, da kræfterne ikke længere slog til. Ti aar fik de sammen i Skjern inden Emil Jensens død. Johanne Jensen fortsatte rejsearbejdet for DMS til sin død 1961, 82 aar gammel.

Se: Knud Moe: I smeltediglen, s 48–49, KFUM i Skjern gennem 35 aar, s 15. Chr. Madsen: Jørgen Emil Jensen (I evangeliets tjeneste 1946 (kilderne stemmer desværre ikke helt overens), Det nye aar 1945, s 70–71.

Gdjr *Iver Hansen* († 31) var forpagter i præstegaarden i pastor O. Moes første tid og blev omvendt under dennes forkyndelse i 1887. Nogle aar efter blev han gift med en enke, der ejede Ladekjær. 1907 blev han valgt ind i sogneraadet og skulle som aldersformand aabne det nyvalgte sogneraads første møde, han medbragte en bibel, som han overrakte sogneraadet med anmodning om, at den maatte blive brugt ved sogneraadets møder, hvilket den ogsaa blev en lang aarrække fremover. Bogtrykker *J. Strandbygaard* blev ved denne lejlighed valgt til formand.

(Se: Skjern Aarbog 1930–31, Ax. Fr. Moe: Præsten O. F. Moe, s 76).

Redaktør *H. Graversen* (* 1870 † 1950) vestjyde, udgaaet fra en stærk, velbegavet og foretagsom slægt i Lem og voksede op i en tid med aandelige brydninger. Han kom i sin ungdom til Askov, blev højskolelærer bl a i Levring, senere redaktionssekr ved »Ringsted Folketidende« og redaktør af »Dansk Folkestyre«. Hans politiske interesse var vakt og han lod sig opstille til rigsdagen paa Neergaards side, dumpede og fik af *I. C. Christensen* tilbudt stillingen som redaktør af et nyt politisk ugeblad »Tiden« han ville udgive. Det udkom 1910–17. Det politiske livs fristelser til ærgerrighed, usandfærdighed, partiskhed, selvsikkerhed og overfladiskhed bragte ham ind i stærk syndserkendelse, og en tragisk familiebegivenhed førte ham til fuld omvendelse. Han sled med bibelstudier, og han fik IMs anerkendelse til at holde bibelkursus i missionshusene. Han slap bladet »Tiden« og det gjorde I. C ogsaa. Graversen blev den gudbenaadede sjælesørger og bibelfortolker. Derfor flokkedes saa mange om hans talerstol. Han ejede den barnlige enfold sammen med den dybe indsigt i Guds ord. Men selv om han sluttede sig til IM, forlod det grundtvigske ham egentlig aldrig helt. Lyssyn og

mørkladen alvor prægede ham. Som kursusleder boede han i Skjern, hvor han kom til at betyde meget. Han var forlængst begyndt at bruge pennen, ogsaa ud over det journalistiske. Hans første lille bog udkom 1903 og handlede om Brorson, siden kom en om Kingo. Der kom i de senere aar nogle hist romaner fra hans haand, men de vil hurtigere glemmes. Hans sidste bog var om Grundtvigs salmer. Da rejselivet ophørte, udgav han »Ordet« i hefter. Ogsaa som sjælesørger i sin by virkede han, og alt missionsarbejde laa ham paa hjerte. 40 aars rigt samliv gav Gud *Graversen* med hans første hustru, Barbara. »Mit livs gode engel« satte han paa hendes minde, da hun var død 1936. Hans anden hustru blev boende i en lille lejlighed i hjemmet, der efter Graversens død skænkedes til Sudanmissionen. Selv ønskede han intet andet eftermæle end dette, der staar paa hans grav: En mand under Guds velsignelse.

(Se: Jens C. Andersen: En mand under Guds velsignelse. Se: Hjemliv og trosliv XVIII s 30—91).

Bogtrykker *J. Strandbygaard* (* 1874 † 1961) var købmandssøn fra Sdr Omme. Af økonomiske grunde rejste faderen til Amerika og sendte senere rejsepenge til familien, men da var Strandbygaard som lærling hos købmand *Fabricius Hansen,* Skjern, blevet forlovet og blev hjemme i Danmark. Omgangen med troende unge og pastor *Moes* forkyndelse blev til omvendelse for ham. Senere maatte han paa grund af en ryglidelse søge andet erhverv, fik en lille papirforretning, købte en lille trykkerimaskine, skiftede ud, tog svendeprøve som typograf, fik kgl bevilling og arbejdede efterhaanden en stor og anerkendt virksomhed op. Blev som 32-aarig sogneraadsformand og var det med mellemrum i 15 aar, fik mange tillidshverv. I DMS-best 1925–49, og hans kærlighed til DMS var usvækket til det sidste. Hans søn, Erik S, fører smukt bogtrykkeriet videre. Han er næstformand i byraadet (Venstre).

(Se: Kr Dagblad 8. nov 05, Vestkysten og Skjern Dagblad 16. okt 58, Skjern Dagblad paa begravelsesdagen dec 1961. A. Bundgaard: En lille blomst til mindekransen — I Ugeposten, Skjern)

P. Ingolf Christensen, * 1883 søn af og udlært tømrer hos indremissionær *Troels C,* senere konstruktør, bestyrer af Ringkøbing Bank, Skjern afd. Kredsfører i FDF fra 1915 med enkelte afbrydelser til 1934, medlem af sogneraad, stort arbejde paa teknisk skole, formand for Svendeprøvekommissionen, bestyrelsesmedlem i turistforening og musikdramatisk forening. Gennem mange aar tilsyn med provstiets kirker og præstegaarde. Lokalhistoriker: artikler om det gamle Skjern og Skjern haandværkere, opmaalt og tegnet gamle Skjernbygninger og alle provstiets kirker.

Skrev ved FDF 50 aars jubilæum: »FDF betragter jeg som et barn af den danske folkekirke, og jeg tror, den her i Skjern har været med til at skabe en vis tolerance inden for de forskellige religiøse samfund, der findes i vor by, og som før vore dage langt fra stod med kristeligt brodersind over for hinanden.«

Herreekviperingshandler *H. K. Nielsen* og hustru, trofaste i kirke og menighed, talrige talere og IMs venner har gæstet deres hyggelige hjem, i mange aar lige ved banegaarden. Fru N ledede en aktiv damekreds, som støttede Eliaskirkens menighedsbørnehave i København, og hvert aar var een af Eliaskirkens præster indbudt til at prædike ved højmesse i kirken (hvor der blev givet store kollekter) og møde om sagen i deres hjem.

To lærere var særligt interesseret i egnens menighedshistorie. Lærer *Laurids M. Pedersen* († 57), Marup, var tillige kordegn og virksom i menigheden, skrev den store bog »To hundrede aars trosliv i Skjern« (1926) og »Skjern sogns historie« (1927), solide, kyndige værker, der ogsaa er brugt som kilder til dette værk.

Lærer *Jens C. Andersen,* Lundenæs (* 99, † 66) »Folkeskolen« skrev: Han »gik op i kirkeligt arbejde med ildhu«, meget virksom i menigheden, divisionschef for KFUM-spejderne, han skrev talrige artikler i dagspressen, IM tid osv om kirkeliv her paa egnen, samlede i tusindvis af udklip om kirker og kirkeliv i Danmark, en enestaaende samling, han har ydet og tilrettelagt en stor del af Skjern-skildringen her. Han var »en af søjlerne i menigheden«.

Fabrikant *Jens P. Siggaard* kom i 1911 til Skjern og overtog her en trikotagefabrik. Senere blev han sogneraadsformand i en længere aarrække og gav sig helt i kommunens tjeneste. Han var ogsaa medlem af menighedsraadet og af samfundsraadet i en længere aarrække. Fabrikant *Siggaard* var tillige en meget dygtig søndagsskolelærer, og børnene satte stor pris paa ham som saadan. Siggaard døde i 1953.

Diakonerne og deres hustruer har blandt mange andre været med til at sætte præg paa det aandelige liv i Skjern. Der kan her tænkes paa diakonerne *Anton Madsen* og *Johs. Kobbelgaard,* børnehjemmet, og *Morten Jensen* og *Ole Daugaard,* hvilehjemmet, og *Peder Hansen* og *Marius Karkov,* De gamles Hjem. Anton Madsen, der i mange aar var forstander for børnehjemmet »Rosengaarden«, har ogsaa været et virksomt medlem af samfundsraad og menighedsraad og tillige kirkeværge. *Morten Jensen* var i en aarrække ejer af hvilehjemmet »Aahvile« og blev senere rejsesekretær for Blaa Kors. *Peder Hansen,* i sin tid bestyrer paa De gamles Hjem, og nu leder af Ensomme gamles Værn. *Marius Karkov* er nu bestyrer paa De gamles Hjem, og *Johs. Kobbelgaard* er forstander paa børnehjemmet.

Kristelig sanatorieforening har ogsaa stærk tilknytning til Skjern og egnen her. Gaardejer *S. Søe,* som i 47 aar havde sit hjem i Hanning og var formand for IMs samfund der, har i en aarrække boet i Skjern. Han er landskendt for sit arbejde for Kr sanatorieforening, til hvis bestyrelse han valgtes 1924. Pastor L. *Jensen,* Hanning, var ivrigt med i arbejdet og blev den første redaktør af foreningens blad. (Se u Hanning).

Om *Luthersk Missionsforening* se s 570.

Om *Evg lt mf* se s 572.

Den grundtvigske bevægelse

Den stærke IM vækkelse i pastor *Moes* tid medførte, at en del spredt boende familier, hvoraf flere havde været paa højskole eller

paa anden maade var blevet grundtvigsk indstillet, ikke følte sig hjemme under *Otto Moes* forkyndelse i Skjern kirke. En del løste sognebaand, især til provst *Thyssen,* Ølgod. Han holdt undertiden gudstjeneste i Skjern, og de grundtvigske fik deres børn døbt og konfirmeret hos ham. 1903 fik bevægelsen fastere form, da man stiftede »Samfundet for grundtvigsk forkyndelse i Skjern og omegn«. Der blev nu holdt mere regelmæssige gudstjenester, og efter 1908 kom præsterne *Poul Øllgaard,* Velling, *H. Helweg,* Jernved, og *H. J. Vimtrup,* Torstrup, her.

Valgmenighedstanken opstod, efterhaanden som kredsen voksede sig sammen og fik ny tilgang. Kredsen i Skjern var for lille til at magte opgaven, men nabosognene sluttede sig til med smaa kredse, og 1923 blev man enig om at begynde. Man valgte en ikke-teolog, børnehjemsforstander *L. P. Larsen,* til valgmenighedens præst. Han ønskede som saadan at fortsætte med sit børnehjemsarbejde, og der blev bygget en rummelig præstebolig med plads til børnehjem. Pastor *Poul Øllgaard* indsatte Larsen som valgmenighedspræst 25. nov 23, og det var en festdag for kredsen. Men den dobbelte virksomhed – for den spredte menighed, der naaede helt til Holmsland – og børnehjemsleder blev i længden for anstrengende. Pastor Larsen sagde stillingen op, solgte børnehjemmet og blev sognepræst i V Hornum.

Pastor *Valdemar Nielsen* (1927–38) var gammel højskolemand, havde været paa Vallekilde og Danebod, var gift med en søster til pastor *Halfdan Helweg,* blev cand theol i en moden alder og var vel rustet til at begynde sin gerning her. Kredsen voksede lidt, og pastor N gjorde et godt og flittigt arbejde, men efterhaanden gled en del af kredsene bort, da der kom nye præster af grundtvigsk støbning til egnens sogne, og 1938 søgte pastor N sognekald og flyttede til Vemmelev. De to smaa valgmenigheder i Skjern og Ringkøbing blev derefter slaaet sammen med pastor *E. Helmig* som fælles præst. Hele tiden havde kredsen i Skjern boghandler *J. Jacobsen,* Skjern, som formand. Han har betydet meget for det grundtvigske liv paa egnen. Overdyrlæge *Kr. Refstrup Mulbjerg,* (* 84 i Dejbjerg) var virksomt medlem af bestyrelsen i valgmenigheden. Skjern højskolehjem – det nuværende hotel Skjern – har været samlingssted for de grundtvigske møder. Valgmenigheden havde 1927 ca 120 medlemmer fra Skjern, Hanning, Ringkøbing, Videbæk og Bølling. 1938 var der ca 130 fra Skjern, Dejbjerg, Egvad, Borris, Bølling og Hanning. Skjern, Hanning og Bølling sognekirker benyttedes. Pastor *Helmig* havde bopæl i Ringkøbing.

Et *kaldskapellani* blev oprettet 1959, hvorefter valgmgh blev nedlagt, og pastor *E. Brandt Nielsen,* (1959–66), der er grundtvigsk, fortsatte valgmenighedens arbejde. Kaldskapellaniet blev 1962 ændret til residerende kapellani. Der blev oprettet en afdeling af *Kirkeligt Samfund* med bogtrykker *Simon Gullander* som formand. Kredsen har ca 150 medlemmer. 1966 blev pastor *J. E. Fenger* (grundtvigsk) res kapellan.

Skjern Ungdomsforening under De danske Ungdomsforeninger blev stiftet i jan 1917, efter at der aaret forud havde været afholdt møde ved lærer *Bloch,* Ølgod, om maal og midler i ungdomsarbejdet, og der blev nedsat et udvalg til at forberede starten. Tømrermester *P. Jespersen* blev foreningens formand og boghandler *J. Jacobsen* og snedkermester *Søren Lunde* var virksomme medlemmer af bestyrelsen. Der blev arbejdet støt og med linie i arbejdet. Efter den sidste verdenskrig stagnerede arbejdet, men i 1952 fik man kredsformanden, pastor *O. Bertelsen,* Nr Vium, til at tage sig af sagen. Gaardejer *Anders Damgaard,* Marup, blev formand for den nystartede forening, der atter voksede saa den fik over 100 medlemmer. Siden har slagter *Holger Christensen* og fabrikant *Søgaard* beklædt formandsposten, men arbejdet ligger for tiden stille.

Se i øvr ndf under valgmenigheden, s 585.

(Se: Skjern Ungdomsforenings arbejde gennem 41 aar. Skjern Dagblads Købstadsnr. Bogh J. Jacobsen, 40 aars jubilæum 1. juli 55. Et jubelaar for Skjern by (Skjern Aarbog 1955).

Skolevæsenet i Skjern

(Se: E. Poulsen: Hardsyssel Degnehistorie II. Skjern skolevæsens udvikling fra 1664 til i dag. Skjern Dagblads købstad-nr. Jens C. Andersen: Til pryd for vor by, Skjern Aarbog 1933, samt: Ogsaa et initiativ, Skjern Aarbog 1957).

Den gamle hovedskole. Fundatsen 1743: Der bør bygges et skolehus ved kirken, men endnu 1789 holdt degnen skole i sin dagligstue. Skole bygget 1805, ny skole 1844, flyttet til Skolegade 1905, samlet skolevæsen 1922–29. Blandt degne nævnes: *Fr. Hammerich,* søn af sognepræst Just Fr. H 1732–66, byggede degnebolig 1764, *Ths. H. Bording* 1766–1805, medlem af Brødremenighedens samfund, *Lauritz H. Højmark* 1805–38. – Seminarieuddannede lærere: *Niels P. Christensen,* 1838–56. *Laurids H. Møller,* 1857–85, *Clemen Johs. Christensen,* læ, ks og org 1885–91, *Jac Kaspersen,* 1891–1928.

Blandt andenlærerne var *Alfred Lund* 1905–07, senere kordegn i Randers, og *Jac. Søndergaard Jacobsen,* der 1910 flyttede til byskolen og senere til Nr Nissum og betød meget i IM her. Blandt lærere var ogsaa *E. C. Høy,* der blev brødremenighedspræst i Christiansfeld.

(Se Søndergaard Jacobsen: Lærer i Skjern for 50 aar siden, Skjern Aarbog 1957. Chr. Søgaard: Skjern Hovedskole, Skjern Aarbog 1949).

Byskolen: Friskole oprettet 1889, købt af kommune og indrettet til 3-klasset skole 1891.

Den første leder ved byskolen var *A. Edsen Johansen* (1891–1904). Se ndf. Han blev førstelærer i Jelling 1904, hvor han havde taget lærereksamen, afsk 28, † 57. *Chr. Bertelsen* (1905–14) † 14, var flere gange folketingskand i Herning-kredsen. *Fædder H. Lillelund* (1914–29) blev andenlærer her 06, førstelærer 14 og overlærer 1922, † 29. *Ole Arendt Nielsen* (* 89 Tønning) blev overlærer her 29, skoleinspektør 46, tog afsked 55. Nuværende skoleinspektør: *K. Kristensen.* Skoleinspektør 55, stadsskoleinspektør 61.

Skjern private Realskole oprettet 1918 som et interessentskab, (tegnet af bankbestyrer Ingolf Christensen) kommunelærer i Esbjerg, skolebestyrer *Johs. Bjerrum* (* 82) ejede og

ledede skolen fra starten, i begyndelsen støttet af I/S. B blev viceinspektør ved Byskolen, † 44, eksamensret 1920, blev overtaget af kommunen 1943 og omdannet til Skjern kommunale mellem- og realskole. Havde da dim over 400 elever til almindelig forberedelseseksamen.

Se: Red Stobbe: Skjern Realskole bliver kommunal, Skjern aarbog 1942.

Kirkeskolen (tidligere hovedskole, flyttet til Skolegade) blev selvstændig igen 1929 med landdistrikt: Lærer *Laurids M. Pedersen,* † 57. Lokalhistoriker, førstelærer 29 (ventepenge 46) skolen nedlagt 1946–54. Skolen har huset biblioteket og forskellige kursus til 1953 og efter en gennemgaaende restaurering atter i brug 1954 sammen med byskolen. Fra 1961 atter selvstændig skole, nu købstadordnet og under stadig udbygning. Skoleinspektør *J. A. Søndergaard* * 08 (lærer ved Byskolen 35, overlærer, viceinspektør 55).

Skjernegnens præliminærkursus oprettet 1946 med lokaler i Kirkeskolen. Forstandere: *P. Chr. Pedersen,* Marup, 46–52, nuv forst overlærer *H. M. Graugaard,* Skjern, 64.

Ganer Skole: Omgangsskole, lejet lokale, biskole i 1850'erne, ombygget 1898 ny skole til fast embede 1909. Førstelærere: *Niels Chr. Nielsen* 1909–40, *Johs. Bendtsen* 1940–47, *Mads Toft* 1947.

Marup Skole: Biskole, ny skole til fast embede 1918. Førstelærere: *Laurids M. Pedersen,* 1918–28, se Skjern, *P. Chr. Pedersen* 1928–53, flyttet til Husum, Sydslesvig, senere skolebestyrer, Hjørring, *David Davidsen* 1953.

»*Albæk Skole*«, *Lundenæs:* Omgangsskole, Aanum-Albæk biskole i 1860'erne, ombygget i 1890'erne, ny skole til fast embede 1918, alle bygget paa Lundenæs. Førstelærere: *Johs. Nielsen,* 1918–25 (syg), *O. M. Pilgaard* 1925–47 (død), *Jens C. Andersen,* 1947–66 (pens), † 67. Lokalhistoriker, virksom i IM. Skolen nedlægges antagelig.

(Se: Jens C. Andersen: Skolen paa Lundenæs (kronik i Skjern Dagblad 1949)).

N B: Fra 1959 gaar landskolernes børn til Skjern efter 5. skoleaar, og skolerne bliver antagelig nedlagt inden mange aar.

»*Skjernaa-Skolen*«, eksternatskole, foreløbig i lejede lokaler paa KFUK og M med flere steder, startet 1960. Skoleleder *M. Frank.*

Teknisk Skole, lærer *Edsen Johansen* drev fra 1894 aftenundervisning for lærlinge (rejste fra Skjern 1904). Fra 1908 regelmæssig undervisning hver vinter, fra 1921 overtog haandværkerforeningen driften heraf, og 1922 blev skolen opført. Forstandere: bankbestyrer *Ingolf Christensen* 1921–26, lærer *P. K. Poulsen* 1926–32, snedkermester *P. Bisgaard* 1932–63, der har været lærer i 40 aar, konsulent *Hans Bank Rønne* 1963. Skolen skal nu afløses af en stor central-dagskole for automekanikere, der foreløbig er startet i en dertil indrettet barak.

Handelsskolen begyndte 1919 og fik 1922 dimmissionsret. Forstandere: Overlærer *F. H. Lillelund* 1922–29. Viceskoleinspektør *D. P. Andreasen* 1929–55, overlærer *H. C. Aage* 1955. Skolen har stadig til huse i byskolen. Den omdannedes 1940 fra dagskole til aftenskole, men staar nu for at skulle omdannes til dagskole under større forhold, hvortil der kræves egen bygning.

Gennem aarene har der været ungdoms- og aftenskole, aftenhøjskole og studiekredse og en mangfoldighed af kursus.

Nogle af skolens folk:

A. Edsen Johansen (* 6. okt 1862, † 9. marts 1957) kom til Skjern 1891 og forlod sognet igen 1906. Han var dim fra Jelling seminarium 1890, og blev efter sin tid i Skjern lærer ved Jelling seminarieskole. I de 15 aar var han med til at præge den opvoksende bys udvikling, var en kort tid medlem af sogneraadet og tog ivrigt del i det kulturelle livs omraade. I aandelig henseende var han tolerant, var f eks leder af IMs sangforening. I sin ungdom var han skibstømrer (ligesom O. Moe) og tog sig kærligt af de unge haandværkeres oplæring gennem aftenundervisning, men fik afslag paa ansøgning om statsstøtte til en teknisk skole. Han var en enestaaende underviser og opdrager, havde et fint tegnetalent og en digterisk aare, hvilket bl a hans fine tegninger fra Skjernegnen og »Skjernsangen« vidner om.

(Se: Edsen Johansen: Fra halvfemserne (Skjern Aarbog 1942) og En lille oplevelse fra det gamle Skjern (Skjern Aarbog 1955).

J. Søndergaard Jacobsen (* 13. juni 1885) Hjerm, dim fra Nr Nissum seminarium allerede 1906, blev vinterlærer i Marup 1906–07, 2. lærer ved S hovedskole 1907–10, 3. lærer ved Byskolen 1910–14, (efter 11 aar paa Sjælland var han førstelærer ved Nr Nissum skole 1925–50). Der kom en dag nogle af hans skoledrenge og spurgte, om han ikke ville lede et spejderarbejde, og da han dengang ikke kendte noget til KFUM-spejdernes eksistens, foreslog han FDF, som han saaledes blev med til at stifte og blev kredsfører for. Historisk interesseret, søgt taler, arbejdede med menighedsliv her paa egnen, udgav 65 et lille hefte om Kristelige livs bevægelser paa Skjernegnen i gamle dage. – Fornævnte *Laust Smedegaard* i Skjern var lærer Søndergaard Jacobsens oldefar.

(Se: Søndergaard Jacobsen: Laust Smedegaard (Skjern Aarbog 1962) og Lærer i Skjern for 50 aar siden (Skjern Aarbog 1957), Skjern FDF 1911—61).

Laurids M. Pedersen (* 12. okt 1890, † 12. nov 1957) var fra Faaborg ved Varde og blev dimmitteret fra Haslev seminarium 1912. I nogle aar var han lærer ved Nr Nissum højskole og seminarium, inden han blev førstelærer i Marup 1918, og ved Kirkeskolen 1929, tillige kordegn ved Skjern kirke. I 1929 blev han bibliotekar i det nye sognebibliotek paa Teknisk Skole, fra 1931 i Kirkeskolen og fra 1953 i den nye smukke biblioteksbygning, indtil han af helbredshensyn trak sig tilbage 1955. Kirkeskolen nedlagt 1946. Han var i en aarrække medlem af IM samfundsraad og formand for soldatervennekredsen. Allerede inden han forlod Marup, havde han faaet samlet og udgivet »200 aars trosliv« (1926) og »Gennem seks hundrede aar« (1927), belyser Skjern sogns historie baade aandeligt og materielt.

(Se: Aarsskr f Haslev sem's elevforen 1956).

Lærer *Jens C. Andersen* († 1967) se s 579.

1927 oplyses: Kkg 20 pct, overv IM, stort IM smf, KFUM (80) og K (140), stor hørelyst, Lt Mf, Valgmgh (50 fam) 1935: Kkg 20 pct, udm godt sted at være præst, ingen skarpe skel, KFUM (60) og K (120) i øvrigt som hidtil. 1943: Kkg 12 pct, overv IM, arb bibelkr, Blaa kors, 220 til valgmgh, i øvrigt som hidtil. 1955: Kkg 12 pct, stor hørelyst, stort IM smf, 16 DMS kredse, KFUM (70) og K (130), 250 til valgmgh. 1963: Kkg 10–12 pct, stor hørelyst, 16 DMS kredse, m, KS (150), DdU (100). 1963 skrives: Der er gode forhold, godt forhold ml retningerne, mange møder, overvejende IM, stort IM smf med meget arbejde i gang. Skjern er et knudepunkt for Lt Mf og Ev Lt Mf, som begge har mh, og begge gør et stort arbejde, og har sdsk og ungdomsarbejde. Store sommermøder. 1967: Se ovf.

Skjern kirke ligger østligt i byen ved hovedvejen, hvor en landevej drejer fra ud gennem »Østersogn«. Indtil 1915 bestod kirken af romansk skib og kor, af granitkvadre paa skraasokkel, samt senere tilbygget taarn med sadeltag, alt blytækt. Begge døre (tilmurede) og et par vinduer er bevarede. Over norddøren en romansk ligsten. Flere reliefkvadre. Det gamle kor forlænget og et vaabenhus opført antagelig sidst i middelalderen. 1915 foretoges en stor ombygning (arkitekt Magdahl-Nielsen). Kirken forlængedes mod øst, fik kor med tresidet afslutning, vaabenhus mod syd og dobbelt sideskib mod nord. Da det var i krigsaarene, blev vaabenhus og sideskib teglhængt, og kirken fik bjælkeloft. Ogsaa indgang gennem taarnet. Alterpaneler med særlige vestjyske dekorationer fra ca 1575. senrenæssancealtertavle fra ca 1620, stort sølvkrucifix paa alteret, skænket 1916 af Kbhvns Kirkefond, romansk granitdøbefont, rigt udskaaret prædikestol fra 1627 med bibelske relieffer (sagnet fortæller, at billedskæreren blev sindssyg under arbejdet og ikke fik sidste fylding færdig). Smukke stolestader fra Chr IV's tid med R.F.P. som indskrift. — Der var stor offervilje ved ombygningen, landboerne hentede kampesten i nabosognene, byboerne bekostede tilhugningen, der foretoges af den ca 70-aarige svenskfødte stenhugger **Gustav Johnson** med hammer og mejsel, saa de nye knapt kunne skelnes fra de gamle kvadre. Ved nedbrydningen af det gamle kor kom danefæ for dagen, indmuret i nordmuren, provst **Iver Hemmets** skat: guldsmykker, mønter osv. Altertavlen blev smukt restaureret, korets fire høje vinduer fik glasmalerier (Ax. Hou: Jesu fødsel, daab, korsfæstelse og opstandelsen med hver sit evangelistsymbol underneden). Der blev indrettet en særlig orgelplads for oven i kirken, men da kirken senere fik et nyt orgel, fik det sin gamle plads, og pulpituret med malerier af de 12 apostle kom atter op. Kpt Kjær skænkede den lille kirkeklokke 1928, Anders Kastbjerg taarnuret 1939, og tømrerm A. C. Alsiger og hustrus legat klokkespillet 1949. — 1961—62 foretoges en hovedrestaurering (arkitekt Søren Jensen, Herning) med indlægning af fjernvarme, ølandsfliser paa gulvet, træværket nymaledes, alterbord og stolegavle i naturtræ, gl mørke farver afløstes af lyse, præstetavlen deltes og førtes à jour, nye lysekroner og lampetter, højttaleranlæg mv. Der er 650 sd. Se: C. A. Jensen: Billedsnidere fig 55, Jørgen Ulrik: Skattefundet i Skjern, arkiv og mus 2 r, II, Skjern kirke, 1915—40 udg af mghraad. Skjern kirkes klokkespil, Vestk 11. april 49. Med barnedaab indvies Skjern kirke i ny skikkelse, Skjern Aarbog 1962, B.: Stenhuggeren, Vestk 24. marts 61. Baade 1913—15 og 61—62 brugtes missionshuset, Finderupvej, som kirke.

Pastor **J. Bering** († 1792) og pastor **S. Bækgaard** († 1947) er begravet i »Præstelunden« paa kirkegaarden.

Folketal: 1850: 887, 1901: 2015, 1925: 3603, 1967: 5900.

Altergæster: 1922: 2602, 1934: 3600, 1946: 4083, 1954: 4824, 1962: 4776, 1966: 4000.

Menighedsraad: 1922: 5 IM, 1 gr, 2 soc, 1 Evg. 1934: do, 1945: do, 1953: 6 IM, 1 Lt Mf, 3 soc, 1965: 5 IM, 1 u p, 2 soc, 3 gr. Valg, fmd viceskoleinspektør H. C. Ager.

Sognepræst

Indt 1857: a) 90 rug, 17 byg, b) 13 rdl, c) 7 lpd ost, 8 lpd smør, 90 sn æg, 16 par kyllinger, d) 250 rdl, e) 80 ager, 72 eng, gl firlænget pgd, 60 alen lang. — 1870: Regul: 1918 kr, netto: 3246 kr. — Ny pgd 1891. — 1913: 1 kl, 1946: 1 kl, 1958: 12 kl. — Præstebolig købt 1949 ved kirken.

11. 18. jan 1828–7. maj 60 (sp Bølling-S 28. april 19): **Christian Frederik Jordan,** * 6. marts 84 Aarhus. Forældre: Kbmd Hans Henrik J og Elise Raae. Stud Aarhus 04, c okt 11 (nc) kantor Citadellet, Kbhvn, † 7. maj 60. ~[1] Cecilie Elisabeth Geisler, * 1784, Kbhvn, † 4. febr 36. ~[2] 1. juni 38 Christiane Maria Theresia Storck, * Horsens, † 2. dec 75.

Om pastor J, se ovf, jvf Vilh. Birkedals anekdote (om drengens ufrivillige ordspil med Js navn og floden Jordan (Birkedal: Pers opl II, 191).

Hjælpepræst hos pastor Jordan

1854—60: **J. C. Kjær,** sp her.

12. 20. juli 1860–14. dec 69 (hjpr her 21. sept 54): Provst **Jens Christian Snog Kjær,** * 13. april 22 Bygballe, Mejlby. Forældre: Landmand Peder Thomsen Snog og Karen Jensdatter Salling. Plejefader: Niels Kjær. Stud Randers 41, c 47-1 (l), past vik Brørup-L 4. nov 50, provst Bølling-Nr Horne-Hind herr 11. april 64, † 14. dec 69. ~ 20. april 55 Hectora Gurrine Thryphene Feld, * 5. juni 32 Aarup, † . Faderen: Sp i Haverslev-B, † 55, se der.

Om provst Kjær, se ovf.

13. 28. febr 1870–2. april 75 (ord kat Ringkøbing-R 28. marts 63): Provst **I. de Hemmer Gudme,** provst Bølling-N-Horne Hind herr 26. april 70, fl t Ormslev-K, se der.

14. 28. juni 1875–16. febr 85 (kommunel Kbhvn 60): **H. P. Jørgensen,** fl t Trige-Ø, se der.

15. 15. maj 1885–8. juli 1901 (sp Ærøskøbing 16. okt 79): **Otto Moe,** fl t Sdr Bjert, se der.

16. 3. sept 1901–16. dec 07 (lærer Horsens): **Aage Westergaard,** fl t sp Helligkors k, Kbhvn, se der.

17. 6. april 1908–28. juli 31 (sp Nørup-R 16. nov 98): Provst **Søren Andersen,** * 13. aug 66 Slangerup. Forældre: Gdjr Anders Nielsen og Bente Svendsdatter. Stud Frederiksborg 85, c 91[2] (h[1]) hjpr Ølgod-S 1. april 92, kkp smst 18. dec 95, provst Bølling-Nr Horne herr 23. juli 23, afsk 28. juli 31, r af Dbg 36, † 5. aug 38. ~ 31. aug 92 Julie Eleonora Mygind, * 24. aug 69 Omø, † 29. marts 39. Faderen: Sp Fraugde, † 12, se der. – Hustrus broder: kkp Helligkors k, Kbhvn. Hustrus fætre: Gøtzsche, Vissenbjerg, Gøtzsche, biskop, Viborg, og Gøtzsche, Rise. Stamt 39.

Medl komm til sammenlægning af præsteembeder 26, BM DMS 13—22, kredsfmd DMS t 31, forstander Kirkens Korshærs skole, Kbhvn 32.

Provst S. Andersen var en af Vestjyllands betydeligste præster, en baade myndig og kærlig mand, administrativt dygtig og vel hjemme i kirkelig lovgivning. Han var IMs mand

og nød stor tillid i IMs kredse; han stod med hele sit hjerte i IMs arbejde i Skjern, og var højt agtet i alle kredse. Han oplevede Skjerns stærke udvikling og fulgte med interesse, hvad der skete, kom rundt i hjemmene, og i DnA 1940, s 63 omtales Skjern som »det sted i Vestjylland, hvor der i disse aar var det stærkeste samfundsliv«. Baade missionshuset og de 2 lutherske foreningshuse fyldtes af store skarer, og om søndagen var kirken tæt fyldt. Der var en enestaaende hørelyst og offervilje. Provst A var en solid og dygtig prædikant, maaske ikke saa meget vækkelsesprædikant som *Otto Moe,* men man gik altid hjem med noget fra hans lødige og vel gennemtænkte prædikener. Han var *P. Madsens* discipel, var interesseret i dogmatik, og i sit otium var han lærer i dogmatik ved kirkens korshærs skole i Kbhvn. Han var sine præster og lærere en god provst, men især vil han huskes for sit store arbejde for DMS, han virkede for at vække kendskab og kærlighed til ydre mission baade i Skjern og i hele egnen, og i Skjern vil han desuden huskes særligt for sit store arbejde med at faa kirken udvidet og restaureret 1915. Her var han den igangsættende og fulgte arbejdet med kyndighed og interesse. Provst *P. Gadegaard* skriver:

»Provst *Søren Andersen* blev kaldet til embedet, skønt han var indstillet som nr 2. (Pastor *S. C. C. Søbye* (se Aalborg) var nr 1). Søbye havde været sognepræst i Dejbjerg, og var meget afholdt i IM i Skjern). Der var adskillig utilfredshed dermed i begyndelsen, men senere er det dog vist almindeligt erkendt, at det var et godt valg. Der havde i Skjern været store vækkelser i 1890'erne, og de var fortsat ind i det ny aarhundrede. Saa kom S. Andersen, der med myndighed og aandelig sans blev en stabilisator. Menigheden blev en arbejdende menighed, bl a fik ydre mission en meget stor plads med mange kredse under DMS, som fulgte med i arbejdet og ydede stor økonomisk støtte. Heri havde Andersen en stor andel. Han sad i en aarrække i hovedbestyrelsen for DMS.

Han var noget af en prælatskikkelse, høj, kraftig, vel proportioneret, med et fast og myndigt blik. Han var en mand af faa ord, af væsen ret reserveret. Der var ro over hans person, hans ord faldt med vægt, og han blev mødt med megen tillid og respekt, naturligvis ogsaa med kritik, en mand med de egenskaber kunne af nogle let opfattes som kold og egenraadig.

Sognets befolkningstal var stærkt voksende, hvad der medførte en hurtig udvikling af skolevæsenet. Som formand for skolekommissionen gjorde han her en dygtig indsats, han var interesseret i skolen og havde forstaaelse for dens arbejde. Han var i det hele en dygtig administrator. Han efterfulgte *O. Boeck,* Lønborg, som provst og fungerede som saadan de sidste otte aar af sin embedstid. Han var en overordentlig dygtig provst med en fortrinlig orden i tingene og blev overalt mødt med respekt, der dog nogle steder maaske nok var en smule kølig.

Da han tiltraadte som sognepræst, var der en meget stor kirkegang, og der var alt for lidt plads i kirken. De første aar kæmpede han og sognets folk en energisk kamp for at faa kirken udvidet. Det tog lang tid, da mange formaliteter skulle være bragt i orden. Tilskud og laan skulle aftales, og tienden være afløst, inden der kunne begyndes. Pladsforholdene i kirken blev mere og mere umulige, men i 1915 kunne den tildels nye kirke indvies. Den var betydeligt udvidet og rummede nu omkring 650 siddepladser. Den fyldtes igen, og det var ikke en hastig opblussen, der svandt igen, den store kirkegang var vedvarende. Provst Andersens prædiken var klar og let forstaaelig med en logisk opbygning. Han improviserede ikke, og der var ikke mange indslag af det følelsesbetonede.

I de senere aar af hans embedstid blev der oprettet en grundtvigsk valgmenighed for Skjern og omegn. Det var næppe foranlediget af noget personligt modsætningsforhold til provst Andersen, selv om han vist ikke havde megen forstaaelse eller sympati for det grundtvigske. – Da Andersen kom til Skjern, var der hverken samarbejde eller ret megen forstaaelse mellem Indre Mission og de øvrige to samfund, der begge havde missionshus i byen, Luthersk Mission og Evangelisk-luthersk Mission. I Otto Moes tid (1885–1901) havde skellet været ret udtalt. Forholdet bedredes nu kendeligt gennem aarene.

Et sogn som Skjern med en kirkeligt set rig fortid, med flere store samfund og ikke faa betydelige lægmænd og -kvinder, stiller særlige krav til en præst. Efter vækkelsens bølgebrus i en aarrække krævedes her myndighed og aandelig skønsomhed til at lede det vakte liv ind i hverdagens roligere leje. Provst Andersen havde lederevner, og han stod med fuld forstaaelse for det vakte trosliv, for lægfolkets tænkemaade og indsats. Han anerkendte det, der var ægte, ogsaa hvor ytringsformerne kunne være ufuldkomne. Teologisk eller akademisk fornemhed var ham fremmed«.

18. 11. nov 1931–5. april 38 (sp Løgumkloster 30. sept 21): **S. N. S. Gundtoft,** fl t rkp Helligkors k, Kbhvn, se sp der.

19. 25. juli 1938–19. juni 47 (sp Hundborg-J 16. april 31): **Søren Bækgaard,** * 27. marts 92 Snejbjerg. Forældre: Gdjr Jens B og Mette Christensen, lærereks Haslev 13, kommunel Kbhvn 16–31, stud priv 14, c 31-1 (1), † 19. juni 47. ~ 7. aug 19 Thora Margrethe Merrild, * 7. juni 94 Kibæk. Forældre: Kbmd Vilhelm M og Amalie Foss Sørensen. – Brodersønner: Bækgaard, Tørring-Heldum og Bækgaard, Hvam-H.

Kredsfmd Præstef 32—38, BM Præstef 38, kasserer smst 42, kredsfmd DMS 33—38 og fra 40.

Pastor B var udgaaet af den stærke IMs bevægelse i Hammerum herred, han og hans hustru havde helt deres plads i IM, han var en dygtig kommunelærer, men fra sin ungdom havde han kald til at blive præst, og han blev en god og meget samvittighedsfuld præst. Han havde en levende aand, gjorde et godt arbejde i Skjern, men forholdene ændrede sig, og han havde ogsaa skuffelser i sit store arbejde her. I Præsteforeningen gjorde han en stor indsats til gavn for sine kolleger.

Provst *P. Gadegaard* skriver: Pastor *Søren Bækgaard* var oprindeligt kommunelærer

i København og havde gennemført sit teologiske studium samtidig med, at han var lærer. Han var velbegavet, flittig og tog solide eksaminer. Sin første præstegerning havde han i Hundborg i Thy og fik her en solid position og megen paaskønnelse. Herfra kom han saa til det ret krævende embede i Skjern. Han overtog en talrig menighed, en stor kirkegang, et forgrenet menighedsarbejde og dermed meget store krav, baade rent arbejdsmæssigt og aandeligt. Han gik uimponeret i gang med dem. Hans prædikener var vel udarbejdede og tænksomme, grundige uden at være brede. Det samme gjaldt hans konfirmandundervisning. Han var jo en øvet pædagog og gennemførte en grundig undervisning udfra sine pædagogiske principper. Han gjorde meget ud af overhøringen ved konfirmation, saaledes at den blev noget i retning af en lille lektion i børnelærdommen for forældrene.

Der var noget veloplagt over Bækgaard, han var med ved mange forskellige lejligheder, møder af forskellig art, alsang og algang (i slutningen af besættelsestiden), selskabelige sammenkomster, men han bød maaske ogsaa sig selv mere, end han kunne svare til. Han døde i en forholdsvis ung alder midt i sit travle virke.

Hjælpepræst hos pastor Bækgaard

23. aug 1944—1. sept 45: **Erik William Nielsen,** * 11. sept 17 Hundborg. Forældre: Karetmager Niels Chr. N og Ingeborg Hansen. Stud Rønde 38, c 44—2 (1-106). Sekretær DMS 1. sept 45, sekretær Det internationale missionsraad, London 50. Generalsekretær DMS og sekr Dsk missionsraad 59. Meddirektør Theological Education Found (Kirkernes Verdensraad), Kent, England 64. ~ 14. juli 44 Marie Schøler Kjær, * 26. okt 15 Vinding, Ringkøbing amt. Forældre: Indremiss Peder Vad K og Andersine Pedersen. — Hustrus broder: Korup-U, fætter: Christensen, Vallekilde-H.

Leder Dsk missionsraads missionsskole for mænd 47—50. Var sommeren 50 forskningssekretær i Internationalt missions raad.

Udg 48: Paa pionermission i Arabien, 48: Linier i missionens hist, 50: Der kæmpes om Arabien, 50 Grundbog om Ydre Mission (Statsradiofonien), 58: Krd og Islam i Afrika, raceproblemet, 58: The Role of IMC i »The Ghana assembly of internat missionary council, 59: De store verdensreligioner (Grundbog for Statsradiofonien).

20. 15. nov 1947–31. okt 59 (sp Aars-H 14. maj 40): **Aksel Marinus Pedersen Bundgaard,** * 11. aug 95 Formyre, Tjele. Forældre: Gdjr Niels Pedersen B og Christiane Larsen. Stud Viborg 18, c 24-2 (1), sp Haderup 5. dec 24, rkp Varde 10. nov 32, sp Andst 19. sept 36, afsk 31. okt 59. ~ 16. dec 24 Ellen Kirstine Johannesen, * 28. nov 02 Kbhvn. Forældre: Kordegn ved Eliaskirken Anders Peder J og Marie Jensen. – Dt ~ Bitsch, miss Indien nu lektor Nr Nissum og F. Matthiesen, fh kkp Herlev, nu adjunkt Aars. – Hustrus broder: Sp Sct Lukas k, Aarhus.

Medl IMs børnegudstjudv 36—56, fmd 49—56, Red »Raadgiveren« 38—56, BM Spædbørnehjemmet »Søfryd«, Silkeborg.

Udg 63: Fra hjorddreng til sjælehyrde. 64: Bønnen, nøglen til Guds skatkammer. 66: Min Sjæl, lov Herren, 37 salmer, 66: Hvem kan bestaa for Menneskesønnen?

Under henvisning til pastor Bs selvbiografi 1963 tilføjes lidt af, hvad Kr Dbl skrev aug 65:

Pastor Bundgaard er en kendt skikkelse i Indre Mission. Kendt og anset. Gennem en aarrække var han børnegudstjenestens formand, og i en lang periode forestod han redaktionen af »Raadgiveren«.

Pastor Bundgaard bor nu i Skjern, hvis sognepræst han var i aarene 1947–1959. Sygdom tvang ham til at trække sig tilbage før tiden. I sit otium har han taget pennen i haand, og det bør noteres, at han ogsaa er produktiv som salmedigter.

For ikke længe siden udgav han en ny bog: »Bønnen – nøglen til Guds skatkammer«. Mænd og kvinder, der har levet et inderligt liv i bøn, nedskrev deres erfaringer, og det har inspireret pastor Bundgaard. Dertil kommer noget personligt – i en weekendsamtale med Kristeligt Dagblad fandt han anledning til at understrege, at bønnen har været den vigtigste faktor i hans arbejde.

Han veg ikke uden om skuffelser. »Dem kender jeg naturligvis ogsaa til, i den forstand, at en bøn ikke blev opfyldt, men bagefter har jeg altid gjort den erfaring, at det var Guds naade, jeg ikke fik min vilje«.

Pastor Bundgaard ville egentlig have været ingeniør, men oplevede en omvendelse og følte straks efter kald til at gaa ind i præstegerningen.

»Har man selv oplevet lykken ved at blive et guds barn, ønsker man ganske naturligt at hjælpe andre til det samme. Det har været mit maal. Men desuden: selv at blive bevaret i troen og være med til at støtte andre, saa de kunne blive bevaret«.

Han stræbte, understregede han, efter at prædike baade vækkelse og helliggørelse. »Een ting er at faa begyndt, en anden at leve livet paa en saadan maade, at man selv bliver bevaret og desuden er til velsignelse for andre«.

Pastor B har sit stade i IM. Derom er der ingen tvivl, og skønt han ikke kan gaa ind for hver eneste sætning i den omdebatterede pjece »Kirkens Ja og Nej« glæder han sig over, at præster rører ved tidens nød og gør det paa saadan maade, at, siger han, »man stærkt understreger den negativitet, der efterhaanden har sneget sig ind i forkyndelsen og som hjælp herimod peger paa Bibel og bekendelse«.

Bundgaard lukker ikke øjnene for de mørke sider ved vor tid, men han er ikke grebet af tvivl og mismod.

»Vil Guds folk ydmyge sig og bede om, at Hans Aand maa skabe pinse, ja, saa sker det, thi for Gud er intet umuligt. At Gud kan, har saa mange gange i livets største vanskeligheder været min redningsplanke.

Pastor Bundgaard, kan se tilbage paa en præstegerning med fyldte kirker. »Jeg har altid understreget, at Gud er en kærlig Gud, men Han er ogsaa hellig. Kommer en synder ind for Hans ansigt, ser han baade sin synd og sin afmagt, men ogsaa Guds grænseløse kærlighed. Dette har jeg prøvet at prædike, men der var intet fuldkomment i det, og det undrer mig saa tit, at Gud alligevel kunne bruge det til velsignelse«.

Hjælpepræst hos pastor Bundgaard

1949—51: **H. Nielsen,** se sp Krogsbølle (nu Hjallerup).

1951—53: **Ib H. Windeløw,** se rkp Sct Nicolai k, Kolding, (nu sp Kalundborg).

1954—56: **F. B. Mathiesen,** fl t kkp, Herlev, se der, (nu adjunkt, Aars).
1956—57: **J. K. J. Schmidt,** se Burkal.
1957—58: **Jens Poul Korsholm Tolsgaard,** * 15. jan 28 Nors. Faderen: Sp Ørum-G, † 64, se der. Stud Birkerød 47, c Aarhus maj 58 (l-81), realskolel, Odder 58. ~ 2. juni 57 Tove Hougaard, * 29. maj 32 Hald, Viborg amt. Forældre: Overlærer, ftm Christian H og Dora Wisler. Faster ~ Nykjær, Gislum-V.
1958—59: **Børge Krogh,** * 25. april 31 Nørtarp, Strelluf. Forældre: Gdjr Jens B. K og Ane Kirstine Olsen. Stud Rønde 51, c 59[1] (l-87), lærer Haslev udv højsk 60, præst kolonien Filadelfia, Dianalund 11. okt 61. ~ 15. aug 61 Else Tolsgaard, Kattenhøj. — Faderen: Gdjr i Vilsbjerg v Holstebro.
Sp Ryde-H 24. okt 64.

21. 18. marts 1960–13. juli 67 (sp Løsning-K 24. nov 51): **S. G. Jensen,** fl t Stepping-F, se der.

22. 22. nov 1967 (sp Sejerslev 5. aug 60): **Peder Brogaard Andersen,** * 11. aug 25 Bøvling. Forældre: Proprietær Jens Martin A og Karen Marie Hartvigsen. Stud Rønde 51, c 58-l (h-76). Hjpr Jesus k, Kbhvn 9. maj 58. ~ 5. juni 54 Anna Lund Pedersen, * 18. aug 32 Nr Bork. Forældre: Kbmd Hans P og Marie Kathrine Hansen. – Fætter: Eriksen, fh Alslev-H.

Kredsfmd KFUM og K 62—67, BM IMs kredsbest Mors 62—67, herredsrepr DKU 61—64, herredsrepr Soldatermiss 62—67. BM Kirkelig Foren f IM i Danmark 68.

Kaldskapellan

(Oprettet 25. aug 1959, nedlagt 16. okt 62)

1. 18. dec 1959–16. okt 62 (præst for Døvstumme, Fredericia 49): **E. Brandt Nielsen,** rkp her.

Residerende kapellan

(Oprettet 16. okt 1962, 12. kl, embedsbolig, opf 1938).

1. 16. okt 1962–18. maj 66: (kkp her 18. dec 59): **E. Brandt Nielsen,** fl t sp Velling, se der.

2. 30. sept 1966 (sp Ensted 29. okt 52): **Jørgen Emil Fenger,** * 1. febr 13 Askov. Faderen: Valgmghpr, Askov, † 34. Stud Kbhvn univ 34, c 40[2] (h[2]). Højskolel Rødding 40, do Vinding 43, kkp Grindsted 6. juni 46. ~ 11. aug 44 Elisabeth Uhre, * 1. juni 19 Tistrup. Forældre: Gdjr cand agric Thomas U og Abelone Starbæk Thomsen. – Broder: Kkp Grundtvigs k, Kbhvn.

Lærer Civilundervisn Padborglejren 53, fmd Sønderjysk KS 62—66, BM KS hovedbest 60.

SKJERN VALGMENIGED

(Oprettet 2. okt 1923, nedlagt 11. juli 58, sammensluttet med Ringkøbing valgmgh 39)

Om baggrunden for valgmenighedens oprettelse er fortalt ovf s 580. Om præsterne og menighedslivet ligesaa. Gennem alle aarene var boghandler *J. Jacobsen,* Skjern (* 89 i Aadum,) menighedens formand, hans og hans hustrus store interesse og offervilje gjorde deres hjem til et midtpunkt i kredsen og betød meget for sammenholdet i kredsen. Menigheden var ikke stor, men den fik betydning for egnens aandelige liv. Gennem 20 aar var der hvert aar i november et tredages-menighedsmøde, der samlede store skarer fra egnen, til festligt samvær med bibeltimer og foredrag paa højskolehjemmet og afsluttende gudstjeneste i Skjern kirke. Om sammenslutningen med Ringkøbing valgmenighed og menighedens ophævelse, da Skjern fik en grundtvigsk residerende kapellan, se ovf.

Præster

1. 2. okt 1923–25. nov 27 (børnehjemsforst Holtbjerg og Levring): **L. P. Larsen,** fl t sp Vester Hornum-F, se der.

2. 20. sept 1927–24. nov 38: **Niels Valdemar Nielsen,** fl t sp Vemmelev-H, se rkp Sct Markus k, Frederiksberg.

Derefter sammensluttet med Ringkøbing valgmgh.

Se Asger Højmark og Uffe Hansen: De grundtvigske fri- og valgmenigheder, 1944 s 332 f. Holger Begtrup: Dansk menighedsliv i grundtvigske kredse V (1934).

Litt: Foruden ovennævnte se L. Pedersen: Gennem seks hundrede aar. Af Skjern sogns historie. J. Stobbe: Skjern Aarbog 1929—30, 1930—31, 1931—32, Ingolf Christensen: Gamle Skjernhaandværkere I — II (Skjern Aarbog 1943 og 1944), Museumsforst H. P. Hansen: Kjæn Sønderby i Skjern, Vestjyllands sidste kloge kone (Skjern Aarbog 1943), Chr. Søgaard: Kommunehusene i Skjern (Skjern Aarbog (1949), Chr. Søgaard: Skjern Præstegaard — Gamle Skjerntyper (Skjern Aarbog 1950), Red K. B. Provst: Man kalder mig en original, blikkenslager Koed Madsen. V.U.: Byens trommeslager, en gøgler af blodet, sadelm Wagner. Jul paa Skjernegnen i sidste aarhundrede. Ingvar: Ikke meget historie — Petersminde (alt i Skjern Aarbog 1951). Af Jens C. Andersen i Skjern Aarbog: Den gamle købmandsgaard (1952, Til pryd for by og til gavn og glæde for vort sogn og vor egn (1953), Skomageren og fiskeren (Bache) (1954), Et jubelaar for Skjern by (1955), Paa aftægt i Albæk Møllegaard (1956). Af aarets mærkedage for by og egn (1956). Ogsaa et initiativ (1957). Skjern Museum 1929—54 (festskrift). Red Stobbe: Skjern Museum (Skjern aarbog 1953). V. B.: Lidt om nogle gamle originaler (Skjern aarbog 1955). Direktør Mundeling: Erindringer fra et langt cirkusliv (Skjern aarbog 1954), (Mundeling boede i Skjern). Erna Mundeling og Ax. Holm: Flere minder om cirkus Mundeling (Skjern Aarbog 1955). A/S Skjern Bank 1906—1956 (to festskrifter). Jens C. Andersen: Skjern Bank 50 aar. (Ugeposten 4. febr 56). Fru Helga Buhl f Thøstesen: Dyrlæge i Skjern ved aarhundredskiftet (Skjern Aarbog 1959). Skjern Sogns Spare- og Laanekasse 1875—1950 (festskrift). Vider og Vedt II s 32.
Skjern dagblads S nummer, da byen blev købstad 1958. P. Ingolf Christensens afhandlinger om S. Jyske byer og deres mænd II, om afvandingen Berl tid 2. nov 56. Tage Christiansen: S aa, Berl Aften 8. juli 60, S. Danmarks yngste købstad, »Samvirke«, 1. okt 61. Axel Holm: Bønderne ved S aa, Kr dbl 29. marts 58. Berl Aften 19. nov 63. Højbergning i S enge (Hards aarb 1962).

Litt om det aandelige liv: se L. Pedersen: To hundrede aars trosliv, af S sogns hist, 427, 1926, samme: S sogn gn 600 aar, 1927, S. Karl Hansen: Noget om Bornholmerne i Vestjylland, Hards aarb. 1923, 37 f, F. Elle Jensen, Pietismen i Jylland, s 69, 1944, Jørgen Lundbye: Brødremgh miss i Jyll, Khst saml 5 r I, 287 f. Samme: Herrnhutismen i Danm, 1903, P. Petersen: Et aandens vejr, Khst Saml 6 r 168. Ribe st aarb, 1938, 23 f, P. Storgaard Pedersen: Brødremgh i Hardsyssel, Hards aarb 1910, 102—56. Om vækkelsen i S, DnA 1927, 681 f. Louis Blauenfeldt: IMs hist, 1912, 442. P. Storgaard Pedersen: Fra S egnen i pietismens tid, Hards

aarb. 1908, Anders Stubkjær: Nogle oplevelser. Helveg: Medd fra Jyll vestkyst, Dsk kirketid. 1890. A. Beiter: Mindeord om L. Smedegaard, IMtid 1878, 763 f. Hards aarb 1923. Luthersk missionsforening, et mindeskrift. O. F. Moe: En IMs vækkelse, Ebenezer, s 64 f. Axel Moe: Præsten Otto Moe, 1933, s 60 f. Knud Moe om Otto Moe i Smeltediglen, se ovf. Lærer Jens C. Andersens artikler i dagspressen og IM tid (bl a Otto Moe og de unge, IM tid 1953, 170 f, om Skjern kirke og dens genaabning, om S sogn og dets præster gn 450 aar, om Indre Mission i S, Om KFUM fra Moes høvlebænk til eget hus, om aandelige bevægelser i S siden 1722 m m. J. Stobbe: Om Lt mf — Hj og tr XVIII, 65 f. J. Søndergaard Jacobsen. Kristelige livskræfter paa Skjernegnen 1965. Medd fra lærer Jens C. Andersen m fl. A. Pontoppidan Thyssen: Brødremgh i Chrfld og i Jyll t 1815, Vækkelsernes frembrud, 1968. Ribe bispesæde 1948, 133, 150-56.

VORGOD

(Med filialkirke i Fjelstervang).
Nørre Vium var anneks indtil 12. dec 1898

Vorgod sogn, 8480 ha, er udstrakt, højtliggende og bakket (Gildehøj 60 m, Brunbjerg 59 m), gennemstrømmes af den ret betydelige Vorgod aa, gammelt hedesogn, gode enge og marker langs aaerne, ellers skarpsandede jorder, nu næsten opdyrket, en del plantage. Der har været brudt brunkul ved Fjelstervang. Hovedvej A 15 (Herning-Ringkøbing) gaar gennem pastoratet. – Byerne V Kirkeby bymæssig bebygg, 309 indbyggere, m centralsk fra 1960, bibliotek, IMs og Lt Mf mh, privat hvilehjem og kommunalt plejehjem 1967, mm. Fjelstervang med centralskole fra 1960, missionshus, forsamlingshus, Barde, Rimmerhus, fh. Bebyggelser: V Østerby, Abildtrup m nyt dambrug, Vesterager, V Barde, Karlsmose. Hamborg, Ahle. Vandingskanalerne, som i sin tid var et stort gode, er nu nedlagt.

Oldtidsminder: En langdysse, 4 langhøje, 41 høje, 86 høje sløjfet. Den anselige Momhøj paa et højt bakkedrag mod øst, enkelte gravfund. Omkr 1900 fandtes paa kirkegaarden en pung med 116 mønter fra Chr. Is og kong Hans' tid. Et 640 m langt og 1½ m højt dige øst for Barde har været anset for et forsvarsdige, men er antagelig kun et skeldige. (H. P. Hansen: Fra gl dage, i Jy saml 5. r, IV, 1938, 139 f). Vigtigt gravfund i en høj nordøst for Ottinggaard i Barde.

De bedste kilder til V sogns historie er **J. Abildtrup:** V sogn, I (Videbæk) (se ndf), og bogen om Abildtrupgaard, 1925, samt **N. Madsen-Vorgod:** Fra V-Nr Vium kommune, 1922, og hans: Fra V-Nr Vium sogne, 1926 (de to sidste i Hardsyss aarb). Der henvises til disse kilder. **Jens Abildtrup** (* 84 i Abildtrup, lærer i Hvingel, Hee og fra 1913—33 i Lomborg, † 54) har især skildret slægternes historie, vestjysk bondeliv i 16. aarh, Søren Kierkegaard og hans slægt (paa Astrupgaard, Faster), og enkeltskikkelser. Jens A havde en særlig evne til at gøre skikkelserne og egnen levende, man kan blot nævne kapitlet i bogen om »V sogn set fra Mombjerg 1780 og 1926« . . . et fint stykke egns- og kulturhistorie med sammenligningen 1780 ctr 1926. Han holdt af den vide udsigt fra Mombjerg paa grænsen ind til Assing sogn, en af de smukkeste udsigter paa egnen. (Se iøvr s 596).

Fra Arilds tid har Vorgod sogn udgjort grænsen mellem Hammerum og Bølling herreder. Til Hammerum herred hørte dog også den del af Vorgod vest for aaen, som ligger nord for Abildaa, et tilløb fra vest til Vorgod aa. Så vidt vides har man nogle gange ladet hele sognet høre til enten Hammerum eller Bølling herred. Men i de sidste mange aar har den gamle deling været gældende. For faa aar siden er hele sognet juridisk lagt ind under Hammerum herred. Men hele sognet hører stadig kirkeligt til Bølling-Nr Horne herredes provsti og Ribe stift.

Der er ikke meget at berette om sognet indtil slutningen af 19. aarh. Pastor **L. H. Laursen** skildrer, hvordan folk i det væ1dige, fattige hedepastorat førte en kummerlig tilværelse. Fremskridtene efter stavnsbaandets løsning og efter 1849 mærkedes meget sent. Kirkebøgerne fortæller om fattigdommen, folk blev gift i en sen alder, og der fødtes kun faa børn. Sygdomme (TB) hærgede i de ringe boliger. Men (især p grund af Hedeselskabets hjælp) begyndte en rig udvikling i 1890'erne, ved mergling, kanalanlæg, plantning osv. Folketallet er tidoblet, var 1850 kun 250 (nu 2409), der blev bygget mejerier, 3 fh, 3 mh, og her, hvor der kun var to kirker, blev der bygget 4 nye kirker (Fjelstervang 1898, ind mod Snejbjerg skel mod øst, Troldhede i Nr Vium sogn 1906, i Herborg 1898 mod vest, og i Videbæk 1914). Nr Vium-Herborg udskiltes 1898, Videbæk 1916.

Hvert kirkedistrikt har sin historie:

Herborg blev et sogn som anneks til det gamle Nr Vium sogn, **Fjelstervang** blev kun et kirkedistrikt i Vorgod, det fik først selvstændige kirkebøger i 1926. Da **Troldhede** kirke blev bygget i Troldhede stationsby, kom Troldhede distrikt til at bestaa af dette, der ligger i Nr Vium, samt af spidserne af tre sogne: Assing, Sdr Felding og Borris. Vorgod kommune og Vorgod sogn dækkede hinanden fra 1899, til **Videbæk** sogn blev oprettet. Da blev Herborg sogn delt og Videbæk blev udskilt derfra. Og saa blev der til Videbæk lagt den vestligste del af Vorgod, heraf hedder den nordlige del Solsøhede. Saa Vorgod kommune bestaar af Vorgod og Fjelstervang kirkedistrikter samt en lille del, der er henlagt til Videbæk. Men baade Herborg, Videbæk og Fjelstervang er kommet fra Vorgod. Der har været kirke i middelalderen i Fjelstervang og Herborg, men den sorte død udryddede befolkningen, og agrene blev til hede. Mange hjulspor i lyngen viste de gamle veje. Den gl kirke i Lille Fj laa ved gaarden Husted, intet minde, hvorimod et minde er rejst, hvor den gl Herborg kirke laa (se Benny Boysen i »Herning Folkeblad« 15. marts 68).

Af den ældre præstehistorie

Man ved ikke meget om de første præster her efter reformationen. Der nævnes navne som hr *Christen* og hr *Jørgen,* og paa en gammel præstetavle nævnes hr *Gregers Jensen.* De første 9 præster skal have været i slægt med hinanden, Gregers Jensens søn, *Peder Gregersen* (1602 flg) var en god, ortodoks præst, han sørgede rigeligt for kirkernes udsmykning. Hans søn, *Christen Pedersen* († 1667), havde 3 sønner, der blev præster, den ene her: *Niels Christensen Worgod* (1667–69). *Hans Madsen Trane* (1669–78) havde været rektor i Ringkøbing. *Jørgen Mouritsen From* (1678–1705) blev provst, *Efraim Lesle* (1705–09) var vist søn af en afsat præst i Ystad, Skaane. Student fra Christiania. Prægede og forærede en medaille til kongen 1700. Hans enke (f Bredal) bestyrede postkontoret i Ringkøbing til sin død 1735. *Peder Thomsen Blichfeldt* (1709–43) (af Torsager-B) havde 14 børn. Pastor Nørlund Christensen har skrevet om ham i Ringkøbing amts dagblad 14. nov 59. Provst *Matthias Jacobsen Vogelius* af Øsløs-V-A (1743–64) er vist den eneste pietist, der har været her.

Han havde været præst paa Norderøerne, Færøerne, var gift 3 gange, en søn blev sognepræst i Hjortshøj-E (se stamt 84). V havde som ung været inspektør paa Vajsenhuset. Brorson skriver 1744: »V prædikede over 1 Pt 4 om at annamme naadegaven; saa vidt jeg kan skønne, er han retsindig og alvorlig i sit embede. Ungd ulastelig (Vis 22). 1749:

holdt V »en smuk katekisation over de vigtigste stykker i kredsen, ungdommen svarede til fornøjelse, ingen klager. (Vis 52). 1755 holdt V »en skikkelig prædiken om bønnen, ungdommen svarede aldeles ulasteligt, degnene berettedes at være habile, intet blev klaget.« (Vis 97). Degnen, *Knud Christensen Bruun* (1738–51) i V, havde sag om den brøstfældige degnebolig, og slap 1743 for kopskat »for hans kummerlige tilstand, da han næppe havde brødet« (EP, II, 524). Provst V attesterede under den følgende degn *Jens Pedersen,* at »boligen var saa brøstfældig, at ingen uden livsfare kunne bo i den«. Pastor *Hans B. Steenberg* (1765–95) kom hertil fra Aulum, en dygtig mand, biskoppen roste ham, *Lorentz P. Hansen* (1795–28) flyttede til Gjellerup, var rationalist. Degnen, *Niels Vestergaard* (1803–33) omtales som »meget duelig.« *Jørgen F. Kjødt* (1828–37) blev kun 37 aar (TB), var ivrig jæger, et fint menneske, en elskelig præst. Stenen paa hans grav her er den ældste paa kirkegaarden, har indskriften: »Den første sorg du voldte her paa jord, var da du vandrede bort«. Hans enke døde først 1887 hos en søn, der var sognepræst i Barløse. *Peter Lundsteen* (1837–49) flyttede til Aal, hvor han blev landstingsmand, en praktisk dygtig mand, omtalt i Fr. Barfods erindringer, s 37–38, (en datter gift med krigsminister Bahnson, en søn blev sognepræst i Holeby-B). Han var en myndig, dygtig mand, se Aal, og Madsen-Vorgods omtale i Hardsyss aarb 1926. Brødremenighedens udsendinge havde et tilholdssted i Abildtrup, holdt møder her.

Tiden efter 1849

Pastor *P. C. Asmussen* (1849–57) var ret velhavende, højkirkelig, gift 1. gang med en søster til oldforskeren *Worsaae,* anden gang med en købmandsdatter fra Fredericia. Han var meget sjusket med sin skrift, kirkebøgerne er skrevet med stor, grov skrift. Han var nærsynet, og det kneb ham ofte at kende folk.

Vorgoddegnen Vestergaards søn, *Andreas Vestergaard,* købmand i Struer, og folketingsmand, var med til Indre Missions stiftelse 1853. I Gøtzsches: »Træk af en jydsk vækkelse« er der et brev af 1852 fra Andreas Vestergaard hvor livet i Vorgod nævnes. I H. P. Hansens bog om »Trøstrup fra Torsted« nævnes ogsaa dennes ophold i Abildtrup. (21). Om dømmerne her skal der anføres, at de havde tilholdssted i Fiskbæk i Nr Vium samt i Abildtrup Nedergaard, hvor manden ikke syntes om dem. Deres leder i Fiskbæk flyttede siden til Fjelstervang og derfra til Arnborg, og han gik vist senere helt ud af forbindelse med aandeligt liv.

Pastor *P. M. Cramer* (1857–65) var en flink og velvillig mand. I disse aar mærkedes de gudelige forsamlinger, og der var nogen vækkelse 1863. *Madsen-Vorgod* skriver om ham i Hards aarb 1926 s 114. Cramer prædikede vækkende, alvorligt og klart. I Hj og tr omtales, at han i Skibsted deltog i Østhimmerlands missionsforening (se her V, 207). Biskop *Daugaard* skriver ved vis 1858: »En talrig forsamling bivaanede saavel prædiken som ungdommens overhøring med stilhed og opmærksomhed. Den konfirmerede ungdom læste ikke særligt godt, hvorfor de fik en alvorlig formaning om at bruge deres fritid til at øve sig flittig i at læse. Samtalen om det læste førtes ret livligt.« Ved vis 1863 omtaler biskoppen ogsaa den talrige menighed, stilheden og opmærksomheden. Pastor C prædikede over Rm 1,16, »ungdommen læste dels godt, dels mindre godt og svarede i det hele forstandigt og livligt. Pastor C fører kirkebøgerne med megen omhu og orden.«

Pastor *J. M. J. Wellejus* (1866–79) omtales af alle kilder som »en ringe præst«, men der begyndte i disse aar en del aandeligt liv, efter at der havde været lidt vækkelse 1863, lærer *P. Mikkelsen Hølund,* Fjelstervang (1871–72 og 75–79) var en alvorlig IMs mand, han fik pastor *Kastrup,* Rind, og flere indremissionærer til at komme her og tale. Der blev et lille IMs samfund i Fj. Samtidigt kom *Chr. Møller* fra Bornholm her og talte for Lt Mf, som fik en del tilhængere, og endeligt virkede nogle »dømmere« fra Tjørring her. Wellejus havde kapellan 1875–76: *F. C. Vilsen Sørensen,* en dygtig og levende ung præst. Han omtales som grundtvigsk, blev senere IM. Om Wellejus og tiden omkr 1870, se Madsen-Vorgod, Hards aarb 1926, Evald Tang Christensen, Dsk sagn, ny række, 1932, nr 504, og mange artikler af H. P. Hansen, Herning.

Pastor *A. E. Hammer* (1879–1902) begyndte saa godt her. Han holdt vel besøgte bibellæsninger og støttede de vakte. Han fulgtes med IMs kolportører til møder i skolerne. Lt Mf kom ikke i kirken, og den begyndende grundtvigske bevægelse kunne ikke bruge Hammer, de indkaldte grundtvigske præster, mest pastor *J. Hansen,* Rind. 1875 og 1879 sendte 56 beboere i Fj og Herborg andragende om ny kirker, og 1882 nedsattes en komite med henblik paa opførelse af ny kirker i Ringkøbing amt med provst *J. A. Heiberg,* Aulum, som formand. Ved et møde i Vorgod 1882, ledet af provst *Heiberg,* hævdede provst *Vilstrup,* Borris, at Vorgod kirke var for lille til folketallet, og dertil kom de store afstande. Han foreslog, at der burde bygges to kirker, samt præstebolig i Nr Vium. Men der skulle gaa flere aar, før man tog rigtigt fat. 1892 dannedes en kirkekomite i Fj: *Jacob Larsen, Jens Chr. Clausen, Niels Meldgaard Pedersen, Eskild Gravesen* og *C. Dalager* (»distriktets bedste mænd«) og efter at folketingsmand *A. Clausager* havde talt deres sag i folketinget bevilgedes midlerne 1897. Man havde søgt at samle penge i distriktet i flere aar, men 1893 var der kun indkommet ialt 771 kr, man manglede ogsaa penge til grunden (200 kr) men de blev indsamlet ved et møde, hvor pastor *Hansen,* Rind, talte. 1899 blev de to ny kirker indviet og Nr Vium blev udskilt.

Der var nogen vækkelse 1897.

Indre Mission arbejdede ret ivrigt. Der blev stiftet søndagsskole i V 1891, i Fj 1897, missionshuset Emaus i V blev bygget 1893, og pastor *Hammer* støttede, Lt Mf byggede missionshus 1895 (udvidet 1912). Pastor *Hammer* var bedre end eftermælet har villet gøre ham til. »Han var en flittig præst«, hans ven

var distriktslæge *T'hierry,* som var fadder til 2 af hans børn. (Se nabopræsten, V. C. Poulsens kritiske bedømmelse, s 598).

Mellem Indre Mission og Luthersk Missionsforening var der nogen gnidning (kappestrid), begge arbejdede ivrigt med møder, søndagsskole, ungdomsarbejde osv, og dertil kom omkr 1900 en del grundtvigsk bevægelse. Pastor *Laursen* skriver, at omkring 1900 var der især i Fj en del, som kaldte sig grundtvigianere, nogle af dem søgte pastor *Terkelsen,* Rind, senere Herning valgmenighed, og i Vorgod holdtes efter 1900 gudstjenester ved indkaldte grundtvigske præster, og der blev dannet foredragsforening. »Den kirkelige aktivitet var vaagnet, og selvom det kunne fremkalde brydninger, er det dog bedre end sløvhed og ligegyldighed.«

De vaktes kreds var blevet delt i IM og Lt Mf. Ogsaa dømmerbevægelsen mærkedes her. Midtpunktet for det aandelige liv var i Abildtrup, især hos gaardejer *Jens Abildtrup.* Pastor *Hammer* var ikke partimand. Hans hjemliv var ulykkeligt, og han mistede efterhaanden al indflydelse; pastor *L. H. Laursen* skriver, at »han forsumpede i denne hedeegn«, og hans hustru fik nerverne ødelagt, saa hun var sindssyg den sidste tid og tog sit eget liv. Pastor *Petri,* der var kapellan i Borris, skrev, at der var »noget bondsk over Hammer, skønt han var københavner«. Sognefolket begyndte at klage. Biskop *C. V. Gøtzsche* holdt haanden over ham, og han blev rørt, da han efter en klage kom paa uanmeldt visitats, og *Hammer* »prædikede saa taarerne løb ham ned ad kinderne«. Hammer blev ikke afskediget, men han fik febr 1902 en ung kapellan, *L. C. Larsen,* og H tog sin afsked okt s aar, hvorefter L. C. Larsen blev sognepræst (1903–09). Han ville ikke bo i den gamle præstegaard, men boede til leje i Mh »Emaus« til 1904.

Pastor *L. C. Larsen* fik stor betydning. Hans stærke betoning af synd og naade satte dybe spor, især i Fjelstervang, kirkerne blev fyldt, fra Assing, Snejbjerg og andre sogne kom man kørende for at høre »denne aandsbaarne prædikant«. Der var nok troende mennesker i Fj før den tid, men det er næppe for meget at sige, at grundlaget til det trosliv, der nu er her, blev lagt i de aar. Der var vækkelse 1906. Der blev bygget missionshus i Fj 1906 »Nebo«, og det blev midtpunkt i et vidt forgrenet IMs arbejde med søndagsskole, KFUM og K, samtalemøder, missionsmøder, julefester osv. – De gamle siger, at der var en særlig glans over Ls gudstjenester, og flere af hans prædikener blev husket længe. Ogsaa ved husbesøg øvede L en god gerning. Da den N. P. Madsen'ske helliggørelseslære var aktuel, kunne der nok opstaa vanskeligheder, som gav pastor L bekymringer, men Bibelen blev taget frem, og der blev bedet og sunget meget, og det, som syntes at kunne være til skade, blev til velsignelse (Jac. Østergaard: Fj kirke gn 40 aar, 1938). Fra den tid stammer samfundsmødet, som hvert aar holdes 2. paaskedag, skiftevis i V og Fj. Pastor Ls stærke omvendelsesprædiken kunne ogsaa vække modstand, men han satte dybe spor her. Hans hustru var en fin og elskelig kvinde, der var ham til stor støtte, naar han havde sine tunge perioder. Han var til tider »sjælesyg«, og hans sidste tid var meget svær. (se her VIII, 596, og Fra kirkehus og skolestue i Aarhus stift, 2.–3. aarg, s 72). Gennem flere aar holdtes store sommermøder paa Fjelstrupgaard, Fj. Disse møder var grundtvigske, undertiden fælles for gr og IM, undertiden rent politiske. *Anton Vesterager* og forstander *Jens Kjær,* Staby, var hyppige talere.

Den gamle præstegaard blev solgt og udstykket i 25 ejendomme.

Den nye præstebolig blev bygget i 1904 i Vorgod Kirkeby, men desværre ikke ved siden af kirken, hvor der er god jord, og hvor der dengang var plads til at bygge den, men lidt borte fra kirken i en granlund.

Pastor *Jens Nielsen* (1910–15) var særpræget, dygtig kontormand, en uforfærdet forkynder, som blev brugt meget. Golgata var midtpunktet i hans forkyndelse. Han gik flittigt rundt i det store sogn, kunne gaa ind i sognets dansesale og lægge en dæmper paa lystigheden. Djærv og frisk var han, kunne bruge ironiske og drastiske vendinger (en enkelt gang førte det til sagsanlæg). Han levede meget asketisk, var meget godgørende, fik lykke til at bringe dem, der blev grebet af syndfrihedslæren, paa bedre tanker. Men sagsanlægget (efter hans skarpe udtalelser om de sædelige forhold i sognet) medførte, at han blev noget af et splittelsens tegn. (V. N. C.) 1910 stiftedes KFUM i V, 1913 i Fj, KFUK 1909 i V, 1914 i Fj. Blaa Kors 1912.

Menigheden i Vorgod var med til at rejse en smuk sten paa pastor Nielsens grav i Herlev. Luthersk missionsforening havde stadigt meget arbejde i gang. Om pastor N, se i øvr her V 543.

Pastor *Svend Bøgh* (1916–20) bragte et frisk pust med sig, han var vokset op i KFUM og Studenterbevægelsen, stod Olfert Ricard nær, han var »et arbejdsmenneske, med et fast haandtryk, et vindende smil og en hjertelighed, som næsten kunne smelte hjerterne, om de end var haarde som staal«. En ældre svirebroder kunne fortælle, at Bøgh kunne han ikke staa for, saa han fik sit liv lagt om og døde som et frelst menneske. Arbejdet blandt de unge kom ind i en god gænge; det var særligt de unge, og dem, der stod i deres bedste alder og var førende i IM, der fyldte kirkerne, og de var umaadelig trofaste og overbærende over for deres præst. I disse aar blev de første helliggørelsesmøder holdt her, og de har gennem aarene samlet mange. Der blev indført fester for de gamle, men man kan nok sige, at det var ungdomsarb, som især havde Bøghs hjerte. Han blev sekretær i KFUM i Kbhvn herfra, senere KFUMs generalsekretær.

»Bøgh øvede en betydelig gerning her, men han rejste for hurtigt herfra« skrives der fra Vorgod. Pastor Bøgh har i Kr dbl 18. juli 66 fortalt lidt om sine aar i Vorgod. Han siger, at han »havde sin dejligste tid i Vorgod, bedre pastoralseminarium end et vestjysk sogn findes ikke. Efter 46 aar længes jeg stadig tilbage dertil«. Bøgh havde da lige været i Vorgod til guldbryllup for det første brudepar han viede her. Pastor *Axel Malmstrøm,* As-

sing, var konstitueret i vakancen 1920, i Fjelstervang, hvor hans »rige gudstjenester fik stor betydning, baade blandt unge og ældre.«

Pastor *L. H. Laursen* (1920–30) var udadtil en modsætning til Bøgh, men arbejdede solidt paa samme linie som Bøgh. Pastor Laursen mindes for sit ydmyge tjenersind. Han var en ganske jævn mand, havde været gaardejer i Nødager, indtil han 35 aar gammel begyndte at læse. Kaldet til præstegerning fik han i sin barndom, men der var ikke raad til at læse den gang. Landstingsmand *Jens Bækgaard* fik ham til at søge Vorgod, og i denne vaagne, dygtige befolkning, hvor kernen i menigheden var IM, følte han sig godt hjemme. (Se her VI, 378 f). Han skriver selv: »Det var 10 lykkelige aar i V, jeg syntes, at det var et rigtigt ønskeembede for en begyndende præst, hvilket ogsaa skyldtes mine dygtige forgængere.«

»Hvad der øgede den aandelige aktivitet i pastoratet var tilstedeværelsen af Lt Mf, hvilket var en gavnlig konkurrence for det aandelige liv, thi selvom Lt Mf maaske kunne være præget af et noget smalsporet lægmandssyn, saa var det vitterligt, at de kunne naa nogle, som kirken ikke kunne faa i tale. I virkeligheden følte der ikke stor forskel til daglig, og undertiden holdt vi møder sammen, særligt bedemøder, og jeg havde deres børn til konfirmation. Der var ogsaa nogle, der kaldte sig grundtvigske, særligt i Fjelstervang. Nogle af dem søgte undertiden valgmenigheden i Herning, de ordnede enkelte gudstjenester ved indkaldte præster, og der blev dannet foredragsforeninger omkring forsamlingshuset.

Tidligere havde IM bekæmpet Lt Mf og grundtvigianismen, nu blev det efterhaanden mere stille og fredeligt, og man kunne savne det tryk, der undertiden virker som et gavnligt modtryk mod en udviklingens lov. Ungdoms- og foredragsf i Fj blev stiftet 1925«.

Pastor L flyttede til Farsø, hvor han fik en rig gerning. Han og hans hustru er begravet i Hvidding, hvor en dt er lærerinde.

Se KFUMs soldatermission: Mit barndomshjem, hvor Laursen skriver om sin udvikling.

Der har været IMs præster siden 1902, og det har præget kirkelivet. Pastor *V. Nørlund Christensen* har været her siden 1930 og er nu den præst der har virket i Vorgod i længst tid siden reformationen. Faa er som han hjemme i sognets historie. Har skrevet mange værdifulde artikler om V sogn. Der er god kirkegang, et rigt mødeliv i de forskellige huse og sale, og menigheden har stor kærlighed til Ydre mission, flere missionærer er udgaaet herfra. Ungdoms- og foredragsf stiftedes i Rimmerhus 1940, i Vorgod 1942.

Pastor Nørlund C skriver bl a:

»Jeg har indtryk af, at der først efter aarhundredskiftet er blevet et Indre Missions samfund i Fjelstervang. Mens der stadig ogsaa før den tid har været IMs venner i Vorgod. I mange aar var de ledende her fra Abildtrup Nedergaard. Og mens i Fj en leder kunne være leder i mange aar, har lederne i Vorgod skiftet. Man var kun formand i faa aar. Og man lod de yngre komme til. Formænd har *Chr. Vestergaard* og *Hans Skov* været, og som lever endnu. Diakon *Jørgensen,* † 1951. Indremissionær *H. P. Jørgensen* † 1962. Om ham et udmærket stykke i Det Nye Aar 1963 pag 77. Han var god til samtalemøder og god til at spørge. I sin prædiken havde han mange »træk« og var meget følelsesfuld. De seneste formænd har været *Axel Christensen* i Abildtrup Overgaard, *Harald Clausen* i Rimmerhus, *Anton Søndergaard* i Vorgod Østerby, *Adolf Vesterager* og *Vestergaard Skov* 1968. I Fjelstervang *Peder Dalager* (senere indremissionær, Tanderupkær (IM Tid 1955, nr 22) og dennes brødre, kbmd *Chr. Thygesen* og *Eli Dalager* (fl t Herning), og derefter *Chr. Vigh,* Lille Fjelstervang, nu gaardejer *Ejnar Nørgaard.* Om Indre Mission maa der siges, at den gennemgaaende har været meget kirkelig. Ogsaa dens ungdomsbevægelse, hvoraf der er foreninger begge steder.

Luthersk Missionsf er gammel her i sognet. Dog har der næsten ingen været i Fjelstervang, der sluttede sig til den. Men i Vorgod har det skabt et mærkeligt skel. Og før og omkring aarhundredskiftet skabte det ogsaa splid. Nogle faa af dens tilhængere søger kirken, men de fleste ikke. Det bevirker bl a, at der procentvis er dobbelt saa god kirkegang i Fj som i V.

Ved de første menighedsraadsvalg i Vorgod i 1903 og 1912 var der »kampvalg« mellem IM og Lt mf. 1903 var stemmetallet IM 85 og Lt mf 63. 1912 var tallene IM 111 og Lt mf 82. Hver retning fik begge gange 2 medlemmer. Fra 1916 har der til dato været fredsvalg. Stadig to til hver i 1916 og 1920. I 1922, da der skulle vælges 7 medlemmer, fik IM 3, Lt mf 3 og Gr 1. 1930 fik IM 4, Lt mf 2 og Gr 1. Fordelingen har siden 1945 været IM 3, Lt mf og Gr hver 2.

I Fjelstervang var der »kampvalg« til menighedsraadet ved det første valg i 1903, siden har der været fredsvalg. Fordelingen var fra 1903 3 til IM og 1 til Gr. I 1922 IM 4 og Gr 2. Fra 1934 har fordelingen været IM 3 og Gr 3«.

Hans Skov, som har virket trofast i mh, skriver om Mh i Vorgod:

Missionshuset »*Emaus*« blev bygget sommeren 1893 og indviet 29. okt af provst *C. J. Christensen* (Vinderup-Sahl), der i 1893 var præst i Sdr Felding-Assing. Missionshusets første forhandlingsprotokol er først paabegyndt i 1907 og der har intet som helst skriftligt kunnet opspores fra missionshusets første aar udover skøde og kort, men efter samtaler med nogle af de ældste i sognet, kan følgende oplyses:

Bestemmelsen om at bygge missionshuset blev taget ved et møde der holdtes 2. paaskedag 1893 og dette gav anledning til navnet *Emaus.*

Ved ovennævnte møde talte missionær *Skinderholm* og det holdtes hos gaardejer *Morten Andersen,* Vorgod Østerby.

Der blev valgt et udvalg til at forestaa byggeriet samt søge tegnet pengebidrag til husets opførelse, og det lykkedes i løbet af faa aar at faa huset gældfrit, saa det kunne tilskødes Indre Mission. Udvalgets ledere var

gaardejer *Jeppe Chr. Jensen* (i daglig tale kaldet Kristian Abildtrup), gaardejer *Kr. Kristensen,* »Nedergaard«, Abildtrup, og gaardejer *Mads Chr. Sørensen,* fader til indremiss *A. S. Sørensen,* hvis søn, pastor *C. Birkeland,* Andst, har skrevet om ham i bogen: Min far var indremissionær.

Missionshuset blev straks meget brugt, idet der blev holdt baade søndagsskole, yngligeog pigemøder, og da der dengang næsten ingen missionshuse eller forsamlingshuse fandtes i omegnen kom folk ofte langvejs fra til møder, især dog fra Videbæk og Fiskebæk. Møderne holdtes da som regel om eftermiddagen.

Der fortælles, at da provst *G. Koch,* Herning, og to missionselever en eftm skulle tale, kom der saa mange folk at de umuligt kunne være i missionshuset, og det besluttedes da, at de skulle gaa over i kirken og prøve om de kunne være der, men da kirken var fuld, var der saa mange udenfor, at de gik tilbage og fyldte missionshuset ogsaa, og der blev saa talt begge steder.

To gange i missionshusets historie (i 1897 og 1906) er et stærk aandeligt røre gaaet hen over egnen, saa folk i flokkevis er kommet i levende livssamfund med Gud, og der er senere i aarenes løb stadigvæk nogle, som ved omvendelse er gaaet ind i Guds rige og IMs samfund i stedet for de gamle, der blev kaldt bort, eller rejste fra sognet.

Mødedeltagelsen er i de senere aar gaaet noget tilbage, for en del vel begrundet paa at der nu er flere samlingspladser i omegnen, men til søndagsskole og KFUM og K møderne samles der nu vist flere end i tidligere aar, især dog naar der holdes festlige sammenkomster i missionshuset.

I forhandlingsprotokollen findes navnene paa 8 formænd og 21 andre bestyrelsesmedlemmer.

I missionsugerne kan missionshuset endnu undertiden være helt fuldt, og en KFUM og Ks idrætsafdeling (med haandbold) har god tilslutning, missionshuset er med lejlighed og hvælvet loft i salen og siddeplads til ca godt 100 og lille sal. Der er flere gange moderniseret, sidst for ca 17.000 kr, hvor der blev tilbygget moderne køkken og toiletter og god garderobeplads.

Pengene dertil er samlet ind ved frivillige bidrag. Foruden i »Emaus« er der siden 1909 holdt søndagsskole i private hjem i landsbyerne Barde, Remmerhus og Vorgod Østerby i Vorgod kirkedistrikt«. (Hans Skov).

Pastor *Nørlund Christensen* skriver:

»Samtidig med det økonomiske opsving i de sidste aar har aandelige bevægelser ogsaa været med til at forny sognets liv. Alt dette gælder ogsaa for sognets østlige del, for Fjelstervang. Fra de ca 10 gaarde i Store og Lille Fjelstervang søgte man til Vorgod kirke. Efter den vækkelse, der opstod, da pastor *L. C. Larsen* blev præst i sognet fra 1902–09, blev der dannet et Indre Missions samfund. Men længe inden den tid havde der været mennesker paa dette sted, der søgte deres aandelige næring i IM. Af gavelisterne i Indre Missions Tidende kan man se, at der er blevet givet gaver herfra helt fra 1864. Gaardmænd fra Vorgod, særlig fra Abildtrup, kørte til Fjelstervang med talere. Ikke sjældent tog folk til gudstjeneste i Assing kirke, da pastor *C. J. Christensen* var sognepræst i Sdr Felding-Assing (1890–98). Der blev bygget mh 1906.

Mange steder i Vestjylland, hvor der er bygget kirker i den nyere tid, har der i forvejen været et Indre Missions samfund paa stedet med et missionshus. Men i Fjelstervang gik det paa modsat maade. Her udgik vækkelsen mest fra kirken. Den var fyldt søndag efter søndag af stedets og omegnens folk, mens *Larsen* var præst.

Missionshuset var beskedent, men det fyldtes af mennesker ved de aarlige missionsuger. Andre møder har altid været godt besøgte. Et særpræg for Fjelstervang og Vorgod har været, at der aarligt i mange aar har været afholdt et helliggørelsesmøde to dage i juni maaned. Gennem aarenes løb har samfundets medlemmer været et trofast kirkefolk. Store gaver er der blevet givet til alt missionsarbejde.

Den 15. nov 1956 fejrede man missionshusets aarsfest og 50. fødselsdag. Pastor *Sv. Bøgh* holdt festtalen over ordet: Glæder Eder i Herren. Landssekretær *Sørensen,* København, talte over ordet: I skal være mine vidner. Stedets sognepræst fremførte til sidst ordet: Hent kraft fra naaden i Jesus Kristus«. (V. N. C: IM Tid 1956, s 26).

Pastor *Nørlund Christensen* har skrevet en stor artikel om IMs samfund i Vorgod i »Herning Folkeblad« 21. okt 53, og om Fjelstervang i IM Tid 13. jan 57.

Om *Luthersk Missionsforening* se Lt Mf festskrift 1868–1918, s 137, 139. Festskr 1868–1943, s 79. Festskr 1968: Paa ordets grund, s 119 og 171.

Tømrermester og senere trælhandler *Jens Henningsen,* (1861–1955) Vorgod Kirkeby, har skrevet om Fjelstervang og om Luthersk Missionsforenings virksomhed i Vorgod: »Omkring 1870 var der i Vorgod enkelte, som havde faaet fat i *Rosenius'* skrifter, og de var blevet grebet af, hvad der dér læstes, og der blev hunger i hjerterne efter at høre mere om naaden i Christus, da de vakte den gang trællede under lovens store krav. Paa den tid flyttede en familie *Mads Chr. Andersens* til Vorgod Østerby. Disse folk havde faaet fat paa nogle eksemplarer af *Chr. Møllers* blade: Budskab fra Naadens rige. Indholdet greb dem, og da en af Luthersk Missionsforenings prædikanter *Andersen* fra København i 1872 kom til Jylland, fik *M. C. Andersen* fat paa ham til at holde et møde i deres hjem. Deres to smaa værelser blev fyldt af naadesøgende folk. Ordet, der lød, var om Guds saliggørende naade (Titus 2,11–15 gammel oversættelse). Flere blev lykkelige og frigjorte i deres sjæl, bl a *Niels Stampes* i Abildtrup. De har fortalt om Lt Mfs første møder og begyndelse her i Vorgod. Efter den tid blev der arbejdet paa at faa *Chr. Møller* til Vorgod, saa snart han kom til Jylland. Det lykkedes et aars tid efter. Han holdt da møde hos en købmand *Chr. Jensen* i Vorgod Kirkeby. Der blev advaret meget stærkt fra flere sider imod at høre ham, den »falske profet fra Born-

holm«, som de kaldte ham (se mindeskriftet 122–129 og 155). Ved dette møde fik flere mod til at høre Lt Mfs forkyndelse. Efter den tid blev der ofte holdt møder i Vorgod, af *Møller, Seiersen, Andersen, Peder Kofod, Poul Poulsen, P. Hvermose, Hans Kofod* og *Gravers Graversen*. Møderne holdtes de første aaringer hos *Trine Jensen*, Barde, og *Anders Søndergaard*, Vorgod Østerby, dog blev de fleste af møderne afholdt hos *Niels Stampe*. Der boede prædikanterne som regel. Og der samledes flest til møderne. *Møller* holdt alle sine møder der. *N. Stampe* havde en hest og kørte ofte lange veje med prædikanterne. Han har fortalt om, at han engang kørte med Møller i stiv vogn med een hest helt ned til Vinderup. Tillige var det snevejr. De kørte fast i snedriverne, maatte kaste sig løs flere gange, *Møller* skubbede paa vognen, og vred var han til at begynde med, det fortrød han snart, og han var jublende glad, da de til aften naaede Sahl efter at have kørt og slidt hele dagen. Efter den tid sidst i 70'erne blev der ogsaa holdt møder hos *Peder Østergaard*, Solsøhede, hos *Henrik Møller*, Sønderup i Nr Vium, og hos *Niels Chr. Thomsen*, Skjærbæk i Nr Vium. I 80erne gik det meget roligt. Kun enkelte blev omvendt til Gud. Men ud af de enkelte var særlig den unge skomager *Martinus Pedersen* og sypigen *Ane Vesterager*. De to blev gift sammen, og ingen andre har været til saa stor velsignelse for Lt Mf i Vorgod som disse to. Først i 90'erne blev der liv og røre i venneflokken. Den varmhjertede *Chrillesen* fra København holdt en del møder. Og derefter havde vi missionselev *Villiam Nielsen*, (se sp Asmild-T) til at holde møder i Vorgod Kirkeby. Han var en aandsfyldt vækkelsesprædikant, og der samledes saa mange mennesker, at ingen havde plads til at rumme saa store forsamlinger. Efter den tid blev de fleste møder afholdt i *Jens Henningsens* snedkerværksted, men ogsaa der blev der trangt, naar der var afholdt møder af *Chrillesen* og den gamle *P. Kofod*. Derefter blev det klart for vennerne, at nu skulle vi have et større forsamlingslokale, hvis det var Guds vilje. 2. juli 1895 samledes nogle venner af foreningen for at drøfte, hvorvidt det kunne lade sig gøre at faa et bedre samlingslokale. Man ville først prøve at faa en mand til at bygge et lokale, hvor man kunne leje sig ind. Men det viste sig at blive for dyrt. Saa gik 3 mænd, *Jens Henningsen, Niels Chr. Thomsen* og *Martinus Pedersen* omkring til vennerne og tegnede bidrag til et missionshus. Der blev hos 48 personer tegnet 1940 kr at betale paa 5 aar. Der blev derefter indkaldt til en generalforsamling, hvor det blev vedtaget at opføre huset. Der blev valgt en bestyrelse. *Martinus Pedersen* blev fmd og *Jens Henningsen* kasserer. *Morten Mortensen* gav gratis byggegrund i Vorgod Kirkeby paa 600 kvadratalen, men bestyrelsen ansaa det for nødvendigt at købe lige saa meget jord til af denne for 50 kr. Der toges straks fat paa opførelsen af bygn. Den største del af materialerne blev kørt gratis af vennerne. Resten blev overdraget tømrer *Jens Henningsen*, som paatog sig at faa huset opført og samvittighedsfuldt at afgive specificeret regning over hele bekostningen. Den 23. oktober samme aar blev huset afleveret til bestyrelsen som færdig og godkendt af denne i alle maader. Byggesummen blev 1738 kr 08 øre. Derefter indviedes huset den 24. oktober af *Chr. Møller* fra Bornholm, *Aksel Nielsen* fra Skjern og kinamissionær *Frederik Nielsen* fra Ribe Der var fuldt hus. *Chr. Møllers* tekst til indvielsen var 1. Kong 8,23–28. Generalforsamlingen i 1896 vedtog, at huset skulle tilskødes Luthersk Missionsforening i Vorgod, Nr Vium og Snejbjerg. 1900 var missionshuset fri for gæld. 1901 blev huset smukt malet af *Kr. Thomsen* i Videbæk. Der var en stor og indgribende vækkelse i 1905 og særlig i 1906 blev huset for lille. Der kunne ikke skaffes plads til de mange, der mødte op, særlig ved de aarlige missionsuger, der siden 1905 stadig blev afholdt. Disse møder var hvert aar paa en forunderlig maade velsignet af Herren, hvert aar var der vækkelse, særlig blandt de unge, og det var til opmuntring og fornyelse for de ældre troende venner. I 1910 besluttede man at bygge 8 alen til missionshusets østre ende. Det kostede 1066 kr, som blev indsamlet blandt vennerne.

Af mødeprotokollen kan nogle enkeltheder fremdrages. Som regel blev der holdt møde søndag eftermiddag kl 3. I marts 1896 holdtes en række vækkelsesmøder kl 7 aften, sidste aften fuldt hus. Skærtorsdag møde kl 3. Paaskedag kl 2½. Pinsedag kl 3. Lørdag den 4. juli møde ved *Frederik Nielsen* kaldet *Lydum*, udsendt 1891 til Kina af Sønderjyder, var hjemme 95–96, og *Jens Mikael Winther* (sen miss Japan, se sp Hjerm), som skulle rejse til Amerika og opholde sig et par maaneder og derfra rejse til Østasien som missionær udsendt og lønnet af Luthersk Missions venner i Sdj 1897. *Fr. Nielsen*, Lydum, fik betydning for J. M. Winther. Vækkelsesmøder i januar hver aften kl 6, som talere var *Svaabæk* og *Aksel Nielsen*, huset var overfyldt.

Blandt lederne nævnes: *Martinus Pedersen*, der senere var gaardmand i Lille Haugaard i Barde, var prædikant i missionen fra 1910. Død i Videbæk. *Peder Hamborg*, gdjr i St Hamborg, Vorgod, var prædikant fra 1914 til han i 1926 traadte tilbage af personlige grunde.

Formand for foreningen har efter *Martinus Pedersen Jens Henningsen* været. Derefter gaardmand *Hans Jakob Martinsen*, Vorgod Sønderby, og gaardmand *Jens Vestergaard*, Barde. Den nuværende formand er fabrikant *Jens L. Pedersen*, Vorgod Kirkeby.

Der er stadig et ret stort samfund af Luthersk Missionsforening. Der er søndagsskole et par steder i sognet. Ungdomsforening. Samtalemøder. Og offentlige møder søndag eftermiddag, naar der er formiddagstjeneste i kirken. Ogsaa ofte aftenmøder. Foreningen har 2 medlemmer i menighedsraadet. Og der er fælles bedeuge i januar med IMs samfund«.

Blandt lægmænd fra Indre Mission nævnes: Der var foruden kirkelig megen *politisk* interesse. To IMs mænd fra sognet har været rigsdagsmænd gennem flere aar.

Landstingsmand, husmand *Jens Bækgaard* (* 78 Tanderupkær, Snejbjerg, † 50) var ejer

af et husmandsbrug i Vorgod fra 1902, blev formand i egnens landboforening, næstformand i menighedsraadet fra 1912, sogneraadsmedlem 13–25, landstingsmand 18–50 (Venstre), medlem af Rigsretten 47, formand Repræs Folkebanken for Herning og omegn 27, medlem hovedbestyrelsen Dansk husflidsforening 27, formand Bølling-NH herreds skatteraad 34–47, boede sine sidste aar i Kibæk. Han og hans hustru (søster til historikeren lærer Jens Abildtrup) var født samme dag 25. febr 78, og de fulgte ogsaa hinanden i døden, idet de døde med 2 dages mellemrum og blev begravet samme dag, 11. dec 50 paa Vorgod kirkegaard. De var viet i V kirke, fulgte deres slægters kristne traditioner, arbejdsomme, præget af alvorlig gudsfrygt, havde deres faste plads i kirken og missionshuset. Han var en af kirkens gode lægmænd, var i V menighedsraad til 1945, medlem af provstiudvalget, talte ofte kirkens sag i rigsdagen, og kunne indtage særstandpunkter over for sit parti. Han var ikke prædikant, men en troværdig kristen. Hans kone, Karen, en af de stille i landet passede hjemmet tro, naar han (ofte) var borte, hun stod bag sin mand, og opdrog børnene i slægtens aand. Hjemmet blev prøvet gennem sygdom og dødsfald, af 5 børn blev 4 begravet i V. Prøvelserne bandt dem sammen og lærte dem at se fremad i kristen tro og forventning. Og saa kunne sang og munterhed ogsaa dyrkes i hjemmet, hvor Guds ord var daglig kost. De havde menneskers tillid og arbejdede for menighedens trivsel. (IM tid 1951, s 36 (V NC).

Slægten Bækgaard har betydet meget paa egnen, flere blev præster.

Jens *Bækgaard* var broder til pastor *Søren Bækgaard* i Skjern. En broder var sogneraadsformand i Snejbjerg og boede i Haunstrup. En anden broder var sognefoged i Tanderupkær. Pastor B i Hvam og pastor B i Tørring-H samt nuværende folketingsmand B er broderbørn. Bækgaards barndomshjem i Tanderupkær var præget af Luthersk Mission. Han har engang skrevet om det i De Unges Blad. Hele familien har senere hørt til Indre Mission, undtagen en broder, der var sognefoged i Fjelstervang, der bevarede tilknytning til Lt Mf.

Folketingsmand, lærer *Anton Vesterager* (* 70 i Vorgod Solsøhede, † 59) havde vinterlærereksamen, var lærer Rimmerhus skole, Vorgod sogn 09–35, folketingsmand, i Ringkøbing amtskreds 1918–45 (konservativ). Han har skrevet i KFUM soldatermiss hefte 1921 om sit fattige hjem paa Solsøhede. 9 aar gammel kom Anton ud at tjene. Hans drøm var at blive præst, men han kom paa Staby vinterlærerseminarium, blev vinterlærer i Bjerregaard paa Holmslands klit, hvor pastor *P. C. Nedergaard* betød meget for ham og læste med ham. Han tog sin faste plads i IM og trods sin ungdom talte han jævnligt. 1899 blev han leder af et redningshjem i Tvis. Han kunne nok sige, at »Guds opdragelse med ham havde skuffet ham«, fordi han ikke blev præst. Saa blev han lærer i Rimmerhus. Han havde en medfødt evne til at tale til børn og øve sjælesorg over for de ældre. Han fik ikke alene betydning som lærer, men ogsaa som lægprædikant og som politiker. Han gjorde de kristne synspunkter gældende paa Rigsdagen, tog ofte ordet i kirke- og skolesager. I sine yngre aar savnede han maaske en vis kultur, men i aarenes løb blev han mere poleret, og med sit hvide haar og buskede overskæg var han en skikkelse man lagde mærke til. Men mest skal han huskes som lægprædikant. Han fik stor betydning i sit fødesogn, hvor han boede saa mange aar, trofast i IMs samfund, ligesom han var trofast i rigsdagsmændenes bibelkreds. En slider i sit sogn, i sin valgkreds, i sin menighed.

Pastor Nørlund Christensen skriver: Det er godt at mindes de døde, Gud tager hjem til sig efter et langt liv i tjenesten i Guds rige. Her skal fhv folketingsmand Anton Vesterager mindes. Ja, han var meget mere end folketingsmand, han var det i 27 aar fra 1918–1945, for han var folkeopdrager og skolelærer, og frem for alt var han lægprædikant, gik med KFUM-mærket i jakkekraven, fra sin ungdom blev han denne bevægelse og alt Indre Missions arbejde tro. Der var flere aarsager til, at Vesterager blev den ildnende prædikant, han var. Især var der arven fra hans hjem. I KFUMs soldatermissions hefte fra 1921 skriver han selv saadan:

»Far og mor begyndte paa heden i aaret 1863 (Solsøhede i Vorgod sogn), selv mange aar efter var der ikke langt fra huset til lyngtoppene begyndte. Far blev indkaldt 12. marts 1864, og de begivenheder satte deres præg paa hjemmet. Far kæmpede sin bønskamp derhjemme. Disse oplevelser fulgte dem hele livet igennem. Gudsfrygt, flid og sammenhold blev hjemmets kendemærke. Mor var svag i mange aar, men hvor var hun flittig, hun spandt, syede og strikkede. Vi var seks brødre, og drenge slider meget tøj. Hun sang for os med sin dejlige sangstemme de salmer og sange, som var hendes rigdom. Far var en kraftig mand og en trofast mand. Han skyede det, som var slet. Han kunne staa paa sin ret, men for ikke op, stille og mandig sagde han sin mening. Vi drenge kom ud at tjene og lærte at tage del i arbejdet hjemme. Hjemmet var vort midtpunkt.«

Dernæst gjorde Guds opdragelse af Anton, at han tidligt mødte et kald. Baade et personligt kald til frelse, men ogsaa et kald til en tjeneste. Og saa maatte Vesterager opleve, at Gud ofte opdrager ved modgang og ved at føre ad snoede veje. Han begyndte som hyrdedreng paa sin 9 aars fødselsdag. Han tjente paa landet de første ungdomsaar. Staby vinterlærerseminarium gav ham et godt skub. Han var vinterlærer mange vintre i Vestjylland. Særlig betydning fik det for ham at være i Bjerregaard paa Klitten. Her lærte han flere smaa samfund at kende syd for Ringkøbing fjord. Og han fik 5 studieaar i København i slutningen af 90erne. Men han fik aldrig nogen eksamen. Han vandt sig aldrig nogen kvinde at dele livet med.. 1909 blev han enelærer i Rimmerhus i Vorgod sogn. Vesterager lærte at tale med mennesker og at øve sjælesørgergerning over for søgende mænd. En medfødt evne havde han til at tage sig af børn og unge.

Her skal nævnes de to omraader, hvorpaa

Vesterager fik sin betydeligste gerning udadtil. Foruden at være lægprædikant blev han nemlig ogsaa politiker. Og det er værd at notere sig, at der var en tid i Indre Missions liv, da det blev betragtet som noget forfejlet for troende kristne at give sig af med politik. Men ogsaa i Indre Mission er der jo sket en udvikling paa forskellig vis. Og her skal Vesteragers navn nævnes med hæder og ære, at han forstod, at kristne er nødt til at gøre deres synspunkter gældende i det offentlige liv. Og det gjorde Vesterager paa vælgermøder i Ringkøbing amt og paa rigsdagen, hvor han i folketinget repræsenterede Det konservative Folkeparti.

Først og fremmest var Vesterager dog lægprædikant. Han var meget fortrolig med Guds ord. Ikke sjældent gjorde han sig sine egne iagttagelser. Visse ord vendte han stadig tilbage til. F eks ordet fra 1. Tess 5,9: Gud bestemte os ikke til vrede, men til at vinde frelse ved vor Herre Jesus Kristus.

Som prædikant kom Vesterager langt omkring, mange steder kom han aar efter aar. Men ogsaa for sit fødesogn fik han betydning. Her boede han i de sidste 50 aar af sit lange liv. Det var ganske naturligt, at samfundet i Vorgod i 1918, da han kom ind i Folketinget, og *Jens P. Bækgaard,* ogsaa bosat i Vorgod, kom ind i landstinget, gav dem hver en Bibel. Dette samfund vidste, at skulle der øves en indsats i det politiske liv, skulle grundlaget være Guds ord«.

Pastor Nørlund-C har skrevet om Anton V i Indre Missions Tidende 24. maj 1959. Hans prædiken over ham findes i Herning Avis 10. april 1959. Herning Avis 9. april 1959, og DnA 1960, 53 f.

Den kendte søndagsskolemand, senere indremissionær *Kr. Jakobsen* var lærer i Herborg 1875–82 (se her VI, 807 f).

Distriktslæge *Aug. Ad. Jean Nic. Thierry* (* 42, † 28) var distriktslæge i Videbæk 1880–87 (kom hertil fra Anholt), da Videbæk kun var 3 gaarde, en kro, en købmandsforretning og en markedsplads. Huset var nyt, haven skulle først anlægges i den aabne, barske egn. Det var smaat med kirkegangen, og T søgte til Vildbjerg. Indremissionær *Sigvardus Høyer* var hans ven, og han kom her ofte. Den politiske strid var haard i de aar, og T fik mangen debat med lærer *Jørgensen,* som var venstremand. T var interesseret i egnens oldtidsminder, men mest mindes han som en dygtig læge (en af de første læger, der i Danmark anvendte jod, og ivrig for at faa de tilspigrede vinduer fjernet fra de usunde kamre, hvor tuberkulosen hærgede). Men især mindes han som en varmt troende mand, der ikke var bange for at aflægge et vidnesbyrd (Hj og tr III, 21 f), se her VIII, 335.

Gaardejer og ringer *Jacob Østergaard* (* 1875, † 1963) var referent til bladene i Herning, hvor han fik mange af sine digte optaget. Han fik dem ogsaa optaget i IM Tidende og i »Vort Folk.« I Herningbladene har har skildret Fjelstervang skoles historie. Han var en af støtterne i IMs samfund i Fjelstervang, en sjælden rig og stærk personlighed. Var ringer ved kirken i næsten 60 aar. Præsterne har i alle aarene, siden kirken blev bygget, skiftet tøj i gaarden hos ham.

Axel Holm skrev 12. aug 1960 i Kr Dbl et smukt stykke kultur – og personalhistorie fra Vorgod sogn, det hedder da bl a:

15 km sydvest for Herning ligger *Vorgod* sogn. Engang var denne egn mest store lyngsletter, trækkraften var stude, kaarene for folk fattige. I dag er der lutter frodige marker med korn, der hverken i fylde eller højde staar tilbage for Østeregnens. Traktorer trækker høstmaskinerne, gaardene er velbyggede, folk sidder godt ved det.

Jacob Østergaard i Fjelstervang, i gaarden Kirkegaard nær kirken, er en levende forbindelse mellem de to tilsyneladende fjerne tider i sognet. Østergaard har skøde paa Kirkegaard, der har tilhørt slægten siden 1835, men han har forpagtet den ud til sin ældste datter og svigersøn.

Han sidder i sit eget værelse. Over sengen hænger et skilderi med indskriften »Jesus lever«, chatol, træstole, bord med en vældig bunke digte skrevet med smuk haandskrift. Ofte svarer Jacob Østergaard paa et spørgsmaal med at læse et af sine digte eller fremsige det efter hukommelse. Som man vil forstaa, er Jacob Østergaard landmand og digter, og han er desuden ringer – formodentlig med sine 85 og et halvt aar Danmarks ældste ringer.

Kirkegaard er nu paa 34 tønder land, fortæller Jacob Østergaard. I tidens løb er der solgt 3 gaarde fra. Jeg har solgt fra til én gaard og nogle byggegrunde. Jeg husker, at vi i min barndom kun havde to køer og to stude, og bygningerne var gamle. Nu er her 25 kreaturer og nye bygninger. Vi var otte børn, og kaarene var smaa. Hvedebrød og kaffe saa vi kun om søndagen. Vi sled i det fra tidlig morgen til sen aften. Vi kørte med stude. Der var her paa egnen kun tre-fire gaarde, som havde heste. Dem fik folk til at køre for sig, naar der skulle hentes jordemor, eller der var noget andet særligt paa færde. Der var ikke mejerier, og jeg kan huske, at jeg gik til Herning med smør i en drittel i en kæp over ryggen og solgte det til købmand *Merrild.* Det var en march paa to gange tre timer.

Far var sognefoged. I vort hjem fandtes gammeldags kristendom. Søndag formiddag spillede far paa harmonika og sang til »Den signede dag med fryd vi ser« og »Denne er dagen, som Herren har gjort«. Det ville vi børn gerne være med til, men om eftermiddagen var det ikke saa godt, for da læste far en prædiken, som varede en time, og saa kneb det for os at sidde stille.

Far og mor døde i tidlig alder kort efter hinanden, og jeg fik som ældste søn gaarden – 23 aar. Folk sagde, at jeg kunne aldrig klare den, og der skulle ogsaa tjenes noget uden om. Derfor blev jeg ogsaa ringer. Før hørte ringer- og degnetjenesten sammen, men saa ville degnen ikke mere være ringer. En dag spurgte han mig, om jeg ville være ringer for 16 kroner om aaret. Det var ikke meget for at ringe hver dag morgen og aften og søndag formiddag, men jeg tænkte, at jeg hellere maatte tage det, for jeg havde et sparekasselaan paa 400 kroner, og med 16 kroner var renterne betalt for det. Saadan maat-

te al ting tages i betragtning. Nu faar jeg 525 kr om aaret for at ringe.

Jeg var ogsaa spillemand og spillede til dans, men det holdt jeg op med. Da vækkelsen kom her til egnen, blev det hele omkalfatret. Ikke alene for gamle, men ogsaa for kvinder og mænd i yngre aldre blev det anderledes. Jeg havde holdt meget af at danse og spille, men jeg havde tit tænkt paa, naar jeg gik hjem i dagningen, at det var en tom maade at bruge sin tid paa, og da saa vækkelsen kom, stod det mig klart, at jeg maatte holde op med harmonikaen, og jeg har ikke spillet siden.

– Gud har velsignet mig mere, end jeg fortjener. Mit liv er gaaet saadan:

Nu sidder a o mi gammel daw
tit jenle i mi kammer,
men foran mæ tow belder storr
i gammel, falmet rammer.

Ja, de wa den gang vi bløw gywt
o haa sjel faat en hjemmen,
vi tow hinnaaen i æ haand
o sled wos saa igennem.

Wo rigdom den wa fatte nok
o spaares skull old stejer,
men vi wa ungg o godt tepas,
o saa bløw de snaar bejjer.

Firr bøen bløw vi beriget mæj,
de liegt saa godt tesammel,
men døden tow den bedst vi haaed,
godt tyw oer wa hun gammel.

Mi ægtemagg er osse væk,
o waadd æ tit mi kinder,
hva Herren gaw, han tow igjen,
tilbag er blot æ minder.

– Hvorfor skriver De digte?

– Jeg ved det ikke. Det kommer over mig, saa jeg ikke kan lade være. Saadan har det været fra mine unge dage, og saadan er det endnu. Min gerning som ringer har givet mig megen inspiration, og jeg har jo været ringer næsten hele mit liv – i 55 aar. Jeg kan huske, at jeg en efteraarsaften var paa vej op til kirken, og da saa jeg et vidunderligt syn i vester, en guldkantet sky. Jeg gik hjem og skrev digtet »Naar sol gaar ned«. Det sker ikke saa sjældent, at en tanke til et digt melder sig hos mig om natten. Saa staar jeg op og skriver tanken for at fastholde den. Jeg har ogsaa skrevet en bog – »Et liv i Guds tjeneste«, der handler om pastor *Jens Knudsen* og hustru, som var født her i sognet, udførte en præstegerning i Amerika og kom hjem igen.

Det har været en oplevelse at leve mellem de mange dygtige mennesker her og se egnens opblomstring. Fjelstervang er nu en af de smukkeste landsbyer i Vestjylland. Jeg har været glad for at være meddeler til lokale blade, et interessant arbejde. Jeg har ogsaa været reservekordegn. Som saadan er jeg blevet benyttet fra 1917 til 1955.

Vi har haft mange pudsige personer her ude, som vi kan blive ved at huske og more os over. Der var for eksempel *Niels Graver*. En præst, der havde været her en del aar, blev forflyttet og kom tilbage paa besøg. Da sagde Niels til præsten: »De kan tro, vi har savnet Dem, pastor H, men De kan tro, vi har gjort et godt bytte.« Der boede i Lille Fjelstervang en mand, som hed *Peter Mose*. Han havde været gift tre gange og havde to sønner, der ligesom han selv hed Peter, saa vi kaldte huset »Petersborg«. Der kom en læge Nielsen til Kibæk, om hvem det hed, at han kunne kurere alle mennesker. Da Peter Mose hørte det, udbrød han: »Aah, var den doktor endda kommet noget før, saa havde a haft alle mine tre koner.«

– Hvordan ser De paa fremtiden?

– Mørkt. Menneskene ødelægger deres frihed. Skyldfølelsen er gaaet tabt i mange, og gaar skyldfølelsen tabt, bliver der ingen brug for en frelser. Der er en fare ved velstanden. Giv mig hverken rigdom eller armod, men mit beskikkede brød – det er den mest lykkelige tilstand.

– Har De aldrig ønsket at leve andre steder end i Fjelstervang?

– Nej, jeg har ikke følt trang til at komme andre steder hen. I det sidste digt, jeg har skrevet, hedder det:

Her vil jeg leve, her vil jeg dø,
her i min gamle rede.
Her har jeg leet, her har jeg grædt,
her blev jeg sulten, her blev jeg mæt,
her har jeg slidt, her blev jeg træt.
Her blev en taare aftørret min kind,
her fandt jeg fred for mit stridige sind.

To dansk-amerikanske præster fra Vorgod.

Pastor *Jens Knudsen,* der var præst i Amerika i over 25 aar, var født 1868 i Fjelstervang i Vorgod sogn, † 1944. – Han følte som ung kald til at tage til Amerika for at være noget for sine landsmænd. Men da var Jens Knudsen allerede gift, ja, stærkt gift med 7 børn og manufakturhandler i Faaborg. Efter begivenhedsrige aar i Amerika vendte Knudsen og hans hustru hjem med en datter, der var født derovre, mens de øvrige børn blev i Amerika. I nogle aar fik Knudsen et virke i København. Hvor stærkt de var knyttet til hjemegnen forstaar man deraf, at de ønskede at blive begravet i Fjelstervang, og at der af deres efterladte penge skulle oprettes et legat for trængende i Fjelstervang. Det er om denne pastor Jens Knudsen og hustru, at Jacob Østergaard har udsendt en lille bog paa 24 sider paa eget forlag med titel: Et liv i Guds tjeneste.

En anden god dansk-amerikansk præst er fra Barde, Vorgod, *Søren Hamborg Madsen* (* 42, † 1911) søn af smed Mads Poulsen, der var søn af gaardejer *Poul Madsen,* Videbæk, hvis gaard i mange slægtled har været i slægtens besiddelse. *Poul Madsens* fader, *Mads Andersen* blev kendt ved at vinde en proces over baronen paa Breininggaard (se Hardsyss aarb, 1927, 1–27). Da *Søren Hamborg Madsen* var 6 aar, kom han ud at tjene, og han arbejdede strengt i heden til sit 18. aar. Han kom i urmagerlære i Herning, og der blev han omvendt. Efter militærtjenesten søgte han 1866 DMS om at blive missionær,

hans ansøgning, 12 foliosider, er et interessant aktstykke. Han kom paa missionsskolen, varmt anbefalet fra Vorgod og Videbæk, og 1869 skulle han udsendes til Indien. Men det blev paa betingelser, som missionærerne *Thomsen* og *Andersen* fraraadede, og da der samtidig lød stærke kald fra danske i USA om at faa danske præster derover, rejste den handlekraftige 26 aarige unge mand til USA skønt udvalget for Dansk amerikansk Mission endnu ikke var traadt i kraft, kun »stolende paa Gud«. Han kom paa præsteseminarium (norsk) i Marschall og fik en lang, rig præstetjeneste i USA (Se R. Andersen: Banebrydere for kirken i Amerika, 1923). Hans søster var gift med missionær *Lars Hansen,* Vildbjerg, hans kones søster var gift med missionær *E. Løventhal,* Calcutta. Sygdom tvang ham hjem efter et aars forløb, 1870 kom han tilbage til Herning og drev urmagerforretning, mens han tog undervisning hos pastor *Tesch,* Gjellerup, eller vikarierede for *Evald Tang Kristensen* som lærer, men maj 1876 brød han op og blev præst igen i USA, hvor han blev indsat i Indianopolis ved Chicago af pastor *J. A. Heiberg,* senere præst i Aulum. (C. Møller Hansen: Søren Hamborg Madsen, 1936).

Om *Gravers Truelsen* (* 1874, † 1951) i Fjelstervang fortæller pastor V. Nørlund Christensen, i IM Tid 1955, s 280:

»*Gravers Truelsen* var et af de mennesker, man kunne faa sig en rigtig solid snak med. Engang spurgte jeg ham, om hvordan det var gaaet til, at han var blevet et troende menneske. Og da han fortalte mig det, fik jeg indblik i en ganske særpræget udvikling.

Baade *Gravers Truelsen* og hans kone *Mette* er fødte i Vorgod sogn i to naboejendomme. Den ene var bygget paa udmarken i Vorgod hede paa jord, der var udskilt fra Nørgaard i Vorgod Kirkeby. Den anden var bygget paa udmarken fra en gaard i den modsatte del af sognet, fra Vestergaard i Store Fjelstervang. Det er altsaa noget af forklaringen paa, at de to blev ægtefæller, at deres barndomshjem laa saa nær ved hinanden. De er begge efterkommere af de slægter, der ikke var bange for at begynde ude paa heden, som dyrkede nyland op, kørte med stude og forstod at slide. Og i begge hjem holdt døden tidligt sit indtog.

Gravers Truelsens fader *Truels Graversen* døde i oktober 1893 af tuberkulose kun 46 aar gammel. Hans fader Gravers Truelsen, der var af den kendte Truelsenslægt fra Nørholm i Herning, havde i 1853 købt Nørgaard. Seks aar før var han blevet gift med *Birgithe Cathrine Eskildsdatter* fra denne gaard, datter af Eskild Mortensen. De boede de første aar i Svenlund i Rind. Den gamle *Gravers Truelsen* døde i februar 1894 og straks efter i marts maaned en lille 14 aarig broder. Ogsaa et par andre søskende døde i tiden derefter. Disse mange dødsfald kunne jo ikke andet end præge hjemmet. Den unge Gravers, der var en snes aar, forblev i hjemmet for at hjælpe moderen med bedriften.

Faderen havde været grundtvigsk paavirket. Han havde været paa højskole i Hammerum hos *Thomas Nielsen.* Et af hans børn blev kaldt op efter Kold. Paa dødslejet var det ordet om frelseren, der trøstede ham, da han skulle forlade hjem og familie. Gravers Truelsen hjalp troligt moderen i hjemmet, men mange penge blev der ikke til løn til ham. Saa hentede han den manglende del af lønnen ved at spille til gilder. Gravers haandterede flittigt harmonikaen, og 8–10 til 12 kr kunne det blive til for at spille en aften og nat. Han kunne paa den maade tjene indtil et halvt aars løn om aaret. Men tidligt var Gravers Truelsen blevet aandeligt vakt. Allerede som 17-aarig skete det. Navnlig mindes han forskellige møder, der blev holdt i Vorgod skole. Af de mange, der talte her, erinder han særligt *Anders Christian Jensen Anneberg* fra Bøvling. Denne kom i aarene omkring 1890 ikke sjældent til Vorgod. Han kom dog ikke i forbindelse med missionæren eller med nogle af de ret faatallige missionsfolk i sognet, men holdt sig forsigtigt tilbage. Men han var meget optaget af de aandelige spørgsmaal. Og en dag, han pløjede vest for ejendommen, bøjede han sine knæ ned ved ploven og bad Gud om frelse. Uden paavirkning direkte af andre mennesker naaede han ind til et afgjort gudsforhold, saa han blev klar over, at han var en troende kristen. Han mente, at han ogsaa derefter kunne være grundtvigsk og tog stadig til Herning for at høre pastor *Terkelsen,* den senere valgmenighedspræst. Efterhaanden klarede det sig for ham, at han fik for lidt i den grundtvigske forkyndelse, og da han, efter at han var kommet til Fjelstervang, kom i forbindelse med de, der var blevet vakt ved Indre Missions vækkelse, sluttede han sig til Indre Missions samfund.

Det er ganske mærkeligt, at hans kones aandelige udvikling formede sig næsten paa samme maade. *Mette Graversen* var fra en udflyttergaard paa Fjelstervang Vestermark. Ogsaa hun mistede tidligt en af sine forældre, idet moderen døde i 1888, da hun var 13 aar gammel. Ved begravelsen den 8. oktober holdt en ældre søster familiens yngste, Martin, over daaben i Vorgod kirke, og sognepræst *Hammer* holdt en rørende prædiken. Denne opbevares forøvrigt i familien, idet man fik Hammer til at skrive den ned, hvorefter den blev trykt i Herning bogtrykkeri sammen med nogle sørgevers af *Niels Fjord* i Fjelstervang. Hammers prædiken synes dog at være noget ubehjælpsom trods den gode mening. Men nogle aar efter kommer Mette til aandelig klaring, og det sker gennem en prædiken af pastor *Hammer.* Hun var nu kommet ud at tjene hos folk i Sdr Lem. Det var ved en gravtale i Vorgod kirke, denne gang over en bedstemoder, hvor Hammer talte ud fra lignelsen om vintræet og grenene. Uden at hun ellers havde haft ydre forbindelse med mennesker angaaende aandelige spørgsmaal, blev der ved denne lejlighed talt ord, der hjalp hende til troens fred og hvile. Der maa have været saaet en sæd i hjerterne i forvejen i hjem og skole, naar slige aandelige gennembrud kunne ske paa den maade. Og pastor *Hammer* maa have været en ikke helt ringe præst endda, selv om man altid har villet gøre ham til en ringe præst, naar hans prædi-

ken ved en begravelse kunne hjælpe en ung pige til aandelig klaring, saa hun siden som gammel kone ca 60 aar efter kunne datere sit aandelige gennembrud til denne stund.

Gravers Truelsen og *Mette* fik deres hjem i Fjelstervang, hvor de blev gift i kirken i november 1900, og hvor der voksede en flok børn op. De hjalp hinanden troligt med bedriften. Men der var stor forskel paa deres maade at tage tingene paa. Mette stod tidligt op om morgenen og gik til gengæld i seng om aftenen i ordentlig tid. Gravers havde ikke saa let ved at komme op om morgenen. Men i stedet for gik han og puslede sent om aftenen. Han var i det hele taget lidt bagefter. Han kom gerne i sidste øjeblik, naar der var gudstjeneste og møde. I mange aar modtog han svin og kørte dem til svineslagteriet i Herning. Det gav en lille indtægt. Var Gravers Truelsen end saadan lidt sejg og langsom, var han dog en trofast slider, der drev sin ejendom godt. Og da en søn paa hans gamle dage overtog ejendommen, ville han ikke ligge paa den lade side, men startede en trikotageforretning i Fjelstervang, ja, han begyndte endog først med at tage ud med uldsækken paa cykle. Og denne lille forretning hjalp han og hans kone hinanden med at passe.

Det mest særprægede ved Gravers Truelsen var dog, at han var en meget tænksom natur. Han hørte med til et kuld af unge familier, der sluttede sig til Indre Missions samfund i Fjelstervang. Og utallige er de samtalemøder og sammenkomster, hvor man drøftede aandelige livsproblemer. Og der var mange ligesindede tænksomme naturer i samfundet. Der blev alvorligt drøftet mange dybe problemer. Det var sikkert ogsaa saadanne spørgsmaal, han arbejdede med, naar han puslede sent om aftenen i stald og lade eller kørte hjem fra Herning. Ofte færdedes han sent ude paa spadsereture langt ude i udmarken. Og var man gæst i hans hjem en aften, kunne det let blive ud paa de smaa timer, inden man kunne komme derfra.

Ofte har jeg, naar jeg saa den gamle Gravers Truelsen med det kulsorte haar, de rolige, besindige ansigtstræk og de tænksomme udtalelser, tænkt, at saadan maa de tidligere hedengangne i slægten have set ud. Man forstaar, hvorfor hans oldefader Truels Graversen, Herning, kunne blive en af lederne i den saakaldte dømmerbevægelse. I den slægt har man været meget tænksomme og taget alvorligt paa livets problemer, og naar man tog et standpunkt, var man ikke let at rokke derfra. De var ærlige, man vidste, hvor man havde dem«.

Købmand *Chr. Thygesen* (* 1863 † 47) var i mange aar en betydelig leder af samfundet. Ogsaa en tænksom mand, der gerne ville drøfte problemer. Han var broder til indremissionær *Peder Dalager* og til den efterfølgende formand for samfundet, gdjr *Eli Dalager*. Den sidste var næsten den, der bedst kunne udtrykke sig. Ved *Chr. Thygesens* begravelse fortalte *Eli Dalager* gribende om, hvordan C. T først var en modstander der bandede, men som blev omvendt og kom og fortalte det til sin moder, der velsignede ham, mens han knælede ned for hende. C. T blev en markant personlighed. Han havde sin glæde i hver søndag at synge oppe ved orglet i kirken. Om *Peder Dalager* har pastor Nørlund C skrevet i IM Tidende nr 22 1955.

Gaardejer *Eli Dalager,* Fjelstervang er født og opvokset i Fjelstervang. Efter i sine unge aar at have tjent forskellige steder og en vinter været paa Faarevejle højskole overtog han ved sit giftermaal med en datter fra en nabogaard en ejendom, som han har drevet med megen dygtighed. Han har været medlem af Vorgod sogneraad, medlem af skolekommissionen og af Fjelstervang menighedsraad samt formand for mejeriet. I en aarrække har han været leder af Indre Missions samfund i Fjelstervang, flyttede til Herning.

Lærer *J. Abildtrup* (* 1884 Abildtrup, søn af forn Kr. Abiltrup, † 1954 i Nr Nissum, lærer i Lomborg 13–33), tog meget del i menighedsarbejdet sammen med sin hustru. Han udfoldede efter sin afsked en betydelig skribentvirksomhed, skrev om Søren Kierkegaard, om vestjyske lægprædikanter, Iver Viftrup, Jens Maarbjerg, om Kræn Povls, om sin fødegaard og slægt, om vestjysk bondeliv, værdifulde kilder til egnens aandelige og kulturelle historie og fra de gudelige forsamlingers tid i *Vorgod* sogn.

Abildtrup fik desværre kun skrevet 1. del af sognets historie. Pastor Nørlund Christensen har materialet til 2. del, og har skrevet om ham i Ringkøb amts dagbl 4. maj 54, jvf Folkeskolen 1954, se iøvr her s 586.

Lærer *Niels Grønbæk,* († 1964), havde sin gerning i Vorgod Østerby skole. Hans gl elev, indremissionær *J. Kjær Frederiksen,* der er født i Vorgod Østerby, skriver om lærer Grønbæk af den kendte Grønbæk-slægt: Som ung var Niels Grønbæk elev paa Vallekilde Højskole, det var i *Povl Hansens* forstandertid, og det fik afgørende betydning for ham. Med særlig taknemlighed tænkte han tilbage paa timerne med den daværende lærer, senere biskop *Fonnesbech-Wulff,* hvis bibeltimer og foredrag han fik stort udbytte af. »Vi fødes som originaler, men dør som kopier«, er der et gammelt ord der siger, dette kom dog ikke til at passe paa lærer *Grønbæk,* han bevarede sit særpræg og sin originalitet. Det var velgørende at møde dette i en tid, da alle skal være ens, og alt skal udjævnes. Niels Grønbæk havde sine egne meninger og standpunkter.

Især maa jeg mindes hans religionstimer som fik afgørende betydning for mig. Aldrig kan jeg glemme de timer, da han fortalte om Moses ved den brændende tornebusk: »Drag dine sko af, thi det sted du staar paa er hellig grund« og det fjerde bud: »Ær din far og din mor, at det maa gaa dig vel, og du maa leve længe i landet som Herren din Gud har givet dig.« Der var ærbødighed over for Guds ord og Guds bud.

Lærer *Grønbæk* havde sin egen maade at undervise paa, det var de grundtvigsk-koldske friskoletanker der slog igennem hos ham, der skulle fortælles, og det blev gjort saa levende, saa det ikke kunne glemmes. Ejendommeligt var det, at det var *Olfert Ricards* bøger der stod paa hans bogreol og som stadig blev

læst og da radiogudstjenesterne kom frem var det *Skovgaard-Petersen* og *Henry Ussing,* han ville høre.

Saavidt jeg kan se gaar der en linje fra lærer Grønbæks religionstimer, da jeg modtog min første aandelige vækkelse og til den gerning jeg staar i som indremissionær i dag. Lærer G flyttede efter sin afsked til Holstebro, hvor han døde.

(Aarhus Stiftstd 29. juli 64).

Flere indremissionærer har virket her. Missionær *P. Grummesgaard* var her omkring 1903, og blev af pastor *S. C. C. Søbye,* Dejbjerg, skildret som en trofast arbejder, skaanede ikke sig selv, gik ydmygt med sit vidnesbyrd ud i hjemmene. (IM Tid 1910, 219). Han døde 1910 efter at være flyttet til Lem. – Gaardejer *Peder Dalager,* Fjelstervang, blev indremissionær 1921.

H. P. Jørgensen (* 84) virkede som missionær her 1936–44, flyttede til Herning, formand for KFUM.

Der har ikke været megen *grundtvigianisme* i sognet og aldrig nogen gr præst. Men der har gennem aarene været indkaldt saadanne til gudstjenester og foredrag, allerede pastor *H. Bech* i Sdr Lem kom her. En betydelig gr lærer var *Chr. Jørgensen* 1874–1906. Dim i Jelling. Dygtig lærer, betydeligt menneske. Mange aar efter berømmede man ham som lærer og for hans landbrug. En alvorlig kristen. Naar han sagde trosbekendelsen, gjorde han ophold efter »pint«, inden han fortsatte. Han sørgede for, at der af og til kom gr præster, *Helweg* i Velling, og *Hansen* i Rind. Der var enkelte familier, der var gr, men der kom ikke nogen organiseret samling paa noget gr menighedsliv, før de senere aar med foredragsforeninger, der lader afholde foraars- og efteraarsmøder begyndende med gudstj. Gdjr *Lars Jørgen Larsen* (* 1880, † 55) var foregangsmand blandt de gr, skrev meget i bladene om sognets forhold, natur osv, virksom for plantning, svineavlscentrum m m.

Lærer *N. Madsen-Vorgod* (* 61, † 33) blev 1913 førstelærer i sit fødesogn, Fjelstervang, tog afsked 28, tog livligt del i politik og foreningsliv, var først venstremand, blev socialdemokrat og var dette partis kandidat ved flere folketingsvalg, var formand for Herning-egnens afholdsforening, medlem af Lærerforeningens hovedbestyrelse, han udgav flere skolebøger, læsebøger, regnebøger, var 04–06 medudgiver af »Skole og samfund«, skrev smaaskrifter om Lincoln, om Syrien og Palæstina, om bibelhistoriens egne, den danske kirkes historie og om Vorgod-NV 1804–70 (i Hardsyss aarb 1922). Han var en særpræget natur, støt og solid i al sin færd, tro mod sine grundtvigske idealer, ledede biblioteket. Hans hustru var betydelig; sønderjyde.

(DBL XV, 199 Folkeskolen 1909, nr 49 Herning Folkebl 20. sept 33.

Formand for foredragsforeningerne er: Fiskeriejer *N. Reinholdt,* Abildtrup, og i i V: *Chr. Jensen,* Ottinggaard, og i Fj: kbmd *Chr. Eybye,* gaardejer *Gustav Rasmussen,* Fj, *Herluf Jørgensen,* Fj.

Skolen

Vorgod skole, fundats 19. marts 1741, 1829 var skolebygningen raadden og yderst brøstfældig. Blandt lærerne nævnes: *Hans Nielsen* (1833–51), * 00 Sneum, *Chr. Olesen* (1851–62), * 09 Harboøre, † 62, *Jens Pedersen* (1863–74) * 23 Sædding, ueks, afsk, † 77, 1874–1906: *Chr. Jørgensen,* * 45 Aadum afsk, † 16, 1907–12: *P. Møller Hansen,* * 69 Tørring v Lemvig, afsk (TB) † 22, 1913–20: *C. B. Wølstrup,* fl t Roslev, 1920–54, *N. J. Jacobsen,* * 88 Baastrup v Hedensted, afsk 1954 flg: *Herluf Jensen.* Centralskole 1960.

Fjelstervang skole, omgangsskole til 1846, da den første skole opførtes som biskole til Nr Vium. Blandt omgangslærerne omtales *Thøger Jensen* 1831 som »et middelmaadigt og ulærvilligt subjekt«, *J. A. Trøstrup,* den kendte musæumsleder i Herning var her 1855–58, *Chr. Larsen* omtales 1872 som »et opblæst menneske i pietistisk retning«. Den første faste lærer var *Peder Mikkelsen Hølund* (1875–79), fl t Assing, se ovf, *Jens Simonsen,* (1880–1908) * i Flensted ved Laven, afsk, † 29, 1908–12: *P. S. P. Riis,* * 1887 Herning, søn af murermester R, en af Herning IMs ledere, gift med en datter af købmand Vilh. Merrild, Kibæk, tog teologisk embedseksamen 18, og døde som sognepræst i Pjedsted. 1913–28: *N. Madsen-Vorgod,* se ovf (afsk, † 33), 1928–40: lærer *Karl Moesgaard Kristensen,* * 03 i Sunds, navneforandring til Moisgaard (fader til frk M, KFUK i London og nu lærerinde Tommerup Højskole), senere førstelærer Nordby, Fanø, Nr Nissum, og nu Lund skole i Gjellerup. Fra 1940–1943 *P. Johs. Aunsholdt,* fl t Bølling, nu viceskoleinspektør i Herning. 1943–1953: *Einar Lilbæk,* nu overlærer i Ikast. 1953–1967: *Magnus Ingemann,* afsk. Førstelærer nu: *Carl Tarp Petersen.*

Vorgod Østerby skole, bygget 1907 til erstatning for Vorgodhede skole. *Vorgod Østerby* skole nedlagt 1960 som 2-klasset skole. Derefter smaabørnslærerinde. Helt nedlagt 1967. Rimmerhus skole som foregaaende. Ligeledes *Solsøhede skole,* bygget 1909 som 2-klasset skole. Her fra 1909–1939: *Chr. Mortensen,* ueksamineret. Betydelig. Sogneraadsmedlem. Grundtvigsk. Omdannet til forskole, nedlagt 1962, skiftende lærere indtil 1921, da *Niels Grønbæk* blev lærer her, se ovf.

Rimmerhus skole, oprettet 1909. Lærer: *Anton Vesterager* (1909) se ovf. Nedlagt.

Desuden Ahle biskole (EP, s 523 f).

1926 oplyses: Kkg 14 pct, gode forhold, 2 IM smf, mange til Lt Mf, nogle gr. 1935: Kkg 10 og 13 pct, hørelyst, IM smf, mange Lt Mf, nogle gr, 2 mh og 1 mh paa sognegrænsen, gr ungdomsf i F. 1947: Kkg 8 og 14 pct, gode, hørelyst, som hidtil. 1955: Kkg 6 og 12 pct, megen kirkelig interesse, en del Lt Mf, 2 IM smf. 2 KFUM og K, 5 sdsk, YMkr, 3 ungdoms- og foredragsf, bibelkr, osv. 1966: Kkg 5 og 10 pct, megen kirkelig interesse, hørelyst, 2 IM smf, 2 KFUM og K, 4 sdsk, Lt Mf med 2 sdsk, søndagsmøder og mh, 2 gr kr, bibelkr, DdU, 3 fh, FDF i Fj.

Fra Hedesogn er V blevet et almindeligt

velstandssogn, hvor landbruget præges af mangel paa arbejdskraft, og ungdommen søger til industrien. Sognepræsten læser med konfirmanderne i Fj skole. Skolen har julehøjtid i kirken.

Vorgod kirke, vest for aaen paa et højdedrag. Skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraasokkel, begge døre er bevaret, syddøren med meget lang overligger er tilmuret, norddøren bruges. 4 romanske vinduer er bevaret. Begge skibets gavle er ført til tops med kvadre, smuk gl tagstol. Lille sen-middelald vaabenhus mod nord. Svært sengotisk taarn, hvidkalket, gavle i nord—syd; bjælkeloft, romansk korbue, renæssancealtertavle fra 1629, med storstykke, sidevinger og topstykke. Storstykket er tredelt med joniske hermer. Billeder af kirkemaleren Einer V. Jensen, Køge, der malede dem ved altertavlens og prædikestolens restaur i 1939. Midterbilledet var tidligere et nadverbillede, men det blev i 1869 erstattet af en kopi af et julebillede signeret N. I. Jørgensen. Alterstager fra ca 1600. Romansk granitfont, tindaabsfad fra 1959. Prædikestol fra 1602 med koblede, toskanske søjler om arkadefelter med evangelistmalerier, opgangen har billeder af Luther og Melanchton, fremdraget 1939, da en del af inventaret istandsattes, panelværk fra ca 1600 med arkadefelter. Nyere stolestader. Et epitafium er omdannet til Series pastorum. Middelald klokke. Mindetavle i taarnrummet over missionær Jensine Christensen, † 1920.

Da husflidsforeningen i V blev ophævet 1951, realiseredes dens værdier, bl a et hus, og man skænkede deraf 5000 kr til kirken (bl a til et høreanlæg) (samt 5000 kr til et nyt fh). Kirken skal restaureres. Taarnet restaur 1941, 120 sd. Orgel.

Mack D. 407, Uldall: Kirkekl 160.

Pastor Nørlund Christensen skriver: Angaaende Vorgod kirke kan tilføjes, at ved restaureringen i 1957 fandt man i gulvet beviser for, at der tidligere har staaet en trækirke. Der var aftryk af alle fire sider. Herom er der ved Vorgod-N-V sparekasses jubilæum i et jubilæumsskrift skrevet en udmærket artikel af Elna Møller. Ligeledes skildring i Fra Nationalmuseets Arbejdsmark 1961, pag 35 ff. Danske trækirker ved Elna Møller og Olav Olsen. Ligeledes en artikel af pastor Høgsbro Østergaard, Aastrup, mm om kirkemure, hvor ogsaa Vorgod kirke nævnes i Aarbog for Nordisk Oldk 1962, pag 37. En middelaldergrav er fundet ved koret.

Fjelstervang kirke paa højen Brombjerg, indviet 8. jan 1899, arkitekt Ahlmann, byggesum 18.000 kr (se ovf), bestaar af skib, kor, taarn med spir, har bjælkeloft. Altertavle: Anker Lund: Gethsemane, marmorfont. Bygget i en tid, da der skulle bygges billigt, men beboerne har paa flere maader søgt at smykke kirken, kvinder har syet alterdug og altertæppe. Daabskande fra 1935, lysekroner. 180 sd. Orgel fra 1917. Kirken restaur 1965. Se Fj kirke 40 aar. 1939. Søren Hamborg Madsen: Fj kirke.

Folketal: 1850: 742 (incl Herborg og Videbæk) og 221 (Nr Vium), 1901: 1427, 1925: 1934, 1965: 2409.
Altergæster: 1926: ialt ca 1000, 1932: 850 og 382, 1942: 650 og 450, 1953: 680 og 548, 1966: 838 og 525.
Menighedsraad: 1909: 4 IM, 3 Lt mf, 1 gr, 1925: 7 IM, 3 Lt mf, 4 gr, 1938: do, 1953: 6 IM, 2 Lt mf, 5 gr, 1961: do, 1965: do.
Næstfmd i V: Gdjr, sognefoged **Ole Rasmussen**, i Fj: Gdjr **Kr. Vestergaard.**

Sognepræst

Indt 1857: a) 95 rdl, b) 79 rdl, 3 dobbelt tiende af en gaard, c) 16 lpd smør, 8 lpd ost, 75 sn æg, d) 300 rdl, e) 120 ager, 70 eng, 1100 ha hede. Smal gl pgd ved V aa, 91 fag, firlænget, stuehuset 19 fag, 1870: Regul: 1570 kr, netto: 2872 kr. — 1913: 3 kl, 1922 2. kl, 1946: 2. kl, 1958: 12. kl, pgd fra 1904.

17. 11. sept 1849–20. juni 57 (hjpr Pjedsted-G 4. maj 39): **P. C. Asmussen**, fl t Hellevad-Ø, se der.

18. 31. aug 1857–1. dec 65 (hjpr Nustrup 15. nov 48): **P. M. Cramer**, fl t Skibsted-L, se der.

19. 10. febr 1866–2. maj 79 (sp Mandø 23. juli 58): **Jens Mogens Julius Wellejus**, * 13. juli 12 Kbhvn. Forældre: Tolder i Bandholm Ludvig Sophus W (af Besser-O) og Eggertine Christophora Nørager. Stud priv 33, c maj 42 (nc). Lærer Blans, Stokkemarke 51, afsk 2. maj 79, † 31. juli 87. ~ 25. sept 51 Birthe Sophie Poulsen, * 25. sept 26 Nykøbing-F, † 22. aug 02. Forældre: Bryggeriarb Peder P og Sidsel Mikkelsdatter. – Søster ~ Lindhard, Astrup-T. Sønnesøn Korup-U.

Om pastor W, se ovf.

Hjælpepræst hos pastor Wellejus
1875—76: **F. C. Vilsen Sørensen**, se Hyllested-V-H.

20. 10. juli 1879–31. okt 1902 (hjpr Grevinge 3. marts 76): **Adolf Emil Hammer**, * 21. nov 45 Kbhvn. Forældre: Snedkerm Nicolai H og Caroline Emilie Jørgensen. Stud priv 65, c 72^2 (h_2), afsk 31. okt 02, † 10. dec 02. ~ 9. okt 79 Marie Siegfriede Severin, * 18. juli 52 Kbhvn, † 20. dec 01. Forældre: Bogholder v artilleriet Carl Frederik S og Kirstine Hansen (Drejer).

Pastor H var paa flere maader en god præst, men meningerne er delte, se ovf s 587, 588 og 595, hvor *gode* sider fremhæves, og hans ulykkelige hjemmeliv omtales. Men pastor *V. C. Poulsen,* Nr Vium, giver et andet billede (der betegnes som farvet for mørkt):

Pastor Hammer var en mærkelig nabo. Han var en mand sidst i halvtredserne. Han og hans kone levede et fuldkomment eneboerliv i den afsides og forfaldne præstegaard; hun maatte fra først af ikke komme ud noget sted, da han var bange for den unægtelig meget udbredte tuberkulose. I 25 aar havde hun nærmest været indemuret dér, mens manden ikke kunne bestille andet end fare af sted fra den ene ende til den anden af det kæmpemæssige sogn og hjemmeberette de syge og døbe smaabørnene, ofte midt om natten. Der fødtes langt over 100 børn aarlig – det var jo før Thit Jensens tid – og det var almindeligt tværtimod loven at hjemmedøbe saa godt som alle børn, der fandtes nemlig en sekt paa egnen, de saakaldte »dømmere«, der lærte, at udøbte børn gik fortabt. Engang i det allerførste aar han var præst, havde han sagt nej til at hjemmedøbe et barn, da barnet ikke var sygt, hvilket han var i sin gode ret til. Men det gik nu saa uheldigt, at barnet sidenhen døde udøbt, og som følge af disse »dømmere«s lære turde præsten for fremtiden ikke sige nej, og følgen var, at han hveranden eller hver tredje dag blev hentet i skrumplende vogn ad daarlig vej til hjemmedaab, ofte 14–15 km borte. Han gik for at være en maadelig prædikant, stammende og hakkende og formentlig daarlig forberedt. Det ikke ukendte »vandresagn« fortaltes om ham, at han engang begyndte sin prædiken saaledes: »Apostlen Paulus hilser eder«, og dette gentog han en 4–5 gange, men kunne ikke komme videre. Saa var der en kirkegænger, der rejste sig op og sagde: »Værsgo' og hils ham igen, for nu gaar a!« – En konfirmationssøndag hos mig havde jeg faaet at vide, at han havde eftermiddagstjeneste, og jeg gik saa derover for at høre ham. Og jeg maa sige, at

jeg blev forbavset – i god forstand. For det var saamænd en meget hæderlig præken, naar man altsaa var kommet med smaa forventninger; ganske vist med uhyggelige pauser og megen hakken og stammen, men til tider var han virkelig »vel talende«. Jeg husker endda – altsaa for over 40 aar siden – lidt af hans prædiken endnu; det var om den vattersottiges helbredelse paa en sabbat, og han udmalede rigtig levende, hvor trykket og besjælet et saadant sygt menneske følte sig, og overførte dette paa menneskets synd. Engang var der blevet klaget over hans forkyndelse, og biskoppen kom saa uanmeldt paa besøg i kirken. Men han maa have faaet samme indtryk, som jeg fik, i hvert fald svarede han, at der ikke var noget at klage over.

(Ribe st Aarb 1946, 54).

Hjælpepræst hos pastor Hammer

1902: **L. C. Larsen,** sp her.

21. 29. jan 1903–17. nov 09 (hjpr her 26. febr 02): **L. C. Larsen,** fl t Feldballe-N, se Mejrup.

22. 16. febr 1910–1. okt 15: **J. Nielsen,** fl t Ø Brønderslev-H, se der.

23. 29. jan 1916–19. juni 20 (hjpr Frederiksberg k 13. sept 13): **Sv. Bøgh,** afsk, sekr KFUM, generalsekr KFUM og K i Danmark, se Vemmetofte.

24. 21. okt 1920–8. april 30: **L. H. Laursen,** fl t Strandby-F, se der.

25. 10. aug 1930 (kkp Ebeltoft-D 1. aug 27): **Valdemar Nørlund Christensen,** * 29. nov 02 Grindsted. Forældre: Overlærer Carl Martin C og Johanne Marie Poulsen. Stud Ribe 21, c 27[1] (h[1]) højskolel Rønde 27, ~ 22. april 29 Ingrid Johansen, * 25. juni 99 Nyborg. Forældre: Hans Peter J og Karen Sofie Nielsen B.

BM KFUM og Ks kredsfbd 34—40, kredsfmd Børnegudstj 36—64 sekr Sydvestj missionær- og præstekonv, kredsfmd, præsteforen 58, herredssekr DKU 59. Har foruden forsk artikler om pastoratets historie mm skrevet om mindestøtten for Fr VII ved Breining kro (Ringk dagbl 1. juli 60) og om Ole Jespersen Aarslevs bønnebog fra Ringkøb (smst 30. jan 64) om Videbæks hist (smst 9. febr 64) se iøvr ovf.

Litt foruden ovenn: Khst saml 6 r, V 447. K og S 1954, 671 f. Ribe Festskr 284, 296. J. J. Brødsgaard: Chr. Nielsen i Abildtrup, Hards aarb 1908, 140 f. Chr. Vendelbo Rahbek: Østen om Missionshuset 1957.

Talrige medd fra pastor Nørlund Christensen.

NØRRE VIUM—HERBORG

(Udskilt 12. dec 1898 fra Vorgod)

Nørre Vium sogn, 5545 ha, bakkeø-terræn, højst mod øst i Bjørslev plantage (71 m), hvor der er bratte skrænter ned mod Føvdalsmose. Gammelt hedesogn, paa skellet til Borris den anselige Vorgod aa i en bred dal. Megen plantage, af Skærbæk hede er ca 300 ha forsøgsvis beplantet, og en koloni, Fjelstrup, er opstaaet her, sandet jord, nogen hede. Vest for aaen, syd for Nr V kirke et ejendommeligt »ørkenparti«, et stort forladt brunkulsleje, og samme oprindelse har søen nord for Troldhede. Der har været megen brunkulsindustri i begge sogne, nu kun omkring Fiskbæk, hvor der er briketfabrik. KFUM havde et hjem for brunkulsarbejdere i Nr V fra 1943, senere nedlagt. Byerne Nr V med skole fra 1908, dambrug, en del af Troldhede stationsby, Fiskbæk med missionshus fra 1897, skole, klinkerfabrik, Sønderup med præstebolig og stor ostefabrik, Skovby, Fjelstrup, Egeris, Skærbæk, Bjørslev, (de sidste er kun bebyggelser). Heden er snart »en saga blott«.

Navnet Vium peger tilbage til gl bebyggelse. Der er en ødelagt jættestue og 54 høje, de 3 Bjørslevhøje og de 3 Pindhøje i Bjørslev plantage er anselige. En 30 m bred stenrøse. 110 høje sløjfet.

Herborg sogn, 2124 ha, ujævnt bakketerræn med de fredede Herborg bakker, overvejende sandet jord, enkelte steder god jord, en del plantage og lyngbakker. Byen Herborg er delt i Vester og Øster H, byen er opstaaet omkring stationen (Skjern-Videbæk-banen som er nedlagt og nu kun benyttes til godstransport 1 gang dagligt). Der er bebygget mellem kirken og stationen, 203 indbyggere med skole, moderniseret 1962, afholdshotel, sportsplads, bebyggelserne Birkmose, Trøstrup. Stort teglværk. Nogle smaa plantager.

19 oldtidshøje, 42 sløjfet. Ved Vaadgaard holdtes H marked, flyttet til Videbæk 1872.

Om pastoratets oprettelse, se foran under Vorgod. 1908 oprettedes Troldhede kirkedistrikt, som lagdes under Sdr Felding. 1916 udskiltes dele af Herborg sogn og lagdes til det nyoprettede Videbæk sogn.

Det kirkelige liv

Om tiden før 1898, se under Vorgod.

Kirkekomiteen for *Herborg* kirke dannedes 1892 med *N. Birkmose* som formand. Der blev indsamlet 2000 kr i det fattige distrikt til vedligeholdelsessum. Der var baggrund for kirkens opførelse: en vaagen befolkning, der havde slidt kolossalt med hedeopdyrkning, her var et IM samfund med søndagsskole. Den kendte søndagsskolemand *Kr. Jacobsen* var lærer her 1875–82.

Ved kirkens grundstensnedlæggelse talte pastor *Sandvad,* Stauning, om kirken som bedehus, pastor *Hammer* talte om at iføre sig lysets vaaben. Ved indvielsen var der en fest, hvor pastor *Wahl,* Lem, vakte opsigt ved at sige, at missionshuset, forsamlingshuset og kro var til skade for kirken. Alt skulle samles om kirken (Ribe st aarb 1955, 15 f).

Der var stor strid om, hvor præsteboligen skulle ligge.

Nr Vium præstebolig lagdes desværre ikke ved nogen af kirkerne, men i Sønderup, 5 km fra Nr V og 3–4 km fra H. Der er nu planer om at bygge ny præstebolig (vedtaget 1962, men ikke paabegyndt).

Den første sognepræst her, *V. C. Poulsen* (1899–1903) har (Menighedsbladet 1934, s 163 f og 187 f, og 206 f, og i Ribe st aarb, 1946, 50 f) fortalt om sin præstetid her. Den

triste og meget beskedne præstebolig laa ganske aabent paa heden, og endnu 1903 var der ikke anlagt vej dertil, (den nyanlagte »vej« var kun opgravet hede), have skulle anlægges, og der var 5 km til nærmeste købmand, slagter, bager osv. Boligens bygmester fortalte frimodigt, at han havde sat penge til paa at bygge Herborg kirke, og det tab maatte han tjene ind paa opførelsen af præsteboligen, der havde kostet – 6000 kr. Boligen var elendig, taget utæt (det sneede og regnede ind gennem skifertaget), men god udsigt var der over den bare hede. Og evindelig blæst. Der var ikke een kakkelovn. Det maatte sognepræsten selv sørge for, og i bidende frost maatte den unge præst køre 22 km til købstad for at købe ovne.

Vejene var rentud livsfarlige med de mange huller, især om vinteren, flytteomnibussen kørte, trods 4 heste, fast i hullerne nogle meter fra boligen, og først næste dag lykkedes det 6 heste at trække den fri, i skingrende frost. Køreturene indtil 15 km ud og 15 km hjem, til hjemmedaab, hjemmealtergang, sygebesøg, var højst ubehagelige for en københavner, der »ikke kendte forskel paa en kartoffeltop og en gulerodstop«.

Der var baade nogle grundtvigske og nogle missionsfolk. De havde hver for sig ansøgt om en bestemt præst, men ministeren valgte P, som ikke hørte til nogen retning, og »jeg dumpede nærmest ind i Nr V som »en hund i et spil kegler«. Kirkegangen var saa godt som uddød. Men den blev snart ret god, især i Herborg, hvor de tidligere havde haft 7–10 km til kirke, og hvor sekterne havde haft let ved at slaa rod. Der var en del IM tildels af den gamle, strenge type, ret uoplyste. Der var en del Lt Mf, som var delt i 2 partier, de »gamle« og de »svenske«, som ofte havde svenske talere. De første brugte kirken til daab og nadver, de »svenske« var ganske ukirkelige. Saa var der en del grundtvigske eller ihvertfald højskolepaavirkede. Næsten alle modtog det ny præstepar vel og gæstfrit. De forærede sognepræsten en pels og en dobbelt fodpose. Men retningerne stod skarpt over for hinanden. Pastor P gjorde, hvad han kunne, for at fremme forstaaelsen, men over for lederne hjalp det ikke ret meget. IM ville ikke komme i forsamlingshuset, (til gode, oplysende foredrag), og højskolefolkene ville ikke komme i missionshuset. »I øvrigt ville jeg ikke bryde broen til nogen af siderne, jeg har altid ment, at præsten skal være sig selv og sige sin mening rent ud, saa folk ved, hvor de har ham.« – Der var flinke og interesserede lærere, som jeg stod i forbindelse med til deres død. De ville gerne synge ny melodier, og vi var meget optaget af at indøve dem. Orgel var der ikke. Den ene af de 2 lærere (død ung) var absolut imod IM, ret selvbevidst, ikke helt tilfreds med mine prædikener. Jeg gav ham frit slag, og han sagde sin mening. Og vi blev særdeles gode venner. Vore nærmeste naboer var en højskolemand, en Lt Mf familie og en »svensk« bornholmer. Skønt de »svenske« var meget ukirkelige, kom den svenske, en oplyst og bibelstærk mand, hos os, laante Skat Rørdams Ny testamente, han forærede os saa sjældne varer som en 10-pundstorsk, æbler osv. »Svenskerne« holdt møde samtidigt med gudstjenesten. Jeg var en gang til deres møde, hvor en ravsvensk taler prædikede, jeg forstod ikke eet ord, og efter kort tid sov omtrent alle tilhørerne, – ikke destomindre syntes de bagefter, at han havde talt udmærket.

Indre Mission havde to missionshuse, et 2 km fra præstegaarden, et 12 km borte. I det første kom jeg jævnligt den første tid, i det andet holdt jeg i 2 aar maanedlig gudstjeneste, fordi de der havde langt til kirke, altsaa ofte 3 gudstjenester hver søndag. I det første missionshus kom jeg til deres samtalemøder en tid. Det var altid de samme, der tog ordet og med de samme vendinger. Jeg prøvede at lave det om til rigtige bibellæsninger. De mest udviklede var glade derfor, lederne ikke, og til sidst gik det galt, da de syntes jeg foragtede Guds ord ved at sige, at en oversættelse var tvivlsom. Saa laa der et hus! Derefter holdt jeg bibellæsninger i forsamlingshuset og skolerne, og til min glæde kom IM (undtagen lederne!) og højskolefolkene, som ellers kun mødtes i kirkerne, trofast. Befolkningen var vaagen nok. Da jeg den første jul talte om dem, der »var paa hat med kirke og kristendom«, men ellers ikke ville have noget dermed at gøre, skrev en lille gaardmand af højskolefolkene et brev paa 29 sider og udtrykte sin vrede over disse udtryk. IMs ledere troppede op og beklagede sig over, at jeg nytaarsdag i overensstemmelse med teksten havde advaret mod de lange, ordrige bønner. Bortset fra de mest yderligtgaaende og de »svenske« kom de alle i kirke«.

Befolkningen var meget nøjsom og flittig, de sad ret godt i det men en del var fattige. Tuberkulosen hærgede slemt, og de hygiejniske forhold var ringe. Gamle skikke (f eks kirkegangskone, højtidsoffer osv) holdtes i hævd. Det var paa mange maader et godt og interessant sted at være præst, men da fru P ikke kunne taale klimaet, søgte P bort. Det var med vemod de forlod sognene, en trofast kreds med større kirkelig interesse end almindeligt, havde sluttet op om kirken. Men afsides var det, og forholdene var primitive.

Fhv minister *Jens Sønderup* mener, at der her er gjort for meget ud af pastor Poulsens beskrivelse herfra. (Naar Poulsen selv betegner sig som en hund i et spil kegler, kan man jo spørge om, »hvor megen vægt man skal lægge paa en hunds beretning«). Men den gengives her, fordi den viser Nr Viums første sognepræsts syn paa forholdene omkring 1900. Forøvrigt faldt Poulsens beskrivelse adskillige af de gamle for brystet. De fandt den stærkt overdrevet, og overdrivelser taaler vestjyder ikke gerne.

Pastor *H. P. L. Rossen* (1903–10) var sønderjyde, en jævn, folkelig, grundtvigsk præst, meget afholdt af højskolefolkene, uden egentlig forbindelse med IM og Lt Mf. Han virkede meget for de unge, for sygeplejesagen og især for Sønderjylland, som var hans hjertesag. Han blev senere sognepræst i sit fødesogn. Han var ikke særligt teologisk præget, men gik kyndigt ind i staldene og vurderede dyrene. IM brugte indkaldte talere.

Pastor *Paul Birger Eller* (1910–34) slog

sig til ro her. Han var i udpræget grad sognenes præst (se ndf), flittig og samvittighedsfuld, nærmest grundtvigsk.

Pastor *H. A. Øllgaard* (1935–42): var ikke ke særligt partipræget, havde stor kirkegang, pastor *Otto Bertelsen* (1942–59) var grundtvigsk, gjorde et godt arbejde blandt de unge var kredsformand i DdU. Han skriver:

»Pastoratet er et nybyggerland, præget af tilflyttere, kun faa gamle slægter, og dertil er yderligere kommet en tilvækst gennem de mange brunkulsarbejdere. I det aandelige liv er der ingen særlige, skelsættende begivenheder at notere, alt har været præget af jævn, stille vækst. Kirkeligt er befolkningen nogenlunde ligeligt delt mellem grundtvigske og IM, og dertil kommer (særligt i NV) en del Lt Mf – IMs samfund i Fiskbæk har 50–60 medlemmer, foredrags- og ungdomsforening i H 150 medlemmer (80–90 unge), DdU i NV har 120 medlemmer. Ungdoms- og foredragsforeningen i Fiskbæk 90 medlemmer. Der er KFUM og K (25 og 25) søndagsskole i Fiskbæk (50–60 børn).

IM har samlet sig om missionshuset i Fiskbæk, siden det blev opført 1897.

Sidst i 19. aarhundrede var her nogen dømmerbevægelse i Fiskbæk, men den er helt døet ud. Gennemgaaende er sognene ret kirkelige. Særligt i Herborg, der har det bedste opland, er kirkegangen god.

Pastor *G. Busk Sørensen* (siden 1960) er grundtvigsk.

1963 oplyses: Gode forhold. Fordragelighed. Mange har langt til kirke, kirkelig interesse. 3 IM smf, Lt Mf, 2 DdU. Kun faa gl familier, mange tilflyttere. Mangelen paa arbejdskraft præger landbruget, og paavirker foreningslivet stærkt.

Blandt lægfolk:

IM: Gdjr *Knud Knudsen,* kbmd *Kirk Knudsen,* gdjr *O. Dalgaard,* gdjr *Sv. Ammitzbøl,* alle Fiskbæk, gdjr *P. O. Pedersen,* gdjr *N. J. Nielsen,* gdjr *H. C. Madsen,* fmd Nr V.

Der holdes søndagsskole i Fiskbæk missionshus, hos *Jens Jørgensen* fmd IM og *Jens Rahbjerg,* Herborg, hos *Henrik Hvass Andersen,* Fjelstrup (Nr Vium Sogn) og hos plantør *Jens Nørager* (Lt Mf), Egeris plantage, pr. Videbæk. Formand for IM i Fiskbæk er smed *Poul S. Nielsen,* Fiskbæk.

Det grundtvigske arbejde ledet af præsterne.

Skolen. 1744 var der omgangsskole i Nr Vium. Den første skole blev bygget 1834, men lærerne underviste den halve tid i Fjelstervang. Næste skole opførtes 1861, næste 1908.

Lærer *Laur. Christiansen* (1836–59) (* i Nr Vium 1788), havde været ved de fynske dragoner, var lejet soldat, kunne ikke synge, drev et husmandsbrug. – *Chr. C. Sønderby* (1859–79) * 28 i Stauning, havde været kromand i Tarm, folketingsmand, kvaksalver, afsk, † 86 paa Aarhus sindssygeanstalt (se her s 631). *A. K. V. Nellemann* (1874–79) flyttede til Sdr Felding, *P. H. Haahr* (1879–1923) * 53 i V Nebel, betød meget her, † 31 i Skjern. *Niels Guldager Kristensen* (1932–63) var fmd for ungdoms- og foredragsf, næstfmd og kasserer i mghraadet.

Fiskbæk skole. Lærerembedet oprettet i Fiskbæk 1905. Her var *And. Gravesen* lærer i mange aar (1910–flg) * 75 i Ølgod ivrig landmand, gemte 1944 to amerikanske flyvere i laden paa sin gaard.

Skærbæk skole. Lærer *L. J. Madsen,* Nr V, Skærbæk og Fiskbæk skole nedlagt 1966, Centralskole i Nr Vium 66.

Herborg. Omgangsskole til 1829. 1875–82 var *Kr. Jakobsen* lærer her, arbejdede for IM og sdsk, 1882–87: *Andre. P. Lustrup* (* 58 Nørup, afsk, p gr a sygdom, senere lotterikollektør i Ringe), 1887–94: *J. Gammelgaard Nielsen,* fl t Tjæreborg, † 97, 1894–1921: *J. J. Brødsgaard,* * 66 Harte, afsk † 22, 1921–28: *M. J. Kirk,* fl t Herning, 1928–61: *J. Møller Jakobsen,* * 91 Aadum, fmd foredragsf, fmd Venstreforen. 1961: *Kaj Gori,* * 35.

De undertrykte nationers talsmand (Armenierne), forfatteren *Aage Meyer Benedictsen,* († 1927) ligger begravet paa sin sommerbopæl »Videvang« ved Bjørslev plantage.

Endv: Gdjr *Vald. Haahr,* NV, lærersøn, paa højskole, i USA, mghrmedl, kirkeværge.

Fhv landbrugsminister, gdjr *Jens Sønderup* (* 94 her, ejer af fødegaarden, Sønderupgaard, paa Askov, folketingsmand 35–60 (Skjern-kredsen), arbejds- og socialminister 47, kirkeminister 50, landbrugsminister 51–53, mange tillidshverv, en tid i mghraadet, en meget belæst mand, særlig paa det historiske omraade.

Kirkeminister, provst *Carl Hermansen* omtaler i »Saa mangen en Sommer, 1967« s 154 Jens Sønderup som sin »synderlig gode ven« – karakteriseret ved at være en mand, der fik taarer i øjnene af glæde over at faa en bibel, »der er ikke grund til at sige mere om den ting og den mand«. Det var Jens S, der blev omtalt i hele landet, da han efter folketingsvalget 1968 talte om »de røde lejesvende i TV« og fik en proces paa halsen.

Under den tyske besættelse faldt der natten ml 4.—5. maj 1942 2 sprængbomber og flere brandbomber paa NV kirkegaard, hvorved kirkens nordmur og vaabenhuset blev stærkt beskadiget, og en brandbombe antændte kirkens loft. Branden blev dog hurtigt slukket, takket være ringerens, Chr. Lauridsens indgriben. Kirken gennemgik derefter en større restauration.

Herborg skole var 1944—45 kaserne for tyske soldater. Maj 1944 styrtede 2 engelske flyvere ned; de fandt husly i sognet og blev af modstandsfolk hjulpet ud af landet.

1923: Overvejende grundtvigsk, en del IM og Lt mf, gymnastiksalene bruges som fh. 1935: Kkg 5 og 10 pct, mange har langt til kirke, IM, Lt mf, gr, DdU. 1947: Kkg 5 og 10 pct, gode forhold, IM, Lt mf og Gr, KFUM og K, sdsk, 3 DdU. 1955: Kkg 3 og 5 pct, gode, nogenlunde fordragelighed, kirk interesse, 3 IMsmf (30 – 50 – 60), 4 sdsk, KFUM og K, 3 DdU (50 – 66 – 60), en del Lt mf. 1963: Kkg 3 og 6 pct, gode forhold, 3 IM smf (30 – 50 – 60), 3 sdsk, 3 DMS, santalkr, 2 DdU, en del Lt mf. 1967: Kkg 3 og 6 pct, gode forhold, fordragelighed, mange har langt til kirke, interesse for kirkens arbejde, 1 Mh, 3 IM smf (30 – 50 – 60), iøvr som hidtil. Adskillige gaardmænd, mange smaakaarshjem.

Nørre Vium kirke, nær Vorgod aa, er lille og kullet. Skib og kor er romanske, af granitkvadre paa

skraasokkel. Vaabenhus mod nord. Korbuen (smal), begge døre (syddøren tilmuret) og flere vinduer er bevaret. Bjælkeloft. Alterpanel og trefløjet altertavle fra 1637 (Nadveren). Samtidig prædikestol (dyderne paa hjørnerne). Romansk granitfont med rundbuer, tin-daabsfad fra 1955, stolestader fra 1716. Præste- og degnestol delvis fra 1581. Nye stolestader fra 1910. Kirkens største klenodie er klokken, støbt 1329 (Paulus me fecit). 1910 var kirken saa brøstfældig, at kirkeministeriet beordrede den lukket, hvorefter den blev hovedrestaureret. Efter bombenedslagene maj 1942 atter restaureret, nu smuk. 100 sd. Orgel. Klokken nylig anbragt i klokkestabel mod vest.

Uldall: Kirkeklokker, s 26.

Herborg kirke, indv. 19. marts 1899, (arkitekt Ahlmann), er opført af røde mursten, bestaar af skib, kor og taarn med spir. Bjælkeloft. Altertavle (Vermehren: Den gode hyrde). Marmorfont. 200 sd. Orgel 1918.

Der har været en kirke, 2 km vest for den nuværende kirke, nævnt i 1340 i »Ribe oldemoder«, men den forsvandt vistnok efter den sorte død. Ruinen forsvandt helt. Sten blev brugt i gaardene og til vejanlæg. Mindesten er rejst, hvor den stod. (Jy saml III, 399 f).

Folketal: 1850: 221, 1901: 806 og 817 (incl Videbæk), 1925: 1373 og 674, 1960: 1913 (minus Troldhede distr med 671 m) og 802, 1965: 1897 og 767 (671 i N V hører under Troldhede distrikt).

Altergæster: 1922: 192 og 302, 1934: 210 og 320, 1942: 425 og 480, 1955: 159 og 265, 1966: 220 og 400.

Menighedsraad: 1922: 6 gr, 5 IM, 1 Lt Mf, 1934: do, 1942: 5 gr, 5 IM, 2 Lt Mf, 1953: 8 gr, 4 IM, 1961: 8 gr, 4 IM, 1 soc, valg i NV, 1965: do, valg i NV, næstfmd: gdjr Frede Andersen, Sønderup.

Sognepræst

Indtægt: 1913: 3. kl, 1922: 3. kl, 1946: 2. kl, 1958: 12. kl. pgd i Sønderup, opf. 1898.

1. 10. febr 1899–29. aug 1903: **V. C. Poulsen,** fl t rkp Kattrup-Ø-T, se Fanefjord.

2. 3. nov 1903–27. juni 10 (forstander den sønderjyske efterskole, Hejls 98): **H. P. L. Rossen,** fl t Klim-T-V, se Agerskov.

3. 1. okt 1910–10. okt 34 (hjpr Brenderup-O 19. marts 04): **Poul Birger Eller,** * 21. febr 76 Nibe. Faderen: Sp i Bregninge-B, † 82, se der. Stud Mariboes sk 94, c 01^2 (h^2) lærer Melchior sk, Kbhvn 97–02, husl † 10. okt 34. ~[1] 6. juni 06 Kitty (Kristine) Hertel, * 2. juni 81 Vejerslev, Mors, † 4. febr 12. Faderen: Sp Brenderup † 08, se der. ~[2] 6. aug 14 Jensine Johanne Andersen, * 29. april 88 Brenderup. Forældre: Humlehandler Hans Christian A og Ane Jensen. – Broder: Varde, søster ~ Tram, Snøde-S, Dannemand-Jensen, Magleby-Stevns. Fætter: Hansen, Vejlby, Fyn.

Pastor E skriver selv, at han efter nogle aars lærervirksomhed, som ikke fik særlig betydning for ham, blev hjælpepræst hos pastor *Hertel* i Brenderup, og aarene her fik stor betydning for ham. Han fandt sin første hustru i Brenderup præstegaard, hans 2. hustru var ogsaa fra Brenderup. Allerede før han kom til Brenderup kom han til at lide under en stærk tunghørighed, som ikke fortog sig. I Brenderup lærte han det grundtvigske livssyn og kirkesyn at kende, og »det kom til at øve stor indflydelse paa mig, baade personligt og dermed ogsaa paa min gerning.« (HF II, 420). Hans broder, pastor *Edv. Eller,* Varde, skriver: *Poul Eller* var opvokset i konservativ, nærmest højkirkelig luft. Opholdet i Brenderup gjorde ham vel ikke til grundtvigianer, men han følte sig derefter afgjort mest hjemme, hvor grundtvigske kredse samledes. Han holdt sig i Nr Vium-H, til sine udstrakte sogne og deltog saa at sige ikke i møder eller konventer udensogns. Teknikken skaffede ham god hjælp mod hans stærke tunghørighed. Han *ville* i forbindelse med sine sognebørn, lærte dem godt at kende og deltog levende i deres ve og vel. For skolen interesserede han sig meget, og han gjorde et stort arbejde med sine konfirmander. For Santalmissionen gjorde han et godt arbejde i sine sogne, og det satte spor efter ham. Han var en flittig og ydmyg præst, der efterlod sig et godt navn. Hans embedsførelse var præget af hans store ordenssans, hans kirkebogsførelse en fryd for efterfølgerne.

Provst *P. Gadegaard* skriver:

Paul Birger Eller var præstesøn. Faderen betegnes som staaende udenfor retningerne, hvad sønnen maaske ogsaa gjorde, men han var dog utvivlsomt paavirket fra grundtvigsk side.

Adskillige i sognene havde været paa grundtvigske højskoler. Nogen Indre Mission var der, væsentligt stammende fra den vestjyske vækkelse i 1890'erne, ogsaa en del af Luthersk Mission. Nogen stor kirkegang var der ikke, hans prædikener var vel tilrettelagte, der var i det hele orden i, hvad han havde med at gøre. Han talte ofte om selvsikkerheden, om kærligheden til livet, til naturen. Ved en konfirmandfest, som KFUM og K holdt, talte han engang om verslinierne »lærkesang og klokkeklang de kan godt forliges«. Det var nok betegnende for ham, han var en lys natur og ville gerne skabe et hjemliv med glæde og noget værdifuldt.

Han var en menneskeven, han kunne huske mennesker, han havde mødt, familieforhold, konfirmander mange aar efter med navn, og hvilket hold de var paa. Han ville gerne sammen med mennesker og samtale med dem. Men han generedes her ikke saa lidt af en ret stærk tunghørighed, hvad der ogsaa hæmmede ham f eks ved konfirmandundervisning og sygebesøg. Her havde han en værdifuld hjælp i sin hustru, som paa en stilfærdig maade kunne formidle samtalen, naar det kneb.

Han var en punktlig embedsmand, omhyggelig med alt skriftligt arbejde og i det hele med de hverv, der var paalagt ham.

Se Stud fra 1894, s 110.

4. 29. jan 1935–21. maj 42: **H. A. Øllgaard,** fl t sp Aalholm k, Kbhvn, se Lunde-O.

Kst sp 1939—40 under pastor Øllgaards studieorlov: **G. Hedegaard Nielsen,** se Sejerø, nu Gerding-B.

5. 30. sept 1942–30. nov 59 (kst sp Skagen 42): **Otto Bertelsen,** * 17. dec 13 Vammen. Faderen: Sp Fakse (af Helsingør, Sct Olai k). Stud Roskilde 31, c 39^1, (1), hjpr Christiansborg slots k 13. febr 40, højskolel Ryslinge 41, ~ 30. aug 42 Karen Stobbe, * 11. april 18 Timring. Forældre: Redaktør Johannes Magnus S og Jensine Marie Nielsen.

Kredsfmd DdU 49—56, provstirepr DKU 53—59, provstifmd Sønderj, f 57—59.

Udn t sp Jerslev-H 30. nov 59.

6. 12. marts 1960 (hjpr Frederikshavn 23. marts 59): **Gudmund Busk Sørensen,** *

13. juni 29 Mygind. Faderen: Valgmenighedspræst, Lemvig, se der. Stud Tarm 48, c Aarhus dec 57 (h), ~ 12. juni 54 Inge Hjørnholm, * 3. aug 29 Maarslet. Forældre: Dyrlæge Eli Karl H og Astrid Marie Jørgensen. – Hustrus broder: Hjpr Holbæk.

Litt: J. Abildtrup: Vorgod sogn, 1926, Kirke og sogn, 1954, 641 f, Aug. F. Schmidt: Bidr t NV sogns hist, Hards aarb 1956, 104—26, N. Madsen-Vorgod: Fra Vorgod-NV sogne, Hards aarb 1926, 107—39. Ribe st Festskr 296, 298, se iøvr under Vorgod. Chr. Vendelbo Rahbek: Østen om Missionshuset, 1957, samme: Toudal skole, Julegaven 1946.

VIDEBÆK

(Udskilt som selvst sognekald 22. marts 1916. Se s 586)

Videbæk sogn, 2053 ha, paa Skovbjerg bakkeø, blev oprettet af dele af Herborg og Vorgod sogne. Gammelt hedesogn, midtvejs mellem Herning og Ringkøbing, er ret højtliggende, bakket mod SV, ellers fladt, sandet jord. Byerne V, 1694 indbyggere, med forsamlingshus, 3 mh, hotel, epidemisygehus fra 1890 (nedlagt), alderdomshjem fra 1948, smaa plantager. Købstadordnet skolevæsen, smukt parkanlæg, stadion, friluftsbad, politistation, apotek, hovedvej 15 A (Ringkøbing-Herning) gennem byen, landevej til Skjern, rutebilst. Var endestation for den nedlagte Skjern-Videbæk-bane. Butikker osv. Bebyggelser: Solsøhede. Heden er opdyrket. Flere gode gaarde.

Navnet Videbæk menes at stamme fra planten Vidje i forbindelse med den bæk, der snor sig gn landskabet. Stedet var tidligt bebygget, men kun faa gravhøje er bevaret (Staghøj, 67 m). Videbæk er nævnt omkr 1500. 1638 var her kun to gaarde, 1856 var der 10 gaarde. Byen opstod, da landevejen blev anlagt, vejen deler byen i to dele. Saa kom kroen, distriktslæge og sygehus. 1900 fik V egen skole, og fra 1900 begyndte opsvinget. 1872 flyttedes Herborgbæk marked hertil.

Gaarden **Ryesminde** (opkaldt efter **Olaf Rye**) opstod 1845 ved opdyrkning af et hedeareal (foretaget af A/S for mosekultur). Gaarden gik 1851 over til etrd **E. Tang**, Nr Vosborg, og grev **F. M. Knuth**, Knuthenborg. 1860 blev den solgt til **Jens Jensen Søndergaard** (* 23 Sdr Lem, † 89). Det var da egentlig kun begyndelsen til en gaard, men Jens S, som var en meget dygtig og begavet mand, og i en aarrække var fmd for sogneforstanderskabet, senere for sogneraadet, samt amtsraadsmedl, drev gaarden frem til at være et mønsterbrug, og hedeopdyrkningen kom i gang. Store dele af egnen blev lagt under kultur eller beplantet. I N. Madsen-Vorgods bog om V sogn hedder det: »I en enhver velbegavet vestjyde er der et større eller mindre stykke af en jurist. I **Jens Søndergaard** er der gaaet en stor jurist tabt. Han er i en grad, som man sjældent ser, det hele saa knagende over haanden. Det er en fornøjelse at læse hans referater fra møderne. Hans smukke haandskrift med de saakaldte »danske bogstaver« er en fryd for øjet. Og hans skrivelser til amtet eller til andre sogneraad er mesterværker. Ingen skal lure ham eller sætte ham i krog . . .«

Gaarden overgik efter hans død til sønnen **Jens Søndergaard** († 38), ejes i 3. led nu af **Aage Søndergaard.**

Det kirkelige liv

Befolkningen har altid været vaagen. Der var stor strid om skolen mellem Videbæk og Vorgod om skolepengene, og Videbæk holdt selv sin lærer indtil Videbæk skole blev bygget 1900. Lærer *Joh. P. Stranddorf* (1901–34) var født 69 i Grinderslev, havde været højskolelærer i Try, grundtvigsk indstillet. Solsøhede fik skole 1909, og den første lærer, *Chr. Mortensen* (1909–38) havde været sømand, uddannet paa højskoler og kursus, menighedsraadsmedlem. Der var ogsaa strid om sognegrænserne, da Videbæk sogn skulle oprettes.

Forsamlingshuset blev bygget 1891, og her kom kendte grundtvigske ordførere *(Jens Nørregaard, Jens Lund, Grønvald Nielsen, Jakob Knudsen* og flere) og talte for ret store forsamlinger. Adskillige blev grundtvigsk paavirkede. Men allerede før den tid havde *Luthersk Missionsforening* (og Ev Lt Mf) faaet god indgang, *Chr. Møller* og *Svaabæk* holdt møder paa kroen. Der blev begyndt søndagsskole og ungdomsarbejde, 1906 blev Lt Mf missionshus indviet, og her samledes mange fra egnen. Men Lt Mf var ikke særlig kirkelig. – *Indre Mission* havde vanskeligt ved at slaa rod. Distriktslæge *Aug. Thierry* virkede her (1879–87) i den nyopførte lægebolig i den ganske lille hedeby. Han vakte forfærdelse ved at slaa ruder ud for at skaffe frisk luft til de mange tuberkulosehærgede hjem, og han brugte ny metoder, men fik snart mange venner. Der var skarp aandelig strid, de gammeldags-kirkelige, »Dømmerne« de »lavhellige« og Lt Mf bekæmpede hinanden, og *Thierry* var Indre Missions mand. Lægen og hans ildfulde, udmærkede hustru tog livligt del i dette aandelige røre, hun med liv og sjæl, han mere forbeholdent. Hertil kom den politiske strid. Naar venstremanden, lærer *Jørgensen,* Vorgod, kom paa besøg, hilste man ham nok velkommen, men lidt efter »klirrede ruderne« af debat. Thierrys søgte mest til kirke i Vildbjerg, hos præsterne *Nyeborg* og *G. Koch* (Hj og tr III, 19 f). Der samledes ganske smaa bibelkredse hos lægen og hos *Jens Lund,* men det var de grundtvigske og Lt Mf, der prægede. Thierrys efterfølger, distriktslæge *Juul,* fik pastor *Hammer* og provst *G. Koch* til at holde møder i forsamlingshuset, missionær *Jens Fisker* kom her ogsaa, senere holdt provst *S. V. Nyholm,* Vildbjerg, møder hos *Lars Østergaard* i hans gaard eller om sommeren i plantagen. Ogsaa distriktslæge *Djørup* var kirkeligt interesseret.

I længere tid drøftede man planer om at faa *kirke* bygget her. Gaardejer *P. Kr. Pedersen,* Lille Ryesminde, var en foregangsmand paa flere omraader. Han henvendte sig 1906 til *G. Koch,* som nu var biskop i Ribe, og som kendte forholdene. *Koch* kom hertil 1907 og talte, og nu kom der gang i sagerne. Der blev købt en velbeliggende grund til kirke lige ved landevejen, grund til præstebolig, og de 2000 kr til vedligeholdelse blev hurtigt samlet ind. Men det trak ud med bevillingen, som først kom 1913: 18500 kr. Saa blev kirken bygget, smukkere og med et andet præg end egnens andre ny kirker. Det var en stor festdag i sognet, da kirken blev indviet 13. dec 1914 af biskop *G. Koch,* der talte over Lk 1,79: »Lyset fra det høje har besøgt os«.

Senere kunne provst *O. Boeck,* Lønborg, tale med om de mange besværligheder og forhandlinger, før sognet kunne blive udskilt. Det skete først 1916.

Pastor *J. M. Jeppesen* (1916–24) blev den første sognepræst, valgt af kirkeudvalget. Han skrev, at Lt Mf i sit missionshus havde meget arbejde i gang blandt børn, unge og ældre, ledet af isenkræmmer *Kr. T. Pilgaard.* Medens Lt Mf hidtil havde været ukirkelig, opfordrede man pastor J til at tale i deres missionshus og viste ham stor venlighed. Der var kun ganske faa IMs familier, derimod kaldte adskillige sig grundtvigske. I den brede befolkning var der stor interesse for den ny kirke, og kirkegangen var god. Tæt fyldt var den ved de aarlige kirkeuger. Jævnligt kom indremissionærer og talte i kirken eller i en sal i byen. Der blev holdt samtalemøder og pigemøder i præstegaarden, senere ogsaa søndagsskole. 1918 dannedes en DMS-kreds. I disse aar stod Lt Mf nærmest stille, medens IM havde fremgang, men IM, Lt Mf og Ev Lt Mf havde et venligt samarbejde, ogsaa ved menighedsraadsvalg, medens de grundtvigske havde deres egen liste. Men det var alligevel ikke godt, at de 3 virksomheder ikke kunne gaa sammen i dagligt fællesarbejde. Det virkede splittende. Der var megen interesse for bibellæsninger og bibelsamtaler, som holdtes rundt om i hjemmene. Dertil kom en udpræget politisk interesse. Pastor J tog en del ud til møder paa egnen, var en af lederne i Kirkefondets hjælpeindsamling, kasserer for provstiudvalget for denne indsamling (man støttede Blaagaards kirken, Kbhvn), han var afholdt og fik grundlagt en god menighed.

Pastor *Kai Jensen* (1924–29), den senere stiftsprovst og biskop i Aarhus, fortsatte paa udmærket maade det arbejde, som var begyndt, han havde stor kirkegang (ogsaa udensogns fra) og IM var i god vækst. 1925 blev missionshuset indviet, atter en stor dag i Videbæks kirkelige historie, og dette missionshus blev midtpunkt for et omfattende arbejde blandt unge og ældre. Videbæk ligger centralt og her holdes jævnligt større møder. En tid havde Skjern valgmenighed filial med gudstjeneste hver 3. søndag.

Pastor *Johs. Kastrup* har været sognepræst fra 1929 til 1966. Var formand for menighedsraadet i hele sin embedstid. Medlem af Nr Vium-Herborg skolekommission fra 1929 og formand fra 1934 til 1957. Der er en levende menighed med et vidtforgrenet menighedsarbejde. Nydannelserne: FDF og KFUM-spejdere har vundet megen interesse og tilslutning. »Maaske giver uensartetheden i syn og form rigere mulighed for det liv, der gror, hvor sæden er Guds ord«.

Pastor *Bent Kelstrup,* grundtvigsk, i samarb med IM og Lt Mf, har virket her siden 1967.

Blandt lægfolk kan nævnes:

Indre Mission: Trikotagefabrikant *O. J. Olesen* i mghr, kirkeværge, gaardejer *Hans Hansen,* gdjr *Karl Refsgaard* († 53) i sogneraad og mghraad, ejendomshandler *Viggo Jensen* er nu formand for IM.

Luthersk Missionsforening: *J. Graversen,* Solsøhede, *Lars Jensen, Th. Pilgaard* (Evg Lt Mf), missionær *Martinus Pedersen,* tømrermester *Hedegaard,* Skuldbøl.

Grundtvigske: Malermester *K. A. Thomsen,* lærer *Mortensen.*

Andre: Gaardejer *Jens Jensen,* Brogaard, senere direktør i sparekassen (* 71, † 59), betød meget. Var sogneraadsfmd i to perioder. Kirkeværge og kasserer i menighedsraadet i en snes aar. Medl af provstiudvalget. Gdjr *J. Søndergaard Jacobsen,* landbrugskonsulent *L. Haugaard Nielsen,* begge har været næstformand i menighedsraadet. Gdjr *Henry Risbjerg.*

Johs. Lund var fotograf og lokal redaktør ved Herning Folkeblad. Tog levende del i det grundtvigske menighedsarbejde. Han oprettede Videbæk Bio og fortjener at mindes som en idealist paa sit felt, eftersom han gjorde meget for at faa gode stykker paa lærredet, selv om det ikke netop gav kasse. En god kirkelig mand. Søren Kierkegaard – belæst, næstformand i menighedsraadet, højskoleuddannet virkede af og til som førstelærer. Hans dt gift med *N. Bundgaard,* valgmpræst, Holstebro.

Skolen

Chr. Mortensen var lærer ved Solsøhede skole fra 1909 til 1938 (31. dec). Som hans uddannelse og fortid var særpræget, var han det selv. Han gav en god religionsundervisning, der altid mærkedes paa konfirmanderne fra hans skole. – Af skikkelse var han høj og duknakket; af sind et følelsesbetonet gemyt, som bl a gav sig udslag i de mange lejlighedstaler, han holdt ved fester i sognet, og som han var med til at præge, underholdende og hyggelig som han kunne være.

Lærer Mortensen var medlem af Videbæk menighedsraad fra 1916 til 1938 og næstformand den lange aarrække.

Joh. P. Stranddorf var lærer og førstelærer ved Videbæk skole fra 1901 til 1934. Han hørte til en type af lærere, som ikke mere findes. Lidt robust af væsen, men vellidt af børnene. Skolen var præget af god orden og disciplin, og selv var han en habil underviser. Skolens standard helt igennem god.

Lærer Stranddorf var formand for byggeriudvalget, da Videbæk kirke blev opført, og det var ham altid en særlig glæde, naar minderne fra den tid blev draget frem.

Flyttede til Aabyhøj ved afskedigelsen, døde 1951, og baade han og hans hustru ligger begravet paa Videbæk kirkegaard.

Skoleinspektør *Jens Ganer,* blev anden lærer ved Videbæk skole i 1927, førstelærer 1935, skoleinspektør 1957. Afholdt af børn og forældre. Kirkesanger fra 1927 til 1963. Har øvet en lang og paaskønnet gerning.

Overlærer *Henry Nørregaard* blev ansat ved Videbæk skole 1942. Som bibliotekar ved biblioteket i skolen fra 1944 har han ydet en interesseret og god indsats. Biblioteket er nu hovedbibliotek i Nr Vium-Herborg kommuner. Forstander for handelsskolen i Videbæk fra dens oprettelse i 1955 til sammenlægning (Skjern) fandt sted i 1967.

Den nuværende skole med realafdeling opført 1957.

1924 oplyses: Meget god kkg, ikke lidt kirkeligt liv, IM, Lt Mf, Ev Lt Mf, gr. 1929: Meget god kkg, som hidtil, gode forhold, kirk interesse, 1939: Kkg 10 pct, IM, KFUM og K, 2 sdsk, samtalemøder, Lt Mf, Ev Lt Mf, foredragsf, DdU, 1951: do, 1966: Kkg 6 pct, præget af de forskellige retninger, gode forhold, samtalemøder, 2 sdsk, FDF, K-spejdere, DMS, kvindekreds, Lt Mf med ungdomsforen, Ev Lt Mf, fh, foredragsforening, gr ungdomsforen. Præget af byen Videbæk. Kkg pct maa ses i forhold til det stigende folketal (mange tilflyttere, hvoraf ikke faa desværre maa karakteriseres som ukirkelige). Men da de samme ikke alle gaar i kirke hver søndag, er antallet af kkg større. Stort set er Lt Mf og den lille kreds af Ev Lt. Mf meget lidt nadversøgende. Men trods alt er der et kirkeligt liv i Videbæk, som der er grund til at glæde sig over.

Videbæk kirke, indviet 13. dec 1914, er smuk, lys, særpræget, med høj rejsning, stor korbue, slanke vinduer, sengotisk stil. Arkitekt kgl bygningsinsp J. Vilh. Petersen, er opført af mursten, hvidkalket, tegltag, bestaar af skib, kor, ret lavt taarn med sadeltag, gavle i nord—syd, indgang i taarnrummet. Hvidt udskaaret bjælkeloft, koret har tøndehvælving. Altertavle: Kopi af Joakim Skovgaard: Opstandelsen. Orgel skænket af K. Bjerrebo, Kbh (fh Videbæk), 4 lysekroner skænket af distriktslæge Djørup. Byggesum: 26 000 kr, 275 sd, orgel, ligkapel fra 1919.

Paa Videbæk kirkegaard er begravet Oluf A. Hansen, som faldt i Haderslev 9. april 1940. Et særligt mindesmærke paa hans grav (»Vi ærer dit minde i tak, tak for din daad, er tider end onde, vor Herre ved raad«).

Folketal: 1925: 1074, 1965: 2311.
Altergæster: 1922: 400, 1929: 600, 1938: 475, 1951: 560, 1962: 632, 1966: 6—700.
Menighedsraad: 1922: 2 IM, 3 gr, 1 Lt Mf, 1 evg, Lt Mf, 1934: 3 IM, 2 gr, 1 Lt Mf, 1 evg, Lt Mf, 1942: do, 1951: do, 1961: 3 IM, 4 gr, 1 Lt Mf, valg. Fmd: gdjr **Henry Risbjerg.**
Kommunalt under Nr Vium-Herborg.

Sognepræst

1916: 3. kl, 1958: 12. kl, præstebolig opf 1915.

1. 25. aug 1916–23. april 24 (sp Hvidbjerg-Ø-L 4. dec 12): **J. M. Jeppesen,** fl t Løsning-K, se der.

2. 17. okt 1924–31. maj 29 (kkp As-K-Juelsminde 31. maj 29): **Kai Jensen,** afsk, sekretær Kirk foren f IM, Kbhvn, se biskopper, Aarhus.

3. 27. sept 1929–31. okt 66 (kkp Harboøre-E 8. juli 27): **Johannes Kastrup,** * 13. dec 99 Store Binderup. Forældre: Gdjr Morten Sørensen K og Ane Dorthea Nielsen. Stud Haslev 18, landmd 19–21, c 27-1 (h_1) afsk 31. okt 66. ~ 7. aug 27 Ellen Eriksen, * 14. juni 01 Vester Hornum. Forældre: Gdjr Christen Svendsen E og Karen Nielsen. – Hustrus kusine ~ Sander-Sørensen, Grene (nu rkp Lindholm).

4. 2. marts 1967 (sp Grinderslev-G 10. april 57): **Bent Grue Kelstrup,** * 9. marts 23 Flødstrup. Forældre: Førstel Niels Andreas Halvor Mikkelsen K og Karen Ebbesdatter (Grue). Stud Odense 41, c 49-1 (h-71), hjpr Sct Stefans k, Kbhvn 9. maj 49, kkp Ansager 27. febr 52. ~ 5. sept 53 sygeplejerske Carla Frida Thorsgaard, * 27. jan . Hvilsom. Forældre: Gdjr Niels T og Marie Pedersen. – Fættre: Malt-F og Everdrup. Stamt 49.

Litt: Jyske byer og deres mænd, II, 1916, J. Abildtrup: Fæstebonden Mads Widebæks strid med bonden paa Breininggaard, Hards aarb, 1923, V. Nørlund Christensen i Ribe st aarb 1951, s 23 f, samme Vs historie i Ringk a dagbl 9. febr 64. Kirke og s 1954, 668 f, N. Madsen-Vorgod: V sogn, samme: Udskiftningen i V, Hards aarb 1933, 41 f. I Henry Lind (pseudonym): »En doktor kom og skrev« og »Efter Konsultationstid« er der skildringer fra Videbæk, fra den tid han var hjælpelæge hos dr Fischer Simonsen, (der var et betydeligt menneske, som sled sig op ligesom forgængeren, dr Unmach Larsen).

LEM—ØLSTRUP

(Med Lem sydsogns kirke).

Lem sogn, 4945 ha, er mod vest lavtliggende og fladt, ellers højtliggende og bakket (Tophøj 85 m) med sandmuldet jord, en del eng og plantage (Mourier Petersens plantage, 430 ha, anlagt 1901–05). Byerne Højmark med Sdr Lem kirke, skole (1952), forsamlingshus (1934, det første 1890), alderdomshjem fra 1910, Ø Lem, Faurby med præstegaard 1875, Nørby, Vesterhede, Karsbæk, Lambæk, Faarborg, Nørhede, Lem stationsby (837 indbyggere) med Lem sydsogns kirke (1931), missionshus 1965 (tidligere 1892), skole 1909, udbygget med realafdeling 1962, alderdomshjem 1955, hotel, fabrikker, butikker, parkanlæg. Refstrup.

Navnet Højmark hentyder maaske til de mange oldtidshøje (ca 235), der fandtes her før opdyrkningen, ligesom Lem maaske kan afledes af Læum, gravhøj. Mange spor af oldtidsagre tyder ogsaa paa stærk bebyggelse i oldtiden. Kun en del af gravhøjene er bevaret. 105 oldtidshøje, stort hedeareal med oldtidsagre. Købt af læge *A. Toft* og skænket til Nationalmusæet, 128 høje er sløjfet. Den gamle hovedgaard, Holmgaard, som nu er forsvundet, hørte i katolsk tid under Ribe bispestol. Nymølle, der tidligere var papirmølle, senere med sit smukke haveanlæg en søgt restauration, drives nu som gaard- og dambrug.

Omkring 1850 var der store heder. Nu er der kun den fredede hede (75 ha) tilbage. Til plantning og kultiveringsarbejde af *Mourier Petersens* plantage er anvendt fanger fra Horsens tugthus 1901–05. De havde station i Kidhus.

Da banen blev anlagt 1875, var Lem kun en lille station tæt ved Dejbjerg og Velling sogneskel, men efterhaanden voksede en lille by op. 1909 byggedes der skole, og med fabriksvirksomhed voksede byen til at blive en ret anselig stationsby, der stadig præges af den solide haandværkerstand (møbelfabrik, 7 jernfabrikker, hvoraf vognfabrikken »Vestas«, staalvinduefabrik, pumpefabrik, mælkekølerfabrik mm). Opdyrkningen i nørresog-

net og stationsbyens vækst efter 1900 ændrede sognets struktur og delte sognet i to dele, nørresognet med Højmark som centrum, sydsognet med stationsbyen som centrum.

Ølstrup sogn, 2504 ha, er ret højtliggende og bakket, sandmuldede jorder. Midt gennem sognet gaar Heager aa i en ret bred dal, paa begge sider hæver sig ret høje bakker, som nu er opdyrket eller beplantet. En del eng og plantage. Byerne Ølstrup med kirke, sognegaard (fra 1957, tidligere forsamlingshus 1901), Brorstrup, Hammelsvang mm.

Der er ca 85 gravhøje, navnlig Bavnshøj er anselig. 54 høje sløjfet.

Sdr Lem sogn og Ølstrup sogn skiltes kommunalt og blev selvstændige kommuner 1906. 1967 oprettedes et embede som rkp, forbundet med embedet som sp. Dejbjerg, se der.

Af den ældre præstehistorie

Pastoratets historie, se ndf: under Litteratur m Lem-Ø.

Lem fik 1814 Ølstrup som anneks. Ølstrup var tidligere eget pastorat med Hover som anneks.

Blandt præsterne i *Ølstrup-Hover* nævnes: *Niels Kjeldsen Ulfborg* (1666–91) af Ulfborg, *Johan Pontussen Sparre* (1732–40) af Mariager, præstegaarden brændte 1739, hvorved datteren blev skoldet til døde, og dette gik Sparre saa nær, at han døde aaret efter. »Hans kone var altid misfornøjet« (W III, 665) *Niels Pedersen Lund* (1740–53) havde været rektor i Thisted og maatte tvinges til at modtage kaldet i Ølstrup, da rektorembedet blev nedlagt. Epitafium. *Jonas Zimmer* (1753–61) flyttede til Alsted-F. Han var anbefalet af Blume, pietist, Brorson roste baade *Niels Lund* og *Zimmer* og anbefalede dem begge til forflyttelse fra det ringe kald, 1755 hedder det, at ungdommen »svarede vel«. I et brev 1759, hvor Z har søgt om permission for at kunne rejse til Kbhvn, ønsker Brorson ham en fornøjelig og velsignet rejse. (Vis 97, 319). *Mads Thorøe* (1761–80) var »svag og nøjsom«, provst *Jacob Müller* (1780–1814) af Ørting-F, ejede og beboede Lervanggaard, Ø sogn.

Præsterne i Lem (fra 1814 tillige Ølstrup):

Den første lutherske sognepræst var *Christen Povelsen* (»han levede udi skipper Clements »oploff«. Egnens bønder tog ivrigt del i bondeopstanden). Efterfølgeren var (vist hans søn), *Povel Christensen,* som døde af pest 1602. Pesten rasede frygteligt i Vestjylland (Kinch: Ribe bys hist, II, 256 jfr Hegelunds kalender). *Niels Hansen Dejbjerg* (Dethberg) af Dejbjerg døde 1636. *Peder Jensen Torsted* (1636–74) af Torsted, var gift med formandens datter. Han havde en ejendom i fæste, da han ikke kunne leve af præstekaldet. Han var svag og fik 1666 *Christopher Christensen Lylov* (sognepræst her til 1693) som successor. Lylov giftede sig med hans datter. En søn blev sognepræst i Torsted. Provst *Chr. Christensen Allerup* (1693–1747) var gift 2 gange. (En dt af biskop Thura, Ribe, anføres af Wiberg med urette som hans 3. hustru). Han stod amtmand *Jørgen Grubbe Kaas* nær. Allerups datter af 1. ægteskab, *Birgitte Sophie,* blev »antaget« efter moderens død af amtmanden (hun var opkaldt efter amtmandens frue), og denne datter blev i sit 27. aar gift med den 58 aarige pastor Lauge *Wedel,* Nustrup. Allerups 2. hustru var af den adelige familie *Kaas,* hun var fattig, boede ved trolovelsen i Karsbæk kloster, Lem sogn, beregnet for fattige, adelige jomfruer. Provst A blev 84 aar, var tilsidst længe svag og aflægs. Allerup blev velhavende ved sparsommelighed og ved udlaansvirksomhed. Han fik 1738 *Mouritz Leuchter* som successor (Brorson fandt ham ved bispeeksamen »ganske udygtig og ville kun ordinere ham, hvis han ville genoptage sine studier og paa ny indstille sig til eksamen«. Leuchter blev gift med Allerups »trohulde husholder mdselle Karen Stauning«, købte præstegaarden og drev den selv, men døde allerede 1744 (Epitafium), og nu blev *Niels Nielsen Bollerup* successor (1745–90). Provst A var velhavende, hans formue var udlaant til præster og godsejere. Men selv klagede han jævnligt over sine økonomiske forhold, over ekstraskatter osv. Han var i sine velmagtsdage en dygtig mand. Et forsvundet epitafium skal have vist ham som myndig og djærv. Det ses ogsaa af hans egenhændige lange skrivelser i provsteretssager og lignende til bispen. Medens han klynkende kan bede om fritagelse for skat, skriver han fyndigt, med græske og latinske citater, og med en smuk haandskrift. Der var mange sager. 1718 en sag mod en bonde, der »omgaaedes mistænkte kunster«, og anvendte papirstrimler som lægemiddel, men herredsfogeden reddede bonden (P. Storgaard Petersen, Hards aarb 1907, 29 f). A havde et stærkt sammenstød med den pietistiske pastor *Wedel,* Stauning. Allerup var ortodoks, de var begge uforsonlige og striden førtes med ufornøden skarphed (P. Storgaard Petersen i Hards aarb 1908, 66–86). Som ortodoks præst maatte A optræde myndigt, mente han, og myndighederne gav ham i det væsentlige ret. I L. Pedersen: »To hundrede aar af Skjern sogns historie«, 1926, er sagen fremstillet fra pietistisk synspunkt. Provst A savnede den evangeliske tone hos Wedel. 1724 var der stor strid om omvendelsens metode, og ved en provsteret i Hanning kirke 1727 maatte Wedel gøre afbigt for sin »insolente og uanstændige tale – og skrivemaade« (se Stauning) (Elle J, 66 f). – Provst A indførte den første kirkebog i Lem, et hefte i kvartformat, lige efter at han var blevet indsat. Efter folkeoverleveringen skal han have været en »klog mand«, kyndig i »den sorte kunst«, og i et hul i præstegaardens gulv (som ikke kunne lukkes) skal han have gemt sin Cyprianus. Wiberg gengiver en historie om, hvordan A fik bugt med en tyv (Se E. Tang Kristensens dagbøger, 7611, Dsk folkemindesamling). Længe efter hans død fortalte man om ham. – Biskop Brorson skriver 1744: A. prædikede om det hellige embedes kraft (I er jordens salt), ungdommen svarede nogenledes, mgh var bevægelig.

Niels Bollerup (1745–90) havde været lærer i mange aar, før han blev præst. Brorson

skriver 1749: B katekiserede over troens artikler, ungdommen svarede upaaklageligt. Der var ingen klager undtagen over præstekonen for »continuerlig drukkenskab og deraf flydende uskikkelighed«. Biskoppen søgte ved formaninger at bedre den sag, og med taarer lovede hun forbedring. Biskoppen befalede provsten sammen med 2 præster at holde forhør, hvorover hun blev bange, og 1749 kom provst *Jørgen Hauch* og pastor *Jørgen Lang,* Dejbjerg, da hun »gav forargelse i og uden menigheden« og trods formaninger fra provst og bisp havde hun ikke forbedret sig og ikke villet »aflade med hendes fylderi!«. Pastor Bollerup frygtede en ulykke, og »han ville ikke tale om den besværlighed han havde med at forrette sit embede, og hans formue var forringet, og han var bange for at geraade i yderste armod«. Man blev enig om, at hun skulle indespærres i et kammer i præstegaarden, foreløbig ½ aar, og at manden lejede en husholderske. Præstekonen kom dog ikke til at opleve egentligt fangenskab. Hun døde 1751, og 1754 giftede B sig med en datter af pastor Bøgh, V Nykirke, de fleste af børnene døde i armod. Hun døde 1761, og B giftede sig (3. gang) med en datter af pastor Hammerich, Skjern. Ved visitatsen 1755 prædikede B »solidt over 2. Thess 2,13«, og der var ingen klager, men degnen Jep. Lauritzen var meget gammel. I et brev 1762 omtaler Brorson et mord i Lem. (Vis 52, 97, 347).

1750 omtales »3 hellige piger, der kom fra sønden«. De bragte nogen pietistisk vækkelse til Lem, se ndf.

Chr. Feld (1790–1812) var søn af Michael Feld, sognepræst i Vammen-L-B, der var kendt som haard pietist (se her VI, 198). Chr. Feld havde været lærer i Udby v Vordingborg i 19 aar (Grundtvigs Udby; det var vist gennem ham, at Grundtvig kom i forbindelse med pastor Feld i Tyregod V, se der) og skibspræst i flaaden, han klagede bittert over den forfaldne præstegaard; han anskaffede en ny kirkebog.

Axel Riber (1813–23) flyttede til Aale-T. Pastor Bech skriver, at hans aandelige standpunkt var ikke forskellig fra hans tids, han var rationalist, men han elskede Kingos salmebog, og det gjorde ham ondt, at den mange steder blev ombyttet med Evg Chr salmebog. Han førte sine embedsbøger med stor grundighed.

Folkmar Holm (1823–38) fl t Tved, Mols, (af Dalby-S) omtales som en stridig natur, der holdt paa sin ret, men hans to modstandere var sognets værste kværulanter, og Holm vandt sine processer. Herom vidner to referater af retssager, den ene mod den stridbare gaardejer *Johan Lassen,* Gammelgaard, der beskyldte Holm for »uredelig omgang med tavlepengene«, Lassen blev idømt bøde. 1834 var der retssag med ejeren af Nymølle, *Søren Christensen,* om korntienden, og C blev dømt. Holm var en praktisk mand, han omtaler ikke sin præstevirksomhed, men de mange forbedringer han har gjort ved præstegaarden. Han levede i folks erindring som en striks herre. Uviljen mod ham skyldtes maaske, at »han ragede op« over de andre (se Tved).

Tiden efter 1838

1813–65 havde Lem rationalistiske præster. Siden 1865 grundtvigske eller nærmest grundtvigske. Pastor *H. Esmarch* (1838–65) fik ved lærerens hjælp Kingos salmebog ombyttet med Evg chr salmebog, var en dygtig landmand, se ndf.

Fra det ældre trosliv i Lem kan nævnes familien *Graversen,* hvorfra bibelkursuslederen *Hans Graversen,* Skjern, stammer. Tipoldefaderen *Gravers Larsen Brøllund* (* 1718, † 79) var pietist, hans søn, *Niels Graversen,* var pietist. De boede i Sdr Røjklit og havde nær forbindelse med den pietistiske pastor *Brøllund,* Stauning. Niels Graversens søn, *Gravers Nielsen,* blev som ung saaret i kampen mod englænderne i Køge Bugt 1808, han giftede sig med en datter af den kendte, kloge mand, *Mads Vejs* i Hinge, som havde kgl bevilling til at praktisere, og kom til at bo i Karsbæk, Lem sogn. Gravers og hans kone var noget hidsige, – paa sine gamle dage blev han en from mand, der holdt andagt og sang af Kingos salmebog. Deres ene søn, *Mads* blev postmester i Jyderup, den anden *Niels Chr. Graversen,* var højt begavet, var vinterlærer i Karsbæk, om sommeren tjente han i Sønderjylland. Han giftede sig med *Maren Hansen* fra Hanning, fra et velstaaende hjem, maaske i slægt med »de tre hellige piger fra Sønden«, der kom til Lem 1750. Der var et rigt trosliv i hendes hjem. Hun blev omvendt, da hun tjente i Hindhede. I Niels Graversens hjem blev der holdt gudelige forsamlinger, og lærer *Baadsgaard,* Højmark, der havde faaet sin aandelige vækkelse i Thy, holdt gudelige forsamlinger efter 1860. Her sluttede de sig til, men der blev ogsaa holdt forsamlinger i deres hjem i Karsbæk, hvor *Julius Dahlstrøm* og *Jeppe Bank* fra Finderup talte. Der blev holdt andagter og sunget af Brorsons salmebog, af Pilgrimsharpen og opskrevne sange. I dette hjem voksede 6 børn op, hvoraf *Hans Graversen* (* 1870 † 1952) var den yngste. Der blev en lille vakt kreds.

Men nu blev der splittelse. Omkring 1870 kom *Chr. Møller* hertil med Lt Mf. Nogle af de vakte fulgte pastor *Bech,* andre fulgte *Chr. Møller,* deriblandt *Jens Hindhede, Jeppe Fink* og *J. C. Poller,* Skjern. I hjemmet i Karsbæk føltes denne splittelse stærkt. *Niels Chr. Graversen* blev ivrig grundtvigianer, mens hustruen og flere af slægten sluttede sig til Lt Mf. Der blev strid, og Niels Chr. G forbød sin hustru at gaa til Lt Mf møder. De gudelige forsamlinger hørte op, ogsaa de fælles morgenandagter; *Hans Graversen* skriver i sin bog om det aandelige liv i Lem, at det nærmest var et under, at børnene til trods for striden, fik deres faste plads i menigheden. *Niels Chr. Graversens* børn var højt begavede, med udpræget interesse for oplysning og kultur. Der var mange bøger i hjemmet, og F. E. Bojsens »Budstikke« blev læst højt. Den gamle lærer *Baadsgaard* havde en hjælpelærer, *Lukas Poulsen,* som fik betydning for de unge, og *Hans Graversen* var en kort tid hjælpelærer hos ham, da han flyttede til Madum. Lt Mf tabte efterhaanden sin udbredelse, og det blev grundtvigianismen og

Indre Mission, der kom til at præge det kirkelige liv. (Hj og tr XIII, 33 f).

Saa kom pastor *Henrik Bech* hertil (1865–80). Han fandt lidt aandeligt liv. Allerede omkring 1750 skal de tre »helle piger« været kommet hertil sydfra, og 2 af dem blev gift her, i Andbæk og i Hindhede. Og omkring 1850 var der gudelige forsamlinger i Hindhede med talere fra Christiansfeld, den gamle Indre Mission *(Jul. Dahlstrøm, Anders Stubkjær)* og senere Luthersk Missionsforening og Ev Lt Mf. Disse aandelige forsamlinger, der blev ledet af *Jens Hindhede,* gav stødet til andre forsamlinger. Dahlstrøm angreb bornholmerne voldsomt, og IM fik mest fremgang. Den rationalistiske forkyndelse havde sat sine spor, især i Ølstrup. Den ældre Hindhede-slægt var aktivt med i Luthersk Missionsforening, blev senere grundtvigske. *Henrik Bechs* kaldelse hertil blev skelsættende. Gennem ham kom en stærk grundtvigsk vækkelse med en forkyndelse, der samlede sig om daab og nadver og om kristenlivet som et barneliv hos Gud. Karakteristisk for ham er den indskrift han satte paa udgangsstøtten ved Lem kirke: »Uden at I omvender eder og bliver som børn, kommer I ingenlunde ind i Himmeriges rige!« I et brev skrev Bech: »I sognet er kristenlivet i en glædelig fremgang. Det er ikke den noget pietistiske forsamlingshuskreds med lange bønner og taler, men en jævn, sund, enfoldig og barnlig glæde i vor Herre. Har dog Herren holdt mig i faste i Stenbjerg, saa under han mig ialtfald en glædelig paaske her.« Om den tid gælder salmen:

Hvor guddomsrøsten klang,
der blev den folkeføde;
der blomstrede det øde,
der rejste sig de døde
at skue livets gang.

Det vaagnende liv kendtes snart baade kirkeligt og folkeligt og næredes af forbindelsen med folkehøjskolen. Og selvom man kan sige, at det kirkelige og folkelige ikke fuldtud stod maal med den faglige udvikling, saa er det dog det grundtvigske islæt, der kom til at præge sognet Lem og danner grundstammen, især ved den gamle Lem kirke – *Bech* har i Dsk kirketid 1884 fortalt om sit liv, om sin gerning i Hanved og Stenbjerg, om krigen, og røber der sin beskedenhed. Med en lys og frejdig tro kom han til Lem, og efter de rationalistiske præster kendtes det snart, at det gamle var forbigangent, alt blev nyt (Johs. Faurschou: Barndomsminder fra Ringkøbingegnen, Hards aarb 1919). Der kom store skarer i kirkerne og til møder. Egentlig folkelig var *Bech* ikke. Han bar præg af sit aristokratiske hjem i København, men havde tidligt og begejstret sluttet sig til *Grundtvigs* syn, maaske paavirket af sin svoger *Gunni Busck.* Det fandt genklang i Vestjylland. Den høje, spændstige mand (i hvide benklæder, hvilket var noget uset her) travede ud ad de lange hedeveje til alle hjem, og han sluttede nært venskab med pastor *Faurschou* i Dejbjerg. Han forstod at vække sans for hygge og fremelske skønhed, virkede for beplantning, og hans hjem var præget af kultur og kunst. Han og hans hustru »skabte en oase i ørkenen«. Sønnen Herman fortæller i »Minder fra gl gr hj« 1923, 78 f om Lem præstegaard, der laa i en dalsænkning et stykke syd for kirken. Den var meget forfalden 1865, men faa aar efter var den smukt sat i stand. En bæk løb gennem den store have, og der var vid udsigt over heden. Fru *Esmarck* boede her det første aar (»en aandløs, men hjertelig kone, og det er jo hendes hjerte vi har brug for«, skrev *Bech).* Folk var glade for de ny præstefolk. Kalkuner, gæs og ænder kom »spadserende« og der blev holdt julegilde ved konernes gavmildhed. Senere kom æg, fjerkræ, harer osv, og børnene fra Lem kom til julefest i præstegaarden. 1875 blev der endeligt bygget en ny præstegaard. Paa vestgavlen satte *Bech* den gamle indskrift:

Vi bygger os huse, vi bygger fæste,
skønt her vi ere kun fremmede gæste,
Gud unde os saa at bygge og bo,
at vi maa fange den evige ro.

Det religiøse liv, der var, da han kom, var pietistisk. Fra første færd havde Bech fuld kirke. Lem-Ø blev grundtvigsk. Før der var noget, der hed menighedsraad, samlede han sognefolkene til drøftelse af sognenes aandelige liv, og han kunne skrive om glædelig fremgang, navnlig i sydsognet. Bech var stor børneven og betød meget for konfirmanderne. Ved skolemøder, som han satte i gang i Ringkøbing, talte han ofte. Fra nabosogne løstes der sognebaand til *Bech,* lærer *Mouridsen,* Velling, fik nært samarbejde med ham, og ofte var *Bech* sammen med præsterne *Plesner,* Vedersø, *Østergaard,* Husby, hos apoteker *Heibergs* i Ringkøbing, og *Dalgas* kom her og gav raad om plantager. *Heiberg* købte hedejord og oprettede børnelandbrugskolonien Heibergsgave. Talere som *Vilh. Birkedal, Sveistrup, Trier, Ludv. Schrøder* kom jævnligt i Lem og Ringkøbing, ligesaa *P. Larsen Skræppenborg.* De unge tog paa højskole og blev præget for livet. *Bech* havde ogsaa besøg af biskop *P. C. Kierkegaard,* ligesom af Gunni Busck, om hvem han skrev en bog. Skarpe sammenstød havde han med missionær *Dahlstrøm* og med Lt Mf, bornholmerne. Han ville ikke gaa paa akkord. Da biskop *Balslev* kom paa visitats, ville nogle af Lt Mf klage over ham, men da de ikke fik mulighed dertil, og saa ville klage til ministeriet, var Bech klar til at lade sig afsætte, hvis ministeriet gav dem medhold. Men der skete ikke videre. Blandt de huslærere *Bech* havde til sine børn, var *Marius Jensen,* der senere blev valgmenighedspræst paa Bornholm, og *N. C. Munkebo,* der blev sognepræst i Horbelev (Se ogsaa N. Clausen-Bagge: Gr banebr, 1941, 68 f, og L Schrøder: Hist maanedsskr IX, 1887) og her VIII, 580 f.

Bech skrev ikke meget (selv sagde han, at han var »sendrægtig til pennen«) men naar han saa skrev, havde han noget paa hjerte, i klar, smuk form, f eks hans bog om svogeren Gunni Busck. Han var en smuk repræsentant for den grundtvigske vækkelse, hans livssyn var præget af Grundtvig og af kærlighed til Sønderjylland, af smerte over tabet 1864. Præsten *Jens Schjørring* skrev (Højskolebl 11.

nov 87), at der var et midtpunkt i Bechs liv: Sønderjylland. Bech skrev (Højskolebladet 1885, nr 30) om vor liturgi og slog til lyd for, at tyskagtige ord erstattedes af gode danske ord. Holger Begtrup omtaler kun Bech med een linie i sin skildring af grundtvigsk liv i Vestjylland (Dsk mgh liv i gr kr, V, 174). Se videre under Tranebjerg.

Pastor *P. J. S. Riemann* (1880–86) var fra Odense, konfirmeret og præget af *Ludvig Helveg*. Han havde været lærer paa Emdrupborg højskole, hjælpepræst hos *P. K. Algreen*, Aaker og rkp i Sdr Omme. Han skriver selv, at han stræbte at fortsætte Bechs gerning og tilbragte nogle velsignede aar i Lem. Hans søn, pastor R, Lindknud, skriver om sin faders aandelige blufærdighed og sjælelige beskedenhed. Kun sjældent lukkede han nogen ind i sit varme, levende gudsforhold. I sin pjece: »Om den kirkelige anskuelse« 1888 skelner han skarpt mellem at vidne og at forkynde. At vidne er at tale ud af egne oplevelser og følelser. At forkynde er at bygge paa Jesus Kristus og hans fortsatte gerning ved Helligaanden i menigheden. Han betonede det objektive i kristendommen, ikke egne meninger og stemninger. Højskolevirksomheden satte spor i hans virke, frisindet, med respekt for livets krav og livets ret. Det grundtvigske liv voksede i disse aar, og hans forkyndelse kom til at betyde meget i Lem. Se videre under Nr Nebel og Fakse.

Det var vist R der vandt *Jens Hindhedes* børn for det grundtvigske. »R var fortæller i konfirmandstuen og hjertelig i sit sigte paa prædikestolen«. (Line Hindhede Lambæk).

Pastor *Vald. Wahl* (1886–1903) var den eneste ansøger til Lem 1886. Han var præstesøn fra Laastrup-S, gift med Marie Hagerup, datter af den kendte forkæmper for Danskheden i Sydslesvig, lic theol *Ejler Hagerup*. De fik først 6 lykkelige aar i Lem, saa fik hun TB og døde 1893. Venner i Lem rejste en bautasten paa hendes grav. Ægteparrets ungdomsven, forfatteren, pastor *P. E. Benzon* (se Galten-V) skrev:

Guds og næstens tjenerinde,
klar i tanke, ren i sinde,
trofast ven og fuldtud kvinde,
saa du var og saa dit minde.«

Hun var et betydeligt menneske. I forlovelsestiden sagde hun til sin kæreste: »Du er *mit* arbejde. Menigheden er *dit*!« (N. A. Jensen: Tre slægtled, 1936). Tabet af hende forvandt han egentlig aldrig. 1905 giftede han sig 2. gang. Wahl var en højst særpræget skikkelse. Selvom han havde en stor vennekreds, var det vist den almindelige mening, at han ikke fornyede sig. Og en gruppe modstandere gjorde, hvad de kunne for at undergrave hans stilling, ikke altid med blanke vaaben. Han lagde vægt paa at være i overensstemmelse med sine ideer, der ofte gik paa tværs af andres. Hans prædikener kunne være ejendommelige. Midt under prædikenen kunne han begynde en længere bibelhistorisk oversigt. Han var nationalt interesseret, havde stor kendskab til blomster, fugle og insekter, holdt foredrag derom, ogsaa foredrag om de slesvigske krige, men hans foredrag var meget lange, og tilslutningen daarlig (»Jeg har ingen talegaver, men skrivegaver«, sagde han). Sine konfirmander kunne han forlade en time, naar han kom ind i en anden tankegang. Han var meget hjælpsom, baade over for fattige og over for byboere, der manglede et sted paa landet at holde ferie, og præstegaarden blev fyldt med gæster. Han var uhyre jævn, ville bortset fra kaffe kun bruge danske produkter, og i sit sprog kun danske udtryk. Han satte en ære i at være elendigt klædt. Dette kunne føre til adskillige situationer, f eks naar han ville overnatte paa en kro og blev antaget for at være vagabond. Da han var udnævnt til Arninge og rejste over for at se paa embedet, troede man i Arninge præstegaard, at han var en betler. Han havde sine særheder og kanter, som kunne støde, men hans venner satte pris paa ham, han gik ingen krogveje, lige løs paa sagerne, hans hjerte var af guld og brændte for sandhed og ret, og ingen drog hans fromhed i tvivl (Rabjerg, s 162).

W var belæst (forlæst, sagde andre) elskelig, utrættelig til besøg, vandrede rundt i sognet, tværs over marker og skel med sine to kæppe i hænderne. Lange, men vist ikke velholdte prædikener. Flittig og særpræget deltager i konventerne (se her s 29).

Pastor *Jeppe Sørensen* (1904–14) er nok sammen med *Bech* og *Riemann* den præst, hvis forkyndelse betød mest. Hoffs forkyndelse i Vartov, samt KFUM blev ham til afgørende hjælp i de unge aar. Som kandidat var han lærer eller skolebestyrer (i Dalsgaard ved Bjerringbro), og med liv og lyst tog han fat, da han efter lang venten fik præsteembede. Hans hustru var svag, men sognefolket hjalp med penge og gaver osv, og lærer *L. Agerskov*, Højmark, var en enestaaende støtte. Sørensen var morgenmand, han var havemand, og han var præst, stilfærdig og myndig i tale og færd. Det trygge barneforhold fandt ofte udtryk i hans jævne forkyndelse, han brugte mange billeder fra dagliglivet, sin gerning satte han højt. Han ønskede ikke at høre til nogen kirkelig retning, men i hjertet var han grundtvigsk. Han udtalte ingen dom over dem, der havde en anden mening end han i religiøse spørgsmaal, men glædede sig over alt kristenliv, hvor der var alvor, og søgte at samle og forene de forskellige retninger i sine sogne til fælles arbejde for Guds rige. (Rabjerg, s 169). IM blev kirkelig her i hans tid.

Pastor *J. F. V. M. Kelstrup* (1915–23) var født i samme sogn som pastor Jeppe Sørensen, nemlig Hornstrup ved Vejle. Som student var han ved en ældre broders familieforbindelse kommet ind i den *Høgsbro'ske* kreds, hvor han modtog megen god folkelig og kristelig paavirkning. Han kom meget i ftm *Harald Holms* hjem, i Kbhvn højskoleforening og i Kbhvns valgmenighed, var medlem af Studenterkredsen, blev sognepræst i Sdr Felding og kom til Lem-Ø efter opfordring. Han blev gift 1920, med sin afdøde hustrus søster (hans 1. hustru var død 1913), og de havde et dejligt hjem i den gode bolig med den store, skønne have i Lem. Der var meningsforskel blandt befolkningen ved hans tiltrædelse, men det tabte sig, og K var vel-

kommen i alle hjem. Skønt K følte, at der maaske trængtes til en mere vækkende forkyndelse end der var givet ham at føre, blev han her, bl a optaget af at faa bygget kirke i stationsbyen og taarn paa Lem kirke. K skriver selv, at det var hans bøn at ordet Sl 115: »Ikke mig, ikke mig, Herre, men dit navn skal ske al ære!« maatte have tonet gennem hans sjæl, færd og forkyndelse. Han fortsatte paa god maade de grundtvigske traditioner i Lem.

Pastor *L. C. Mikkelsen* (1924–32) var vokset op i et fattigt arbejderhjem i Gislinge, var med til at slide fra dreng af, kom paa højskole (Frederiksborg, Askov), tjente ved landbrug, blev student, og især professor *J. P. Bang* fik betydning for ham. Han var grundtvigsk, glad for gerningen her. Han skriver: Begge sogne var grundtvigsk præget, en afgjort kirkelig grundtvigianisme. Der var ogsaa en del IM, især ved Lem st, og retningsmodsætningerne kunne til tider være skarpe, men dog mere afdæmpede end før. IM var kirkelig og kom trofast i kirke. Der var forskel paa de to sogne, i Lem var der adskillige kirkelige og folkelige foregangsmænd, Ølstrup var i god forstand mere gammeldags. I den lille Ø kirke følte man sig blandt venner. Kirkegangen var nok procentvis bedst i Lem kirke, men der var i alle 3 kirker en fast kærne, som aldrig svigtede. Det var en stor dag i sognets historie, da *Lem sydsogns kirke* blev indviet 1931 af biskop *Westergaard*. Beboerne viste meget stor offervilje for denne kirke. 1924 havde de ogsaa vist stor offervilje for at faa taarn ved Lem gl kirke. Disse indsamlinger viste kirkelig samhørighed, og det kom stærkt til udtryk, da man energisk satte sig imod, at sydsognet skulle lægges som anneks til et nabosogn. Pastor M anfører et karakteristisk mundheld. Naar en ung mand blev forlovet, spurgte de i Velling: »Er hun køn?«, i Stauning: »Har hun noget?«, i Lem: »Kan hun noget?« Befolkningen var vel oplyst, for en stor del højskolepræget. Der var i god betydning mange fremskridtsfolk; man levede med i, hvad der foregik i hele landet.

De grundtvigske traditioner er ført videre af pastor *J. M. Lundby* (1933–40) og pastor *M. L. Skovsborg*, siden 1941. Begge har været højskolelærere, *Lundby* paa Vallekilde, *Skovsborg* i Søllested og Testrup. Pastor *Skovsborg* har været en af de bærende ved oprettelsen af den kombinerede høj- og landbrugsskole, Fjordvang i Velling, sammen med gdjr *Mads Madsen*, Velling, og gdjr *Jens Søe*, Ølstrup, formanden for landboforeningen, *Niels Erik Toft*, og fabrikant *Verner Larsen* (se Velling, jvf Berl tid 25. dec 1944).

Pastor Skovsborg skriver om *kirkelivet i de senere aar:*

»Kirkelivet har efter nogen tilbagegang efter besættelsens ophør ikke vist større udsving. Baade fra grundtvigsk og indremissionsk side tilhører man 3. generation med de fordele og ulemper, det medfører. En fast kerne i Ølstrup og i Lem sydsogn, men mange, der ikke kommer i kirken. I Lem gamle kirke mere foranderligt, men faa hjem, der ikke af og til møder op. Højtiderne, juledag, paaskedag, pinsedag er festdage«.

IM i Lem har i sin tid haft nogen tilknytning til IM i Dejbjerg og vækkelsen der, men de, der var præget deraf, er nu døde.

Missionshuset »Arken« blev bygget i Lem stationsby; og her blev et aandeligt centrum for IM, med søndagsskole, ungdomsarbejde, samfundsmøder, missionsmøder osv. I Lem var der bygget forsamlingshus 1890, Ø fik forsamlingshus 1901, og her blev holdt foredrag, gymnastik, kristeligt og folkeligt arbejde. Der gøres et godt arbejde, baade af DdU, KFUM og K blandt de unge og Unge hjem.

Blandt de mange, der har været med til at give pastoratet ansigt udadtil og indadtil kan nævnes:

Jacob Hindhede, gdjr, Gl Hindhede Højmark (* 1868, † 58, søn af ovennævnte Jens H og broder til læge Mikkel H) var foregangsmand indenfor andelsbevægelsen, skatteraadsformand, i mange aar næstfmd i menighedsraadet. Af samme slægt var pastor N. B. H, Maarum, og dennes broder i Ny Hindhede Anton H (* 1869, † 45), treaarigt Askovophold, gdjr, mangeaarig sogneraadsformd mm.

Læge *Mikkel Hindhede* (* 1862, † 45) var lægen, der stod gny om, da han »for vores sundheds skyld ville ændre vore spisevaner. Vi var blevet alt for forfinede i vore spisevaner og var paa vej til degeneration, var hans prædiken. Vi burde vende tilbage til grøden og grovbrødet, sagde han, og saa kunne vi ogsaa leve billigt«. DBL X, 237 f.

Mads Lambæk (* 1861, † 33), gdjr, Ny Bjerg i Lem, medlem af det kirkepolitiske udvalg 1921. Ved sin dygtighed og karakterens redelighed vandt han stor tillid, en jævn og vennesæl mand med mange aandelige interesser, kirkens tro søn (DBL XIII, 527). Sønnen *Jens Hindhede L* (* 1894, † 1955) var fmd for venstreforeningen, gik stærkt op i skytte- og gymnastiksagen.

Filosoffen *Chr. Lambæk* (* i Lambæk 1870, † i Kbhvn 1947 ikke i slægt med ovennævnte), Ludvig Feilbergs discipel, pioner inden for retsstatstanken.

Ltm *Mads Degnbol*, (* 1866, † 1950) fulgte som dreng med pastor *Bech* til Tranebjerg, hvor han blev konfirmeret, stærkt paavirket af *E. Trier*, Vallekilde, var med til at indføre den Lingske gymnastik i Vestjylland, ejer af Gl Degnbol, ltm. 10–36 (Venstre, en af I. C. Christensens trofaste mænd), virksom i plantningssag, den sønderjyske sag, en herlig fortæller, hvad S. Frifeldts bog om I. C. C og bogen om Knud Kristensen vidner om). (Knud K tjente som ung hos lærer Agerskov, der havde landbrug), skønt jydsk sprog (radioens pladearkiv).

Jens Toft, (* 1868, † 1956), gdjr Ny Degnbol Højmark, var i mange aar kirkeværge, kender af Danmarks oldtid, en baade klog og lærd bonde; medudgiver af bogen om Det aandelige liv i Lem 1943 (har her skrevet om kirken). Broderen *Andreas Toft* (* 1871, † 1952) fattig-læge paa Nørrebro i Kbhvn, men boede de sidste aar i Højmark.

Nu ligger denne Nørrebro-læge begravet i Lem. Han søgte tilbage til sin fødeegn og opkøbte først 150 tdr land hede, som han skænkede til Nationalmuseet mod, at heden blev fredet. Og dernæst oprettede han for sine sog-

nebørn et legat paa 100.000 kr. Hvert barn, der fødes i Lem sogn af forældre med tilknytning til landbruget, faar i daabsgave en sparekassebog med 150 kr. Pengene trækker renter i Sønder Lems Spare- og Laanekasse og udbetales ved 21-aars alderen og er da blevet til 400 kr.

Inde i forsamlingshuset, hvor læge Andreas Toft har lavet en slags mindestue for sognet, staar der paa væggen evige sandheder: »At mene det rette er intet. At kæmpe for retten er alt!« »Giv agt paa, hvad der siges. Spørg ikke om, hvem der siger det«. Over forsamlingshusets lille scene: »Den alvor er kun slap, som ej til spøgen smiler, men slappere er den spøg, som ej paa alvor hviler«. (Berggrav).

Toft efterlod arkivstudier over gaarde og slægter i Lem, samt et legat til udgivelse af sognets historie (Alfred Kaaes bog).

De fleste af de ovennævnte havde gn slægten rødder i de gudelige fors, var præget af den grundtvigske højskole, virksomme i amts- og landsforeninger inden for andelssagen m m og kirketro.

Tømrer *P. Chr. Pedersen* (* 86 paa Holmsland), vakt som ung tømrer ved et gr efteraarsmøde i Højmark, hvor *L. Bøgeskov* talte ud fra: »Øjne, I var lykkelige«, fandt siden i sit fødesogn sit staasted i IM, kom til Nørhede og byggede ud fra et lille husmandsbrug i Nørhede et stort savværk op. Her byggede han en sal, der er centrum for IM i Nørhede. Begge dele fortsættes af sønnen *Harald,* * 1924.

I sydsognet var *Jens Kjærgaard,* * 1827, † 1911) paa Kjærgaard en betydelig foregangsmd, og i stationsbyen, der mestendels byggedes paa hans jord, kan nævnes nogle af de gamle haandværkere, der stod megen respekt om: *Mads Steengaard* (* 61, † 30) præget af Vallekilde højskole, *Eske Knudsen* (* 52, † 38), der betød meget for den folkelige sang og musik, i over 40 leder af *Lem sangkor,* der nu har virket 75 aar. Smed *H. C. Hansen* (* 76, † 53) stod bag oprettelsen af flere af fabrikkerne, IM, mangeaarig leder af søndagsskolen. Snedker *Anders Pedersen* (* 55, † 1947) leder i Lt Mf. Tømrer *Jens Dinesen* (* 1880, † 1963), virksom for rejsningen af Lem Sydsogns kirke. I *Ølstrup* var kirkelivet endnu i *Bechs* tid præget af rationalisme. Men gn *Chr. Søe* (* 1852, † 1924, gdr Brorstrup) kom det grundtvigske liv til sognet, præget som *Chr. Søe* var af *Ernst Trier.* Omtrent samtidig kom IM gn smed *Thorø Larsen* (fader t pastor Thorø L (se Hillested-S).

Senere groede der under pastor *Jeppe Sørensens* forkyndelse, der kaldte mange unge, et kirkeliv frem, der saa delte sig i gr og IM.

Anders Krogh, gdjr Lille Julseje (* 1862, † 1955) Vallekildeelev, var medlem af menighedsraad og i bestyrelsen for højskoleforeningen for Ringkjøbing og omegn, ivrig for hedeopdyrkning og plantesag, den sidste allerede forlængst begyndt i Ø af gdjr *Ole Søndergaard,* (* 1835, † 1906). *Jens Søe* (* 1883, † 1963) søn af Chr. Søe, gdjr i Brorstrup, ivrig for den sønderjydske sag, tit igangsætteren i amtet, medopretter af feriekolonien Vesterled paa Holmslands klit for sydslesvigske børn, medlem af grænseforeningens hovedbestyrelse; i hans smukke have blev der holdt aarligt sommermøde med tale af især Jens Søes ven, forstander *Kjær,* Staby. (J. S. var stærkt præget af *Clausen-Bagge* og frimenigheden, Ringkjøbing, som han var tilsluttet, saalænge menigheden bestod som frimenighed, derefter sluttede han sig helt til menigheden i Ø, blev medlem af menighedsraadet). Lærer *Leon Sørensen* (* 1897, † 1955) en »degn« af den gamle skole, faktisk præstens kapellan i annexsognet og under de skiftende præster hans gode ven, en irenisk grundtvigianer. Den gamle gr og IM i Ølstrup stod i det hele taget irenisk over for hinanden (lang tid holdt de fælles julemøder), men man vidste godt, hvor man stod.

Da man 1945 havde planer om at bygge kirketaarn i Ø, tilbød *Niels Søndergaard* (1875–1958) at betale hvad det kostede udover statstilskuddet. I testamente oprettede han 3 legater til minde om sine forældre *Anders* og *Magdalene S.* En del paa ca 30.000 til landmænd i sognet, et kirkelegat paa 46.000 til vedligeholdelse og forskønnelse af kirken, og et børnelegat (23.000), de 2 sidste legater bestyres af menighedsraadet.

Ind mod Hover sogneskel er der et gammelt egekrat, som ejedes af *Kaj Munks* ven og jagtkammerat *Henning Hammelsvang* (1882–1953). En sommerdag 1942 læste *Kaj Munk* op her ved et møde.

Blandt lederne i de senere aar nævnes:

Højmark: *Niels Erik Toft* (* 1898, søn af Jens T), gdjr Ny Degnbol, fmd for landboforening, for Skolegaarden Fjordvang, amtsraadsmedlem mm. – *Jens Hindhede Bukholt* (* 1906), gdjr Ny Bjerg, fmd for landboforening, nu fmd for Fjordvang. Førstelærer *Thormod Uhre,* * 05, solid støtte i det kirkelige og folkelige arbejde. Sogneraadsfmd *Jens S. Faurberg* (* 19).

Lem Syds: Gdjr *Kr. Kirk* (1881–1961), bogholder fru *Kirstine Rasmussen,* f Agerskov, (* 1899 i Højmark skole,) næstfmd i menighedsraadet. – Tømmerhandler *Th. Jansen* (* 1901) kirkeværge som sin fader, der var med i kirkebyggeriet.

Ø: *Anders Plougsgaard* (* 1880 paa Holmsland, brodersøn af provst Andersen, Vartov, † 1959), gdjr Gl Præstegaard, kirkeværge. Gdjr *Ejnar Thomsen,* lærersøn fra Stadil * 1893, bm for forskellige folkelig mødevirksomhed, kirkeværge. – Uddeler og sogneraadsformand *Hans Puggaard* (* 1919).

Indre Mission: Savværksejer *P. Chr. Pedersen* (se ovf). Sønnen *Harald O. P* (* 1924), datteren *Ingeborg Knudsen* (* 1916). Manufakturhandler *H. Frøsig* (* 1895) og slagterm *Chr. Brink* (1893–1966), begge Lem st. Gdjr *Erik Thomsen,* Sdr Holmgaard.

Lem S: Gdjr *Andreas Rahbek,* Boling, * 1887, købmand *Madsen* (1881–1956).

Ølstrup: Gdjr *Jens Schmidt,* der omkring 1925 flyttede til Ø fra Janderup, har med sine børn, bl a gdjr *Harry Schmidt,* * 1913, præget IM i Ø i dag.

Om Lem mh fortælles (IM Tid 1964, 596 og 622).

I 1958 skulle en ung præst en aften tale i det gamle missionshus. Efter mødet lagde han

ikke skjul paa, at den forfatning, huset befandt sig i, kunne vi ikke være bekendt. Vi – dvs en 5–6 ældre familier – var nok gaaet helt i staa i arbejdet, havde glemt at indbyde de yngre familier, var os selv nok. Men nu kunne vi godt se, at det var galt.

Vi samledes til møde i missionshuset og gjorde sagen op: Det regnede ned, der var svamp i gulvet, alt trængte til forbedring. Haandværkere blev spurgt og anslog, at en nødtørftig reparation af missionshuset ville koste 20–25.000 kroner. Dette blev modtaget med betænkelighed. Hvorfra skulle saa mange penge komme? Sagen blev overladt til samfundsraadets afgørelse.

Umiddelbart herefter blev der fra privat side tilbudt 30.000 kr for missionshuset. Nyt møde blev hastigt sammenkaldt, hvor ogsaa missionær *J. Stouby*, dengang Ringkøbing, var til stede. Tilbudet blev forelagt, samfundsraadet fandt tilbudet favorabelt og ville i hvert fald fraraade, at vi ofrede 25.000 kroner, naar kun resultatet kunne blive blot brugbart, og anmodede om tilladelse til at indhente tegninger og tilbud om nyt missionshus.

Kommunen stillede sig velvillig og anviste os en grund til ca 3000 kroner. Et byggeudvalg blev valgt.

Der var stort flertal for salg af missionshuset og oprettelse af et nyt. Tegningslister blev udfærdiget, og det viste sig, at det økonomiske grundlag var skabt. Meget frivilligt arbejde blev udført ogsaa af KFUM.

Missionshuset blev indviet 27. sept 1964 af IM fmds fmd, pastor *K. Friis*, der talte ud fra salme 122: »Jeg glædede mig ved dem, som sagde til mig: Vi ville gaa til Herrens hus. Vore fødder stod i dine porte!«

Huset omtales som »Et dejligt, nyt missionshus, opført paa rekordtid«, med lyse og hyggelige lokaler til brug for samfundets møder saavel som for KFUM og K, for spejderne og søndagsskolebørnene.

Fhv manufakturhandler *Frøsig*, (* 95) har været en ledende drivkraft ved arbejdet for og ved missionshusets opførelse. (IM Tid 1964, s 596 og 622).

Et særsyn for heden

Pastor **Haakon Rabjerg**, Lerup-T (se her V, 568) er født i Sdr Lem 1908, søn af gdjr Kr Kristensen R, har udgivet den smukke bog: Sdr Lem kirke og dens præster (1944) samt en bog om præster i Rønne.

Pastor Rabjerg er sjælen i arbejdet med flg:

Refugiet paa Øster Lem Hede

Under mærket H C fortælles i Berlingske Tidende 8. febr 1959 bl a:

— Paa Øster Lem Hede nord for Skjern, mellem hovedvejen nordpaa og Tolund høje, bygger en præst sin egen kirke. Fra højene kan man, naar vejret er klart, tælle en halv snes vestjyske kirker, der mellem skæve træer trodser den barske vestenvind.

Præsten, der bygger kirken, er pastor Haakon Rabjerg. Arealet, han bygger paa, har hørt til hans fætters gaard, Søndergaard; nu ejes hedestrækningen, der er paa 29 tdr land, hvoraf de 8 er plantage, af pastor Rabjerg, som fortæller, at bakkerne ved Tolund sandsynligvis er en gammel offerplads. Navnet Tolund er nok afledt af Torslund.

Pastor Rabjerg regner med inden sin afsked at have faaet opført ikke blot en kirke i gammel, middelalderlig stil, men ogsaa en gæstefløj, et saakaldt refugium.

Han begyndte at bygge kirke i 1957 og fortæller:

— Vi havde arrangeret en privat ungdomslejr, som foruden en svensk lærerinde omfattede en række unge danske med lyst til at gøre en indsats.

Et hus, der ligger ca 30 m vest for kirken, og som nu er under tag, er bygget af dr **Anna Bramsen**, som i 25 aar har været missionær i Indien. Sidst var hun praktiserende læge i Christiansfeld. Dr Bramsen har selv bestemt, hvordan huset skulle indrettes, selv betalt det. Hun har baade ejendomsret og brugsret over det. Huset, som hun kalder **Dørvogternes Hus**, tages i brug til maj. Det er 8 × 13 m og rummer 13 soverum, som alle er ret smaa. Efter dr Bramsens død vil dette hus tilfalde klosteret.

— Dr Anna Bramsen er leder af De økumeniske Mindresøstre, en kreds af kvinder, der er interesseret i rundt om i verden at indføre klostre, præget af den hellige Frans af Assisis tanker. Hun arbejder for at hjælpe mennesker, som læge og som kristen, og hun har erfaring for, at et saadant kloster er af meget stor betydning for at kunne komme mennesker til hjælp. Dr Bramsen vil tage del i arbejdet paa vort refugium.

Lægemissionær **Anna Bramsen** (Teltmissionen, Pakistan) var født 1886, døde 1962. (se Torben Christensen: En kirke bliver til, s 18—33, og Kr Dagbl. Anna Bramsen testamenterede sit hus til familien, der saa overlod det til Ribe stift, der solgte det til Rabjerg. For pengene oprettedes et legat, bestyret af Ribe stift, til præsters ophold paa et refugium i Ribe stift.

— Hensigten er at bygge et refugium, eller med andre ord at omplante de middelalderlige klostertanker paa vor kirkelige grund. Klostertanken tilkendegiver sig især i de daglige tidebønner morgen, middag og aften.

Vort refugium, som vi vil kalde **Hellig Kors Kloster**, skal være beregnet for mennesker, der er kørt træt i hverdagen, mennesker, som gerne vil hjælpes tilbage til den kristne tro og den balance, som dette kan give dem. Denne hjælp vil vi give dem gennem regelmæssige bønner og — ja, jeg kan ikke skjule det, ogsaa jeg betragter det som en fejl, at det personlige skriftemaal er faldet bort. Det er jo en kendsgerning, at der er færre neuroser i de katolske lande, end der er hos os.

Jeg er selv arkitekt. Jeg har studeret middelalderlige kirker, siden jeg var ganske ung.

— Skaffer De ogsaa selv byggematerialerne?

— Det har jeg gjort hidtil, men det har jo mest været cement og granitsten. Vinduerne i koret stammer fra gamle kirker og vinduesoverliggeren mod syd ligesaa. Den har ligget i herregaarden Rybjergs have. Jeg har netop fundet en engelsk alterkalk — ganske vist i plet — og en gammel oblatæske, og saadan maa det hele jo komme lidt efter lidt.

— De arbejder jo paa lang sigt, men er det ikke saadan, at klosteret vil kunne tages i brug gradvis?

— Det regner vi med, og vi haaber da at kunne tage koret og sakristiet i brug i sommer, hvor vi gennem Kirkernes Verdensraad atter skal have en arbejdslejr. De unge arbejder energisk og med kærlighed til opgaven. Sidst var over halvdelen af dem unge piger, men de arbejdede lige saa godt som drengene. Selv arbejder jeg ogsaa med og leder det hele. I oktober brugte jeg de sidste 20 sække cement. Det er min fritid, jeg anvender til byggeriet, mit hverdagsarbejde ligger i mine to sogne i Hanherred.

I »Kristeligt Dagblad« 27. aug 1960 (Mogens Poulsen) fortælles nærmere om dette idealistiske og særprægede foretagende under overskriften: En spæd klokke paa heden, hvor unge fra alverden bygger kirke.

En spæd klokke klinger over Øster Lem Hede. I vid omkreds synes det storslaaede omraade øde. Men her — ved Helligkors Kloster — er der livlig aktivitet. Unge fra forskellige lande er i færd med at bygge kirke. Klokken fra »Dørvogterens Hus«, hvor der bor to, ikke romersk-katolske, franciskaner-søstre, kalder nu til tidebøn i »Frelserens dødstime«, d v s klokken 13.

Den fjerde lejr, som holdes i aar, er blevet organiseret gennem Kristelig Fredstjeneste, der hverken er kommunistisk eller pacifistisk — dette tilføjes, fordi ordet »Fredstjeneste« maaske har en vis odiøs klang. Kommunisterne har jo mangfoldige »Fredsforetagender«. Kristelig Fredstjeneste begyndte i sin tid i Schweiz med at hjælpe nazisternes ofre: jøder og andre. I Danmark findes endnu ingen afdeling, men der regnes med, at vi med tiden faar en.

I lejren i aar deltager italienere, tyskere, hollændere, schweizere og amerikanere, ogsaa katolikker.

Der er ingen danske med paa selve holdet, men lejlighedsvis deltager unge fra Varde i arbejdet.

— Vi samarbejder til alle sider, blot det drejer sig om levende kristne, siger **Hakon Rabjerg.**

Nu er det **Una Sancta Bevægelsen,** vi maa se hen til — og Una Sancta er ikke nogen ny størrelse. Den har en lang historie bag sig. I de senere aar er den blomstret op, og dens idé er, at vi uden polemik — katolikker og protestanter — skal tale sammen over den dybe kløft. Kløften er der — og der er langt igen til enheden, men de smaa grupper, der taler sammen, udretter mere end de store økumeniske konferencer.

— Hvad skal vi da med symboler, ritualer og disciplin?

— De skal hjælpe med at genkristne Danmark! Bringe gudsfrygten ind i dagens rytme. Kort sagt: aabne det moderne menneskes øjne for de evige værdier.

Skolevæsenet

Sdr Lem-Højmark skole. Provst *Chr. Allerup* skrev 1737, at her kunne ingen skole bygges, ejheller holdes skoleholder p gr a sognets vidtløftighed og indbyggernes uformuenhed. Den første skole opførtes 1750, ny skole 1862 og 1898, og 1952 (7-klasset skole).

Lærere: 1846–60: *Chr. C. Kjelstrup,* (* 07, Falster, afsk 60), 1860–92: *Jens Madsen Baadsgaard* (* 23 Hansted, Thy, deltog i 3-aarskrigen, Dannebrogsmand 50, afsk 92, † 1913), han holdt gudelige forsamlinger af gr præg. Mads Degnbol sagde, at de i skolen havde en læsebog og en halv regnebog, saa da de kom ud af skolen, var de saa forsultne, at de rigtig var opsat paa at komme paa højskole og tage fra. Han var sikkert en from mand, men det vækkende hørte til tiden før Bech, hvor folk sikkert blev underernæret i kirken og derfor var lette at samle. Pastor Skovsborg omtaler én mand, *Niels Hykkelbjerg,* som blev vakt gennem Baadsgaard, hans sønnesøn, Jens H var gr kirkeværge. 1892–1926: *Lars L. Agerskov,* * 57 i Rind ved Herning, broder til den kendte politiker ftm J. K. Lauridsen, ORsagfører) afsk 1926, dannebrogsmand, † 29, en ypperlig fortæller, som gennem Bibel- og Danmarkshistorie satte præg paa børnene og gennem tale og færd paa de voksne, en af de gamle vestjydske lærere af format. Fra barndommen pietistisk præget, senere paavirket af Grundtvig, om end han aldrig kunne gøre sig fri af Søren Kierkegaard (»Sommetider ved jeg ikke, om jeg tør kalde mig en kristen, men jeg har det med Kristus som et barn med sin moder, der har travlt i køkkenet og løber fra det ene sted til det andet: det holder fast i hendes skørter og lader sig føre med«). (Kaae s 279 nævner et dejligt eksempel paa hans lune).

1927–31: *J. Strandbygaard Jørgensen,* fl t Torning, 1931 – flg: *Thormod Uhre.* * 05, lærersøn fra Billum, se ovf.

Lem St skole, bygget 1908, udvidet 1963. 1908–33: *J. L. Jørgensen,* * 77 Taarup v Viborg, dygtig lærer, from kristen, ivrig for afholdssagen, drivende kraft for at faa sydsognets kirke opført. Grundtvigsk. Lærerinde, frk *Anine Gormsen* blev 15 gift med ltm *Mads Degnbol,* Sdr Lem. 1934–41: *Iver Christensen,* nu seminarielektor, Jelling, virkede stærkt for sang (sangkor i Lem og vestjydsk sangkor), *Erik K. Eriksen* (1941–46), nu skolepsykolog, Frb amt. 1946–52: lærer *Pedersen,* nu overlærer, Herlev; fra 1952: *Johs. Villumsen,* skoleinspektør 1963 ved Centralskolen.

(Centralskole Lem stationsskole, en 7-kl skole med realoverbygning).

Ølstrup skole

1844 laa her en lærerbolig. Skolen bygget 1907. Her var lærere fra 1689. 1826–61: *P. C. Vestergaard,* * 95 Torsted, 1861–81: *P. C. Larsen* (* 39 Karby), 1881–1904: *L. C. Kiilerich,* * 55 Oudrup, † 27, 1904–28: *P. Faurholt Pedersen,* * 63 Gjellerup, afsk 28, † 1929–56: Lærer *Leon Sørensen,* * 97 Ringkøbing, i menighedsraadet, kasserer Sønderjydsk forening, oprettede ungdomsforening, lokalhistoriker, † 56. Nuv leder: *Bærenholdt Jensen.*

Blandt lærerinder nævnes *Karen Mortensen,* der virkede fra 1919–66, meget afholdt.

1923 oplyses: Kkg vekslende, mange kirkeligt interesserede, saavel gr som IM, gode, rolige forhold, 1 mh, 2 fh, ret velstillet bef. Siden 1905 har sp prædiket en gang mdl i Lem stationsby. 1932: Kkg 9–10 og 20 og 10 pct, gode forhold, overv gr, en del IM, ØM, jævnt gode forhold. 1943: Kkg 10–15–10 pct, gode, rolige, overvejende gr, en del IM som er afgjort kirkelig, foredragsf, gr ungdomsf, KFUM og K (25 og 50). 1951: Kkg 10 pct, gode, rolige forhold, overvejende gr, IM (ret kirkelig) 3 IM smf, 3 sdsk, 2 foredragsf (40 og 40), DdU (285 og 100) enkelte Lt Mf, KFUM og K (23 og 25). 1963: Kkg 8 pct, rolige forhold, overvejende gr, 3 IM smf, 3 foredragsf, 1 mh, 2 fh, 3 sdsk, 2 DdU (150 og 60), KFUM og K (30), ØMkr i pgd, 2 andre YMkr. Gode forhold. 1967: 8 pct. Gode, rolige forhold, overvejende gr, kirkelig IM 3 IM smf (Lem St: E. Thomsen, Sdr Holmgaard, Nørhede: Savværksejer Harald O. Pedersen, N pr Ringkøbing. Ølstrup: Gdjr Harry Schmidt, Ø pr Ringkøbing). 3 foredragsf: Lem St: 40, lærer Olesen, Højmark: (50, sp og lærer Uhre). Ølstrup: 50, 1 mh (Lem st), 2 fh (Højmark, Ølstrup), 3 sdsk, 2 gr ungdomsf (Lem 150, Ølstrup 60), KFUM og K (ca 30), 3 YMkr, heraf ØM i pgd, 1 fam rom-kat, 2 fam Jehovas Vidner.

Sp i Dejbjerg har efter regulativ prædiketjeneste i Lem sydsogns kirke 2., 4., (5.) søndag i hver maaned, samt alle højtidsdage, og i Sdr Lem kirke den 3. søndag i maaneden. Sp prædiker i Lem sydsogns kirke den 3. søndag i maaneden (eftermiddagstj) og 1. søndag i maaneden (aftentj) og har efter regulativ og i realiteten alle kirkelige handlinger i sognet. Sognepræsten i Dejbjerg blev knyttet til Lem-Ø, idet der 3. aug 1967 oprettedes et embede som sp i Dejbjerg — rkp i Lem-Ø.

Sønder Lem kirke ligger i Højmark, en meget lang, blytækt statelig kirke, højt beliggende. Indviet til Sct Vincents, kor og den østlige del af skibet er romanske, af smukke granitkvadre (ogsaa indvendig) paa dobbeltsokkel. Begge døre (norddøren tilmuret) og flere vinduer er bevaret. Senere er skibet forlænget mod vest, af granitkvadre paa dobbeltsokkel, der er tilføjet vaabenhus mod syd, et taarn med højt spir blev brudt ned omkr 1800, nyt hvidkalket taarn fra 1924, 20 m højt, med sadeltag. Hovedindgang i taarnet. Bjælkeloft. Korbuen er bevaret med umage kragsten. Faste middelaldbænke i det indre ved sidemurene. Alter af træ med en renæssancealtertavle fra ca 1620 med stor- og topstykke, korintiske søjler og dydefigurer i sidevingerne. I felterne gl, originale malerier (Nadveren i midtfeltet, korsfæstelsen og opstandelsen i det tvedelte topstykke. Et nyere altermaleri, kopi af A. Dorph: Martha og Maria, nu paa skibets syd-

væg. Alterstager med drevne barokornamenter fra ca 1700. Romansk granitfont med rundbuer og rankeslyng. Fontehimmel fra ca 1600, sydtysk daabsfad fra ca 1575. Sengotisk korbuekruciflx paa skibets nordvæg. Rigt udskaaren prædikestol fra 1618 med mandlige og kvindelige hermer som ramme om arkadefelternes malede apostelbilleder, opgangsfelterne har sindbilleder af dyder og apostle. Sengotisk degnestol og skriftestol med panelfyldinger og arkadefelter fra ca 1600 (begge i koret). Gl stolestader med renæssance-beslag-ornamenter. Kirkeskib, orlogsfregat, bygget af engelske krigsfanger i Ringkøbing 1808. Nyere Series pastorum. Slank, skriftløs klokke fra 13. aarh. 260 sd. Nyt orgel 1964. Stor sten i taarnrummet over papirfabrikant Fr. Stensen Nymølle, † 1830. Kampestensdige med anselig, sengotisk køreport.

Ny khst saml I, 55, Uldall: Kirkekl 11, H. Rabjerg: Sdr Lem kirke og dens præster, 1944, Mack D 322.

Lem sydsogns kirke, indviet 7. juli 1931. Præsterne **J. Sørensen, J. Kelstrup** og **C. Mikkelsen** holdt gudstj i mh 1 gg mdl indtil 1931, og trangen til en kirke voksede frem, da der var 4 km fra stationsbyen til sognekirken. 1918 nedsattes en komité: Pastor **Kelstrup, gdjr Morten Aggebo, tømmerhdlr C. Jansen,** lærer **Jørgensen,** isenkr **Ramsing. Ltm Mads Degnbol** hjalp til et statstilskud paa 35.000 kr. Kirken blev lagt smukt ved anlægget med svært taarn mod øst. Arkitekt: E. Mindedal Rasmussen, Ollerup. Byggesum: 70.000 kr. Kirken er smuk og særpr, med bredt taarn mod øst, skib og kor med hvælvet apsis, ellers bjælkeloft, hvidkalket, alter med kors, granitfont, prædikestol af eg, alterstager og lysekrone fra Nr Lyndelse, kirkeskib, klokke med indskr af pastor L. C. Mikkelsen: Lyt til min røst, søg og find trøst hos den stærke, den levende Gud«. 210 sd. Orgel. Daabs- og præsteværelse (Ribe st aarb 1953, s 31 f). Fuldriggeren »Carmen« fra 1939.

Ølstrup kirke, nær en anselig kæmpehøj, er lille, opført i flere tempi, skib og kor af granitkvadre, øverst raa kamp, delvis skraasokkel, figurer paa korets sokkelhjørner. Ingen syddør, nyere vaabenhus mod nord. Skib og kor har blytag. Hvælving i koret, fladt loft i skibet. Efter verdenskrigens afslutning 1945 tilbød gdjr Niels Søndergaard at betale, hvad det ville koste ud over statstilskuddet at bygge et taarn. 21. 12 1952 blev det anselige taarn, med gavle i nord-syd, indviet. Beboerne gav 10 000 kr. til pibeorgel, el lys og varme m m. Taarnet gav kirken en værdifuld udvidelse. Altertavle i renæssance, maleri (Emmaus), malet af den kendte sydslesvigske maler Emil Nolde, ca 1900 (en tid var her en kopi af Carl Bloch: Jesus i Gethsemane), 1930 kom Noldes billede over alteret. Nederlandsk daabsfad fra ca 1650. Nyt sølvdaabsfad og kande fra 1963, meget smukt krucifix. Prædikestol og stolestader i renæssancestil, romansk granitfont, to epitafier, Klokke med indskrift fra 1609. 100 sd. Orgel. Stort epitafium over pastor N. P. Lund, † 1753. Degnestol fra 1600, orgelpulpitur fra 1952.

Folketal: 1850: 680 og 195, 1901: 1113 og 297, 1925: 1455 og 462, 1965: 2182 (deraf 966 i L sydsogn) og 535.

Altergæster: 1922: 763 og 218, 1930: 663 og 197, 1966: Ialt ca 1300.

Menighedsraad: 1922: 8 gr, 4 IM, 1 Lt Mf, 1934: do, 1942: do, 1953: 8 gr, 5 IM, 1961: 9 gr, 5 IM, 1965: 7 gr, 1 IM, valg, Ø: 4 gr, 2 IM. Næstfmd: gdjr **Knud Kjærsgaard** og fru **Anna Søe Plougsgaard.**

Sognepræst

Indt: 1855: a) 43 rug, 36 byg, b) 25 rdl, c) smaaredsel afløst, d) 180 rdl, e) 60 ager, stor hede, gl firlænget pgd, bindingsværk, 9 vær, have med bæk. 1870: Regul: 1398 kr, netto: 2524 kr, — 1913: 2. kl, 1958: 12. kl.

Pgd opf 1875, 1 km syd for L kirke, omgivet af en 5 td ld stor have (bøge- ege-birkeskov), der omkranser en bæk. I haven **Gunni Buscks** høj. 1947, da der blev gravet kælder ud, stødte man paa 2 stenalder-skubbe-kværne, den ene med baade ligger og løber.

12. 1. maj 1838–2. jan 65: **Hans Haagen Esmarch,** * 4. okt 01 Kbhvn. Forældre: Kbmd Jens E og Dorothea Rohde. Stud Kbhvn 22, c juli 29 (h) † 2. jan 65. ~ 12. sept 38 Anna Christine Jensen, * 5. febr 05 Ellinggaard, † 75. Forældre: Proprietær Henrik J og Edel Marie Christiane Egtved.

Pastor E hørte til den rationalistiske præstetype, hvis interesser overvejende var af praktisk art, var en dygtig landmand, der vist drev gaarden ved sine 3 sønners hjælp. Den gamle veteran, Niels Villumsen, der døde 1939, 99 aar gammel, fortalte, at E var god mod sine tjenestefolk, hans prædikener var korte, men »han talte ikke meget om Guds ord«, hvorimod han holdt nogle »vældige ligprædikener«. Han var praktisk, priste dem, der passede deres korn og hø frem for at gaa i kirke. Han var middelhøj, noget svær som ældre, hans sans for de vaade varer var velkendt, men man saa ham aldrig beruset. Under »Slavekrigen« 1848, da rygtet om de i Rendsborg udbrudte slaver og deres hærgen, kom til Lem, samlede E sognets vaabenføre mænd til øvelser nord for kirken. Men det hele var jo kun et rygte. (Rabjerg, s 115–18).

13. 14. marts 1865–9. marts 80 (sp Stenbjerg, Flensborg provsti 12. aug 53, afsat af tyskerne 28. okt 64): **P. Henrik Bech,** fl t Tranebjerg, se der.

14. 18. maj 1880–19. jan 86: rkp Sdr Omme-H 10. sept 77): **P. J. S. Riemann,** fl t Nr Nebel-L, se Fakse.

15. 19. marts 1886–19. dec 1903 (kkp Værslev-Jorløse 10. juni 82): **A. T. V. Wahl,** fl t Arninge, se der.

16. 27. febr 1904–30. sept 14 (skolebest Dalsgaard, Mammen 02): **J. Sørensen,** fl t Brylle, se Gaverslund.

17. 29. jan 1915–17. okt 23 (sp Sdr Felding 7. jan 08): **J. F. V. M. Kelstrup,** fl t Køng, Fyn, se der.

18. 19. jan 1924–27. nov 32 (sp Stauning 6. jan 19): **L. C. Mikkelsen,** fl t Højby, Sj, se der.

19. 27. febr 1933–30. dec 40 (sp Vaalse 22. okt 27): **J. M. Lundby,** fl t valgmgh Ryslinge, se sp Hobro.

20. 15. maj 1941 (højskolel, Testrup 37): **Markus Lund Skovsborg,** * 27. nov 10 Rind. Faderen: Sp Tolstrup-S, † 31, se der. Stud Hjørring 29, c 35-2 (l), højskolel Søllested 35. ~ 18. okt 36 lærerinde Ida Marie Rubak, * 4. juli 11. Ingstrup. Faderen: Provst, Vrejlev-H, † 46, se der.

BM højskolef. Ringkøb 46, fmd 46—59, BM Højskolegaarden Fjordvang, Velling 44, BM provstiets menighedsraadsf, medl skolenævnet for Vestjysk gymnasium, Tarm 53—57. Fmd jernbanekonventet. Se Berl Tid 26. dec 44.

Embedet som Rkp Lem-Ø – sp Dejbjerg oprettet 3. aug 67, se Dejbjerg.

Litt: Alfred Kaae: L sogns hist, udg 62 af læge Andr. Tofts legat til en beskr af L sogn, 363 store sider, Hakon Rabjerg: Sdr Lem kirke og dens præster, 1944, H. Graversen: Det aandelige liv i L sogn, 1943, J. Toft: Sdr Lem Kirke, Kirke og Sogn, 1951, s 658 f, Th. Lodbjerg: Fra Sdr L sogn, »Sund sans« 1937, 260 f, 284 f, 308, 1938, 8 f, 71 f, 128 f, Hans Graversen: I den 11. time om L sogn, F. Elle Jensen: Pietismen i Jylland, 1944, 66, 70, N. K. Munkebo: Fra Vestjylland, Højskolebl, 1890, 1095 f, 1130 f, 1165 f, P. Storgaard Pedersen i Hardsyssels aarb 1907, 1908, Minder fra gl gr hjem, 1923 (pastor H. Bech), s 78 f, 94 f.

DEJBJERG

(Hanning var anneks til 7. dec 1908).
Embedet som sp Dejbjerg blev 3. aug 1967 forbundet med et nyoprettet embede som **res kap Lem-Ølstrup**

Dejbjerg sogn, 3736 ha, er mod vest lavtliggende og fladt, efter afvanding 1940 bragt under kultur; mod øst rigt varieret, storformet bakketerræn (Bavnsbjerge 58 m), her er den 766 ha store, smukke D plantage, anlagt 1895, med en del lyngbakker. Meget kronvildt. Desuden flere andre plantager, egekrat, enge og moser. Baade god og fattig jord. Mange læhegn til værn mod vestenvinden. – Bebyggelserne: Gl Dejbjerg, D stationsby, Nr Vognbjerg, Nysted, Lyager med skole fra 1906 og mh, Sortekro, Leding, Alkærsig, Kongsholm, Sandager, Vesterager, Uglbjerg, Rabjerg, Bækbo, Gammelgaarde, Terning osv. Bundsbæk vandmølle, en del af Lem stationsby (med fabrikker).

Sognet har været tidligt beboet. Der er 83 oldtidshøje, flere i grupper, især mod nord. Paa et areal i præstegaardens mose (fredet) fandtes 1881 og 1883 de berømte *Dejbjergvogne,* som hører til Nationalmuseets klenodier, to prægtige vogne, rigt prydet med broncebeslag, fra den keltiske jernalder. Den ene vogn har kun med usikkerhed kunnet sættes sammen. Vognene anses for at være offergaver. Et gudehov laa, hvor kirken ligger. En mindesten er rejst 1933. 38 høje er sløjfet. Dsk atlas fortæller om et hedensk alter (dysse) paa Dejbjerglunds hede.

Hg *Dejbjerglund* ejedes oprindeligt af adelsslægter (Skram, von Raben, Kaas). 1724 solgte kommandør Kaas gaarden til forpagter *Chr. Krarup,* Søvig. Fra ham stammer præsteslægten *Krarup* (blandt hans sønner var sognepræst Ølby-A-F, Vejrum og Sct Jørgens-S, se stamt 52). Familien stod pietismen nær, den pietistiske pastor *Vedel,* Stauning, var fadder til flere af Ks børn (Medd om fam K, I, 10–111, og Elle Jensen s 67). Krarup solgte gaarden 1768 til *Laurs Ramsing,* der 1791 solgte gaarden til *P. C. Petersen,* der udparcellerede den. 1821 udparcelleredes yderligere, og ved tvangsauktion samme aar købtes D af provst *J. C. Ramsing,* sp Harlev-F († 52), søn af L. Ramsing. Han var gift med en datter af den kendte *Otto Fabricius,* V Frelsers k, Kbhvn. Ramsing solgte senere D. 1841 overtoges D af *Vilh. Dresler,* der lagde 2 ejendomme sammen (19 td hartk). Han opførte 1850 den smukke hovedbygning med høj kælder, 3 fags-kvist, og resterne af den gamle borggaard blev brudt ned. Udlængerne brændte 1921. Sidst ejedes D af *N. Hansen Møller,* der 1922 solgte D til præsteembedet (parken 4–5 ha, med sø og plantage, ligger højt og smukt. »Næsten for herskabelig til almindelige præstefolk«). Restaureringen kostede næsten lige saa meget som 2 præstegaarde. Der berettes minder fra Skram'ernes gamle borg. Mange sagn er knyttet hertil, bl a om en løngang til kirken, om en hovedløs kvinde mm.

Den tidligere præstegaard (Bøgholt) var optagelseshjem til 1924.

Gaarden Skindbjerg (11 td hartk), har været i flere kendte slægters eje, nuværende ejer: *P. Juul.*

I D bakker er opkastet en høj 1898 med 4 m højt mindesmærke for *E. M. Dalgas.* Nær Sortekro har etatsraad *Alfred Sørensen* 1926 anlagt en mindelund (4,4 ha) med mindesten for St St Blicher og Carit Etlar, samt en høj med stendysse.

I D plantage var der 1903–14 en fangekoloni for Horsens tugthus (Bukkenhuset).

Ved Kvembjerg, i skellet mellem D, Skjern og Stauning sogne laa *Dejbjerg-rakkernes* hus, nedrevet 1837, her er mindesten og en skelsten (H. P. Hansen: Om Dejbjerg Rakkere, Hards aarb 1954 og Natmændsfolk og Kæltringer II, 1960, 7–111). Ogsaa Salomon Frifelt har skrevet om dem.

Natmændsfolkene er skildret af to Dejbjergmænd, som er særlig godt inde i dette emne, et stykke sogne-kulturhistorie.

Den ene er Dejbjerg-præsten, *Hans Pedersen:*

»De Kvembjergrakkere, Muserne, og hvad de ellers hed, grov sig ind i bakkerne i Vognbjerg eller dernede omkring den vildsomme Bjørnemose. Svære frasagn gaar endnu om deres tøjlesløse liv – de stjal, de sloges og holdt helt usandsynlige drikkegilder. De var skyet af »godtfolk«; end ikke i Guds hus maatte de være sammen med »ærlige« folk, men var henvist til de umagelige rakkerstole nede i taarnet. Dejbjerg kirke er i øvrigt den eneste kirke i landet, hvor rakkerstole endnu findes.

Man saa paa dem som pariaer, man tillagde dem alskens slyngelstreger, ogsaa dem de undertiden ikke havde begaaet – man glemte de forhold, de var opvokset under, glemte, at de var medmennesker. Man lod dem kaste i fængsel for selv ubetydelige forseelser.

Fra Dejbjerg hede, omtrent i skellet mellem Lem og Dejbjerg, har man en udsigt saa betagende, at den stundom tager pusten fra een – i det fjerne Ringkøbing fjord, værnet mod Vesterhavet af den milelange klitrække, og med Ringkøbing by mod nord og Blaabjerg mod syd. Og landsbykirker, bøndergaarde, naaleskove, egekrat, store hedestrækninger og saa mange kæmpehøje, at de ikke er til at tælle – her hører man hjejlens vemodige fløjt og stundom urkokkens skogren, her kan man, med lidt held, se ræven luske rundt – og her er det, præsten Haakon Rabjerg for egne midler og med egne hænder (og frivillig arbejdskraft) bygger sit kapel med tilhørende refugium; her, paa en af kæmpehøjene, var det – siger jo de nyeste undersøgelser – at *Søren Kierkegaards* far i sin tid stod og forbandede Gud – og her var det, at tateren Kasper Hodde blev myrdet af sin kvind.

Min gamle ven, tateren *Niels Kvembjerg* (næppe nogen nulevende dansk præst har haft mere med rakkerne at gøre end jeg) har ofte fortalt mig om det drama, der i aar for knap 79 aar siden udspilledes her i Dejbjerg hede. Aaja, det er bare historien om en lille pige, hvis ugifte mor var fattiglem i Sunds. Pigen, *Ane Marie Grønning,* mødte hverken venlighed eller kristenkærlighed; altid kun det modsatte. Indtil hun i 20 aars alderen, det var i 1856, traf tateren *Kasper Nielsen,* med

tilnavnet Hodde. Jo, hun vidste god besked om ham, vidste, at han var en foragtelig tater, en kvindebedaarer af rang, drukkenbolt og slagsbroder. Men hun holdt bare af ham.

Holdt hjælpeløst af ham. Og fulgte ham paa hans omflakkende færd. Hun stjal, naar han befalede hende det. 12 gange sad hun i fængsel, den ene gang et helt aar i Viborg tugthus. Men hver gang hun kom ud, søgte hun sammen med sin Kasper. Han drak, og hun drak. Han pryglede hende til tider, saa hun var invalid i mange dage. Men hun var bundet til ham med baand – ikke kirkens! – der gjorde, at hun maatte følge ham. Simpelthen følge ham i alt.

I juni 1882 er parret, som saa ofte før, i Dejbjerg, rakkernes, kjæltringernes højborg. De holder til hos kollegerne, *Chr. Bjøstrup* og Ingeborg Fæster i Bjørnemosehus. Efter helt usandsynlige drikkeorgier dér vakler de om formiddagen den 23. juni ud i heden. Paa den høj, der nu kaldes »Kasper Hoddes Høj«, lægger han sig til at sove. Ane Marie sover ikke; drømmer vaagne drømme; om sin mor, den eneste, der nogen sinde har vist hende rigtig forstaaelse. Om sit barn, der døde i to aars alderen. Om sit forspildte liv. Hun ser paa ham, den drukne, snorkende, ham, hun engang har elsket og muligt elsker endnu, men i øjeblikket mest hader. Og konstaterer med undren, som saa mange gange før, at kærlighed og had ligger saare nær hinanden. Allenfals har hadet nu saa meget overtaget, at hun fatter en jævnt stor sten, putter den i en pose og slynger den af al magt i Kaspers venstre tinding. To gange, tre gange. Han døde uden at mæle et ord. Hun dækkede ham til med græstørv og forsvandt.

Om Ane Maries – stakkels, forhutlede Ane Maries – videre skæbne kunne der fortælles saare meget tragisk. Men det vil føre for vidt.

Om Kasper Hodde blot dette: Ræve gravede hans lig op. Dejbjerg Kirkebog fortæller, at han blev myrdet den 23. juni, men først fundet den 27. juni. Da blev hans lig bragt til fattiggaarden og anbragt uden for laden. Og efterdi det ikke convenerede byfogden i Skjern at tage op og syne afdøde før begravelsesdagen den 8. juli, blev liget først paa denne dag – med stort besvær! – lagt i kiste. Og begravet paa Dejbjerg kirkegaards nordøstre hjørne, der hvor rakkere og selvmordere har deres begravelsesplads«

(Vejle a folkeblad 16. febr 1961).

Den gamle graver *H. P. Jensen,* Hjørnebo, udgav 1966, 81 aar gammel, sin bog: »Fra Dejbjerg by og sogn« (270 s). Han er født i Stauning, havde hjertefejl og fik som 6-aarig at vide, at han ikke ville blive 20 aar. Han fik gaarden Stampen i D, og da han afstod den til sin datter, blev han graver, kirkebetjent og skatteopkræver, en lun, sindig jyde, der paa sine ture rundt i sognet baade siger tak for kaffe, cigar og især for oplysninger om sognet. Det blev et puslespil af personalhistorie mm, og det har han samlet i sin bog gennem mange aar, og da han maatte holde op ved kirken, gav han sig til at skrive. Bl a har han et interessant stof om rakkerne, og hvordan de kunne knuge sognet. De første rakkere, der omtales, var *Niels Clemmensen* og hans kone, de udførte natmandsarbejde, flaaede selvdøde dyr, gildede grise og gjorde andet »urent arbejde«. Den første, der boede i Kvemhuset, var *Jørgen Christensen,* der rømmede fra krigstjeneste. Rakkerne flyttede hertil. De fartede rundt som glarmestre o l og solgte, hvad de kunne finde eller finde paa.

Blicher og Carit Etlar har fortalt meget om taterne i Dejbjerg. Her holdt rakkerne til. Deres fattige begravelsesplads var i kirkegaardens nordøst-hjørne, uden gravsten. I korets sydmur spores den aabning, gennem hvilken rakkere og pestsyge fik nadveren rakt.

Af den ældre præstehistorie

Series pastorum oplyser, at den første lutherske sognepræst, *Niels Ibsen,* var sp her 1540–1614. Hvis det passer, er han unægtelig blevet gammel, og har rekord for lang præstetjeneste i præstehistorien. Der er ligsten over *Enevold Gregersen Hemmeth* († 1651) af Hemmet, hvis sønner blev sognepræster i Hemmet-SV og Kvong-L og hvis datter blev gift med de to eftermænd, *Nic. Engum* († 1659) og *Peder Andersen Hjerm* († ca 1680). Dennes datter blev gift med eftermanden, *Jesper Thomsen Hvidding* († 1684) af Hvidding. *Bent Jørgensen Tranberg* var her 1684–1717. *Jørgen Knudsen Lang* (1717–54). Hans søn var den kendte *Knud Lang,* Vilslev-H. 1744 skriver Brorson, at L prædikede om oplysningen ud fra Lk, 11,35, ungdommen svarede godt og menigheden var »attent«. 1749 prædikede L ud fra Mk 7,31–37 om »aandelig døvhed og dumhed«. Ungdommen svarede tildels ulasteligt, og der var ingen klager«. (Vis 21, 53). Pietismen fra Stauning mærkedes. Familien *Krarup* paa Dejbjerglund (godsejer *Chr. Krarup* ejede gaarden 1724–68) stod den pietistiske pastor *Vedel* nær. Lang var velstaaende. 1727 holdtes provsteret i Hanning kirke, hvor pastor *Vedel,* Stauning, maatte gøre afbigt. Degnen i D, *Peder Winther* (1726–43) præstesøn fra Janderup-B, (og broder til den senere sognepræst der), var »en vellærd og ret hæderlig mand«, han holdt privat skole, hvorfra en række dygtige elever udgik, flere blev præster.

Provst *Jørgen Hansen Bang* (1755–81) af Skibet, var anset (se G 3./1 111), han var gift 2 gange og havde 23 børn, sønner af ham blev sp i V Vedsted, Nebsager-N, Skibet, Nr Omme-B, og han efterfulgtes af sin søn, *Jens Bang* (1781–1801), der var degn her 1776–81. De flg sp var: 1801–06 *Niels Grave,* 1808–24: *H. C. Jespersen,* fl t Nebsager-B, 1824–29: *P. B. Petersen,* fl t Rømø, se Hillerslev-K, han drev udbredt landhandel, var kvaksalver (se her V, 677).

Paa Dejbjerglund havde *Laurs Ramsing* († 1812) 14 børn. 3 sønner studerede teologi. Den ene blev sp i Harlev-F, de to andre døde unge. Den ene naaede at faa kaldsbrev, men døde samme dag, nytaarsaften, og blev begravet 6. jan. En anden søn læste ogsaa til præst, men døde som kandidat 22. dec. Hans lig stod til 6. jan, for hans mor ville, at han skulle begraves samme dato som broderen var blevet det. – Den ene tvangsauktion fulgte efter den anden paa Dejbjerglund. (Se ovf).

Pastor *Thomas Nikolaj Nielsen* (1829–1836) førte en energisk kamp som formand for sognekommissionen for de fattiges forplejning for at skaffe det forarmede fattigdistrikt, som han skrev, lettelser i de byrder, det havde med rakkerne og andre fattige. Han sendte skrivelse efter skrivelse til Skjern og Stauning sogne, til amtet, til herredskontoret og det kongelige kancelli om at tage del i fattigudgifterne, men det eneste, der kom ud af det efter aars anstrengelser var, at Stauning kendtes fri for pligt til at deltage i fattigudgifterne, fordi kun forstuen til Kvembjerghuset laa i Stauning, og det kunne ikke gøre husets beboere og dem, der paa en eller anden maade var udgaaet derfra, forsørgelsesberettiget i Stauning. Det blev bestemt, at Skjern skulle tage halvdelen af rakkerne, men de rakkere, der kom til Skjern, døde snart.

Man kan sige, at Stauning var snedig i den sag, Skjern var heldig, og Dejbjerg sad stadig med smerten; man maa tage i betragtning, at foruden rakkerne at sørge for havde Dejbjerg ogsaa adskillige af deres egne paa fattiggaarden.

Thomas Nielsen flyttede til Melby, (se Ramløse-A), en dygtig og anset præst. Biskop *Mynster* omtaler hans »gode, smukke, kristelige prædiken, hans frie, behagelige foredrag, skønt stemmen havde noget grædende« (Vis II, 239, jvr 242). *S. C. Langøe* (1836–50) flyttede til Fjelsted-H, omtales af biskop J. *Ammundsen,* hvis fader var hjælpepræst hos Langøe, som en jævn, stilfærdig mand« (se her III, 327).

Tiden efter 1851

Provst *A. C. Jungersen* (1851–64) var højkirkelig, dygtig og anset. Vilh. Birkedal omtalte ham som »en ædel mand, en fredens mand, mild og elskelig« (Se her III, 574, Vilh. Birkedal: Pers Opl, II, 166, Khst saml 6 r V, 184). En kyndig kirkearkæolog og historiker.

Pastor *Anders Faurschou* (1864–71), blev kun 51 aar gammel. Hans søn, pastor Johs. F har i »Barndomsminder fra Ringkøbingegnen« (1919) tegnet et smukt billede af ham. Han kom til at staa pastor *Henrik Bech,* Lem, meget nær. Bech (se under Lem-Ø) fik jo vandene rørt, saa der kom en ny aandelig vaar til egnen ved hans lyse, frejdige forkyndelse, og den grundtvigske bevægelse, som var vakt ved *Vilh. Birkedal* og pastor *Hassenfeldt* i Velling, blussede livligt op. Faurschou og Bech arbejdede paa samme linie, skønt de i mange henseender var modsætninger. Bech var fyrig og livfuld, hvor Faurschou var afdæmpet og stille, men de udfyldte hinanden godt, selvom der engang imellem blev brudt en lanse. De oprettede sammen et provstikonvent, der gik paa omgang i præstegaardene se H. Rabjerg: Sdr Lem kirke og præster s 126.

Pastor *J. E. Wiberg* (1871–80) kom hertil fra Grønland, hvor han havde været missionær og seminarieforstander. I Grønland havde han paadraget sig en øjensygdom, saa han var blind paa det ene øje. Han var meget musikalsk, og han var afgjort grundtvigsk, skrev en del i Dsk kirketid og »Kirkebladet«, fremhævede stadigt daabspagtens betydning. (se her III, 678). *Jens Haus* dømmerbevægelse mærkedes i 60'erne og 70'erne i Hanning (se And Stubkjær: Nogle oplevelser, 1921, 120).

Hans Graversens (se Skjern) moder, Maren Hansen, var fra Hanning. Herom fortælles i Hj og Tr XVIII, 1952, s 32.

Som 30-aarig ægtede *Niels Chr. Graversen* den to aar yngre *Maren Hansen* fra Hanning. Stamfaderen til hendes slægt var fæstebonde Peder Nielsen fra Græsbøl ved Tarm. Hjemmet var velstaaende, derom vidner søstrenes rige udstyr, men hvad der var nok saa vigtigt, de hørte til de vaktes kreds. Om disse søstre var de »tre helle Piger fra æ Sønden«, der omkring 1750 kom til Lem, og hvoraf de to blev gift ind i Hindhedeslægten, kan ikke opklares, da Egvad Sogns ældste kirkebog er brændt. Men Peder Nielsens børn førte levende kristendom med sig, hvor de kom. En datter *Maren Pedersdatter* blev gift med snedker *Jens Møkjær* i Ganer ved Skjern. De sluttede sig til Brødremenigheden, der paa den tid havde en kreds i Skjern. Deres datter *Karen Jensdatter Møkjær,* der var en betydelig kvinde, blev gift med *Hans Pedersen Bratbjerg* i Hanning. Om ham fortælles der, at naar han hørte Guds ord, blev han saa bevæget, at taarerne randt ham ned ad kinderne. *Karen Møkjær* brugte at staa tidligt op og kunne plukke en trave lyng i heden, før hun lavede morgenmad. Hun døde pludseligt efter at have lagt sig til at sove til middag. Børnene var da ængstelige for, om hun nu ogsaa var beredt, men *Berthel Højmark,* der havde købt hjemmet og gav de to gamle deres aftægt, sagde, at det behøvede de ikke at være bange for, thi det med døden talte hun om altid. Hun havde levet kristendom fra sine unge aar. Det var i dette hjem, *Hans Graversens* moder voksede op, og det var igennem hende og hendes slægt, han særlig havde sit rige følelsesliv. Og da han senere fandt over i IM, fandt han sig ogsaa særlig tak skyldig for arven fra denne slægt.

Pastor *S. T. Balslev* (1880–92) var fra sin ungdom grundtvigsk (»uden det løbske«, som han sagde). Han var gift med en datter af *Vilhelm Birkedal,* kom meget i Birkedals hjem og var paa mange maader præget af ham. *Balslev* var en høj, statelig skikkelse, baaret af lune og alvor. Hans prædiken var ikke en let flydende ordstrøm, men vel gennemtænkt, solid, uden blomstrende ordvalg, ofte gentog han en bestemt tanke for at slaa den fast. Han var meget vaagen og lydhør over for alt i kirke- og folkeliv, intet menneskeligt var ham fremmed. Han var Holbergspecialist, en kulturpræget, livsfrodig natur. Han havde sine bedste præsteaar i Dejbjerg, hvor han var en meget flittig præst, altid ude paa de lange veje. Daabens pagt var hans livs klippegrund, og hos *Grundtvig* havde han sit faste staasted, selvom *Martensen* ogsaa havde betydet en del for ham. Han tog ivrigt del i sine sognes liv, var sogneraadsformand i Dejbjerg 85–91, amtsraadsmedlem 90–91, (se nærmere her III, 249. Slægten Balslev, s 229–30 og Højskolebl 1936, 408 f).

Saa kom pastor *W. C. M. Norup* hertil (1892–1900). Skønt Dejbjerg havde haft betydelige grundtvigske præster i en aarrække, naaede grundtvigianismen aldrig at slaa rod eller præge de to sogne. *Norups* præstetid betød et vendepunkt i sognenes aandelige historie. Indre Mission kom til at præge. Der var store vækkelser, og *Norup* blev den førende IMs præst i Vestjylland. Provst *O. V. Boeck* skrev om ham, at han var en ung førerskikkelse, der havde oplevet Herrens nærhed i den brændende tornebusk. Han sparede ikke sig selv, var altid paa færde i sine 2 sogne, og vestjyderne sled paa ham. Han satte dybe spor ikke blot i Dejbjerg-H, men langt omkring. Han var utrættelig til at vidne og forkynde og opsøge (Hj og tr VIII, 132 f). I foraaret 1896 udbrød en vækkelse, der faktisk berørte hvert hjem, og fra Dejbjerg bredte vækkelsen sig til Skjern (Præsten Otto Moe, 1933, s 83, Mindehefte om pastor N).

Bortset fra de faa hjem, der sluttede sig til Lt Mf, havde et voldsomt drikkeri og meget kortspil huseret. Nu hørte dette faktisk op, ligesom dansegilderne, der ofte blev fulgt af usædelighed, ophørte. Saa blev der holdt missionsuger med vældig tilslutning, og der blev bygget 2 missionshuse i D og H.

Vækkelsen »forandrede fuldstændigt sognets aandelige ansigt«, og IM har siden da præget det. Om pastor Norup, se i øvr ndf.

Pastor *S. C. C. Søbye* (1900–11) fik ikke nogen let opgave, da han skulle efterfølge Norup. Pastor S har hertil i en længere oversigt skrevet bl a: »I Dejbjerg var der et stort aandeligt liv efter vækkelsen fornyligt. Kirkerne var tæt fyldte, da jeg i straalende solskin blev indsat en sommerdag af provst Vilstrup. Vi fik en god modtagelse. Ogsaa i Hanning var der en kreds af IMs venner. Saa var der enkelte grundtvigske, som jævnligt indkaldte grundtvigske præster, især til foredrag i Hanning forsamlingshus, hvor lærer *Borup* og gaardejer *Mads Andersen* var de ledende. Der blev stiftet en stor Blaa Kors.

Der var ingen egentlige ledere i Indre Mission, men de mere betydende var mænd som forpagter *Jacob Pedersen, Kristen Thomsen* i Bækbo, *Hans P. Madsen* i Vesterager, *Jesper Beck* og *Kr. Homann* i østsognet og i Hanning. *Kr. Madsen* og *Jens Landting,* den var sogneraadsformand. Desuden var der nogle Lt Mf, baade af de »gamle« og de »svenske«, de sidste indkaldte særligt svenske talere og var ukirkelige, selvom de personligt var præstens venner og lod deres børn konfirmere i sognekirkerne. De havde missionshus i Finderup. De »gamle« Lt Mf var alle kirkelige. Kirkebesøget var særdeles godt i begge kirker. Vækkelsen prægede; i det lille Dejbjerg sogn var der normalt ca 200 i kirke hver søndag, især var eftermiddagsgudstjenesten godt besøgt, og der kom en del fra Stauning, Lem og Velling. De to missionshuse blev flittigt brugt, og jeg holdt som regel ungdomsmøde i de to missionshuse skiftevis efter eftermiddagsgudstjenesten. Desuden holdtes der møder, som knyttede folk godt sammen, man begyndte med at spise medbragt mad, og holdt møde derefter under præstens ledelse. Der var ogsaa velbesøgte søndagsskoler og ungdomsmøder. Noget af det bedste i samfundslivet var bedemøderne hvert aar efter nytaar. De var fyldt af liv og varme og fulgtes af velsignelse, glæde og fællesskab. Der var stor interesse for ydre mission. Hjemmeværende missionærer kom og talte, og der ofredes meget. Desuden var der hver efteraar en basar, som var en hel sognefest. Hvert aar holdt IMs samfund i Dejbjerg og paa Holmsland hvor pastor *S. C. C. Bach,* var IMs leder, fælles møder, skiftevis i hvert sogn, begyndende med gudstjenester og altergang, derefter møde i missionshuset, og gæsterne var indkvarterede i hjemmene. Det var til stor glæde. 1905–06 var der atter vækkelse i Dejbjerg. Adskillig tid gik med arbejdet med opførelsen af Finderup kirke, udskillelsen af Hanning, og opførelse af præstebolig der.« Pastor *Søbye* var vokset op i et grundtvigsk præget lærerhjem, men blev tidligt pietistisk paavirket, var uordineret hjælpepræst hos pastor *Jessen* i Grønbæk og hos *Asschenfeldt-Hansen* i Sæby, og blev udpræget IMs vækkelsesprædikant. Hans meget levende prædikener, hans mange husbesøg var med til at forberede den ny vækkelse, og da han 1907 giftede sig, fik han i sin meget aktive og rigt udrustede hustru en god hjælp. Hans klare IMs forkyndelse medførte, at myndighederne ikke forflyttede ham, selvom han flere steder var indstillet (som nr 1 bl a i Skjern), og der blev spurgt i den anledning i IM tid, om »IMs præster var lyst i band«. Længe huskede man hans smukke, højtidsfulde gudstjenester i Dejbjerg.

Pastor *N. P. Vegel* (1911–12) betegnes som en »misforstaaelse« her.

Pastor *Philip von Beck Boeck* (1912–25) var vokset op paa det gamle katolske bispegods, Laven Hovgaard, proprietærsøn, aristokrat, »en kavaler af gammel slægtskultur, en ivrig Indre Missions præst og efterhaanden ikke lidt af en socialdemokrat« skrives der. De skrifter, som han udgav her, handlede om »Jonastegnet« (1920) og om unge kvinders huslige uddannelse (1923). I Dejbjerg stod han midt i IMs arbejde og var en meget benyttet taler i IMs kredse og ved IMs helliggørelsesmøder. Senere kom han til at staa »De gamle stier« nær og blev noget isoleret blandt præsterne i Aarhus (se der VI, 71) men han blev der kendt for sit store arbejde blandt arbejderne. Man kunne smile lidt af hans stolthed over sin adelige herkomst, han kunne være naiv i god forstand, var en flittig præst. Virksom for at Dejbjerglund blev købt til præstegaard.

Dette provsti, som ellers har været præget af mange præsteforflyttelser, har haft 2 sognepræster, der begge hed *Hans Pedersen,* og som begge blev her en menneskealder eller mere – og begge betød meget i IM: *Hans Pedersen,* Sdr Bork, og *Hans Pedersen,* Dejbjerg.

Pastor *Hans Pedersen,* Dejbjerg (landskendt under sit mærke »Dejbjergpræsten«) har virket her fra 1925 til 1967.

Pastor Hans Pedersen blev i 1925 kst sp her (der var sammenlægningsplaner) og sognepræst her 1927, og har siden 1931 haft fast præstetjeneste i Lem, efter at der blev 3 kir-

ker i Lem-Ølstrup pastorat. Han har virket her i 42 aar og er som »Dejbjergpræsten« kendt videnom. Han huskes som en dygtig Indre Missions præst, bestyrelsesmedlem i IM kredsforbund, som *Kaj Munks* ven, som forfatter af smaa, friske og tankevækkende bøger (der alle er udsolgt fra forlaget). De fleste smiler og siger: »Dejbjergpræsten kan faa os andre til at le, men selv ler han faktisk aldrig. Og naar han har faaet os til at le, taler han alvor.« Mennesket *Hans Pedersen,* om hvem der gaar mange morsomme historier, er – ligesom biskop *Olesen* i Ribe – inderst inde melankoliker (hans egne ord i Kr dagbl 9. febr 58). Han er fra Esbjerg, mistede tidligt sin far. Efter embedseksamen blev hans hjælpepræst i Gudum-Fabjerg, hvorefter han tog hyre som letmatros paa en fragtdamper. Kom derefter til Dejbjerg »det dejligste sted i Danmark«. Og folk dér holder af deres præst og er gode imod ham og hans kære. Vækkelsen i slutningen af halvfemserne præger endnu i 3. slægtled Dejbjerg og Skjern-egnen, men standpunkterne udviskes, og Hans P vil hellere tage ved lære af Kaj Munks ønske om at blive »rasende missionsmand« end at være »aandeligt glatraget« i en tid, hvor alt flyder ud.

»Jeg glemmer ikke et festligt besøg i Dejbjerg præstegaard. Præsten gik rundt, viste mig have og park, plantage og fortalte kyndigt om sognet, om vækkelser, om rakkere, om brande i plantagen. Kirken var tæt fyldt af en vaagen, levende menighed, og ved kaffebordet i præstegaarden mærkede man ret en præst, der boede midt i sit folk, »et folk, som med smil bar over med deres præsts særheder«. Læreren kom lidt bagefter, han havde talt kollekten op. Der var tæt fyldt i stuerne, og præsten modtog læreren: »Vi har ikke flere kaffekopper, men sæt dig hos NN, saa kan du drikke af den nordre side af hans kaffekop, og han af den søndre!« Forresten husker jeg ikke, om han sagde du til læreren, men det havde passet godt til stemningen« (P. N). Hans P fortsætter:

Skriv De bare, at jeg er en sær fyr... det er jeg nemlig. Nu talte vi om jagt, og saa kommer jeg i den forbindelse til at tænke paa, at jeg engang havde et lokale, der hed »Hulen«. Jeg giver jo alle mine stuer et navn... her er baade »Sorgenfri«, »Troldholm« og den kære »Riddersal« ovenpaa, hvor jeg tilbringer meget af min tid, men altsaa »Hulen«. Den var det bedste.

Det vil sent glemmes, da missionsugen i 1942 skulle have *Kaj Munk* som taler i kirken. Der var ikke saa lidt skepsis mod Vedersø-præsten efter alt det, man havde hørt om ham, men arrangementet var vel nok kommet i stand ved pastor *Hans Pedersen.* De to præster var gode venner og gik paa jagt sammen.

Det var den haardeste vinter, man mindes i Dejbjerg. Hans Pedersen og Kaj Munk talte sammen i telefonen om, hvorvidt det var muligt at komme fra Vedersø til Dejbjerg. Kaj Munk ville prøve. Han gik den ene kilometer efter den anden mod sne og storm. Omsider naaede han udmattet til stationen, men da var toget gaaet. Han gik saa paa landevejen mod Ringkøbing og kom med en lastbil til Ringkøbing. Her fik han fat i en bil, og det gik nogenlunde, men sad saa fast i sneen ved Højmark. Der kom en tysk bil, som stoppede op. En officer og nogle soldater gravede Munk fri. Stærkt forsinket og udmattet naaede Kaj Munk frem til den fyldte kirke.

En tilhører har sagt, at Kaj Munk talte om syndens mærkelige magt over mennesker og om den dybe afmagt over for synden og dens følger, men han viste ogsaa hen til Ham, der kan hjælpe og frelse et menneske. Det var jævne, stilfærdige ord, men mange blev dybt grebne og fik et helt andet syn paa Kaj Munk, end de havde haft før.

Skjern-egnen med Dejbjerg er en af Indre Missions faste borge i Vestjylland. Men det betyder ikke noget snævert. Folk her har et forunderligt frisyn. Dejbjerg-præsten hævder, at det kan være dødsensfarligt at prædike som de, der sidder nede i kirken, helst vil have det. Han prædiker kort og vel forberedt. Mødetræthed kendes ikke, og offersindet er stort. IM er stadigt den betydeligste aandelige faktor i sognet, men umærkeligt har IM nok tabt terræn. Hvert aar holdes ungdomsstævne i præstegaardshaven, det største kristelige møde i Vestjylland, med ca 3000 deltagere.

Pastor *E. Johs. Larsen* har været sp her siden 1967.

Missionshuset blev opført 1897 under vækkelsen. Helt ombygget 1916, og 28. okt 1966 indviedes det ny missionshus ved en stor fest, hvor IMs formand, pastor *K. H. Friis* talte. Byggesum 110.000 kr, *K. Keseler* var formand for byggeudvalget. Meget arbejde blev gjort frivilligt, haandværkerne gav den smukke talerstol.

Blandt lægfolk (IM) nævnes:
Gdjr *Peter Krejbjerg,* (* 1872, † 1956), gdjr *H. P. Jensen,* husmd *Søren Jørgensen,* Alkærsig, gdjr *J. Kongensholm,* gdjr *J. Frandsen,* næstfmd i menighedsraadet, gdjr *Kr. Krejbjerg Nisgaard,* er fmd for IM og har øvet en stor indsats for det ny missionshus, *H. Thygesen,* fmd KFUM, *Jens Kirk,* Bøgholt.

Skolen. Oprindeligt var her løbedegn; den første skole bygget 1741. I Dejbjerg var *Gjøde Jensen Plauborg* (* 37 i Tistrup, † 1922) lærer 1860–1905; 1906 blev skolen i Rabjerg hovedskole, *Anders Bækgaard* (* 74 i Snejbjerg) var lærer i Rabjerg 1906 flg, derefter *O. Jensen* (sogneraadsfmd).

I Lyager byggedes skole 1906, og fra 1915 var lærer *Johan Chr. Bendix* lærer her og organist i Dejbjerg. Han var søn af den kendte IMs leder, lærer *C. A. Bendix,* Overlade, og han var fmd for Dejbjerg mh og leder af IM her i mange aar. Derefter *O. Jensen,* sogneraadsformand.

Under den tyske besættelse nedskød tyskerne en Royal-air-force-maskine over Dejbjerg og 8 unge mænd mistede livet. Trods forbud fra fjenden blev det en begravelse, som ingen, der var med dertil, vil glemme. Ingen vidste, hvornaar den skulle foregaa, men folk kom i skarevis, ogsaa fra nabosogne, med bjerge af blomster. Og senere slæbte sognets unge en mange tons tung sten fra engen derude, hvor flyverne var styrtet ned, op til kirkegaarden, og satte den paa graven.

1923 oplyses: God kkg, gode aandelige forhold, præget af IM, bibelkr, sdsk, KFUM og K, YMkr, Blaa kors, hørelyst. 1935: Kkg 25 pct, sunde og gode forhold, udpræget IM, 1943: Kkg 15–25 pct, gode, overvejende IM, 2 KFUM og K, Blaa kors mm, 1955: do, 1963: Kkg 15–25 pct, gode, sunde forhold, 3 IM smf, 3 sdsk, 2 KFUM og K. Udpræget landbrugssogn, folketallet nedadgaaende. 1967: Kkg 8 pct, stor trofasthed mod kirken, præget af IM, sdsk, KFUM og K.

Regulativ med nogenlunde ligelig fordeling af gudstj i de 3 kirker i forholdet 1—2 mellem rkp og sp.

Dejbjerg kirke ligger højt, ses videnom, omgivet af gl kampestensdiger, med køreporte og laager mod øst. Kirken ligger lige ved plantagen. Koret og den østlige del af skibet er romanske af granitkvadre paa skraasokkel. Begge døre er bevaret, syddøren stadigt i brug. I koret en tilmuret præstedør. Et tilmuret vindue i korets nordmur har i vore dage faaet glasmaleri. Sidst i middelald er skibet forlænget mod vest (evt af sten fra den nedbrudte kirke i Finderup, Hanning sogn). Der tilføjedes samtidigt vaabenhus mod syd med stor arkadeblænding og senere tilføjet solur, samt det smukke taarn med sadeltag, taarnrummet er gotisk overhvælvet, rundbuet arkade til skibet, der har bjælkeloft. Korbuen er bevaret med indridsede figurer i de svære kragsten. Kirken er blytækt, taarnet er foroven hvidkalket, vaabenhuset hvidkalket. Alteret har forsidepanel fra ca 1600 med kvindelige hermer og arkadefelter. Samtidig anselig altertavle, med storfelt og topstykke, storstykket er tredelt med korintiske søjler, nadvermaleri i midten. Stager fra ca 1500. Romansk granitfont, med dobbeltløver, en af de faa løvefonte i stiftet, daabsfad fra 1743. Sengotisk korbuekrucifix. Rigt udskaaren prædikestol med himmel fra ca 1625, med mandlige og kvindelige hermer som ramme om evangelistmalerier i arkadefelter. I en vinge, føjet til prædikestolen, er et primitivt relief af en konge og en præst. Lydhimlen har relieffer af dyderne. Sengotisk prædikestol, degnestol fra 1602. Herskabsstole øverst i skibet med laager fra 1614. I taarnrummet nogle primitive rakkerstole, hvoraf nogle er fjernet til Ringkøbing museum. Series pastorum i taarnet. Lille messeklokke i koret. Flere gravsten, samt kisteplader fra en i 1860 nedlagt begravelseskælder. Denne kælder ønskedes 1860 fyldt med jord, da den skabte kulde i kirken, og liglugt om sommeren. Nedgang i kordøren. Ejere af Dejbjerglund og præster var begravet her. Der var simpelt bjælkeloft, og pastor Jungersen skriver, at han med gru tænkte paa, at korgulvet kunne være styrtet ned under en gudstjeneste med mange altergæster. Man undredes over at finde mange hareben i kælderen. Det viste sig, at harer om vinteren havde søgt tilflugt her. Vaabenhuset har 3 gravsten, den ene over provst Jens Bang, † 1801. Kirken er smukt restaureret 1959 (nyt orgel, nyt stoleværk). Ligkapel fra 1964. 235 sd. Orgel.

Hardsyss aarb 1916, 72, Khst saml 5 r, VI, 399. Mack D 14, 52, 177, 234, 249, om korbuekragstenene, smst, s 177, lærer Erik Hasager Kirk, Tarp, om gravkælderen i Ringkøbing Amts dagblad.

Folketal: 1850: 691 og 467 (Hanning), 1901: 706 og 781, 1925: 723, 1965: 595.
Altergæster: 1922: 450, 1934: 532, 1942: 428, 1951: 432, 1962: 804, 1966: 800.
Menighedsraad: 1922: 5 IM, 1 gr, 1938: 6 IM, 1953: do, 1965: 5 IM, 1 gr, valg.

Sognepræst

Indt: 1857: a) 67 rug, 43 byg, 25 havre, b) 3 dobb tiende af anneksgaard, 2 rug, 2 byg, 26 rdl, c) 6 lispund smør, 96 sn æg, 1 maal mælk af hver gaard, d) 320 rdl, e) 200 td ld, plus hede, 8 td hartkorn, anselig prgd fra 1819, 1870: Regul: 1836 kr, netto: 3256 kr. — 1913: 3. kl, 1958: 12. kl. Pgd fra 1923, ombygget 1933, rest 67. Se ovf.

15. 27. sept 1836–26. nov 50 (ord kat Ringkøbing-R 15. aug 27): **S. C. Langøe,** fl t Fjelsted-H, se der.

16. 19. jan 1851–15. febr 64: Provst **A. C. Jungersen,** provst her 8. okt 55, fl t Skellerup-E, se der.

17. 6. maj 1864–24. jan 71 (ord kat Lemvig-N 9. sept 57): **Anders Faurschou,** * 1. jan 20 Holmstrupgaard, Brabrand. Forældre: Proprietær Peder F og Olive Olsen. Stud Aarhus 38, c jan 46 (h), † 24. jan 71. ~ 4. maj 55 Eleonora Nancy Marolly, * 27. aug 19 Kbhvn, † 11. febr 89. Forældre: Skibskpt, plantageejer i Ostindien Francis Christian M og Marie Buemann. – Søn: Harring-S.

Om pastor F, se iøvrigt ovf.

Se Johs. Faurschou: Barndomsminder fra Ringkøbing-egnen, 1919.

18. 2. april 1871–19. sept 80 (missionær Grønland 12. jan 64): **J. E. Wiberg,** fl t Østbirk-Y, se Bregninge, Ærø.

19. 22. nov 1880–29. febr 92 (hjpr Jelling-Hover 2. nov 77): **S. T. Balslev,** fl t Søndersø, se der.

20. 9. maj 1892–26. jan 1900 (sp Nr Felding-T 26. sept 87): **Wilhelm Carl Marius Norup,** * 31. dec 61 Aalborg. Forældre: Premierløjtnant, bogholder Rudolf N og Amalie Nikoline Wulff. Stud Brgdssk, C 80, c 86-1 (h_2), huslærer hos proprietær Tranberg, Bækmark 86, † 26. jan 00. ~ 14. dec 87 Anna Marie Tranberg, * 22. marts 65 Bækmark, Flynder sogn, † 16. april 31. Forældre: Proprietær Hans Jørgen Christian T, Bækmark, (senere godsejer Lønborggaard) og Ingeborg Caroline Dreyer af Bøvling-F. – Broder: Næsby-T, søster ~ Dahl, Brønderslev-S. Oldefader: Biskop dr A. Birch († 1829), Aarhus. Hustrus søster ~ provst Helms, Borris-F.

Udg 98: Hvad skal jeg gøre ved Jesus? 6 fastepræd, skrev flere præd i IM tid, efter hans død udkom taler ved ungdomsmøder i D (1900). (Udlægning af 2. Mos 19—24, Ved Sinai, Guds pagt, og 2. Mos 25—40: Helligdommen, Præstedømmet, Fald og oprejsning, I lys af Guds ord).

Pastor W. Norup fødtes i Aalborg, men hans Barndom og Ungdom faldt i København. Efter Embedseksamen overtog han en Huslærerplads hos Proprietær H. Tranberg paa Bækmark ved Lemvig. Bækmark ligger i Flynder Sogn, hvor Provst *Blume* da var Præst, og dennes Forkyndelse blev til stor Velsignelse for ham. Her fandt han sin Hustru. Allerede det næste Aar blev han beskikket til Sognepræst for N Felding-Tvis. Efter en kort Sygdom blev han den 26de Januar 1900 kaldt hjem til den Herre, han havde tjent med saa stor Troskab og Selvfornægtelse. Han efterlod sig Enke og 5 Børn.

Pastor Norups navn vil sent blive glemt i Dejbjerg og i IMs kredse paa Skjern-egnen. Han blev en helhjertet IMs præst, og i den mindebog, der blev udg om ham (1900) kan man læse om hans rige gerning. Ikke blot Dejbjerg, men Vestjylland og hele Indre Mission led et stort tab ved hans pludselige død efter 10 dages lungebetændelse, kun 38 aar gammel. N fik bygget 3 missionshuse i Dejbjerg, Hanning og Lem. Trods begyndende sygdom gik han ½ mil i vinterkulden for at holde bibellæsning. Han elskede at holde bibellæsninger, ja glædede sig dertil, men turen hjem i

sne og haard modvind var mere, end han kunne taale. Det blev sagt ved hans begravelse, at »nidkærhed for Herrens hus havde fortæret ham« (Sl 69, 10) og enestaaende nidkær var han i sine sogne og som taler ud over hele Vestjylland. Han var en æggende og begavet vækkelsesprædikant, en fin elskværdig natur, og der kom mange for at høre hans ildfulde forkyndelse. Og i Kr dbl hed det (27. jan 00), at man netop førte forhandlinger om at knytte ham til en af Kirkefondets kirker i Kbhvn, hvortil »han paa grund af sin veltalenhed og nidkærhed ansaas for særligt skikket«. Ringkøbing avis skrev om »denne meget kendte og afholdte præst« og om begravelsen, hvor hele sognet viste sin sorg. (27. jan og 2.–3. febr 00). Der udbrød en stærk vækkelse i Dejbjerg, som herfra forplantede sig til Skjern og flere andre sogne. Hans nære ven var missionær *Peder Grummesgaard,* Vorgod, senere Lem. Grummesgaard betød ogsaa meget i Dejbjerg. Han døde 1910 og blev begravet fra Dejbjerg kirke, hans grav er ved siden af pastor Norups grav paa D kirkegaard. Næsten utallige er de vidnesbyrd, der blev givet om Norups betydning som præst og vækker paa egnen. Han var f eks med til at berede vækkelsen paa Holmslands klit, da han ved et møde paa Maren Lisbeths bjerg 14. aug 94 talte om, hvordan »et tankeløst folk tog del i kong Belzazars gæstebud, og hvordan de morede sig, da de hellige kar fra Jerusalems tempel blev taget frem og brugt paa uværdig maade... nej vi har en hellig Gud, som ser efter, hvordan vi bruger hans hellige indstiftelser, daab og nadver, og hvis usynlige haand skriver sit »Vejet og fundet for let« over vort liv, og om vi bruger sakramenterne i tro og hellig ærbødighed«. Hans tale føltes af mange som et stik i hjertet (Hj og tr XX, 35. Se i øvrigt »Ebenezer«, 1921, s 64).

Provst *O. V. Boeck* skrev: »Blandt de redskaber Herren brugte, var den unge nidkære pastor W. C. N. Norup, altid paa færde i sit store pastorat, fuld af tro og kraft og brændende i aanden. Vestjyderne er ubarmhjertige mod deres præster. De bruger dem, henter dem, beder for dem. Norup har holdt tusindvis af møder i de aar han fik lov til at tjene i Vestjylland. At have ham til nabopræst – det satte spor. Hans utrættelige flid til at opsøge mennesker og vidne for dem bevirkede, at man ikke henfaldt til den gammelkendte fristelse »at sætte sig hen og kukkelure i sin præstegaard« (Hj og tr VII 1939, 132).

Paa Pastor Norups Personlighed og Gjerning kunne Ordet i Visdommens Bog (4,13) finde Anvendelse: »Fuldendt i kort Tid, udfyldte han dog en lang Tid«.

Vilhelm Beck skrev i IM Tid:

Pastor Norup i Dejbjerg ved Ringkjøbing er efter en 10 Dages haard Lungebetændelse hensovet den 26. Januar. Ikke blot hans eget Pastorat, men Menigheden i Danmark og særlig den indre Mission har her lidt et meget stort Tab. Thi han var ikke blot en velbegavet Prædikant, men en ualmindelig dygtig og nidkær Præst, der ved siden af et dygtigt Arbejde i sit eget vidtløftige Pastorat ofrede megen Tid og mange Kræfter i den indre Mission; og hans Bortgang er derfor meget mere end en Sorg for hans Hustru og Børn, skjønt Sorgen dér er stor efter et saare skjønt og lykkeligt Samliv, meget mere end en Sorg blandt vore Venner over at have mistet en saare elskværdig Ven, men en Menighedssorg i vid Kreds af Landet, hvor man elskede ham for hans ildfulde Forkyndelse og utrættelige Arbejde. Han hørte til de unge Præster, til hvilke vi Gamle knyttede store Fremtidsforhaabninger for Fortsættelsen af det Arbejde for Guds Rige, som vi have staaet i saa længe, men som vi jo snart skulle forlade. Og derfor er det maaske os Gamle, som sørge mest ved at se en saa kjær Medarbejder gaa saa ung bort; der er jo ikke saa mange til at afløse os, saa at vi fristes til at gaa i Rette med Herren og spørge: Hvorfor dog, Herre? Men han, som sidder saa højt og ser saa langt, medens vi endnu sidde i det Lave og ere saa kortsynede, véd nok, hvad han gjør, og svarer os: I skulle tie – hvad jeg nu gjør, forstaa I ikke nu, men siden skulle I forstaa det. – Ja, vi skulle tie og takke – takke for den Tid, vi have havt denne kjære Broder og Medarbejder.

Distriktslæge dr E. Busch, Tarm, skrev i Kr Dbl 26. jan 00:

I denne Morgenstund gik en af de elskeligste blandt vort Lands yngre Præster, Wilhelm Norup i Dejbjerg, ind til sin Herres Glæde, der er forjættet »den gode og tro Tjener«. Efter en kort, men bevæget og saare indholdsrig Livsdag døde han »den Retfærdiges Død«, og det skal bekræftes ved mange Hjerter i Vestjylland, at »Den Retfærdiges Ihukommelse er til Velsignelse«, og det har lydt i al hans Færd og Tale i en Aarrække og lige til hans Dødsstund, at »de Retfærdiges Forventelse er Glæde, men de Ugudeliges Haab forgaar« (Ords. 10, 28), – i denne Troens Overbevisning levede han sit Liv og herudfra vidnede han, brændende i Aanden, tidlig og silde. Det blev sagt om en ung Lærer, der døde her for nogle Aar siden: »han havde intet gammelt Menneske«; om jeg turde sige saadant om noget Menneske her paa Jorden, saa kunne jeg fristes til at sige det om Norup, – men hvor ville han ikke i sit ydmyge Hjerte være bleven bedrøvet, om han havde hørt sligt, han, fra hvis Hjerte det sikkert stadig lød: »lad ikke dem, som bie efter dig, Herre, beskæmmes ved mig« (Ps 69,7), »jeg er den største blandt Syndere, den mindste blandt de Hellige«. Naar jeg ser hen over hans Liv fra den Stund, han under gamle Provst Blumes Prædikestol fik Hjertet styrket i Guds frelsende Naade i vor Herre Jesus Kristus, saa ser jeg med Tak til Gud et Menneskeliv, hvori paa underfuld Maade Kristi Kraft blev fuldkommet i Skrøbelighed, et Liv i Selvfornægtelse, i Opofrelse for de kære i Hjemmet og for alle dem, han kunde faa Lov at favne, et Liv i Forsagelsens Alvor og i brændende nidkær tro. – Norup var meget syg forrige Tirsdag, men han vilde ikke opgive at gaa en halv Mil om Aftenen for at holde Bibellæsning, hvortil han altid glædede sig inderligt; han gik hjem igennem Sne og imod Storm, og han følte sig endnu mere syg; næste Morgen havde hans unge Hustru Møje

med at faa ham til at opgive selv at forrette en Begravelse, men hun fik ham dog overtalt til at blive liggende paa det Sygeleje, hvorfra han ikke mere skulde rejse sig her paa Jorden; jeg saa ham sidste Søndag Morgen under megen Lidelse og Uro, men hvert Træk i det venlige, aabne Ansigt lyste af »Glæden i Herren« og som altid genlød det i hans Tale: »tal Herre, din Tjener hører«, rede til at bøje sig under din Vilje. Nu er »lille Norup«, som han altid kaldtes blandt Venner, dér, »hvor liv er bedst«, »og Jesus selv, ved Livets Elv, hjemfører Himlens Gæst«, men baade Venner og Modstandere i og udenfor de ham betroede Sogne vil vidne, at han var en god Præst, der fik Naade til at vise Guds Kærlighed virksom i et Menneskeliv; og mange vil takke for ham, fordi han viste dem Vejen til Salighed, hjalp dem til Fremvækst i Naade og Helliggørelse; hans ihukommelse vil leve, fordi han skaffede Gud Ære ved sit Liv, og hans Minde vil blive ved igennem det trosvarme Ord, han har talt og skrevet. Han var en af Indre Missions bedste og mest trofaste Præster.

Ved Nytaarstid skrev hans Svoger, Pastor *Helms* til mig: »Mon vi faar Lov at beholde Norup ret længe iblandt os; hans Vækst i Naaden er forunderlig; han kunde sige med Paulus: »vorder mine Efterfølgere« men han sagde det heldigvis ikke«. –

Pastor Norups begravelse, vel den største i sognets historie, foregik 2. febr 1900 i ublidt vintervejr. Først samledes man i præstegaarden, hvor kisten var stillet ud i gaarden. Svogeren, pastor *P. J. Helms,* Janderup, talte ud fra Fil 3, 12 om N, som en mand, der var grebet af Kristus og om hans yndlingsvers: O Herre Jesus, hør mit raab, til dig jeg sætter alt mit haab. – *Anders Stubkjær* talte ud fra 1. Thess 3, 9 om den hellige glæde og om de helliges glæde over pastor Norup, og om hans glædestraalende ansigt, naar folk gik gennem omvendelsens snævre port.

Det store følge gik saa op til kirken, forrest gik to unge med tændte alterlys, derefter 20–30 præster i ornat. Provst *H. Vilstrup,* Borris, talte kort om Ns troskab i gerningen og om det levende haab ved Jesu Kristi opstandelse fra de døde. – Svogeren, pastor *F. Dahl,* Vindum, talte ud fra ordet: Han var en trofast mand og frygtede Gud fremfor mange. – Pastor *Otto Moe,* Skjern, talte ud fra Davids ord 2. Sam 3, 38: Ved I ikke, at en stor mand i Israel er faldet? en fyrste i Israel? Med den ros skal N ligge i sin grav, at han satte livet til for sine brødre. Over for andre var han fordringsløs og hensynsfuld, over for sig selv fordringsfuld og hensynsløs. Hvor meget han end arbejdede udensogns, forsømte han aldrig sine egne sogne, Dejbjerg og Hanning, aldrig har disse sogne haft en flittigere præst, han besøgte jer flittigt, holdt møder og bibellæsninger og bespiste jer alle rigeligt med livets ord. – Pastor *O. V. Boeck,* Lønborg: 2. Tim 4, 5–9: Gør en evangelists gerning, fuldfør din tjeneste, min opløsnings tid er for haanden. Jeg har stridt den gode strid, fuldkommet løbet og bevaret troen osv. N var ikke blot præst af navn, han gjorde en evangelists tjeneste, hengav sig ganske i sin gerning. Underligt, at Herren har kaldet ham bort fra denne tjeneste, han faldt som en god stridsmand i kampen, hvor var han glad blandt de unge, og hvor vil vi savne ham i vort konvent. – Til sidst talte pastor *A. Busch,* Bøvling: Lovet være Herren fra dag til dag lægger han os en byrde paa, da er Gud dog vor frelse. – Pastor Helms forrettede jordpaakastelsen. Man sang: Guds ord det er vort arvegods, og langsomt skiltes det store følge.

Mindeskrift om pastor N, 1900.

21. 30. marts 1900–17. febr 11 (hjpr Husby-SN 98): **S. C. C. Søbye,** fl t kkp Vordingborg (ansat af Dsk kirkefond), se sp V Frelsers k, Aalborg.

22. 19. juni 1911–23. juli 12 (lærer Kbhvn 09): **N. P. Vegel,** fl t Nyord, se rkp Skelby-Gedesby.

23. 4. nov 1912–7. juli 25 (hjpr Ordrup, Skovshoved 08): **Philip L. von Beck Boeck,** fl t 1. rkp Aarhus domkirke, se der.

Kst 1925—27: **Hans Pedersen,** sp her.

24. 28. jan 1927–30. april 67 (kst sp her 25): **Hans Pedersen,** * 6. febr 98 Esbjerg. Forældre: Kbmd Hans P og Marie Erlandsen. Stud Esbjerg, 17, c 24-2 (h_2), hjpr Gudum-F. 3. okt 24, afsk 30. april 67 ~ 6. juli 39 Birthe von Buchwald, * 23. jan 02 Aalborg, † 26. april 66. Forældre: Læge Emil Friis von B og Aagot Dam. – Fætter: Erlandsen, sp Vejle. Nevø: lic Heinemeier, Raarup.

BM IMs kredsfbd.

Medarb bogen om Kaj Munk, udg 60: Saadan er der saa meget, 61: Saadan er der ogsaa saa meget, 63: Jamen saadan er vi ogsaa, 63: Men alligevel, 64: Er vi selv stort anderledes, 65: Oven over skyerne —, 67: Oprigtig talt.

Skrev talrige artikler, anmelder til »Vestkysten«. Se Kristeligt Dagblad jan 1948 m m og 4. febr 58.

Sp Dejbjerg – rkp Lem-Ølstrup

(Oprettet 3. aug 1967).

25. 27. nov 1967: **Edvard Johannes Larsen,** * 17. jan 39 Ringsted. Faderen: Sp Nr Jernløse-K, se der. Stud Stenhus, Holbæk 57, c 66² (1-88). ~ 17. okt 64 Else Birgitte Elgaard Møller, * 27. maj 37 Ulriksdal, Nr Vedby. Forældre: Proprietær Erik Nicolaus M og Magna Elgaard Jørgensen.

Graver H. P. Jensens bog om D (se ovf).

Litt foruden ovenn: Henry Jensen: Vognfundene i D mose 1888, Ribe stifts festskr, s 286, Ebenezer, 1921, s 57, A. C. Jungersen: Begravelser i D kirke, Khst saml 5 r, VI, 389 f, H. P. Hansen: Natmændsfolk og kæltringer II, 1960, jvf Hardsyss aarb 1954, 102 f, Kirke og sogn, 1954, s 612 f, Johs. Faurschou: Gamle Laur Korsholm i D, Hards aarb 1916, Johs. Faurschou: Barndomsminder, Hards aarb 1919, 1—25, Axel Holm: Et vestjysk sogn gn tiderne, Kristeligt Dagblad 5. nov 66, Jens Laur. Jensen: Barndomsminder, Hards aarb 1960, 48—76, Elle Jensen: Pietismen i Jyll 1944, s 68.

HANNING

(Med filialkirke i Finderup).
Udskilt fra Dejbjerg 7. dec 1908.

Hanning sogn, 3894 ha aflangt fra N til S, hovedvej A 11 gaar paa langs gennem sognet, er for det meste højtliggende (Finderup Rishøj 82 m) og bakket. Muldsandet jord. Før hedeopdyrkningen omkring 1890 var Finderup, den nordlige del, overvejende tyndt bebygget hede. Nu er heden faktisk borte. En del plantage. Smukke udsigter. – I sognet byerne H (ofte kaldet Vester Hanning, eller V Herning, til modsætning for Herning i Hammerum herr), med præstegaard, fh fra 1954, Finderup med Lt Mf mh. Bebyggelser. Skaarup med mh fra 1894, nyt missionshus 1960, alderdomshjem fra 1957. Hestkær, Aarup, Kongsholm, en del af Rækker mølle (resten i Sædding s). Løvstrup.

Mange oldtidsminder, flere af dem sløjfet, 2 langdysser, 59 høje, smukke højgrupper. Herredstinget blev i mange aar holdt i H, vest for byen er Tingbakken med den fra en præsteberetning 1638 omtalte ovale stensætning (Bølling herreds ting). Nordvest i Skaarup ligger Tinghøj og Galgehøj, hvor der maaske var skafot. Herredstinget havde i 18. aarh til huse i Skrebsgaard vest for kirken. — Mod sydvest ligger Kongsholm, hvor der maaske har ligget en borg. (Kongeborg, K og S, s 625).

Løvstrupgaard blev 1873 købt af apoteker **C. C. Heiberg,** Ringkøbing, som anlagde den nu 140 ha store plantage. 1898 skænkede Heiberg ejendommen til oprettelse af en landbrugskoloni eller børnehjem for fattige børn (20 børn), **Heibergsgave.** Her mindesten for Heiberg.

Rækkergaard har været herregaard til 1812, da den udparcelleredes.

Finderup var i middelalderen eget sogn, og der er fundet spor af agre fra en forsvunden by, her laa en kirke, som »Ribe oldemoder« omtaler, men 1330 var den øde (den sorte død?). Alle rester af denne kirke er forsvundet (de sidste forsvandt 1856 ved landevejsanlægget) i Mellem-Finderup.

Det kirkelige liv

For tiden indtil 1909 henvises til Dejbjerg ovf. Luthersk Missionsforening kom tidligt hertil, og 1876 byggedes det første Lt Mf missionshus i Vestjylland i Finderup. Finderup laa omgivet af hede til alle sider, med 1 mil til Hanning og 2 mil til Dejbjerg. Huset blev bygget her af hensyn til de mange Lt Mf venner i Breining nær ved. Lt Mf prægede det aandelige liv i F, indtil vækkelsen i pastor *Norups* tid bragte Indre Mission i fremgang i Hanning og Finderup, støttet af missionærerne *Johs. Malle, Lars Hansen* og *Rawens,* som ofte kom herud. *Kr. Madsen* og sogneraadsfmd *Jens Landting* var de bærende i IM. Pastor *Norup* betød meget, hans mange husbesøg og forkyndelse og bibellæsninger bragte liv. Der blev et aktivt IMs samfund, som byggede missionshus allerede 1894. Ogsaa pastor *M. T. Magnusson,* Nr Omme, betød meget for IM. Samtidig blev der en del grundtvigsk liv, og forsamlingshuset, som blev bygget 1893, blev flittigt brugt til foredrag, gymnastik osv, præsterne i Aadum, *Lorenzen* og *Witt-Hansen,* holdt maanedlige gudstjenester i H kirke.

Omkring 1900 var hedeopdyrkningen i fuld gang. 1904 dannedes der en kirkekomité i Finderup: Lærer *P. Borup,* H, forstander *Voigt,* Løvstrup, sognefoged *J. Nygaard* (formand) m fl. Der var da ca 350 indb i F, de indsamlede ca 4000 kr, skaffede grund, ministeriet gav 18.500 kr, folketingsmand *Ovesen* var en god støtte, og 1909 blev kirken indviet. Sogneudskillelse, kirkeindvielse og indsættelse af den første sognepræst var en stor begivenhed i sognets historie.

Den første sognepræst, pastor *G. J. Fønss-Jørgensen* (1908–20) sluttede sig ikke til nogen retning, var den første fmd for KFUM og K. Forstander *Voigt,* Løvstrupgaard omtaler i Løvstrupgaards jubilæumsskrift »den fine, ydmyge, beskedne pastor F.-J hvis sindelag bød ham: Sæt dig nederst! Han ville ikke trænge sig frem, og naaede vel ikke store ydre resultater, men ingen var i tvivl om hans redelige vilje eller om hans standpunkt. Han var meget flittig til husbesøg« (se her III, 221). Der var og er ret skarpe skel mellem IM og de grundtvigske.

Pastor *Lars Jensen* (1921–35) havde været dansk præst i USA i 20 aar og var præget deraf. Han var afgjort IM, en betydelig prædikant og var redskab til vækkelse baade i USA og i Hanning. Han var en frisk og djærv natur og fik mange venner her, men ogsaa mange modstandere. En del sluttede sig til Skjern valgmgh, og 1930–38 var der fast mdl eftermiddagsgudstj i H ved valgmenighedspræst *Vald. Nielsen,* Skjern.

Pastor *H. F. Pahus* (1935–49) sønderjyde, en dygtig præst, som paa god maade førte arbejdet videre, virksom for Kbhvns kirkesag. Respekteret og vellidt af alle.

Pastor *Jak. Gejlsbjerg* (1949–61) havde været missionær under DMS i Kina, var formand provstiets menighedsraadsforening.

Pastor *H. A. Arnbjerg* har virket her siden 1961. Han skriver 1967: Kkg 10–12 pct, stor altergang, gode kirkelige forhold, kirkeligt interesseret befolkning, 2 mh og IM smf, en del Lt Mf med mh, 3 DMS, 4 sdsk, 2 KFUM og K, en del gr, foredragsf, DdU, børnehjem med egen skole. Rent landsogn med spredt bebyggelse. Pastor Arnbjerg er kredsformand for Indre Mission paa egnen.

Blandt *IMs ledere* nævnes:

Gdjr *S. Søe* havde sit hjem i Hanning i 47 aar, var bærende i IM, formand for IMs samfund, KFUK stiftedes i hjemmet 1901 paa Landting Nygaard. Landskendt er *S. Søe* blevet for sit arbejde for Kristelig sanatorieforening. Pastor *L. Jensen,* Hanning var bladets første redaktør. *S. Søe* flyttede senere til Skjern. En søn er provst *J. J. Søe,* Hjørring.

Sogneraadsformand *Jens Landting,* gaardejer *Jens Kongensholm,* skatteopkræver *A. Jeppesen,* gdjr *J. Nisgaard,* gdjr *Thomas Nielsen,* gdjr *Johs. Dalgaard,* alle Hanning.

Johs. Bollerup har dygtigt ledet KFUM, fru *Anna Østergaard* KFUK i Hanning.

I Finderup: Gaardejer *H. Søndergaard,* lærer *N. O. Sønderby,* gdjr *Mads Pilgaard.* Kbmd *Anton Andersen,* Rækkermølle († 60) var trofast i Mh og i ungdomsarbejdet, flyttede til Vejle, begravet i Hanning.

Lt Mf ledes af *Chr. Christensen,* F, mghrmedlem, stort ungdomsarbejde.

Blandt *grundtvigske* nævnes: Gdjr *Mads Andersen,* gdjr *Johs. Kirk,* formand foredragsforeningen, gdjr *Erik Kjærgaard,* forstander *Voigt,* gdjr *Jens Kirk,* næstformand i menighedsraadet.

Ægteparret *Spangsberg Sørensen,* H Kirkegaard, levende interesseret i kirkens og skolens arbejde, aabnede gæstfrit deres hjem for ungdoms- og foredragsforeninger, mange grundtvigske ordførere har været deres gæster. S var kirkeværge en aarrække, meget virksom ved kirkens restaurering 1939.

Om lærer *P. W. S. Borup* skriver pastor Fønss-Jørgensen: Lærer B var Hanning sogn en god mand. Han var medstifter af sygekassen, og dens formand i mange aar, medlem af menighedsraadet, formand Vestjyske sangkor, ledede den stedlige sangforening. Der kunne nok være noget brysk over hans fremtræden, men de, der troede, at han var en haard mand, kendte ham aldeles ikke. Han havde et stort hjerte og var i virkeligheden en følelsernes mand, der kunne glæde sig med de glade og græde med de grædende. Og var der timelig nød, skulle B nok gaa i spidsen for at faa den afhjulpet, ligesom han gerne hjalp med raad og daad. Han bar ikke sin kristendom paa læberne, men han viste den i sit liv. Han var en dygtig og interesseret lærer. Han kom ogsaa i forbindelse med mange uden for sognet. Selvom man var bunduenig med ham, maatte man respektere ham for hans ærlighed og redelighed.

Skolen. Oprindelig omgangsskole. Skolen i H oprettet 1858, ny skole 1911. blandt lærerne nævnes: *N. C. Nissen Christiansen* 1871–97 (* i Burkal 42, † 97), *Peder W. S. Borup* (1897–1935) * 1868 i Ferring, † 37, 1935 flg *Chr. Graversen.* (senere seminarieforstander *P. J. M. Vinther,* Silkeborg, var vinterlærer her 78–79).

I *Finderup* var der biskole til 1896, ny skole 1939. Pastor *Ole Gregersen,* Gørding V-B var biskolelærer her 84–85, blev derefter friskolelærer i Balle ved Silkeborg. Lærer: 1896–1915: *H. J. Christensen,* * 1852, afsk 1915, † 1922, 1915–20: *F. E. Tanghøj,* fl t Gimsing, 1920–23: *S. C. K. Krogh,* fl t Fjeldsø, 1924–59: *Niels Jensen,* Sønderby, * 92, 1959 flg: *N. Jensen,* * 27 i Toftlund.

Et tidsbillede: Lærer P. C. Kierkegaard fra Hanning.

En lærers uddannelse og virke for 150 aar siden, et stykke lærer- og kulturhistorie. Fru Antoinette Prip-Møller fortæller i Kr Dbl 29. juli 1964:

I sytten hundrede tallet laa der ved de to nabokirker i sognene Sædding og Hanning en gaard, som p gr a sin beliggenhed fik navnet »Kirkegaard«.

Fra gaarden i Sædding fik *Søren Kierkegaard* sit navn, og fra gaarden i Hanning fik min oldefar, *Peder Christian Kierkegaard* sit navn.

Der var i det følgende aarhundrede indgifte i slægterne.

Min oldefar efterlod sin yngste søn, konsul *Ottesenius Kierkegaard* i Malmø sin levnedsbeskrivelse tilligemed nogle personlige digte.

Min oldefar blev født i Kirkegaard i Hanning den 11. juni 1792.

Han skriver om sin barndom og ungdom: I den unge alder vogtede jeg min faders kreaturer om sommeren. Om vinteren holdt min fader en huslærer for mine søskende og mig; thi paa den tid gaves ingen regelmæssig skoleundervisning. I mit 14. aar blev jeg indtinget hos degnen *Jacobsen* i Hee, for at nyde undervisning hos ham i skrivning og regning. Jeg gjorde god fremgang, saavel i skrift som regning ...

Kort efter min hjemkomst kom den gamle degn, student *Skoubo* i Stauning; han ønskede at faa mig til hjælpelærer. Dette indvilligede min fader, og jeg var glad. Han lovede at deltage i undervisningen, men degnen var for gammel og holdt mere af kakkelovnen, og kom aldrig i skolen. Derimod sognets præst, pastor *Brøllund,* en kærlig mand, ledte ofte religionen, da jeg ikke var konfirmeret. Som følge deraf mødte jeg i kirken ved overhøringen sammen med mine skoleelever.

Som notits bemærkes, at gamle *Skoubo* benyttedes forhen af nabopræsterne til at prædike. Jeg hørte ham engang i Hanning kirke nogle aar tidligere. Han afbenyttede en gammel huspostil. Da han havde prædiket deraf en kort tid, tier han bomstille. Bladene i postilen var i uorden; men det varede nogen tid, saa siger han: »O, jo! Nu fandt jeg bladet«, og saa fortsatte han at læse prædiken ...

Om vinteren i mit 15. aar, 1807 og 8 gik jeg til konfirmation med min to aar yngre søster, saa vi kunne følges den lange vej, godt en mil til Dejbjerg præstegaard, som laa i hovedsognet. Vor fader var saa god at give os en hest til befordring naar føret var slet, og da red vi paa den i følgeskab. – Vinteren 1808 og 09 læste jeg med præsten *Jespersens* børn den halve tid, og den øvrige tid underviste jeg i Hanning omgangsskoler i Vesterby-Kongensholm og i Kirkegaarden. Næste vinter underviste jeg ligeledes, dels i Hanning omgangsskoler, og dels præstens børn.

I mit 18. aar blev jeg indtegnet paa Borris Seminarium ... For at forberede mig til seminariet om 1½ aar tog jeg til provst *Krarup* i Vejrum præstegaard i foraaret 1809 for at nyde nogen undervisning i de gjenstande, som skulle læres paa seminariet, og dels at øve mig i havedyrkning, træplantning, ogsaa fik jeg lidt kundskab om humledyrkning og biavl.

Vinteren 1809 og 10 bestyrede jeg undervisningen i Hjerm hovedskole for degnen *Rohde;* men om sommeren var jeg atter i Vejrum præstegaard, hvor jeg ikke alene forædlede flere hundrede smaa æbletræer ved podning, men ogsaa anlagde en plantage norden for præstegaarden, bestaaende af 10–11 tusinde forskellige træer. – Vinteren derefter underviste jeg i Aanum og Aalbæk skoler i Skjern sogn.

Den 1. oktober 1812 kom jeg til provst *Krarup* i Borris. Han var en søn af provsten i Vejrum og startede Borris Præstegaards Seminarium. Jeg var kudsk og røgtede hestene; men da der noget før jul blev en plads ledig paa seminariet, blev jeg optaget i 1. klasse den 10. dec og nød undervisning der indtil di-

missions eksamen 1814 og blev saa lærer i Ikast.

Eksamensbeviset er en smuk anbefaling som en værdig landsby-skolelærer og opmuntrer til at fortsætte med stadig flid og den samme eksemplariske vandel, som han paa seminariet har vist.

Efter afgang fra seminariet bliver han et par aar igen huslærer i to præstegaarde, sidst hos sognepræst *Fabricius* i Bøvling, en svoger til provst *Krarup* i Borris. Her modtager han et brev fra provst Krarup, underskrevet: Din faderlige hengivne Krarup.

Dec 1814 udnævntes han til lærer i Ikast. Degneboligen faldefærdig.

Straks efter nytaar kører han til Ikast i streng vinter og bliver hjertelig modtaget af præstefolkene og sognebeboerne, og indkvarteres hos kapellan *Windfelds,* indtil en skolebygning med bolig kan blive opført. Kammerraad *Møller* paa Højriis, som er herredsfoged, og skolepatron gør sit yderste for at fremme sagen og faa den ny skolelov opfyldt i alle maader; men der er ogsaa beboere, som med frygt imødeser de »svære udgifter« hvis skoleloven skulle opfyldes.

Først efter en henvendelse til skoledirektoratet faar skolekommissionen paabud om uden ophold at fremskaffe baade skolejord og bopæl. – Efter mere end et aars forløb opføres et 10-bindings-hus, som skal rumme bolig og skolestue, desuden et udhus »sammenlappet af den gamle nedfaldne degnebolig«. Hertil hører en jordlod paa 6 td land«.

1921 oplyses: IM har flertal i mghr, men ikke blandt beboerne, ret store IM smf, en del Lt Mf, en gr kreds, stor DdU, Kkg god, 12 og 10 pct. 1931: Kkg 20 pct, gode forhold, som hidtil, 6 fam sbl til Skjern valgmgh, 1943: Kkg 12 og 20 pct, gode forhold, gl vækkelse, 3 fam til valgmgh, ellers som hidtil, 1954: Kkg 15 pct, gode, kirkelig interesse, IM, Lt Mf, 2 KFUM og K, 4 sdsk, DdU, foredragsforening, 1963: Kkg 15 og 12 pct, 1967: se ovf.

Hanning kirke ligger for sig selv, øst for byen, nær østgrænsen, gl herredskirke, typisk romansk kirke. Det oprind skib og kor, der har haft apsis, er opført af granitkvadre paa skraasokkel (dobbeltsokkel med rundstav). De ældste døre er bevaret, syddøren i funktion. Flere smaa rundbuede vinduer i de høje kvadermure (ogsaa det indre er kvaderklædt), tilmuret præstedør i koret, her en runesten. Sidst i middelald fik kirken taarn, opført af materialer fra den nedbrudte Finderup kirke. Taarnet blev 1825 nedbrudt til gesimshøjde. Nyt taarn fra 1939 (arkit Kr. Jensen). Senmiddelald vaabenhus mod syd. Bjælkeloft, taarnrummet hvælvet (har været gravrum for kirkeejere). Muret alterbord med renæssancetavle fra ca 1620, opdelt i 2 stokværk, storstykket tredelt med toskanske søjler og sidevinger. Stafferet 1552, nadverbillede i storfeltet, Moses og Kristus paa sidevingerne, Golgatabillede i topstykket. Stager fra 1624. Romansk granitfont med udhugne hjørnehoveder og sløjfeornament paa foden. Lille, fint trækrucifix paa skibets nordvæg. Rigt udskaaren prædikestol med himmel i renæssance, smykkes af hermer, arkadefelter og ornamentik. Et par stolegavle med foldeværksmønstre fra 1583. Middelald, skriftløs klokke. Restaureret 1939. 180 sd. Orgel.

Wimmer: Runemindesm II, 63, Mackeprang: D 20 f, 167, 407, Uldall: Kirkekl 8.

Finderup kirke, indv 28. nov 1909, arkit V. Ahlmann, bestaar af skib og kor ud i ét med tresidet afslutning, ganske korte korsarme mod syd og nord, taarn med spir, alt af røde mursten, overhvælvet, spidsbuede vinduer, skifertag. Altertavle: Axel Hou: Jesus og børnene. Granitfont. Spiret brændte 1944. Kirken blev hovedrestaureret 1960 (Ingolf Christensen, Skjern). Orgelpulpitur. 160 sd.

Folketal: 1850: 467, 1925: 991, 1965: 1042.
Altergæster: 1920: 450 og 300, 1930: 625 og 325, 1942: 425 og 400, 1956: 938 og 709, 1966: 1065 og 1038.
Menighedsraad: 1918: 4 IM, 1 Lt Mf, 3 gr, 1930: 7 IM, 5 gr, 1942: 5 IM, 2 Lt Mf, 5 gr, 1953: do, 1961: do, 1965: do.

Sognepræst

(1913: 3. kl, 1922: 2. kl, 1958: 12. kl, præstebolig fra 1909).

1. 2. marts 1909–1. dec 20 (hjpr Vivild-V 29. maj 04): **G. J. Fønss-Jørgensen,** fl t Tullebølle, se Uggerslev-NH.

2. 15. aug 1922–19. okt 35 (kst sp her 1921): **Lars Jensen,** * 25. april 66, Torslunde, Kundby. Forældre: Husmd Peter J og Ellen Knudsdatter. Rejste til USA, theol, eks Blair, Nebr 00, præst Ruskin, Nebr, 01, rejste til Danmark 21, † 19. okt 35. Ugift.

Red Kr. Sanatorieforenings budbringer.

Pastor Lars Js nære ven, pastor *P. C. Jensen,* Blair, Nebraska, skriver: Lars Js barndomshjem opløstes tidligt efter forældrenes død, men han kom i gode hjem og havde en god barndom. Han var livlig og fik let venner. Hver dag bad han sin aftenbøn, men ellers svandt hans første aar uden noget nærmere gudsforhold. Saa fik han plads i Græsted, og der blev han omvendt. Siden da havde han sin faste plads i Indre Mission. Da han var soldat 1890, modnedes hans lyst til at rejse til Amerika, samtidig med at han følte kald til en missionsgerning i Indien eller Kina. Han arbejdede ved forskelligt i USA, kom 1897 paa Trinitatis teologiske seminarium i Blair, Nebraska, tog eksamen 1900 og blev præst i Ruskin, Nebraska. Til forskel fra andre danske præster i USA blev han i samme kald hele tiden, saa vidt, at han blev kaldt »Ruskin-Jensen«. Der blev en større vækkelse i Ruskin. Han var formand Nebraska-Kredsen 1911–20, redigerede børnebladet, var en stor børneven og meget benyttet som prædikant i danske menigheder i Nebraska. Han var ægte dansk, talte helst kun dansk, og blev egentlig aldrig saa øvet i engelsk, at han kunne udfolde sig rigtigt med sit varme hjertes djærvhed paa engelsk. Da han rejste til Danmark 1921, skrev den danske forenede kirkes formand i USA, pastor *N. C. Carlsen,* at *Lars Js* store arbejde og vækkende røst sent ville blive glemt i Nebraska og i Ruskin blandt de danske der. – I Hanning fortsatte han paa samme linie, en ægte IMs præst af den gamle skole. Trofast og flittig. Der skrives, at 3 ting prægede ham: Hans stærke vidnesbyrd, hans ejendommelige evne til at vinde mennesker for Guds rige, hans sjællandske lune. Han var ungkarl og fortalte, at som ung var han og en kammerat forelsket i samme pige, men hun valgte den anden. Den forsmaaede bejler forblev ugift, men han vedblev at være ven med den hun valgte. Lars J døde brat af en hjertesygdom, og hans ven, pastor *S. C. Eriksen,* Ø Snede (der havde været præst i USA) talte over ham

og fremhævede de egenskaber hos ham, som her er nævnt. (DnA, 1937, 91).

Provst *P. Gadegaard* skriver:

»*Lars Jensen* var sjællænder. Han rejste som ung til USA og fik der sin teologiske uddannelse. Han var præst derovre i ca 20 aar og nød megen anseelse i menighederne. Efter verdenskrigen kom han tilbage til Danmark. Blev konstitueret som sognepræst i Hanning 1921 og fast ansat aaret efter. Af udseende kunne han nok minde om en ældre amerikaner med det hvide haar, blinkende brilleglas og guldtænder, men han havde ikke den sejge ro, som mange udvandrere er i besiddelse af. Han var hurtig i sine bevægelser og livligt talende. Han blev hurtigt kendt som en dygtig taler. Der blev kaldt paa ham til at tale baade i omegnen og længere ud. Hans tale var livlig og fængslende med mange billeder fra dagliglivet, men dog baaret af bibelske tanker. Han gav selv udtryk for, at han var klar over faren for, at tilhørerne bliver grebet af det overfladisk fængslende i stedet for, at de bibelske tanker fanger dem.

Efterhaanden som han blev kendt ude omkring, kom der mange mennesker, hvor han talte, og han vedblev at have god kirkegang ogsaa i sit eget sogn. Han var afgjort missionsmand og lagde ikke skjul derpaa. Hans forhold til de grundtvigske i sognet var nærmest køligt, men han var ikke udfordrende overfor dem. Engang var biskop Westergaard, Ribe, indbudt af den grundtvigske foredragsforening til at holde gudstjeneste i kirken og bagefter foredrag i forsamlingshuset. Pastor Jensen deltog i gudstjenesten, hilste paa biskoppen, men gik derefter hjem. Det er nok betegnende for hans stilling til de grundtvigske, korrekt, men heller ikke mere.

Hans have var en seværdighed, han var blomsterelsker og havde efterhaanden samlet en rigdom af forskellige, deriblandt ogsaa mange sjældne blomster i sin have«.

Pastor *S. C. Eriksen,* Ø Snede, skrev i Kr Sanatorieforenings budbringer 1935, nr 27:

»Da budskabet lød ud over landet: pastor Jensen, Hanning, er død, var vi mange, der følte, at vi blev fattige. Thi det var et rigt liv, hvis rigdom vi paa mange maader havde nydt godt af, der her havde fundet sin afslutning. Han var jo en af dem, der ikke holdt sin rigdom for sig selv, men hvis lyst det var at give. – Hvor ville han gerne hjælpe, hvor var han redebon, naar mennesker trængte til en haandsrækning paa den ene eller den anden maade. Derfor fik *Kr Sanatorieforening* ogsaa en stor plads i hans hjerte. Og hvor kunne han fryde sig ved at glæde andre. Det var ikke blot, naar det gjaldt et greb i lommen, men ogsaa naar det gjaldt personlige ofre, det, som ofte er langt sværere. Jeg mindes en aften, da han brød op fra et samvær med gode venner, hvor man gerne ville beholde ham, og hvor han gerne ville blive, for at lægge sin hjemrejse om ad en afkrog i landet, hvor en ung mand, søn af Søren Søe, den unge mand er nu provst i Hjørring, laa paa et sygehus og kunne trænge til et besøg.

Og hvor var det hans lyst at give i aandelig henseende. – Det var glæden ved at forkynde Evangeliet, der sled ham op. Nidkærhed for Herrens hus fortærede ham. Den alvorlige mindelse, som hans første sygdomsanfald for 2 aar siden gav ham, og lægens advarsel formaaede ikke at lægge baand paa hans rastløse virketrang. Derfor følte man det ogsaa altid som en aandelig berigelse og vederkvægelse, naar han prædikede. Hans forkyndelse var af en ganske ejendommelig art. Ildfuld og dog saa pæn og naturlig, fri for alt opstyltet og svulstigt væsen, stærk og indtrængende, men altid præget af kærlighedens visdom og finfølelse, i høj grad ordnet og tilrettelagt, men aldrig saaledes, at det blev tørt og stift, men saaledes at det bed sig fast, og man huskede, hvad han sagde, altid sprudlende frisk og gennemglødet af personlig grebethed. Han var noget helt for sig selv som prædikant. Og som han kunne tale til gamle, til unge og til børn! Og hvem kunne holde en lejlighedstale som han med den underlige blanding af alvor og lune, som prægede hele hans personlighed.

Men var han rigt benaadet som prædikant, var han det ikke mindre som sjælesørger, vis og forstandig, sund og nøgtern og med en mærkelig evne til at sige det frelsende ord. Og alle vi, som fik lov at være hans personlige venner, vi føler i vort savn, hvor meget hans venskab gav os, fin, kærlig og trofast, som han var.

Og saa var Gud saa god imod ham, at han lod ham falde i seletøjet og sparede ham for at blive lagt til side og gaa ud af spillet. Lige til det sidste fik han lov til at virke, og Kr Sanatorieforenings budbringer blev det sidste, han beskæftigede sig med. Han fik lige et nummer gjort færdigt, da han gik til sengs for ikke mere at staa op«.

3. 18. febr 1936–31. marts 49: **H. F. Pahus,** fl t Nr Løgum, se der.

4. 30. aug 1949–1. juni 61 (kkp Højdevangs k 15. maj 48): **Jakob Sivebæk Gejlsbjerg,** * 28. dec 11 Kbhvn. Forældre: Vognmand Hans Christian G og Mette Marie Jensen. Stud Christianshavns gymnasium 31, c 36-2 (1), ord missionær DMS, Antung, Kina 38–46. ~ 12. dec 37 Else Neel Chrillesen, * 12. juli 13 Kbhvn. Forældre: Murer Axel C og Martha Jensen. – Hustrus broder: Randlev-B.

Studiekredssekr DMS 51, BM DMS kredsfbd 54—61, fmd Bølling-Nr Horne herr menighedsraadsf 54—61.

Udn t sp Sct Lukas k, Frederiksberg 1. juni 1961.

5. 3. okt 1961 (sp Vorbasse 8. dec 44): **Hans Adolf Arnbjerg,** * 11. marts 11 Øse. Forældre: Gdjr Søren A og Maren Hansen. Stud Haslev 31, c 37^2 (h_1), sp Hune 7. dec 37. ~ 21. dec 37 Ruth Engel Jensen, * 3. juni 11 Ø Nykirke. Faderen: Sp Torsager-B, † 55, se der. – Hustrus broder: Sct Clemens k, Randers Fætter: Olesen, Gørlev-B (nu Aarhus) stamt 4 (Balslev).

Kredsfmd DMS t 61. Kredsfmd IM 63, herredsrepr Kbh's kirkesogns venner, 63.

Litt: Ribe St aarb 1955, 27 f, Elle Jensen: Pietismen i Jyll, 1944, 67, Kirke og S, 1954, 622 f. Se i øvrigt under Dejbjerg.

STAUNING

Skyerne sejler i store flager — østerpaa,
kun en plet af det solklare blaa
som en oase i alt det graa
drysser lidt glans over fjordviddens spejl,
der dæmpet fortoner sig ud imod klitten,
og ej har et sejl, et eneste sejl . . .

Langsomt vandrer en plovmand i furen
efter sit tavse, ludende spand . . .
Der er tungsind over naturen,
og hjejlen klager saa vide om land . . .

Højt oppe ad luftige baner
drager flokke af vilde svaner,
som paa hærbud i kileorden,
blændende hvide højt i det blaa,
i buske af grønne rør og siv
myldrer det brogede fugleliv . . .
Vilhelm Gregersen

Stauning sogn, 1301 ha, langs Ringkøbing fjord, en rektangel, 12 km lang (fra n til s, 3 km bred) er lavtliggende og fladt, sydgrænsen er Skjernaas gl hovedløb og berørt af det i 1962 begyndte store projekt, hvorved vandet gennem ny kanaler pumpes op i et nyt hovedløb. Sognet er en del af aaens gl hedeslette, et flyvesandsbælte er væsentligt omdannet til plantage. Ellers ret god jord, med forholdsvis tæt bebyggelse. Store afvandinger af den 800 ha store Stauning-Velling mærsk. Til sognet hører den 60 ha store ø Klægsbanke i fjorden, en gl sandbanke, som omkr 1900 blev bevokset med rør. Her er rigt fugleliv. Sognet er maaske gl havbund. Under mulden er der sand. Kirken ligger midt i sognet og skiller det i vestre og østre sogn. Omkring kirken er en by vokset op med ca 50 bebyggelser. Byen S sammenvokset med Bovsø, 212 indb. med centralskole fra 1963, bibliotek, sportsplads, mh fra 1898, alderdomshjem fra 1949, afholdshotel m m, bebyggelser: Halby, Mejlby, Østerby, Andrup, Hedeby, Sønderby, Høllet, sommerrestaurant ved stranden, Langkær, Strandby, Knudgaarde, Vognbjerg m m. Flere større gaarde. Stauning flyveplads.

Ingen oldtidshøje. Vognbjerg har været hg, udparcelleret 1812.
I Kvembjerghuset paa sognegrænsen boede rakkere (se Dejbjerg). 150 menn døde af pest 1603. Mindesten i kirken.

Fra den ældre præstehistorie

Den meget smukke præstegaard (fredet kl B) er et fint stykke vestjysk bygningsværk, opført 1789 af provst *Brøllund,* af rødviolette mursten med hvidt optrukne fuger og pilastre om de 2 indgange, runde kviste i straataget. Afvalmede gavle. Præstegaarden ligger for sig selv ved en lille løvskov nv for kirken.

Den første luth sp skal have været hr *Ole Christensen* (af Lønborg?), *Jacob Sindels* døde ca 1600, under *Lauge Jensen Øderup* († ca 1628) rasede pesten 1603. *Johan Gregersen Ehn* (1628–59), hvis 3 sønner blev præster (Døstrup, Møgeltønder, Gørding-V-B), *Peder Jørgensen Hegelund* (1659–ca 84, hans navn paa alterkalken), hvis sønner blev sp i Borris-F, Grejs-S, Gørding-V-B og her. *Fr. Cl. Wildschøtt* († 1688), derefter P. Hegelunds søn: *Poul Pedersen Stauning* (1688–ca 1722), hvis døtre blev gift med eftm, med Lang, Dejbjerg og Wellejus, Sdr Omme.

Peder Nissen Wedel (1722–38) af Døstrup indførte den strenge pietisme i herredet. Han udtalte ved sit komme, at der »ikke var én omvendt kristen i sognet« (»Jeg vil godt bo i en svinestald, naar jeg blot fik alle i Stauning omvendt«) og gik i sine skarpe prædikener haardt imod al gl slendrian, imod gængse fornøjelser osv. Han gik ideligt paa husbesøg og førte indtrængende samtaler, holdt møder i private hjem og uddelte gudelige skrifter. Hans nidkærhed bar frugt, moralen højnedes, gudelige forsamlinger blev holdt, ogsaa uden Ws deltagelse, og der blev vakt et liv, som satte spor gennem flere slægtled. Provst *Allerup* i Lem var ikke tilfreds med den mørke tone i Ws prædiken og mente, at han savnede det evangeliske. I en betænkning til kirkekollegiet 1738 foreslog W, at der ikke blot skulle skrides ind imod synd mod det 6. bud, men ogsaa mod banden og sværgen, helligdagsovertrædelse, spillere, drankere, halsstarrige, slagsmaal osv. Disse burde ikke sidde blandt retskafne i kirken. Der var ingen skole, men W havde hjælpere, der tog sig af de unge, besøgte syge. *Gert Hansen* besøgte Stauning og fandt 1740 af ca 480 beboere ca 100 vakte (maaske medregnet folk fra nabosogne?). 1724 var der heftig strid mellem W og provst *Allerup* om omvendelsens metode, og provsten bebrejdede W hans optræden. Provsten klagede til biskop *Thura.* Allerups og Wedels vidtløftige, skarpe skrivelser vidner om megen lærdom hos begge. Ved en provsteret i herredskirken i Hanning 10. marts 1727 maatte W gøre afbigt for sine »insolente og uanstændige tale- og skrivemaader«, de teologiske stridigheder annulleredes, og to gudelige skrifter, som W havde uddelt, skulle indsendes til biskoppens bedømmelse, medens paa den anden side provstens udtalelser om Staunings folk blev mortificeret. Striden endte dog ikke hermed, og Wedel bad biskop *Thura* dømme, da W og *Allerup* stadigt hver for sig mente at have ret. Begge indkaldtes til landemode i Ribe, og de bøjede sig for afgørelsen i Hanning. Stridighederne afspejler sig i biskoppens synodal-monita 1727, hvor det indskærpes i henhold til Danske lov, at udenlandske bøger ikke maatte udbredes. Det blev forbudt, at lægfolk paa egen haand holdt gudelige forsamlinger, og biskoppen henstillede, at præstestridigheder ordnedes i stilhed ved et par embedsbrødres hjælp. *Wedels* virksomhed vakte opmærksomhed paa højeste sted. 1738 kaldte kong Christian VI ham til Kbhvn for at prædike for kongen, og straks efter blev *Wedel* udnævnt til *Nic. Brorsons* efterfølger som sp i Hillerød-NH og slotspræst paa Frederiksborg slot. Her havde han ogsaa vanskeligheder og blev endog beskyldt for forsømmelse i sit embede. Han var en betydelig personlighed, havde nær forbindelse med familien *Krarup* paa Dejbjerglund, med præsterne *Wellejus,* Sdr Omme, *Hornemann,* Velling, og etatsraad *Müller,* Lønborggaard. Han vedblev at staa i forbindelse med Stauning. I et langt brev 1742 formaner han mgh i næsten paulinske vendinger til udholdenhed i kristenlivet. Brevet er bevaret i afskrifter til vore dage og vidner om den anseelse og indflydelse han havde her. *Wedel* var *Anders Sørensen Vedels* oldebarn, havde studeret i Halle og Witten-

berg, og som ung holdt han gudelige forsamlinger i Døstrup pgd sammen med sin ældre broder *Søren Wedel,* der var sp i Døstrup, og *Enevold Ewald.* I Stauning kom han ganske til at præge det aandelige liv, og vækkelsen bredte sig til Skjern, Dejbjerg og flere sogne, folk derfra søgte til Stauning, og det vakte nabopræsternes vrede. (Khst saml 5 r IV, 567 f, KLfN IV, 790, Elle J, s 66 f, H. F. Rørdam: Hist saml og stud III, 200, Medd om fam Krarup, s 101, L. Pedersen: 200 aars trosliv i Skjern, 1936, 130 f).

Pastor *Andreas Balslev* (1738–87) af Oure-V, havde som student sluttet sig til den pietistiske vækkelse, kom i forbindelse med *Blume,* provst *Hviid* og prof *Reusz,* og efter at have prædiket for kong Christian VI blev han (en maaned før sin attestats) udnævnt til ord kateket ved Sct Nicolai kirke. Han kom snart efter i strid med sognepræsten, *Hans Mossin,* der beskyldte ham og en anden kateket for »djævelsk lære« (de havde i bodsprædikener advaret mod at stole paa absolution uden forudgaaende anger). Kongen tog kateketernes parti, og efter en proces blev *Mossin* afskediget, medens *A. Balslev* efter kongens særlige ønske blev kaldet af kammerraad *Lichtenberg* til Stauning (L blev kancelliraad som løn for sin føjelighed. Jy saml 1 r II, 56, H. F. Rørdam: Hist saml og stud I, 397 f). Vækkelsen synes at have tabt sig efter *Wedels* bortrejse. Ved visitatsen 1744 skriver biskop *H. A. Brorson,* at der »har været og er endnu en kjøn opvækkelse. *Balslev* talte opbyggeligt om syndernes forladelses beskaffenhed og frugt af evangeliet (Mt 9,1 f) og ungdommen svarede vel«, og paa samme linie skrev *Brorson* 1749. Men 1755 klagede *Brorson* over, at »en stor del i denne menighed, hvor der tilforn var en kendelig opvækkelse, igen efterhaanden var forfaldne til lunkenhed, hvilket dem paa det alvorligste blev foreholdet, og af en del paa en meget bevægelig maade lovede forbedring«. *Balslev* prædikede »grundigt og opbyggeligt« over Jh 15, 26 f (Vis 21, 53, 98). 1752 anbefalede *Brorson* forgæves den »retsindige, flittige og velbegavede« *Balslev* til et større kald. (Khst saml 5 r V 107). Degnen, *Anders Iversen,* og pastor *A. Balslev* klagede i øvrigt over de genstridige sognefolk, som sluttede sig til brødremenigheden, fordi de selv sang ved begravelser (EP, 573), men *Balslev* stod i øvrigt velvilligt over for den opdukkende Herrnhutisme. 1740 tillod han *Gert Hansen* at prædike her. Selv om *Balslev* ikke havde *Wedels* evner, søgte han pligtopfyldende at fortsætte hans arbejde.

Pastor *Lars Brøllund* (1787–1815) flyttede til Stadil. *Hans Graversen* har i sin bog om Brorson (1903) fortalt om B, der stod brødremenigheden nær, talte ved deres møder og søgte at genoplive vækkelsen (Schrøder: Brødremenighedens betydning). Den gamle pastor *Balslev,* der i 39 aar havde været sognet en nidkær præst, ønskede stærkt at faa *Brøllund* hertil. Brøllund var bondesøn fra Holmsland, kom ofte i Stauning, blev gift med en datter af pastor *Krarup,* Vejrum, og havde været skibspræst i nogle aar. Brødremgh emissærerne kaldte Brøllund deres broder. De kendte ham fra den tid, da han som ganske ung havde opholdt sig hos den herrnhutiske pastor *Saxtorph,* Sct Nicolai k, Kbhvn. *Brøllund* var »enfoldigt troende, ubesmittet af rationalismen«. Han samlede en menighed i Stauning, hvor han var elsket, især af sine gamle konfirmander. Og mange aar efter omtales han med agtelse og bevægelse. Ofte talte han ved brødremgh møder i Skjern. Der blev atter liv, men det sygnede hen, da han flyttede til Stadil. Længst holdt livet sig i Halby, hvor *Niels Andersen* var en af de bærende. Længe mindedes man *Kr. Krœnsen,* som under og efter Brøllund holdt gudelige forsamlinger i sit hjem, og som kom med sin Johan Arndt under armen. Han var den bedste til at læse i kredsen (L Petersen: 200 aars trosliv i Skjern, 1926, 27, 132-34, Hards aarb 1910, 106).

I *Brøllunds* afskedsprædiken i Stauning kirke 1815 hedder det: Nu farvel, du Guds tempel, hvor jeg har faaet saa mange og gudhengivne følelser. O Gud! lad din sande saligheds lære stedse her blive prædiket... Tak til enhver for denne lange tid... O Stauning ungdom! Hvor levende staar I for mig som børn, der omringer deres fader. Hvor rørende har vore samtaler været til tider, baade for os selv og for andre. Gid du maa bevares i uskyldighed. Voks og tiltag i Jesu Kristi kundskab, og glem ikke mine formaninger!

Om den ukonfirmerede *Peder Chr. Kierkegaard* (fra Hanning), der virkede som vikar for degnen, *Skoubo,* se under Hanning.

Pastor *Niels Schaarup* (1815–38) kom hertil fra Stadil (han byttede embede med Brøllund), men han fortsatte ikke Brøllunds linie. Lederen af den vakte herrnhutiske kreds var *Niels Andersen* († 1831, »den værdige olding«) og *Kr. Krœnsen.*

Pastor *Jens Lund* (1838–40) døde ganske pludseligt i kirken.

Pastor *J. M. Valeur* (1840–50) flyttede til Vitten-H, efterlod sig ikke særlige spor.

Peder Larsen-Skrœppenborg holdt 1845 et møde i Stauning, hvor herredsfogden selv kom og arresterede ham, mens pastor, lic *J. V. Bloch* løb paa skøjter over fjorden til herredsfogden for at faa *Skrœppenborg* frigivet (se s 568).

Tiden efter 1850

Pastor *H. Cramer* (1850–81) var en aristokratisk skikkelse, uden særlig forstaaelse for de vakte, en begavet og dygtig mand. Brødremenighedsvækkelsen visnede hen, skønt *Bodil Kloster* nævnes som et uforfærdet trosvidne, og 1865 blev *Jens Kierkegaard, Ø* Toft, vakt ved vækkelsen i Skjern, da missionær *Grønfeldt* fra Brødremgh boede der og ivrigt forkyndte, støttet af emissærer fra Christiansfeld. Ligesaa blev en mand, kaldet *Jesper Tolder* omvendt. De havde nær forbindelse med Christiansfeld og holdt møder i deres hjem i Mejlby. I 1870'erne holdt pastor *Gudme,* Skjern, missionsmøder i Stauning, og Lt Mf søgte at vinde indgang, dog uden større tilslutning.

Pastor *H. Fischer-Jørgensen* (1881–86) samlede en ret stor mgh, han var velmenende og hjælpsom, meget retlinet, klar logisk og kortfattet i sine prædikener, maaske noget tør. Mere livlig var han som foredragsholder og ved bibellæsninger. Han var historisk interes-

seret, var frimurer og talte ofte i frimurerloger. Han var meget landbrugsinteresseret, en dygtig landmand (se her II, 153 f). Men han stod køligt over for den IMs vækkelse, som 1885 bredte sig fra Skjern til Stauning. Folk fra Stauning drog til Skjern for at høre *Otto Moe,* og der blev et lille aktivt IMs samfund, som yderligere voksede 1897, da der atter var vækkelse i Skjern, og 1898 blev der bygget mh i Stauning, hvor man flittigt arbejdede med søndagsskole, ungdomsmøder, missions- og samtalemøder.

Pastor *Vilhelm Gregersen* (1886–97) følte det, som om en appelsin faldt i hans turban, da han fik embedet her. En anden var udset hertil, men trak sig tilbage, hvorefter *Vilh. Gregersen* sm m sin hustru holdt deres indtog i den rare præstegaard med den store plantage (»en oase i ørkenen«). VG var meget glad for naturen her, udsigten over den brede fjord mod vest, mod solnedgangen, lukkedes af Holmslands klits lange, lave klitrækker. Beboerne lyttede mere til de flyvende svaner end til de jublende lærker. Svanerne var deres stolthed, men de forsvandt, da klitten blev gennemskaaret ved Hvide Sande nogle aar senere. VG befandt sig godt i Stauning. Kirkegangen var god, folk var aabne og hjælpsomme. VG skriver: »Der var baade IM, grundtvigske, bornholmere og gammeldags kristne. Her var kristendommen en magt, og der var ærbødighed for kirken. De moralske forhold var gode, standsforskellen ringe. Vestjyden har selvstændighedsfølelse og høflighed«. VG var ikke retningsmand, og han undgik ikke kritik fra IMs side. IM havde sin højborg i Skjern, og der var *Otto Moe* IMs høvding. VG kunne ikke tale i *Otto Moes* sprog. VG var en kunstnernatur, og i Velling pgd fandt han hjertensvenner (præsterne *Helweg* og *Konstantin-Hansen,* der begge var kunstnernaturer). Den friske, lunerige *S. T. Balslev* i Dejbjerg var grundtvigsk ligesom præsterne i Velling, og de var alle tre til megen glæde for VG. Derimod fik han ikke megen forbindelse med pastor *Norup,* Dejbjerg. *Norup* var for ensidig missionsmand, syntes VG. *Helweg* sagde, at der var »højst forskellige instrumenter i det vestjyske præsteskabs orkester. VG spillede violoncellen«. Men der var én missionsmand, som VG satte højt. Det var *H. P. Bjarnesen,* Gudum, VGs ven fra Naur-tiden. Ham fik VG med i konventet her, og Bj kunne bygge bro mellem de yderligtgaaende elementer. – I stilhed udviklede sig et varmt, tillidsfuldt forhold mellem præst og mgh i Stauning. Lærerne *Jepsen* og *Nielsen* var VGs gode støtter. VG var gift med en datter af den kendte industrimagnat, landstingsmand, borgerrepræsentant, tømrermester, c polyt *Harald Kayser.* Landskendt blev VG som *digter.* Hans sange lever stadig og er meget elsket i vide kredse. Og kendte komponister skrev melodier dertil: Vær en velsignelse, Vor Fader har lys i sit vindu, Herre Jesus, stærk og mild (Slb nr 327), Stræk din fod, og ikke mindst hans julesange blev elsket: Der er noget i luften, Se, granen det er troens træ, Naar aaret det hælder osv. Flere af disse sange er skrevet i Stauning. Han mindes som en hyggelig digter. Kun nødigt søgte han herfra. Men trangen til mildere egne og hensynet til børnenes uddannelse blev afgørende. Men modsætningerne, kampen ml IM og grundtvigske bidrog ogsaa til, at denne fredens mand søgte bort. Folk i Stauning ville nødigt af med ham, thi han kunne samle alle i kirken trods forskelligheder (efter VGs selvbiografi, da han blev r af Dbg).

Fru *Margrethe Rohde* har (Hj og tr XX, 1956, s 74 f) fortalt om sin lærerindetid i Stauning præstegaard hos digterpræsten *Vilhelm Gregersen.* Præstegaardshaven nær fjorden var familiens stolthed, med solbænke, damme, nøddegang, hvor VG inspireredes til sine digte. VG var meget musikalsk, spillede og komponerede, og paa sin egen bænk i haven sad han, nød udsigten, udarbejdede sine prædikener. Nogen stor og vækkende prædikant var han ikke, men menigheden holdt af ham, og søndagen var en festdag. Da var flaget altid hejst. Præstegaarden var en lille verden for sig selv, den laa isoleret med fjorden mod vest, store heder mod nord, men indendørs udfoldede sig et rigt liv. VG holdt altid fanen højt, og til fru Rohde sagde han det samme: »Hold altid idealets fane højt!« Han kom gerne ind i stuen eller ud i haven og læste sine digte, og »aandens flugt fik os til at glemme tiden«. Lige saa livlig og foretagsom præsten var, lige saa stille og behersket var præstefruen. Modsætningerne tiltrak hinanden. Hun var sin mand en god hustru, og der skulle meget til at bringe hende ud af fatning. Ved advent samlede hun dem alle i pgd i mørket, tændte adventskransen over klaveret, og saa blev der sunget julesalmer. En stor børneflok voksede op i pgd, og fru G var en »yndig mor«. Fru Rohde var organist i kirken, og beboerne forærede hende et smukt sybord, da hun rejste. Blandt det hun lærte i Stauning pgd var en lille lignelse, som VG fortalte hende, og som hun aldrig glemte. Den sagde ogsaa noget om ham: »I unge dadelpalmer lægger ejeren en tung sten i træets krone, for at grenene ikke skal skyde for højt til vejrs. Grenene skal bøjes nedad, for at frugten kan plukkes og blive til gavn for mennesker. Saadan skal vi se paa de byrder, Gud lægger paa os for at fremme frugten i vort liv . . .«

Lektor **Poul Schjærff** skriver (Soranerbladet, dec 1967, s 107 f) om soraneren **Vilhelm Gregersen,** præst og poet:

Vilhelm Gregersen var storkøbmandssøn fra Flensborg; faderen var en god dansk mand; ofte tog han den lille Vilhelm paa sine knæ og sang danske sange for ham, moderen var en mild, kærlig og from kvinde med sans for poesi og fortrolig med dansk og tysk digtning.

Sin oprindelse glemte Vilhelm Gregersen aldrig; faa har som han talt og sunget om Sønderjyllands sag, genforeningen var hans livs store glæde, om end det smertede og skuffede ham, at fødebyen ikke kom hjem til Danmark.

Vilhelm Gregersen kom i skole i Flensborg og havde en tid historikeren A. D. Jørgensen til lærer, hvad der yderligere bestyrkede hans danskhed.

Familien flyttede efter 1864 til København, og Vilhelm Gregersen var en af den store skare drenge og unge mennesker, der tog til Sorø og ved deres sønderjydske maal livede op saavel i klassen som paa legepladsen. I begyndelsen følte han sig ikke saa godt tilpas paa Sorø, som han besøgte i aarene 1864—68; han fandt tonen dér noget raa, dertil kom, at han led af hjemve; en enkelt kammerat »drøjede« sig lidt over ham, men snart fandt han sig til rette, og hans kammerater bevarede ham i varigt

minde, ikke mindst paa grund af de sange og viser, stedet inspirerede ham til.

En dag mange aar efter Sorøtiden hørte han paa gaden i København én raabe »Gregersen«; det var den ovenfor omtalte kammerat, der nu syg kun kunne bevæge sig i rullestol. Alt opløstes i harmoni, og Gregersen ydede ved flere lejligheder sin syge kammerat økonomisk støtte.

Mangesidigt interesseret faldt det ham vanskeligt at vælge sin livsbane efter studentereksamen 1868. Et paabegyndt teologisk studium opgaves snart, saa studerede han sprog, var en tid i faderens forretning, derefter huslærer paa en herregaard — men 1875 tog han atter fat paa teologien og blev 33 aar gammel teologisk kandidat 1881. Samme aar fik han en stilling som kateket ved Vor Frelsers kirke i København; aaret efter begyndte hans egentlige præstegerning, der er knyttet til tre steder: Naur og Sir ved Holstebro 1882—86, Stauning ved Ringkøbing 1886—97 og Hornslet ved Kaløvig 1897—1918.

Overalt mindes han som en veltalende og afholdt præst, der delte glæde og sorg med sine menigheder. Kirkeligt sluttede han sig ikke til nogen bestemt retning, men saa det som sin opgave at mægle mellem yderstandpunkter som Grundtvigianisme og Indre Mission.

Sammen med hustruen Emilie Kayser levedes der i hans præstegaarde et lyst og lykkeligt hjemliv med en stor børneflok. Over moderen, fortæller en af sønnerne, var der altid et præg af mildhed, fred skønhed, faderen gav sit væsen udtryk i sin musik — naar han sad ved sit harmonium glemte han alt omkring sig, her talte han med sin Gud. En dag kom en mand ind i studereværelset for at tale med præsten, der, optaget af sit spil, ganske glemte manden. Pludselig opdagede han denne og udbrød forfærdet: »Men, min kære mand, om forladelse, hvor længe har De dog siddet der?« Jo, han havde da siddet der nogen tid, men det havde været saa skønt at høre præsten spille.

Vilhelm Gregersen tælles ikke blandt de store poeter — man vil forgæves søge hans navn i de større litteraturhistorier, og dog er det hans digtning, der vil bevare hans navn. I højskolekredse, i ungdoms- og skytteforeninger, i forsamlingshuse og i præstegaarde sang man atter og atter hans sange; kunstnere som selveste J. P. E. Hartmann, Aug. Enna, Otto Malling m fl har sat toner til hans vers, og selv har han komponeret melodier til mange af sine digte.

Rytmer og rim føjede sig let for ham, og han digtede ud af en lys, positiv, engageret indstilling til livsværdierne. Hans produktion omfatter fire digtsamlinger i aarene 1875—1911 samt to musikhæfter 1914—17. Den kan inddeles i tre hovedgrupper: Naturdigte, fædrelandske digte og religiøse digte.

Alt det skabte har hans kærlighed: Blomsterne, fuglene og skovens træer. Han undres over den hvide vintergæk, vaarens bebuder, han elsker den bly, blaa viol, den i det ydre saa beskedne, men fint duftende reseda, og den lille bellis med de danske farver; den skal sættes paa hans grav:

> Sæt saa Bellis, røde, hvide,
> let du fatter deres sprog:
> Jeg var dansk i fryd og kvide,
> dansk som gamle Dannebrog.

Blandt træerne bærer bøgen fortrinnet:

> Der gives i verden ej silkeskrud
> som dine dunede blade.

Og de muntre fugle karakteriserer han fint: Stæren varsler foraar, nattergalen, »hans egen fugl« synger, naar hele verden sover, lærken er hans læremester:

> Og lær mig, naar jeg selv er glad,
> min kære, lille broder,
> at drysse glædens solskinsbad
> til dine friske noder.

I de fædrelandske digte træder det blide og bløde i baggrunden; de præges af en egen mandig kraft, der styrkes af kærligheden til det land, der har lidt uret og vold. I sangen om Dannebrog hedder det:

> Jeg véd ej flag saa skønt som du,
> du røde dug med korset hvidt,
> jeg véd ej flag saa kært som du,
> thi du er mit, ja du er mit.

I »Mit Hjemland« tolkes landets mangfoldige skønhed: Den blaanende bugt, skovens løvbrede kroner, de bugnende marker, de blommede enge, de lyngbrune heder og de vejrslagne klitter. Stærkest banker hans hjerte for Sønderjylland, »vor Smertes Land«, de dernede holder riddervagt, til en dag befrielsen kommer.

Hans religiøse digte besidder ikke Kingos vælde eller Grundtvigs orgelbrus, snarere er de i slægt med Brorsons stilfærdige, inderlige tone:

> Synes livet dig en gaade,
> synes vejen dig for trang,
> giv dig hen i Herrens naade,
> og din graad skal blive sang.

Den samme gudstillid faar udtryk i en af hans kendteste sange: »Stræk din fod«:

> Stol paa Gud,
> om det end ser broget ud!

Udbredt i tusinder af eksemplarer har den bidraget til at holde modet oppe hos sønderjyderne. I et andet digt ser vi, hvorledes Gud viser ham vej livet igennem:

> Vor Fader har lys i sit vindu,
> det skinner i natten frem,
> det lyser saa mildt og venligt
> og leder os stille hjem.

Her klinger toner fra Brorson og Ingemann.

I særlig grad er Gregersen blevet julens sanger; atter og atter varierer han adventstidens og julens glade budskab, til fuldkommenhed i hans kendteste og mest udbedte: »Der er noget i luften«, som han selv har sat melodi til. Den skildrer forventningen, og i sidste strofe beder han »Højtidens Drot« skænke os hans fred:

> Thi evig, ja evig er glæden,
> naar du følger med.

Mange af vor tids kølige, haarde mennesker vil nok finde sangen sentimental, men den udløser et haab, dulmer og skænker fred, og det har den gjort hos tusinder.

Fuldttonende samler han julens elementer i den sang, der fra 1906 som en fast tradition tonede juleaften i Hornslet kirke: »Naar aaret det hælder, og dagen er kort«: I aarets mørketid falder sneen, den lyse jul kommer, julen, hvor Gud af kærlighed gav os sin søn, saa vi kan fejre festen som børn, og som børn takke for gaven, vi fik.

I den danske salmebog findes af Vilhelm Gregersen én original salme (nr 327) og to bearbejdelser (nr 158 og 331).

Atter blev en betydelig personlighed sp i Stauning: Pastor *S. C. C. Sandvad* (1897–1918). Han var selv vestjyde, fra Ulfborg, og havde alle sine præsteaar i Vestjylland. Han var i god forstand noget af en prælatskikkelse, afgjort grundtvigsk. Stauning fik i disse aar *grundtvigsk* præg. Han var kendt over hele Vestjylland som prædikant og foredragsholder, og en særlig indsats øvede han som formand for det grundtvigske, vestjyske jernbanekonvent gennem mange aar. Ogsaa han var digter og har forfattet flere salmer og sange. Men hans sidste aar her hæmmedes af sygdom, og det kan ikke nægtes, at der blev tilbagegang, se ndf.

Pastor *Chr. Mikkelsen* (1919–24) blev ordineret i S kirke. Han skriver: Befolkningen var trofaste og offervillige kirkegængere, præget af gammeldags fromhed. Mange sluttede sig ikke til nogen kirkelig retning; siden *Sandvads* tid var sognets aandelige liv dog grundtvigsk præget. IM var i absolut mindretal, men meget aktive. I *Sandvads* tid var forholdet til IM noget spændt, men i min tid udjævnedes kløfterne. Stauning var et godt sted at være præst, og det hang sammen med vækkelsen i *Wedels* og *Brøllunds* tid. Retningsmodsæt-

ningerne kunne være ubehagelige til tider, men de medførte, at man ikke faldt i søvn. Man maatte gøre sig klart, hvor man hørte til. Næsten hele befolkningen var kirkesøgende, mange steder var det saadan, at der fra hvert hjem skulle mindst én i kirke. Og kunne man ikke komme p gr a sygdom, blev der sendt bud efter præsten om at komme og tage dem til alters. Disse hjemmealtergange var ofte særlige højtidsstunder.

Pastor *P. M. Hansen* (1924–32) var grundtvigsk, blev gift med en datter af mejeribestyrer *Henrik Jensen,* efterfulgtes af pastor *L. Schützsack,* som har været her siden 1933. Pastor S skriver, at Stauning er et godt sted at være præst. Der er en lille IM kreds, søndagsskole, ungdomsmøder, en stor DdU, gode, fredelige forhold, ingen mærkbare sociale skel. Kkg er 8–10 pct.

Pastor *Schützsach* er en »sønderjysk grundtvigianer« med sine meningers mod. Hans hustru er københavner, og de er faldet godt til i Stauning, hvad der kom stærkt til orde ved hans 25 aars jubilæum her 1958. Han er præget af den første verdenskrigs mange oplevelser, ogsaa af fællesskabet og selvopofrelsen mellem mennesker i de haarde aar, skønt han kun var dreng den gang. (Som Marcus Lauesen skrev: Man gemte den sidste høne til den, der trængte mest). Pastor Ss forældre var med til at stifte den danske frimenighed i Haderslev, og det krævedes der mod til. S udtrykte sit syn paa livet ved sit jubilæum: »Gud har skabt os til glæde, og det har lært mig at se friere paa mennesker«. Skønt provst *C. Hjortkjær* mente, at S ikke ville blive længe paa landet, (»De har bedre forudsætninger for at være i byen!«) blev han hele sin præstetid i Stauning.

Det modsætningsforhold mellem IM og de grundtvigske, som prægede i Gregersens tid og aarene derefter, er betydeligt afsvækket i de senere aar. Skønt sp er grundtvigsk, er IM trofaste kirkegængere. Vanskeligheden ved at skaffe folkehold paa gaardene og strukturændringen i landbruget er ikke fremmende for kirkegangen, men der er adskillige trofaste kirkegængere. Kirken er det centrale, og man respekterer hinanden i modsætning til det tidligere snæversyn. IM ledes af gdjr, sogneraadsfmd *Sigurd Larsen,* gdjr *Harald Nielsen* og *Holger Ostersen.* Samarbejdet med valgmgh i Skjern var ogsaa godt.

Et vestjysk, grundtvigsk bondehjem er skildret i Minder fra gl hj, II, 1930, s 169 f: Gdjr *Christian Nielsen Hahne* og hustru, Marie f Bæk. Fru Marie var en betydelig kvinde, datter af gdjr *Anders Pedersen Bæk;* som ung kom hun paa *Kolds* skole i Dalum, og *Klaus Berntsen* var ogsaa dér. – Chr. Hahne havde været paa Rødkilde højskole, og han og hans hustru blev snart blandt de førende grundtvigske i Stauning. De deltog trofast i egnens kirkelige arbejde, kom til de store gr møder i Ringkøbing. Han døde 1924, og hun døde 1926. Begge er begravet paa S kirkegaard.

Gdjr *Anton Kjeldsen* og gdjr *Andreas Toft* har været førende i gr arbejde.

Blandt de gode medarbejdere nævnes ogsaa sogneraadsfmd *Aage Krogsgaard,* gdjr *Peder Thomsen* og gdjr *Viggo Bech.*

Den intime kontakt ml skole, hjem og kirke er mere udvisket ved centralskolens fremkomst.

Stor betydning har de dygtige lærere haft. Lærer *Mads Toft,* vestre skole, slutter sig til IM, en frisindet mand, meget afholdt. (Biskop *Westergaard* udtalte ved en visitats, at Tofts religionsundervisning var »noget af det fineste han havde overværet«). Og lærer *S. Chr. Børsting,* som i 47 aar var lærer i Stauning, en fremragende lærer med alsidig viden, havde mange tillidshverv, gjorde en stor indsats i menighedsraadet, en førende grundtvigsk personlighed, var fmd for den nu opløste foredragsforening og har deltaget i næsten alle sognets anliggender 1923 til 67 og er stadig kirkesanger. Har betydet meget i sognet. Han stammer fra Selde i Salling og er en fin Aakjær-kender. Lærer *C. A. Søgaard* er sognets kyndige lokalhistoriker, var som ung biskolelærer, senere landmand. Har haandskrevet 2 bind om sognets historie.

Skolen

1741 indrettedes en skole i Stauning. Ny skole 1839 , 1886 og 1924 (Østre skole). Bl lærerne: 1858–93: *N. P. Jepsen* (* 1830 Seem, † 1911), 1893–1923: *Niels J. Nielsen* (* 1852 Hee), 1923–67: afsk, *Søren Christensen Børsting,* * 1898 Selde, 1967: *Ejnar Kjær.*

Vestre skole oprettedes 1838. Ny skole 1924. Bl lærerne: 1838–71: *Chr. Sørensen* (* 1802 Sdr Bork, dim Borris sem, † 1884), 1871–84: *A. C. Jørgensen* (* 1837 Mejrup, † 1884), 1884–87: *Carl Christensen* (* 1858 Levring, † 1887), 1888–93: *N. J. Nielsen,* fl t Stauning, 1893–96: *J. M. P. Graversgaard,* fl t Gilleleje, 1896–1927: *J. P. Jensen* (* 1868 Østermariæ, † 1927) 1927–67: *M. P. Toft* (* Lønborg).

1963 opførtes centralskolen, og lærer S. Chr. Børsting blev dens leder. Skolespørgsmaalene blev løst i fordragelighed. Sammen med skolen byggedes et smukt fh (sognegaard).

Bondesønnen, **Kr. Krænsen,** * 1828 paa den største gaard i Sønderby, viste tidligt ualmindelige evner, blev 26 aar gl valgt til folketingsmand efter at have overtaget fødegaarden, var tingets yngste medlem. Fr. VII skal have sagt til ham »Næste gang du kommer herind, skal du være minister!« Men han havde en svaghed for spiritus, og dette bevirkede hans fald. Han gik fallit, blev saa degn, uden eksamen i Nr Vium, kaldtes **Kr. Sønderby.** Han var der i 15 aar og virkede tillige som kvaksalver. Til sidst formørkedes hans sind, og han døde 1886 paa Aarhus sindssygehospital. Den gamle blytækker **Bøjle Bøjlesen,** Stauning, var en fin specialist i at omstøbe kirkens blytop.

Under den tyske besættelse 1940—45 satte arbejderne paa de tyske befæstningsanlæg og tyske flygtninge deres præg. Pastor Schützsach var et par gange i forhør paa gr af udæskende udtalelser.

1924 oplyses: God kkg. Det er meget faa, som ikke søger kirken, velvilje, offervilje, overv grundtvigsk, foredragsf, DdU, lille IM kreds, 1927: Kkg 12 pct, hørelyst, foredragsf (125), vel besøgte ungdomsmøder i pgd, DdU (100), lille IM smf, 1939: Kkg 10–15 pct, gode forhold, DdU, IM kreds, hørelyst, 1947 Kkg 10–15 pct, trofast kirkekreds, lille IM smf, sdsk, ungdomsm i pgd, Buddhist- og sømandskr i pgd, stor DdU, 1963: Kkg 8–10 pct, gode, lille IM kreds, sdsk, ungdomsm, DdU (125), 1967 se ovf.

Stauning kirke, nordligt i byen, omgivet af stor kirkegaard, med gl mure, kirkeriste ved alle 3 laager, er anselig og smuk, skib og kor er romanske af granitkvadre paa skraasokkel, koret er ret langt, skibet er forlænget mod vest i senromansk tid. Flere oprind vinduer ses, begge døre er tilmurede, alle spor af syddøren er borte, medens en yngre syddør er i brug. Der er ikke mindre end 4 tilbygninger: Sakristiet ved korets nordside er af kvadre og mursten og med krydshvælv. Der er to vaabenhuse, ét mod syd af tegl, og med murede bænke i det indre, nordre vaabenhus af munkesten med blændingsgavl. Anseligt taarn med sadeltag, forneden af kvadre, foroven af munkesten, med muret trappetaarn mod NV. Den smukke korbue er bevaret, skib og kor har bjælkeloft. Kirken er blytækt. Et par meget gamle, romanske alterstolper er fjernet til Nationalmuseet. Muret alterbord med forsidepanel med arkadefelter og smaa søjler fra ca 1620, renæssancealtertavle i 2 stokværk med sidevinger, udskaarne ornamenter. Storstykket er tredelt med korintiske søjler, i midten korsfæstelsesmaleri. Kalk fra 1667, alterstager baaret af smaa støbte løvefigurer fra 1654, lyseslukker med drejet skaft. Romansk granitfont, fonthimlen ligger paa loftet. Stort middelald krucifix paa triumfvæggen. Rigt udskaaren prædikestol, fra samme tid som den i Borris, 1603, prydsøjler med bladkapitæler, hermer flankerer arkaderne med relieffer af nytest scener, medens postamentfelterne har gl test motiver og evangelistbilleder. Samtidig lydhimmel. Ny opgang 1930. I sakristiet en præstestol med panelværk fra 1605. Degnestol fra 1653. Stolestader med vel bevarede renæssancegavle, en enkelt fra 1616. Ml kor og sakristi en fløjdør fra ca 1620. Paa skibets nordvæg et stort barok-epitafium fra 1657 og 1733, nu series pastorum. Klokke fra 1638, omstøbt 1913. Lille messeklokke i koret. Flere gravsten. Nyrestaureret. 250 sd. Orgel.

Nationalmus aarb 1911, 214.

Folketal: 1850: 682, 1901: 814, 1925: 824, 1965: 880.
Altergæster: 1922: 700, 1930: 400.
Menighedsraad: 1922: 4 gr, 2 IM, 1934: 5 gr, 1 IM, 1942: 4 gr, 2 IM, 1953: do, 1965: do, valg.

Sognepræst

Indtægt: 1850: a) 77 rug, 71 byg, 5 havre, b) 42 rdl, c) 16 lpd smør, 130 sn æg, 25 par kyllinger, 25 læs tørv, d) 225 rdl, e) 200 td ld, 13 td hartk. Smuk, grundmuret pgd fra 1789, 11 fag stuehus. — 1870: Regul 2040 kr, netto: 3898 kr, 1913: 3. kl, 1958: 12. kl, pgd fra 1789, fredet kl B.

13. 6. juni 1840–17. marts 1850 (sp Sdr Felding-A 31. marts 34): **J. M. Valeur,** fl t Vitten-H H, se der.

14. 26. maj 1850–30. maj 81 (sp Vorbasse-H 6. dec 44): **Hans Billeskov Jansen Cramer,** * 21. febr 1810 Ørum, Fjends herr. Forældre: Sp i Jyllinge-G. Hans Christian C († 36, søn af udgiveren af den kendte regnebog) og Karen Marie Jansen (dt af biskop Rasmus J, Aalborg). Stud Aalb 28, c jan 36 (l), afsk 30. maj 81, † 17. sept 97, ~ 1. sept 45 Johanne Christiane Wigelsen, * 1. sept 13 Aalborg, † 20 jan 00. Forældre: Kbmd og kpt i Jægerkorpset i Aalborg Niels Thygesen W og Ane Elisabeth Margrethe Christensen. – Dt ~ Trojel, Skivholme-S. Brødre: Boddum-Y, Skibsted-L og ord kat Rødby-R, søstersøn: Thomsen, Gøl.

Om pastor C, se ovf.

15. 24. aug 1881–16. marts 86 (sp Skarrild-A 22. nov 76): **H. Fischer Jørgensen,** fl t Harlev-F, se Svallerup.

27. maj 1886 var G. Fritz (se Holme-T) udn, men renoncerede.

16. 22. sept 1886–1. marts 97 (sp Naur-S 27. jan 82): **A. P. Vilhelm Gregersen,** fl t Hornslet, se der.

17. 28. april 1897–10. aug 1918 (sp Tim-M 8 okt 84): **Søren Christian Sandvad,** * 17. jan 52 Sandvad, Ulfborg. Forældre: Murer og husmand Hans Christian Jensen og Mette Marie Sørensdatter. Lærereksamen 73, huslærer hos pastor Plesner, Vedersø, og hos provst Sørensen, Jerslev-H, stud Had læreres sk 80, c 84-2 (h_1), navneforandring 05, afsk 10. aug 1918, † 26. juni 1939. ~ 28. nov 1884 Johanne Marie Mogensen, * 25. okt 1850 Sdr Nissum, † 5. marts 32. – Forældre: Murer og husmd Mogens Christian J og Maren Sørensdatter.

Søren Sandvad vakte tidligt opmærksomhed ved sine gode evner. Han tog lærereksamen, og som huslærer hos de to nævnte, kendte grundtvigske præster, fik han, ikke mindst ved læsning af Grundtvig og Søren Kierkegaard, lyst til at blive præst. Han blev en af Vestjyllands kendte og ansete grundtvigske præster. Han samlede mange i sin kirke og til foredrag, og i beretningen om det vestjyske, grundtvigske jernbanekonvent (se her s 27 f) ser man, hvor vidt han favnede, og hvor meget han betød blandt præster (og lægfolk) i de aar ved sit frisind og lune og poetiske natur. Han var Grundtvigs discipel, hans artikler i Højskolebl og Dsk kirketid vidner om kundskab og selvstændighed. Han skrev i øvrigt ikke meget. De sidste aar var han svag. Se Holger Sandvad: Stauning-minder, 1931.

Der kunne berettes meget om pastor Sandvads betydningsfulde gerning her. Det bør understreges, at han ogsaa havde digteriske evner. Bl a har han skrevet en salme (som burde have fundet sin plads i Den danske Salmebog) om fællesskabet. Fællesskabet i Guds hus, fællesskabet om Guds ord, om tro og haab, fællesbøn, i fælles sang, fællesskabet som ikke sprænges af dødens haand ...

Fællesskabet i Guds hus,
hver gang aandens vingesus,
medens støvets tunger gløde,
kalder os til vennemøde
er os glimt fra Himmerig.

Fællesskabets jubelkor
ej forstumme skal paa jord,
og engang i helgenkæde
samlet vi Guds pris skal kvæde
i vor Herres Jesu navn ...

18. 6. jan 1919–19. jan 24: **L. C. Mikkelsen,** fl t Lem-Ø, se Højby, Sj.

19. 28. april 1924–13. april 33 (højskolel Ryslinge 23): **P. M. Hansen,** fl t rkp Sct Nicolai k, Vejle, se sp Ansgars k, Odense.

20. 4. aug 1933: **Louis Schützsack,** * 17. marts 1904 Aabenraa. Forældre: Fotograf Wilhelm S og Johanne Mathilde Hansen. Stud Haderslev 23, Handelsmedhjælpereks 25, skandinavisk korrespondent, Glasgow 26–28, sproglærer Kbhvn, c 33-l (h_2). ~ 25. aug 33 sygeplejerske Gerda Emilie Schultz, * 25. febr 1909 Kbhvn. Forældre: Maskinfabrikant, direktør Valdemar S og Hansine Kristine Staugaard.

BM Sønderj foren Bølling-NH herr 34—38.
I forhør hos tyskerne sept 44 og igen febr 45.

Litt: foruden ovenn Knud Heiberg, C. Klitgaard og H. F. Rørdam: Præsten P. Wedel, Khst saml 5. r IV, 567—98, C. A. Søgaard: En præstesøn fra S, Hards aarb 1936, 67—71, Erh. Quistgaard: Præsten A. Balslevs optegnelser til kopskat i S, Hards aarb 1938, 84 f, Khst saml 6. r, V, 450, 452. Kirke og sogn, 1954, 649 f, Holger Sandvad: Stauningminder, 1931, Ribe festskr 293, 301, Elle Jensen: Pietismen i Jyll, 1944, 66, 68, Hj og Trosliv XX, 74. Ribe bispesæde 1948, s 132, 142, 158.

BØLLING—SÆDDING

Bølling sogn, 1301 ha, herredets mindste, grænser op til Skjern, er ret højtliggende og bakket, formet som en oval, med kirken omtrent i centrum. Naar man kommer fra Skjern, med den brede, flade aa-dal, op til de afvekslende bakker i Bølling, ser man, hvor forskellig naturen kan være i Vestjylland. Jorden er ret god, flere steder er der naturskønt og frodigt. De gamle heder er opdyrket eller beplantet, en del eng. I sognet B kirke, B mejeriby med skole fra 1909, mh fra 1967, fh fra 1905, butikker. Østerby, Sønderby, til 1909 flere større gaarde.

Sognet har tidligt været bebygget, ca 10 gravhøje, mest i grupper, 29 sløjfet. Herredsdelingen, som er ældre end sognedelingen, gjorde Bølling til herredets hovedby i den tidlige middelalder. Mellem kirken og pgd laa den meget søgte Kapelskilde. Præsteindberetn 1638: I gamle dage har der været et sted (1963 fandtes brolægning paa stedet), som kaldes Capels kilde, og mange mennesker har her faaet helbred paa øjne og lemmer, naar de toede sig i samme vand. Ved kilden var oprejst et hus eller kapel, hvor de kunne hvile. Der er endnu kendt et trindt hul paa kirken (se ndf), hvor de kunne indstikke deres gaver for helbredelsen.
Anlægget Damslund i Sønderby er skænket landboforeningen af gdjr **Jørgen Hansen Okholm.** Mindesten for giveren.

Sædding sogn, 2140 ha, er højtliggende, noget bakket med enge ved Ganer aa. Ret god muldjord og opdyrket hede. Hedeopdyrkningen har ganske forandret den nordlige del af sognet, udstykningen den sydlige del. Mod syd laa hg Slumstrup, udstykket 1925. Byerne S med skole fra 1938, mh, afholdshotel, sportsplads. Bebyggelse: Stensig, Rækkermølle (en del i Hanning s). Overv spredt bebyggelse.

Ca 25 gravhøje, anseligst er Højestehøj og et dyssekammer. 38 høje sløjfet. Sognet synes i mange aar kun at have været beboet i yderkanterne mod vest og syd, medens den nordlige og østlige del har været øde heder. Ved hedeselskabets assistance er heden forvandlet til agerjord. Der er næsten ingen plantage. Jorden er meget stenet.

Af den ældre præstehistorie

Lærer *V. Bendtsen,* B, er B sogns historiker, han udgav 1940: Træk af B sogns historie.

Wibergs præsterække er urigtig for de første aar efter ref. – Den første luth sp her hed hr *Laurits,* derefter nævnes hr *Oluf,* der efterfulgtes af en søn (?), *Niels Olufsen* 1559–83, og *Thomas Pedersen* til 1619. 1620–54: *Peder Christensen,* mindetavle for hans hustru i kirken (hun døde 1637). *Gregers Jensen Welling* (1654–c 85) havde været rektor i Ringkøbing-R, en ordning, der varede til 1745, derefter var der flg sognekapellaner: 1685–1705: *Jens Møgkjær,* 1705–1724: *Lambert Guldager,* fl t Sdr Nr Onsild, 1724–1751: *Nic. Joakimsen Lütken,* gift med fmds datter. Han laa i strid med kirkeejeren, som fratog ham den tillagte betaling for brød og vin. (Georg Hansen: Præsten, s 173). Biskop *H. A. Brorson* skriver, at L ved vis 1744 prædikede smukt (Mt 22, 1 f) »ungd svarede skikkeligt og mgh var bevægelig«. L var kapellan i Ringkøbing, men boede i Bølling. *Nic. Pedersen Satterup* (1751–1782) giftede sig med fmds enke. Ved vis 1755 prædikede han »meget tydeligt og opbyggeligt, ungd svarede til fornøjelse (havde forbedret sig siden 1749) degnene var upaaklagelige«. 1758 katekiserede S om retfærdiggørelsen »paa en grundig og opbyggelig maade. Degnen, *Mich. Falch* viste megen flid, ungd var særdeles munter og svarede meget vel. I mgh var og er en hjertelig bevægelse og stor ærbødighed for Guds ord«. (Vis 22, 52, 96, 127). *Peter Jacobsen Satterup* (1782–1787) var fætter til fmd (begge fra Fredericia), og flyttede til Hodde-T. *Søren Pedersen Schonning* (1787–1799) af Nyborg, var forfatter (Nyerop, s 537). *Jens Baggesen* (1800–08) flyttede til Niløse, en fin og anset mand, *Hans Kruse Winding* (1808–18) flyttede til Aale-T, se Gunslev, *F. C. Jordan* (1819–28) flyttede til Skjern, se der. *Jens Andreas Thonboe* (1828–43) maatte tage afsked p gr a sindssygdom (BDG, I 165).

Ved Sædding kirke ligger gaarden Kirkegaard (som hørte til kirken, og fæsteafgiften betaltes til præsten). Her fødtes *Michael Pedersen Kierkegaard* 1756. Han vogtede faar paa heden, og de havde det smaat. Forpint af kulde, sult og nød gik den unge Michael op paa en høj og forbandede Gud, som havde sat ham ind i al denne elendighed. Angeren over dette fald fulgte ham til hans død (82 aar gl), og den blev en betydningsfuld faktor i hans sønners tungsind. Michael K var en viljestærk, dybt religiøs mand. Som 12-aarig drog han til Kbhvn, til sin morbroder, *Niels Andersen Sædding,* hos hvem han tjente, til han 1780 etablerede sig som hosekræmmer, en titel han beholdt, selv om han senere kom til at drive omfattende handel. Han var gift 2 gange. Det første ægteskab var barnløst. Med sin anden hustru (hans tjenestepige *Ane Sørensdatter Lund* fra Brande, se der) fik han 7 børn. Mest kendte er de to sønner, *Peter Christian K* (* 1805), der blev biskop i Aalborg, og *Søren K* (* 1813, da faderen var 56 aar). Netop 1813 forøgedes hans formue betydeligt, og derved blev sønnerne i stand til at følge deres livskald. De glemte aldrig deres udgangspunkt i Sædding. 1840 kom *Søren Kierkegaard* kørende i diligence til Sædding, og han nedskrev sine følelser: »Jeg sidder her ganske ene (jeg har vel oftere været lige saa ene, men jeg er ikke blevet mig det saa bevidst), og tæller timerne, til jeg skal se Sædding. Jeg kan aldrig erindre nogen forandring med min fader, og nu skal jeg se de steder, hvor han som fattig dreng vogtede faar, – de steder jeg paa grund af hans beskrivelse har hjemve efter. Hvis jeg nu blev syg, og blev begravet paa Sædding kirkegaard! Underlige tanke! ... Man fortæller her i S sogn, at der ligger et hus, hvori har boet en mand, der i pestens tid overlevede alle de andre og begravede dem. Han grov dybe furer i lyngen, og begravede ligene der i lange rækker ...« I Sædding skulle Søren K prædike ... og »til ikke liden forundring ser jeg, at texten er Mk 8, 1–9, bespisningen i ørkenen, og disse ord: Hvorfra skulle nogen kunne mætte disse med brød her i *ørken.* Da slog det mig, at jeg netop skulle tale i det fattigste sogn i Jylland i hedeegnene«. Provst *Carl Hermansen* skriver, at da opnaaede SK det, som forkynderen altid maa se hen til: at blive samtidig med sin text (Haandbog i kristendomskundskab,

VII, 289)... Og saa stod SK ved slægtens gamle hjem: »i den aroma, som hø altid udbreder, at staa lige uden for porten til det lille sted i den sildige aftenbelysning. Faarene drives hjem og afgiver forgrunden. Mørke skyer, afbrudte af de enkelte stærke lysglimt, som skyer har, der tyde paa blæst...i baggrunden højner heden sig, – blot jeg maatte ret huske indtrykket af denne aften....Heden maa netop være skikket til at udvikle kraftige aander. Her ligger alt nøgent og afsløret for Gud, og her har man ikke de mange adspredelser hjemme, de mange krinkelkroge, hvori bevidstheden kan skjule sig...»Hvor skal jeg henfly for dit aasyn?« maa man vel med sandhed sige her paa heden...«

Saa vidt vides, kom Søren K dog ikke til at prædike i Sædding kirke. Han befandt sig ikke saa godt her som ventet i de meget landlige omgivelser og primitive landforhold. Man havde lagt op til en hyldestfest for den berømte og længe ventede gæst, bl a skulle skolebørnene synge for ham, men forinden steg Søren til vogns og forlod sognet i utide. Og han skrev om de stærke modsætninger: Hans stakkels gamle faster og hovedstaden fyldt med rige grever og baroner...

Derimod vides det, at biskop *P. C. Kierkegaard* flere gange besøgte Sædding og holdt gudstjeneste i kirken. Det skal have været ved en saadan lejlighed, at han, 82 aar gl, tog to gamle slægtninge under armen, den ene svagsynet, den anden halt, for med dem at gaa rundt paa kirkegaarden og dvæle ved familiegravene (der nu alle er slettet), og her skal han have sagt: »Vi er paa vej til det sted, hvor lamme kommer til at gaa, og hvor blinde faar deres syn!« –

Til minde om *Søren Kierkegaard* er opsat en mindetavle paa kirkens sydmur (Trap omtaler en bronzebuste, som ikke kendes i Sædding!). Lidt nord for kirken er rejst en mindesten paa det sted, hvor slægtsgaarden laa. Begge minder afsløredes af biskoppen i Ribe. En tavle i kirken omtaler to legater, det ene oprettet 1821 af *Michael Pedersen Kierkegaard,* stort 3000 rdl til minde om sin morbroder til aflønning af en duelig lærer i Sædding, det andet oprettet 1843 af en slægtning til Michael K, 1250 rdl, til fordel for skolen og for nødlidende i sognet. Michael K havde bygget et hus i Sædding til sine slægtninge, og naar de ikke mere havde brug for det, skulle det bruges som skole.

Søren Kierkaards navn kendes af alle her, men hans bøger, hans tanker?

5. maj 1963 paa 150 aarsdagen for *Søren Kierkegaards* fødsel holdtes en mindegudstjeneste i S kirke, der var fyldt af sognets beboere og andre. Pastor *Johs. Andersen* talte om Kierkegaards tilknytning til sognet, om barndomstidens indflydelse paa slægtens religiøse liv... og fremdrog punkter af SKs kristendomsforstaaelse. Man sang *P. C. Kierkegaards* to salmer (391 og 412 i Den dsk slb samt nr 571, hvis femte vers staar paa SKs gravsten i Kbhvn). Statsradiofonien optog og udsendte højtideligheden i uddrag i en række mindeudsendelser om SK. – Ved restaurationen af kirken ophængtes et kirkeskib, der hedder »Regine« efter SKs forlovede.

Litt: Thorkild Andersen: Kierkegaard-slægten og Sædding, Hards aarb 1933, 26—40, A. Reimann-Hansen: SKs forfædre og nærmeste efterkommere, smst, 1939, 17—27, P. Beck: Slægten K og Sædding kirke, Tilskueren, 1939, 296—304, A. Toft: Michael K, Gads dsk mag 1940, 446 f, A. M. Baarris: SK og Vestjylland, Jul i Vestjyll, 1948, 5—9, Dr theol Th. Croxall (eng præst i Kbhvn): En pilgrimsrejse til Sædding, Ribe st aarb, 1952, 47—55. Se i øvrigt litt DBL XII, 437 f.

Tiden efter 1850

Pastor *A. F. Phister* (1844–50) var broder til kgl skuespiller *Ludvig Ph,* han omtales som en ret ubetydelig mand, af den gamle skole, maaske præget af rationalismen, men Evg chr salmebog blev aldrig indført her. Man brugte Kingos salmebog, indtil konventssalmebogen afløste den. Den herrnhutiske bevægelse havde enkelte tilhængere, men ellers var de kirkelige forhold gammeldags i disse smaa afsides sogne.

Pastor *N. P. Hansen* (1851–56) var en betydelig præst, meget afholdt, han havde stor kkg, hans tidlige død (kun 46 aar) gjorde dybt indtryk. Han er begravet her. Han skrev smukke digte (bl a dette, der kan passe paa kirkerne her):

Ensomt staar huset for Herren bygt,
simpelt foroven, forneden,
Kunstens haand har saa tarveligt smykt
liden kirke paa heden,
indenfor er ej sølv eller guld
for det spejdende øje,
udenfor er kun grønsvær paa muld
over de dødes høje.

Jyske kirke er kullet og graa,
pragtfuld dog staar til Guds ære,
hver en søndag prydes den saa,
at der er dejligt at være,
naar den er klædt i sin søndagspragt
smykket med mænd og med kvinder,
ingen kirke med mere pragt
viden om land du finder...

Mindesten paa pastor Hs grav bevares stadig.

Se: N. P. H: Omrids af hans levned og hans efterladte religiøse digte, 1857.

Pastor *C. J. L. Vilstrup* (1856–65) var præstesøn fra Borris, havde været hjpr hos sin fader der i 12 aar, en stille, mild og kærlig mand, høj og velvoksen, med patriarkalsk forhold til sine sognebørn, nøjsom og hyggelig, højkirkelig, afholdt (se her III, 271).

Pastor *V. T. Kall* (1865–69) var af anset slægt, men han blev sindssyg.

Med pastor *Chr. Olrik* (1869–76) kom det grundtvigske liv til Bølling-S. Skønt han kun var her i 6 aar, fik han betydning, og hans minde levede længe. Han flyttede herfra til Ølgod, se der (døde som sp K Stillinge, se her II, 457), han var en »fremragende personlighed, som vidste, hvad han ville, en typisk evangelisk-luthersk sognepræst«, præget af sin fader, den gamle provst i Tikøb. Han forstod at skabe fest i kirken. Hans hustru var en begavet og aandeligt interesseret kvinde. Begge var afgjort grundtvigske, stærkt nationalt interesserede. I Jernbanekonventet betød han meget (Minder fra gl gr hj, VII, 131–32, Højskolebl 1897, (17/12), Fam Olriks slægtsbog, s 57).

Pastor *Fr. Gottlieb* (1876–82) var ogsaa grundtvigsk, en begavet prædikant, der lige-

som Olrik drog mange til kirke. I hans sidste aar her begyndte Indre Mission at holde møder i Bølling.

Pastor *C. L. M. Scheel* (1882–85) var IMs ven. Han var ikke den store taler eller de store ords mand, hans vidnesbyrd var jævnt og vederhæftigt, og han sagde sin mening uden persons anseelse. Navnlig huskede man hans smukke messe. Han var meget musikalsk. Hans sidste aar var meget svære, han blev døv, fik en fod amputeret og blev til sidst sindssyg. Han var Bølling-S en god præst.

Med pastor *J. P. Agger* (1886–90) slog IM rod i sognene, og lige efter hans bortrejse blev der bygget mh. Agger var en betydelig personlighed, klart IM, og vækkelserne i Skjern mærkedes ogsaa her. Agger var her kun knapt 4 aar, men han satte spor, der kendtes længe efter. Der var rejsning over ham, en stout og kraftfuld personlighed. Han førte klar luthersk tale, aandelig sund og nøgtern, med et varmt og ydmygt hjerte, myndig og vel belæst, godt støttet af sin hustru, der var datter af højskoleforstander *J. P. Christensen,* Ask (se her VI, 678). Han mindes ogsaa som en driftig landmand.

Pastor *K. G. Brandt* (1890–96) var søn af den kendte Vartov-præst *C. J. Brandt;* han var grundtvigsk, men der var noget tungt, noget forbeholdent i hans sind, han kunne være ret kritisk over for mennesker, og hvad der rørte sig i tiden, men hans humor kunne virke neutraliserende paa al denne kritik. Han stillede store krav om redelighed, og bag hans noget barske ydre laa et følsomt, bevæget sind. I sin forkyndelse var han præget af sin fader (se her II, 648).

Pastor *Thorkild J. Andersen* (1896–1910) var ogsaa grundtvigsk, men de grundtvigske i Bølling forstod ham ikke og støttede ham ikke. Han blev saaret derved, trak sig ind i sig selv. Kirkegangen svandt ind. IM havde nogen fremgang, men søgte for det meste til nabosogne. Lt Mf, som mest havde sine tilhængere i Sædding, holdt sig for sig selv (se her II, 495).

Pastor *A. P. Christoffersen* (1910–35) se ndf, var ikke udpræget partimand, n IM, præsterne *H. A. Nissen* (1935–44) og *Siersbæk* (1944–62) var IM, pastor Siersbæk var kredsfmd for KFUM og K og gjorde et godt arbejde blandt de unge.

Pastor *J. J. Andersen* har virket her siden 1962. Pastor Andersen skriver:

Kkg 15 og 10 pct. Gode, kirk int befolkning, ogsaa bl ungd, hørelyst, offervilje.

Bølling er stærkt præget af IM og offervilje, i Sædding har IM og Lt Mf fælles mh, DdU. Godt sted at være præst. Folketallet nedadgaaende, altergæsternes antal stigende.

Bølling sogns form betinger godt sognefællesskab. Men der har været stærke brydninger ml de kirkelige retninger (1901–43 havde IM deres egen friskole). Brydningernes tid er forbi, men sansen for aandelige værdier er ikke forsvundet. – I Sædding slutter de fleste sig til den grundtvigske retning, men mange, særligt af de tilflyttede familier, slutter sig til IM eller Lt Mf. Der er udpræget slægtsfølelse, samhørighed med egn og slægt. Den, der er opvokset i S, er trofast mod sin hjemegn, enten han bor her eller er flyttet til andre egne.

Indre Mission i Bølling begyndte i pastor *Aggers* tid 1886–90, idet han stillede sig i spidsen for den øgede aktivitet og planlagde opførelse af et mh. Vækkelsen her var et led i den store vækkelse i Skjern og omliggende sogne. Missionshuset blev opført 1891 af tømrer *Troels Christensen,* der blev indremissionær (se Skjern), nyt mh 1967.

Mødevirksomheden lededes i mange aar af gdjr *Hans Hindbo* (* 1856, † 1934), i hvis hjem, gaarden Hindbo, baade unge og gamle samledes til møder. Flere senere vækkelser har sat spor i sognet, bl a 1932–33. Omkr 1930 afløste Hans Hindbos søn, gdjr *Peder Hindbo* sin fader som fmd, 1962 blev gdjr *Elvig Ladekjær* fmd. Blandt IMs mange medarbejdere nævnes: gdjr *Chr. Nielsen,* Østerby, og sønnen *Iver N,* gdjr *Chr. Ladekjær, A. C. Faartoft* (kld Morsingbo), Sønderby, gdjr *Laur. Hansen,* Knorborg (Faster sogn), og gdjr *Mads P. Madsen,* Nørlund, møller *Emanuel Villadsen* (* 1884, † 1946), der øvede en varmhjertet gerning bl børnene og de unge. I øvrigt er det et særkende, at de unge slutter talrigt op. KFUM stiftedes 1913, KFUK 1914. Nu fælles forening. I mh har der altid været holdt en vel besøgt sdsk, blandt hvis første medarbejdere kan nævnes væverske *Marie Esbensen* (* 1870, † 1927), gdjr *Markus Madsen,* Lille Sudergaard († 58), gdjr *Niels Vig Nedergaard,* (* 1874, † 1961) og mange flere. Nuv fmd er gdjr, kbmd *Viggo Lauridsen.*

Gdjr *Kr. Nedergaard,* B var 1951 med til at sætte de kristelige landmandsmøder paa egnen i gang, nu fmd.

1901 oprettede Indre Mission en *friskole* i B mh. Der havde tidligere været en friskole (fra 1878) p gr a visse personlige uoverensstemmelser. Den blev holdt i 2 private hjem. Men omkr 1900 traadte de aandelige modsætninger mere i forgrunden. Da tilslutningen var størst, gik over halvdelen af de skolesøgende børn i B sogn i friskolen. Lærerne var unge seminarister, der kom lige fra eksamen paa Nr Nissum seminarium, og de blev her kun kort tid. Alligevel bragte de et frisk pust til det aandelige og folkelige liv i B. Sang og musik vandt ind i hjemmene, en aftenskole for voksne kom i gang, og der blev tid til husflid og gymnastik. Ved lærerskiftet ved kommuneskolen 1943 var det dog et alm ønske at faa »enhedsskole« igen, dels for at undgaa varig splittelse i befolkningen, dels fordi tilslutningen til friskolen ikke var saa stor som før. Da der var flest børn i friskolen, virkede tømrer *Anders Vigs* hustru, fru *Anna Vig,* som forskolelærerinde. Hun var den første fmd for KFUK.

Indre Mission i Sædding synes at være begyndt med landmand og tømrer *Morten Christensen* (* 1825, † 1915) og hustru *Ane Dorthea* († 91) i deres hjem, gaarden *Fyrstenborg,* der i mange aar var IMs samlingssted. Han var af den udbredte Astrup-slægt, havde som dreng vogtet faar i heden og samtidig strikket strømper. Hun var fra et hjem i Herborg, der var præget af brødremgh. De paavirkedes ogsaa af Lt Mf, men sluttede sig saa helhjertet til IM. Deres aandelige arv blev ført videre af deres eneste barn, *Chr. Astrup Christensen* (* 1860, † 1936) og hustru *Johanne* († 1938).

Hjemmet paa Fyrstenborg blev ved med at være rammen om mødevirksomheden, dertil kom sdsk, der i 30 aar havde til huse der, og der blev holdt havefester for omegnens beboere. Omkostningerne ved alt dette, hele ulejligheden og køreture med præster og missionærer paatog de gode Fyrstenborgfolk sig gerne. Deres efterfølgere, sønnen *Jeppe Christensen* og hustru, *Astrid,* førte familiens traditioner videre under andre arbejdsformer, idet der blev bygget mh 1931 i sognet. Fru *Astrid C* har siden S kirke fik orgel 1940 været organist. Søndagsskolen flyttede med tiden til Søndergaard, hvis ejer, *Alfred Iversen,* og senere *Magnus Møller* førte den videre. Den blev ogsaa flyttet til mh. Sædding mh blev bygget i bredt samarbejde ml IM og Lt Mf. Før den tid var alle parter aktionærer i forsamlingshuset fra c 1900, og her blev der baade holdt folkelige og kristelige møder. Nu ville man gerne have sit eget mh, *Chr. Astrup Christensen* var initiativtager sm m gdjr *Johs. Esmarch,* hvis hustru *Ane Birk* i sine yngre aar var vinterlærerinde ved Sædding skole. Man delte udgifter, arbejdsydelse og kørsel med materialer mellem sig, murer *Johs. Dyrholm* (Lt Mf) og stationsmester *J. K. Larsen* (IM), der var uddannet tømrer, byggede. Det hele kom til at koste 6000 kr, og 13. nov 1931 indviede pastor *Christoffersen* huset, der nu skal udvides og moderniseres. Gdjr *Jens Mortensen* og tømrer *Erik Faartoft* er fmd for det fælles mh, og *E. Ladekjær* er fmd f IM.

KFUM blev stiftet 1931, KFUK 1938. Bl IMs gode støtter indtil omkr 1930 kan nævnes: Kbmd *Anton Andersen,* murer *M. E. Madsen,* (senere bager), smed *Johs. Høgsberg* og gdjr *Hans Hansen,* Slumstrup, – efter 1930: Gdjr *Søren Mortensen,* fmd og kirkesanger i S, gdjr *Peder Jørgensen Hvid* og hstr *Kirstine,* der er lærerinde i S, gdjr *Karl Skovgaard Hansen,* Slumstrup, tømrer *Erik Faurtoft,* gdjr *Hans Ulriksen* er fmd for KFUM og K, gdjr *Viggo Villadsen* er fmd for sdsk.

Desuden ldmd *Karl Madsen* (* 1870, † 1952), der i over 50 aar var kirketjener i S, (blev dannebrogsmd).

Luthersk Mf kom hertil i 80'erne over Skjern, se der. I Lt Mf nævnes gdjr *Ole Grimstrup* (* 1841, † 1904) og hans svigersøn, gdjr *Søren Vestergaard Andersen,* († 44), gdjr *N. P. Mortensen* († 50) og hans søn, *Bøje Bjergbo Mortensen,* nu er gdjr *S. Lodahl* fmd.

Den *grundtvigske bevægelse* gjorde sig særligt gældende i præsterne *Olriks* og *Gottliebs* tid, men derefter sætter IM og Lt Mf ind. Der var organiseret en kreds af KS 1918–28. Man havde samarbejde med valgmgh i Skjern, og enkelte familier var sbl dertil.

I den grundtvigske kreds gjorde navnligt *Clausager-slægten* sig gældende. Gdjr og smed *Jens Andersen Clausager* (* 1809, † 85) var folketingsmd 49–61, samt hans sønner, gdjr og branddirektør *Anders Jensen C* (* 1834, † 1928), ogsaa folketingsmd, landstingsmd 66–90, og Anders Bjergbo C (* 1845, † 26) folketingsmd 78–95 (med afbrydelser).

Navnlig **Anders Jensen Clausager** blev kendt. Under en dygtig lærers vejledning fik han sans for læsning, kom paa Staby højskole, og var 1852—54 biskolelærer i Hanning. Han deltog i krigen 64 som dragon, var virksom i hedeopdyrkning, 1861 blev han gift med **Katrine Kjærgaard** fra Kærgaard, S sogn, overtog hendes fødegaard og fra 1885 tillige Skjernbrogaard i Skjern. Særligt paa den sidste gjorde han et stort arbejde med mergling, engvanding og plantning. Han blev en foregangsmand paa egnen, 1885—1912 var han branddirektør. Slægten var fra hans faders tid stærkt politisk interesseret. Anders — gik ind for juni-grundloven, og ved folketingsvalget 1866 slog han den kendte ftm **J. J. Christensen** i Skjernkredsen. **Clausager** bevarede kredsen med store flertal til 1878, da han valgtes til landstingsmand. Han opgav frivilligt landstingsmandatet 1886, men lod sig, da hans broder, **Anders Bjergbo C,** der havde været Skjernkredsens ftm siden 1878, ikke ønskede at lade sig opstille, overtale til at modtage valg i denne kreds 87—90. N. Neergaard satte C højt. C sluttede sig oprind til Gert Winthers gruppe, men gik ved det forenede venstres dannelse ind i dette parti og udøvede ikke ringe indflydelse, ikke blot p gr a den ledende stilling han indtog i vestjysk venstre, men ogsaa p gr a saglig dygtighed og selvstændighed. Var medl af vigtige udvalg, talte ikke sjældent i Rigsdagen, altid hørt med opmærksomhed og respekt. I Landstinget, hvor han med sin sindige natur følte sig bedst hjemme, gjorde han sig særligt gældende. Det var i provisorietiden med dens skarpe kampe, men C ville frem ad forhandlingens vej og fandt **Chr. Berg** for aggressiv, hvorfor han ved bruddet 1877 gik til den moderate side. Og 1887—90 ville han gerne have bragt et forlig i stand. Han følte sig mere og mere i modsætning til **Bergs** særpolitik, ønskede at hæmme dens overtag i Vestjylland ved (trods sin oprindelige beslutning om at trække sig tilbage 1890) forgæves at stille sig mod **J. C. Christensen** i Ringkøbingkredsen. 1912 nedlagde han sin stilling som branddirektør p gr a svækkelse af synet, og han blev efterhaanden helt blind. To af hans sønner deltog aktivt i politik: Gdjr **Jens C,** * 66 i Sædding, † 33, folketingsmd i Herningkredsen 24—26, saa kreditforeningsdir, og **Hans C.** Se ndf.

N. Neergaard i DBL, V, 272, V. Bendtsen og V. Milthers: Slægten fra Fastergaard, 1906, s 127 f, Wulff: Den dsk rigsdag, 1882.

Hans Clausager, * 74, † 48, ~ en dt af gdjr **J. C. Sørensen,** Hanning kirkegaard, blev landbrugskand 95, var lærer Dalum landbrugsskole 95—99, ved Ødum do 13—25 og Høng do 13—25, hvorefter han overtog gaarden Vestervang ved Høng. Han var ftm (Venstre) Odsherredskredsen 20—39, medl af finansudv 29—32, ordfører i skattesager.

Adskillige af slægten Clausager har betydet meget i sognet som sogneraadsfmd eller sognefogeder.

Stengaardslægten har haft sit hjemsted i Sædding siden c 1700. *Søren Kierkegaards* farmoder, *Maren Andersdatter,* var fra Stengaard. Fra nyere tid nævnes gdjr, amtsraadsmedlem *Kr. Stengaard* (* 1887, † 1957) og hstr Johanne. Hun var som ung vinterlærerinde i Sædding. Han var i mange aar fmd S menighedsraad og provstiudvalgsmedlem. Kr. S var en førerskikkelse, stilfærdig, tillidsvækkende, med kristent livssyn, havde mange tillidshverv, kundskabsrig og belæst, meget optaget af Søren Kierkegaard. Kr. S efterfulgtes begge steder af sin søn, gdjr *Anders Bjergbo Stengaard,* (* 1918).

Svendsen-slægten i Stensig har ogsaa betydet en del her. *Christine Svendsen* blev 1905 enke i en ung alder, men drev slægtsgaarden dygtigt og selvstændigt, støttede kirken og det grundtvigske arbejde. I gaardens have holdtes i flere aar sommermøder. Hun døde 1953, 91 aar gl.

I det grundtvigske arbejde deltog endvidere bl a lærer *A. Bendtsen* og mejeribest *Krogsgaard.*

H. Okholm købte gaard i B 1878 og boede der til sin død, levede med i egnens liv, skrev om tre slægters liv m m, var ikke uden indflydelse.

Pris for dette hefte:

Pris 20 kr plus moms og porto, ialt 22,50 kr. Desværre tvinger store prisstigninger i de sidste aar til denne forhøjelse.
Beløbet, kr 22,50, bedes venligst snarest (inden 3 uger) tilsendt P. N. Vestersøgade 54, Kbhvn V. Postgiro 21542.
De sparer den dyre opkrævningsporto ved selv at indsende beløbet.
Trykning og moms skal betales paa dato.

Patronatet for Dansk Præste- og Sognehistorie:

Baun, C., biskop, fh Viborg, *Birkelund, Palle,* rigsbibliotekar, Kbhvn. *Fabricius, L. P.,* dr theol, sognepræst, Charlottenlund, formand. *Fabritius, Albert,* dr phil, kgl historiograf, Kbhvn. *Fuglsang-Damgaard, H.,* dr theol, biskop, Kbhvn. *Holt, Paul,* seminarierektor, Aarhus. *Hvidtfeldt, Johan,* dr phil, rigsarkivar, Kbhvn. *Riisager, Vagn,* mag art, provst, Randers. *Sommer, Otto,* kordegn, Horsens (redaktionssekretær). *Sørensen, J. Juul,* provst, Hellerup. *Topsøe-Jensen, Helge,* dr phil, overbibliotekar, Kbhvn.

Som medlemmer er for *Ribe stift* indtrådt:
A. Bork Hansen, sp, Løgumkloster. *Steen Christiansen,* provst, Gram. *A. Fog Pedersen,* kirkeminister, højskoleforstander, Rødding. Dr theol *V. Grønbæk,* domprovst, fh Ribe. Chefredaktør *Knud Rée,* Esbjerg. *M. L. Skovsborg,* sp, Lem. *Ingrid Vig-Jensen,* overbibliotekar, Esbjerg Centralbibliotek.

Redaktørens adresse er: Vestersøgade 54, (1601) Kbhvn. V.

(Provst Juul Sørensen har under pastor P. N.s sygdom siden foråret 1967 deltaget i udarbejdelse og korrekturlæsning).

Angaaende indbinding. Flere har spurgt, om de første 7 hefter kan sendes til bogbinder nu. Svar: Nej! Ribe stift, der er én helhed, udsendes i 2 halvbind (modsat Aarhus stift, der udsendtes i 2 selvstændige bind). Titelblad, forord, registre osv kommer først med sidste hefte af Ribe stift. Derfor begynder hefte 1 med side 9, for at titelblad og hovedregistre kan sættes *forrest,* ganske som ved de andre bind. Man bedes derfor vente med indbinding, til hele stiftet er afsluttet.

Flere forsøg paa at skaffe *billig,* forsvarlig indbinding er desværre mislykkedes.

→ *Et komplet ekspl. af Dansk Præste- og Sognehistorie ønskes til købs snarest. Henvendelse til P. N.*

DUPLEX-TRYKKERIET